

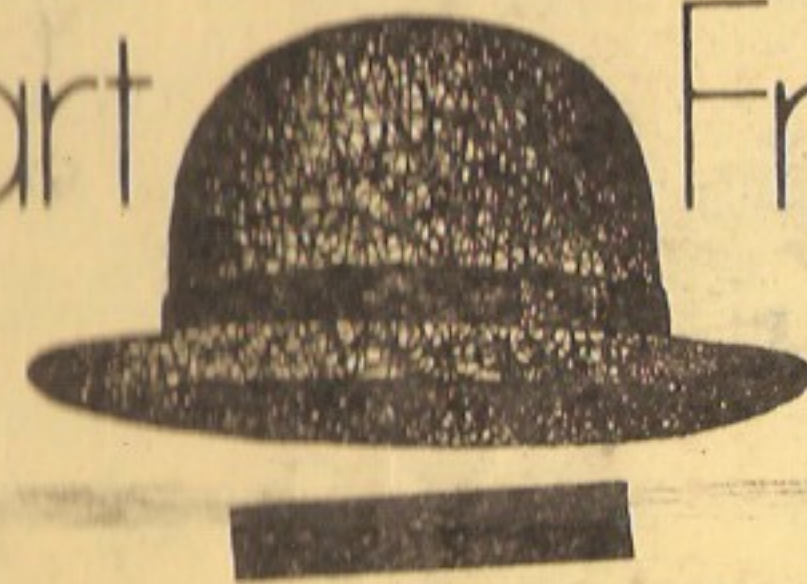
LENNART FRICK, rootslane, sündinud 1939, avaldanud 4 luulekogu, 9 romaani, a vukalt kirjanduskriitilisi esseesid, artikleid, retsensioone jm., pälvinud kriitika üksmeelse tunnustuse, eriti oma viienda romaaniga «Valetaja», mis ilmus 1975.

Aga kas sa temast siis kunagi puudust ei tundnud? Ta oli ju ikkagi sinu isa. ● Ei, Erland, ütles Johan, keegi ei ütle, et sa valetad. Me ei saa ainult aru, mida sa mõtled. Aga nagu öeldud, sul on arvatavasti omad põhjused. ● Palun vabandust, ütles taksojuht ümber pöördudes, ega ei ole äkki Erland Nilsson? — Teréus, ütles ta ja hoidus pealetikkuvale soovrile otse näkku vaatamast, ma olen bürojuhataja Teréus. ● Minust oli naeruväärne ja lapsik teda isegi kahtlustada, Ingrid ei ole seda tüüpi, tal ei tuleks mõttesegi mind petta... No aga auto, mõtles ta saja esimest korda, ma nägin seda ju! ● Mõnikord on parem mitte midagi teada...

Rbl. 1.70

Valetaja Lennart Frick

Lennart Frick

ROMAAN

Lennart Frick

VALETAJA

ROMAAN

Tõlkinud Arnold Ravel

TALLINN · KIRJASTUS «EESTI RAAMAT» · 1979

T(Rootsi)
F82

Originaal:
Lennart Frick
Lõgnaren
Roman
Rabén & Sjögren
[1975]

Kujundanud Jaan Tammsaar

«Kõik, mis selle sildi peal seisab,
on võlts.»

4703000000

F 70304--515 164--79
M 901(16)--79

© Lennart Frick, 1975.
© Tõlge eesti keelde ja järelsõna.
Kirjastus «Eesti Raamat», 1979.

1

NELJAPÄEV

Ma mõistan, ütles ta ja nentis, et tema hääli jäi kindlaks ning usaldustäratavaks, see ei reetnud ei rahutust ega üllatust, mitte mingit põhjendamatu hellikust.

Sugugi mitte, selle pärast ärge üldse muretsege, lisas ta. Praktiliste sammude eest ma kannan ise hoolt, sõidan juba laupäeva hommikul sinna. Aitäh teile abi eest.

Kui ta siis tumedaks peitsitud kirjutuslaua kohale kummardus, et telefonitoru käest ära panna, hoomas ta, et parema käe sõrmeotsad värisevad, kergelt, aga täiesti märgatavalt. See avastus hämmastas teda.

Seda ei tasu ju südamesse võtta, pomises ta endamisi ja kuulis kokkusurutud purihammaste tuttavat kriginat. Inimesi sureb iga jumala päev. See ei muuda midagi.

Ometi jäi ta kirjutuslaua juurde seisma, teadmata, kuidas käituda, mille kallale kõigepealt asuda. Ta kuulis õlikeskküttekatla kumedit kahinat keldris ja seinakella tasast tiksumist aeda avaneva akna kõrval. Hetkeks tundus talle, et ta kuuleb isegi vere kohisemist soontes ja tuksumist meelekohtades.

Puha rumalused, muud midagi, pomises ta, sirutas ennast ja hingas kaks korda sügavalt sisse. Ei maksa lasta ennast sellest kihkvele ajada.

Ta oli kabineti raske lükandukse enda järel kinni tõmmanud, kui ta praadi pooleli jättes oli pidanud lauast tõusma ja telefoni juurde tulema. See oli sündinud puhtharjumuslikult, talle ei meeldinud, et teda pealt kuulati. Läbi ukse, mis pärast sügisest remonti ikka veel läikis, kostis kõõgi sööginurgast tema kõrvu nõrka kõnekõminat, Ingridi pisut päredat helkjat häält ja poiste venivaid, üksikute ärritavate mutatsiooniretsidiividega teismelisehääli. Oli märgata, et ta oli nad omapead jätnud. Nüüd rääkisid nad täiesti ohjeldamatult läbisegi ja Ingrid tegi ainult kohmakaid katseid neid talitseda.

Isegi lähimate peale ei saa õieti loota, mõtles ta ja sedastas veel kord kerget väsimusevahku, mis viimastel aastatel üha sagedamini oli hakanud ennast ilmutama, keelatud unistust võida viimaks ometi võitlusest loobuda, vastupanuta melanhooliale ja tülpimusele alistuda. Sellest ikka jälle jagusaamine nõudis temalt järjest rohkem aega ja järjest suuremat jõukulu.

Aga ole ainult järjekindel, mõtles ta, ja kõik laheneb.

Ta teadis, mis teda ootab, ei kõlvanud lasta loidusel enda üle võimust võtta, ta pidi otsekohe teiste juurde minema ja neid informeerima, rahulikult ja asjalikult, ilma igasuguse ülepakkumiseta, kuid ta ei olnud ikka veel selgusel, missugust hääletooni ta peaks tarvitama, missuguseid sõnu antud olukorras tuleks kasutada.

Kõik peab sündima harilikult ja igapäevaselt, mõtles ta, juhtunu ei tohi midagi muuta.

Ta seisis edasi, selg sirge, trummeldas sõrmeotstega kergelt vastu läikima poleeritud pinda, nagu olnuks ta närviline, ja nägi, et paari sõrme küünerandmed paremal käel olid hakanud karvendama. Raske kirjapress seisis oma tavalisel kohal, poolpõiki punase lõuendvarjuga laualambi ees, ja kirjutusaluse väikesi kriime ning tušiplekke varjasid täielikult kaks reljeefse mustriga seanahast mappi. Neli pliiatsit olid metalljoonlaua ja terava paberinoa kõrval reas. Telefonikõne ajal oli ta lauaplaadilt taskurätikuga paar inetut põidlajälge eemaldanud.

Kena ja tipp-toppp, mõtles ta ja vaatas toas ringi, meil on kena ja tipp-toppp elamine, keegi ei saa muud väita.

Isegi kodus, isegi neil harvadel kordadel, kui ta juhtus üksi majas olema, ei jätnud ta oma pabereid lauale, kui ta sööma või magama minnes kabinetist lahkus. Ehkki plastikaante vahel, millega ta tööd koju kaasa tõi, oli nüüd harva

erutavaid saladusi, ei suutnud ta vabaneda vanast julgeolekurutiinist, mis pärines rahandusminister Strängi juures töötamise aastaist.

Mitte mingit nõrka kohta, mõtles ta, asjades peab kord ja süsteem valitsema, muidu variseb kõik kokku.

Ta mulgas selle mõtte üle. Ta oli just neid sõnu nii tihti pruukinud, et poisid jõudsid teda nüüd ennetada, kui ta katsus neid korrale kutsuda. Aga nende toon oli seda formuleeringut kasutades pilklik, irooniline, mis ajas teda mõnikord segadusse. Kui nii sündis, ja seda oli viimasel ajal kahtlemata üha sagedamini ette tulnud ning alati ilma nähtava põhjusega, hoidus ta hoolikalt ärrituse või solvumise varjugi ilmutamast. Ta ei olnud mees, kes laseb tühisel purul argipäeva mürgitada, ta teadis, kui tähtis on pisi-asjade pärast mitte ägestuda, ennast mitte provotseerida lasta.

Iseendale tuleb rangeid nõudmisi esitada, oli tal kombeks öelda.

Aga kui ta kirjutuslaua juurest lahkus ning söögisaali ja elutuppa viivat ust osaliselt varjava läikivate tupsudega raske tumepunase sametportjääri kõrvale lükkas, pidi ta keeleotsaga huuli niisutama. Need olid kuivad ning karedad just nagu mõne ettekande eel. Samal ajal konstateeris ta rahuldustundega, et polnud lasknud end kõigutada, et polnud lasknud end rivist välja lüüa. Ta ei tundnud ei ärevust ega kurvastust, ainult ebamääras, raskesti määritletavat ärritust; see meenutas kärsitust, mis teda vahel haaras, kui ta oli sunnitud liiga kaua bussisabas trügima, või ärritust, mis teda alati valdas, kui ta alluvate lohakuse ja aegluse tõttu tööga hiljaks jäi.

Et see just nüüd pidi juhtuma, mõtles ta läbi söögisaali minnes, see ei oleks saanud tulla halvemal ajal.

Aga me ei lase sellel mitte midagi muuta, ütles ta mõtlikult, me ei tee sellest mingit numbrit.

Kui ta linase salvrätiku kokku lappas ja seda kulunud salvrätikurõngasse püüdis torgata — rõnga õhuke hõbedakiht oli hakanud ühest servast ketendama, ta oli seda kaua kasutanud, ta oli selle mahakuulutamisel kingituseks saanud —, tundus talle, et Ingrid jälgib kõiki tema liigutusi.

just nagu peaks ta teda silmas. Ja ilma et ta poistele otsa oleks vaadanud, tundis ta, et needki kontrollivad tema liigutusi; teade oli neid ilmselt ärevusse ajanud, kartma pannud, et ammu kavandatud reis jääb ära.

Ma ei tohi hahemeelsust ilmutada, mõtles ta, ma ei tohi neid rahutuks teha.

Ta õhetas näost, aga kui ta parema käe seljaga kiiresti üle lauba tõmbas, nentis ta, et nahk on purukuiv, vähimagi higistamistunnusega.

Nii et me siis teame, ütles ta, ja meil ei ole vaja sellest enam rääkida.

Aga Erland, oled sa täiesti kindel, et see on parim lahendus? ütles Ingrid ja tema hääli oli kahtlev ning nõutu. Kas me ei peaks siiski koju jääma? Hispaaniasse võime ju mõni teine kord sõita. Nii imelik on teele asuda, kui sina ei saa kaasa tulla. Ja me leppisime ju kokku, et veedame selle nädala koos.

Reisi otsus oli tehtud jaanuari alguses, pärast üsna äpardunud jõulupühi. Mõtte algataja oli Ingrid ja just tema oli broneerinud kohad ning lunastanud piletid, just tema oma innuga oli poisid niikaugele viinud, et nad ei korrutanud enam Årest ja Austriast. Ingrid oli sellega hakkama saanud, tänu sihikindlusele, mis talle peaaegu alati imponeeris, kuid vahel siiski pisut mõtlema pani. Ingrid pidi olema märganud, et ta oli teinud vea, sundides teda jõuludest uusaastani Louise'i välja kannatama.

Nüüd me peame midagi koos tegema, ainult meie neli, oli ta ütelnud ja poisse mõjutusvahendina kasutanud. Me peame midagi radikaalset ette võtma, me ei saa lasta kõigil lihtsalt niimoodi edasi minna, poisid peavad tundma, et me kuulume kokku.

Ja ta ei olnud vastu vaielnud, selles ei saanud keegi teda süüdistada, olgugi et koolivaheaajanädal ei olnud talle kaudeltki ideaalne puhkusenädal, märtsis oli ikka hästi palju rügamist.

Ja mis su õed-vennad sinu arvates ütlevad, kui meie ühes ei tule? ütles Ingrid ja ta märkas, kuidas poisid vahetasid tähendusrikkaid pilke.

Me leppisime juba kokku, ütles ta ja püüdis oma häälele kindlat ning vankumatut kõla anda, aitab sellest küll, et mina osa võtan. Pealegi te ju vaevalt tundsite teda: Ma ei usu, et keegi hakkab küsima.

Braavo, paps, ütles Göte ja tõusis lärmakalt ning silma-

nähtava kergendustundega püsti. Mul ei ole vähimatki tahtmist sihukesest asjast osa võtta.

Nagu äkilise kära puhul ikka, reageeris viirpapagoi pliidi kohal puuris otsekohe ja võratas õõtsuvalt pulgalt peegli eest lendu, pannes oma ümmarguse toidunõu kriginal kõikumale.

Sihukesest asjast, ütles Ingrid ja tema hääli läks teravaks, kas nii öeldakse?

Hea küll, hea küll, ütles ta lepitavalt, me ei vaidle enam selle üle. Me teeme, nagu me kokku leppisime.

Ta jälestas tüli ja pahandust, talle oli sellest omal ajal küllalt saanud, tal ei olnud mingit himu äreduse ja silma silma vastu seismise järele, ta teadis liigagi hästi, millega need võivad lõppeda. Kui ta ümberehitatud teenijatoas, mis argipäeviti sööginurga funktsioone täitis, akna alt oma kohalt püsti tõusis, naeratas ta perele soojalt ja ütles pooltavalalt:

Sest me olime ju ühel meelel, eks olnud?

3

Me saame omavahel ebatavaliselt hästi hakkama, mõtles ta pärast lõunasööki elutoaesise altaani kaudu aeda minnes.

Ta kuulis, kuidas poisid ülaõruse hallis lõbusalt, ehkki veidi talitsetult käratsesid ja Ingrid lauda koristades ning nõusid masinasse ladudes muretult ümises. Nõudepesemine kuulus Ingridi kohustuste hulka, ja ta hoidus asjatult tema valdustesse tungimast.

Me arvestame teineteisega, mõtles ta, meil ei tarvitse tülitsema.

Altaanikivid olid jäiselt libedad ja ta pidi hoolega ette vaatama, et mitte väikeste poolmädanenud lehehunnikute otsa komistada, mis sinna sügisest olid vedelemale jäänud. Hiline külm, mis veebruari keskpaigas ka Stockholmil oli lasknud lumisest talvest osa saada, oli juba möödas ja õhtuõhus oli selgesti tajutavat vihmarõsket hõngu.

Ta kummardus üle altaanirinnatise, käed tihedalt vaheliti, ja silmitses ainiti ning teravalt aia puid ja põõsaid. Ta õhetas näost, tal oli vaja ennast maha jahutada, vähe aega üksi olla.

Siin on mu kodu, mõtles ta, siin ei saa miski mind kõigutada.

Aed ja maja olid ikka veel tema uhkus, just nagu seitse aastat tagasigi, kui neil rohkem juhuse läbi oli õnnestunud seda kinnisvarakrunti omandada, pärast viit pikka aastat ühes Jakobsbergi kõrghoones. Neid oli sinna välja saadetud, kui Banérgatani maja kontoriks ümber ehitati, ja ei Ingridil ega temal endal ei olnud päriselt korda läinud kärarikka eeslinnamiljööga kohaneda. Ekskavaatorite ja suruõhupuuride müra ning arvutute laste kisa oli tunginud üles viien-dale korrusele, ja ainult hilisõhtuti, kui emad oma kasvata-matud jõnglased viimaks tuppa olid kutsunud, oli ta söanda-nud välja rõdule minna, kummardunud üle tsementeeritud rinnatise, vaadanud puruks õhitud paljaid kaljunõlvu, kus ehitusplatside vahel eretas harvu roheluselõhanguid, ja unistanud oma majast Djursholmil või Lidingöl.

Vabaduse tee, mõtles ta, missugune pagana iroonia selles nimes on!

Eelmised omanikud, paar Ingridi ema kauget sugulast, ei olnud jaksanud maja eest viimastel aastatel hoolt kanda ja aed oli päris käest ära läinud. Kuid nüüd oli maja, üks vane-maid Metsaoru teel, heas korras, olgu küll, et seda ei saa-nud võrrelda ühekorruseliste luksusvilladega, mis olid haka-nud üha lähemale trügima. Mitte tema üksi ei arvanud nõnda, seda kinnitasid talle nende kesklinnaelanike kadedad kommentaarid, kes pühapäeviti Roslagsvägeni liiklusmüra vältides sealt mööda jalutasid.

Ja Danderydi kõlbab ju isegi Ingridi sugulastel hädapärast tulla, mõtles ta veidi irooniliselt nina kirtsutades. Vahel koguni liiga tihti.

Ingrid oli priima, aga tema kalduvus aina sugulasi enda ümber koguda ja pisut silmakirjatsev viis ka kõõmakast kõõmakamatele tädidele ja onudele, kolmandast-neljandast põlvest nõbudele ja nõostele järele kiita ärritas teda mõni-kord. Tal endal ei olnud nüüd enam nii kerge nende vastu aukartust tunda kui enne.

Ei tohi lasta ennast sisse mässida, mõtles ta ja astus altaa-nilt ettevaatlikult alla, kivid ühel trepiastmel olid ohtlikult lahti, ja kui ta üle muru teeraja poole läks, mõistis ta, et maapind on pehmeks muutumas. Kingataldade all lirtsus, just nagu olnuks muru pikast sajust läbi ligunenud, ja ta väratas kergelt seda häält kuuldes. Päeval oli puhunud vinge põhjatuul, ja kui ta õunapuude taha köögiviljaaeda jõudis, märkas ta, et paar serviti pandud akent, mida kasu-tati tomatilavade katteks, oli ümber paisatud. Neid endisele

kohale tagasi vinnates nentis ta, et mõned väikesed ruudud olid katki ja mitmed liistud pehastanud ning lahti kuivanud.

Ma peaksin nendega midagi ette võtma, mõtles ta, kuid teadis juba, et lükkab selle töö edasi, jätab suveks, millal puudused hakkavad silma ka teistele, naabritele, kellel pealt-näha ei olnud midagi muud teha kui aias nokitseda, Ingridi sugulastele, kes tulid oma etteteatatud viisakusvisiitidele ning andsid mesimagusal viisil mõista, missuguseid tohutuid aedu suguselts vanasti oli pidanud, ja esmajoones äiale, kui see oma etteteatamata kontrollkäikudel kohale ilmus.

Carl-Henrik topib oma nina sinna, kuhu vaja ei ole, mõtles ta, ta ei lase meil iial unustada, et hakkas omal ajal käemeheks, jääb mulje, nagu oleks ta maja ka kinni maksnud.

Ärritatud äia uurivate pilkude ja salakavala pomina, hõbevurrude varju peidetud salakavala pomina mälestusest, katsus ta poriseks saanud käsi rohutuustiga puhtaks nüh-kida. Aga see ei andnud kuigivõrd tulemusi, rohi oli liiga märg ja lädine. Ta peaks sisse minema ja ennast pesema, ta ei peaks liiga kauaks välja jääma, see võib kahtlane näida, pealegi on õhtu jahe, veebruar ei ole kellegi kevadkuu. Ta värises kergelt külmast, kui lonkis üles värskelt värvitud ja remonditud aiamaajakese poole elumaja taga kaljude jala-mil. Nad olid selle möödunud sügisel ümber ehitanud ja sinna Ingridile suurepärase ravivõimlemiskabineti sisse sead-nud, Ingrid oli siis oma koha Karli Instituudis üles ütelnud ja eraviisiliselt praktiseerima hakanud. Ta ei olnud kurt-nud, järelikult pidi ta vahetusega rahul olema.

Aiamaajakese ette kruusatatud platsile pöörates märkas ta söögisaali akna taga enda meelest Ingridi kogu ja ajas ennast otsekohe sirgu, ta teadis, et tema selg kipub kergesti kühmu vajuma, kui ta peale ei passi.

Ingrid on rahutu, mõtles ta, tahab näha, kuidas ma seda võtan.

Juba söögilauas oli Ingrid talle küsivalt otsa vaadanud, kui ta lühidalt rääkis, mis haiglast oli teatatud, just nagu ei oleks tema toon päris kohane olnud. Ja ees ootav kõne-lus oli teda kahtlemata mõnevõrra pinevil hoidnud, võis väga hästi juhtuda, et üksikud formuleeringud ei kõlanud päris laitmatult. Esmalt oli lauas piinlikult vaikseks jäänud, nii vaikseks, et ta oli selgesti oma kokkusurutud lõuapärade kriginat kuulnud. Kõigil paistis olevat raske otsusele jõuda, kui kurvad nad õieti peavad näima.

Aga mis saab siis reisis? oli Torbjörn alahuule peaaegu värisedes küsinud. Kas meie peame ka...

Ei, oli ta vastanud, kähku ja resoluutselt, teie sõidate homme õhtul, just nii nagu me kokku leppisime. Mina jään maha ja korraldan selle asja ära.

Ingrid, kes etiketist alati nii rangelt kinni pidas, oli tema otsusest endastmõistetavalt aru saanud, kuid ometi talle küsivalt otsa vaadanud ja ütelnud:

Aga Erland? Kas sa siis ei taha?

Tahan küll, oli ta vastanud, aga enne töö, siis lõbu, eks ole?

Ingridi silmad olid kuidagi kummaliselt hiilanud ja see oli teda kartma pannud, et ta hakkab nutma ja et kõik muutub sellega ahastavaks ning piinlikuks, aga Ingrid oli ennast valitsenud, püsti tõusnud ja väikesed taldrikud ning magusroa toonud.

Muidugi, ma mõistan, oli ta seejärel summutatud häälel öelnud, ma olen seda argumenti ennegi kuulnud.

Ta tahtis sellega midagi muud öelda, mõtles ta, kui see repliik talle nüüd meelde tuli, kahmas ärritatult reha, mis oli köögitrepi rinnatise najale pandud, ja tõmbas umbropsu paar korda rabinale üle märja kruusa.

Aga ära eputa, mõtles ta, see töö ei puutu tegelikult sinusse.

Peaarsti häälel oli olnud rahulik ja jahedalt tasakaalukas, välistanud igasuguse sentimentaalse heietamise.

Vanamees oli leitud köögipõrandalt pikali maast, üks käsi ette välja sirutatud, teine toolijala najal poolest saadik püsti. Arvati, et ta oli toas maha kukkunud ja siis kööki roomanud. Lävelt oli leitud kriimustusi ja väiksemaid verelaike ning näos oli olnud sügavaid haavu.

Võimatu on kindlaks määrata, kas kriimustused on tingitud üksnes kukkumisest ja roomamisest, oli arst ütelnud. Väga võimalik, et need on vanemad, et need on tekkinud varasematel kukkumistel väljas. Liivaterad mõnedes reben-dites kõnelevad viimase võimaluse kasuks.

Lahkamist ei olnud vajalikuks peetud.

Äge alkoholimürgitus koos kauakestnud alatoitlusega, see diagnoos seisab väljaspool igasugust kahtlust, oli arst ütelnud. Härri Nilsson oli oma tervise pika aja vältel ilmselt hooletusse jätnud.

Jah, see on tõenäoline, oli ta ütelnud, ta ei olnud suur korrapäraste eluviiside harrastaja.

Ja ta tõrjus tagasi kõik meiepoolsed katsed teda aidata, oli ta juurde lisanud, ta oli vana aja inimene ja tahtis ise hakkama saada.

Neid sõnu öeldes oli tal süda kloppima hakanud, talle oli äkki tundunud, et ta on paljastamas perekonnasaladusi, mis kellesegi ei puutu.

Ma mõistan teid täiesti, oli arst ütelnud, ilma et tema hääles oleks iroonia varjugi olnud, vanakesed võivad põikpäis- seks muutuda, iseäranis alkoholi mõju all.

Juba siis oli ta otsuse teinud, ta ei olnud mees, kes alt ära hüppab, kui teda vajatakse, sinna ei olnud midagi parata, et Ingrid ja lapsed nahutada said.

Aga iseloomulik see muidugi on, mõtles ta ja rebis reha-pulkade otsast paar märga rohututti, mis sinna kinni olid jäänud, isegi pärast surma peab vanamehetõhk mulle kai-kaid kodarasse loopima.

S siis hakkas tal häbi ja ta katsus seda mõtet tagasi võtta.

Ma ei tohi tahumatuks minna, mõtles ta, see ei sobi.

Ta ei tohi hakata tuhnima vanas prahis, mis on oma tähtsuse kaotanud, nüüd on vaja tunded vaos hoida, et kõik kulgeks ilma ekstsessideta.

Ja loomulikult tehakse Valles korralikud matused, kõigest hoolimata. Palju head tema kohta küll ütelda ei ole, aga nüüd on kõik möödas, nüüd on pahandustel lõpp, nüüd ei kujuta ta endast enam mingit ohtu, nüüd võib kõik side-med minevikuga läbi lõigata.

Ma olen nüüd vaba, mõtles ta, ma tean, mis ma pean tegema, ja ma ei ole isegi närviline.

Ta kraapis kingatallad lehtedest hoolikalt puhtaks. Ta ei lükka vastumeelseid kohustusi edasi, ta helistab viibimata õdedele-vendadele, räägib selgesti ja asjalikult, ei lase ennast mingitesse läägustesse tõmmata.

Ma olen rahulik ja tasakaalukas, mõtles ta, ma tean, mida ma teen.

Mõne aasta eest, vist seoses neljakümneaastaseks saamisega, oli Ingrid koostanud suguseltsi sünnipäevade ning aadresside nägusa registri ja tema ise oli täiendanud seda oma lähemate sugulaste nimistuga. Ta teadis väga hästi, kus see asub, kirjutuslaua keskmises sahtlis, päris kindlustuspoliisi kõrval.

Kui ta selle hoolikalt ümberkirjutatud loendi enda ette lauale pani, märkas ta, et oli alustanud nimistut iseendast. Kuid unustanud välja isa.

Aga tal ei olnud ju telefoni, mõtles ta, kindlasti sellepärast.

Kõigile kordamööda helistades — selle peale kulus kokku tubli tund — kritseldas ta valgetele servadele kogu aeg pisikesi mõttetuid kujundeid ja varustas nimesid üksteise järel linnukesega:

Büroojuhataja Erland Teréus, Metsaoru tee 8, Danderyd (7. 03. 1927), 08/753-08-15.

Proua Lola Öquist, Backstugugatan 12, Västerås (24. 04. 1931), 021/38-21-06.

Autojuht Karl-Erik Nilsson, Ronnebygatan 55, Örebro (7. 09. 1934), 019/24-53-63.

Torulukksepp Per-Ola Nilsson, Gullbovägen 14, Tillberga (29. 03. 1936), 021/603-74.

Koduperenaine Gunilla Söderholm, Rättviksvägen 35, Sol-lentuna (6. 12. 1937), 08/754-14-51.

Sanitar Anna-Greta Olausson, Tallparksvägen 7, Öregrund (21. 07. 1940), 0173/503-47.

Kõik olid ühtemoodi üllatunud, kui ta helistas, ja kõik võtsid sõnumi kenasti ning rahulikult vastu, ainult Anna-Greta hakkas haledalt nuuksuma. Ka Per-Ola jahmus ja väitis kategooriliselt, et oli viimasel nädalal mitu korda papa ukse taga käinud, ilma et tema helistamise peale oleks vastatud.

Aga ma mõtlesin ju, et ta on lihtsalt väljas, ütles Per-Ola, kust ma seda võisin arvata.

Karl-Erik oli ainus, keda ei olnud kodus, ta istus nagu harilikult oma kaugveoauto kabiinis teel Örebrost Hamburgi, mille vahet ta oli palju aastaid sõitnud. Barbro läks kangesti ähmi täis ja tahtis katsuda meest raadio teel kätte saada, aga tal õnnestus teda maha rahustada. Mis juhtunud, see juhtunud, seda ei saa enam olematuks teha. Ja Karl-Erik sõidab kindlasti rahulikumalt, kui talle sellest enne kojujõudmist ei teatata.

Ei ole mõtet teda nüüd ärevile ajada, see võib teda asjalt riskima panna, ütles ta ja nentis ise, missuguse eeskujuliku rahu ja arukusega ta räägib, tema hääles ei olnud ärevuse ega nõrkuse raasugi.

Kergelt seljakili pehmes vetruvas nahktoolis istudes ja aadressiloendisse vaba käega salapäraseid märke kritselda-

des kuulis ta kogu aeg, kuidas Ingrid majas vaikselt ringi käis. Kuulis, kuidas ta poisse korrale kutsus, kui need stereomaki ülakorruse hallis liiga kõvasti mängima panid, kuidas ta neid härdalt manitses, et nad vähem lärmi teeksid:

Te ei tohi niimoodi käratseda, te peate papale mõtlema. Tal ei ole praegu kerge.

Talle meeldis Ingridi hoolitsus, seda ta ei saanud salata, aga ühtlasi see ka kammitseb teda.

Mul ei ole ju midagi häda, mõtles ta, Ingrid peaks teadma, et ma ei ole niisugune, kes kokku variseb.

Aga kui ta telefonikõnedega maha oli saanud, märkas ta, et on kehast ramb just nagu pärast pingutavat mäkkespurti tervisejooksul, ning jäi loiult ja veidi kühmuvajunult tooli istuma. Hoolimata kaugusest, kuulis ta, kuidas Ingrid askeldas üleval magamistoas, pakkides kindlasti kohvreid lahti ning riputades tema puhkuserõivaid tagasi garderoobi, ja läbi lae kandus tema kõrvu ka poiste hääli. Need läksid aeg-ajalt kiledaks ning äredaks, kuid sumbusid peagi, nagu oleksid mehehakatiseid tööpoolest püüdnud just sel õhtul iseäranis delikaatsed olla.

See on neist kena, mõtles ta, aga ülearune, täiesti ülearune, nad ei taipa veel, et see asi ei puutu minusse.

Ma ei leina ju, mõtles ta, ma täidan ainult oma kohust.

Kui ta pea vasakule pööras, nägi ta ennast laeni ulatuvast peeglist otsseinal. Ta näis väsinud, peaaegu vaevatud, ja kui ta näpuotstega põski masseeris, tundus nahk pehme, peaaegu lõtv. Olgugi et küljelahk oli endiselt nõörsirge ja juus diskreetselt rõhutatud laine seeshoidmiseks ikka veel küllalt tihe, hakkas vanadus läike puudumise ja meelekoh-tadele tekkinud kitsaste hallide triipude näol välja lööma. Nelja sügava horisontaalkortsu ja kahe terava, ninajuurelt algava vertikaaljoonega laup oli kõrge. Kandilised lihvitud ilma raamita prillid kriipsutasid alla rangust ja korrektsust. Ta oli teadlikult taotlenud säärast väljanägemist, püüelnud selle poole juba Stokholmi kaubandusülikoolis ning ülikoolis käies ja moemuutused ei olnud teda sellest loobuma pannud. Isegi viimastel aastatel, millal temaealisedki kolleegid keskbüroos olid hakanud pikki juukseid ja eredavärvilist polosärki kandma, ei olnud ta seda korrigeerinud. Vastupidi, nende tuuleliplus oli lasknud tal end üha kindlamana, üha stabiilsemana ja turvalisemana tunda, temal, kes ta oli enesestmõistetava kindlusega harjunud kandma nii vesti kui lipsu kui rangelõikelist rätsepaülikonda. Ta teadis, kes ta

on, ta oli oma positsiooni endale ise kätte võidelnud, tal ei olnud vaja kedagi peale enda selle eest tänada, kelleks ta oli saanud; nüüd ta ei olnud enam nurka surutud, ta tundis oma õiget väärtust, tal ei tarvitsenud enam silmanurgast piiludes muganduda.

Vanasti oli teisiti, mõtles ta, tõmbas vesti üle vöökoha alla — sinna tekkis kergesti vahe, kui ta peale ei passinud — ja kohendas tumesinist kuldilõviga kikilipsu. Siis ma olin aina hirmul.

Ja tema ümber oli asju, mis seda aega teravalt meenutasid. Näiteks see raskes kullatud ja nikerdatud raamis, lihvitud servadega peegel. Ingrid oli selle ühelt oma paljudest sõtsedest pulmakingiks saanud, ja ta mäletas siiaaani, kuidas ta punastas, kui too vana krõnks rõhukalt ning pahahtlikult mõista andis, et see on mõeldud ainult ühele saajale.

See on vana perekonna-aare, oli eit ütelnud, ma ei suuda ette kujutada, et see võiks väljapoole meie suguseltsi sattuda.

Ingrid oli alati taktitundeliselt hoidunud klauslit meelde tuletamast, temal endal aga oli olnud raske seda unustada. Ja umbusk, mida Ingridi sugulased tema suhtes ilmutasid, oli ju, iseäranis esimestel aastatel Surbrunnsgatani ühetoalises korteris, väljendunud kõige mitmekesisemal viisil, mõrudes märkustes nende kohta, kes ei tea, kuhu nad kuuluvad, tema päritolu ja vaateid puudutavates arvututes testiküsimustes, poolikutest vihjetes, et tuld ja vett on võimatu segada, äia diskreetse pomina, kui tähtis on perekonna traditsioone säilitada.

Ma ei olnud küllalt peen, mõtles ta ja tajus äkki vana kibedust.

Nad nuuskisid, mõtles ta, pidasid mul silma peal.

Aga nad said näha, et ma annan mõõdu välja, mõtles ta ja tegi oma peegelpildile lustaka grimassi, nüüd ei ole ma neile enam koormaks.

5

Ka sel õhtul peeti kinni igapäevasest rituaalist. Kohv ja omaküpsetatud keeks, kaks süüdatud küünalt ülakorruse hallis värviteleviisori ees diivanilaul ja vaikne grammofoonmuusika. See oli sissejuurdunud ja turvaline, püsinud muutumatuna palju aastaid.

Olemata õieti musikaalne või isegi teab mis muusikahuviline, oli ta vähehaaval õppinud Ingridi meelisvalu ära tundma ja kuulis nüüd, et see on Pergolesi, mille Ingrid rikalikust plaadikogust sel õhtul välja oli valinud. Ta tundis need lühikesed palad vaevata ära, need kõlasid mahedalt ja tagasihoidlikult, ei surunud ennast peale, piirdusid pehme helitausta moodustamisega. Ingrid teadis, et ta talub just seda laadi muusikat kõige paremini. Valis selle kindlasti meelega, püüdis tema eest igati hoolitseda, tema ümber hella atmosfääri luua.

Ingrid on armas ja tähelepanelik, mõtles ta, me saame omavahel hästi läbi.

Kaksikud tulid suure ajuga oma toast ja räntsatasid nädal des diivanile, aga märkasid sedamaid, et meeolu ei ole kätarmiseks kohane. Niipea kui nad olid teetassi tühjaks joonud ja endale veel tüki keeksi kahmanud, kadusidki nad kähku oma tuppa tagasi. Ta kuulis läbi ukse nende hääli. Nad rääkisid reist, tegid igasuguseid plaane ja olid ilmselt täis ootusi, nad ei olnud veel välismaareisidest tulpinud.

Aga nad ei ole ju seitsmeteistkümneseidki, mõtles ta, ega taipa, kui hästi nende käsi käib.

Ta oli peaaegu loobunud katsetest seda neile selgeks teha.

Nende meelest ma ainult heietan, mõtles ta ja tundis korraga, kui väsinud ta on. Nad on juba unustanud, et said möödunud suvel Inglismaal käia.

Tal oli sellest saadik pidev tamp taga olnud, ja aasta algusest peale oli press muudkui kasvanud. Kogu statistiliste andmete töötlemise revisjoniga seotud mäsü lõpuleviimine, kogu vaieldavate ankeetlehtede läbivaatamine, kogu pahahtlike ajakirjanike ja uimaste riigipäevaliikmete küsimustele vastamise tänamatu vaev oli langenud tema õlgadele. Osaliselt pidi ta küll iseennast süüdistama, ta oli vabatahtlikult valmisolekut avaldanud uurimisele kaasa aidata, ehkki see tegelikult üldse tema ala ei puudutanud. Aga tal oli raske olnud oma kogemusi, AMS-i¹ päevilt pärinevaid statistiliste andmete töötlemise kogemusi vaka all hoida, pealegi võis nõuandev panus tema positsiooni kindlustamisel

¹ AMS (Arbetsmarknadsstyrelsen) — Tööturuvalitsus; siseministeeriumi alluvusse kuuluv ametkond, kelle kompetentsi kuuluvad töövahenduse, töökaitse, tööjõuressursside paiknemise ja uute tööstusettevõtete paigutamise, kutsevaliku, tööpuuduse-abiraha maksamise, hädaabitööde ja muu sellesarnasega seotud küsimused.

kasulik olla. Kogu viimase aasta oli büroos midagi ebamäärast õhus hõljunud, mis andis mõista, et midagi on teoksil, et ümberkorraldused ei ole mägede taga, et tuul on pööramas. Aeg-ajalt oli talle tundunud, et teda rünnatakse mitmest kandist korraga ja et kolleegid, teiste osakondade juhatjad on ta täiesti saatuse hooleks jätnud. Näiliselt seisis asi tihti kogu tema osakonda ähvardavas Örebrosse üleviimises, üks tema sektsioon ju oligi juba seal, aga teda tegi rahutuks, et ta ei teadnud, milles vastupanu õieti seisab, missuguseid intriige kulisside taga sepietakse ja missuguseid ametnikke diskreetselt kõrvale tahetakse tõrjuda. Teadmine, et tema kui osakonnajuhataja istub enamikust teistest kindlamini sadulas, ei aidanud teda, isegi teadmine, et ta ennastohverdavad ponnistused olid teinud temast tõenäoliselt asendamatuma kui ükski teine, ei suutnud päriselt rahutust hajutada. Vastupidi, selle läbi oli ta sattunud väsitava topeltkontrolli ja koormava ületunnitöö nõiaringi, mille eest keegi talle aitäh ei ütelnud, aga millest ta ei saanud ka loobuda, sest ei tohtinud mingil tingimusel juhtuda, et just temale äkki midagi süüks pannakse, ta ei saanud endale lubada, et teda hooletuks ja lohakaks hakatakse pidama.

Tal oli kombeks õhtust kohvijoomist nende «Svenska Dagbladeti» artiklite tähelepanelikuks lugemiseks kasutada, mis tal hommikulauas või lantši ajal lugemata olid jäänud, ja Ingrid oli ajalehe nagu harilikult tema tugitooli ette diivanilauale valmis pannud, mõistes kindlate traditsioonide väärtust. Aga täna õhtul ta ei jaksanud lugeda, ainult sirvis seda loiult, suutmata äratada endas huvi pealkirjade all olevate tekstide vastu, ja kui ta pilte vaatas, tulid need talle kõik tuttavad ette.

Ma olen neid enne näinud, mõtles ta, puha kordusmaterjal, muud midagi.

Silmad kipitasid, just nagu ei oleks ta viimastel öödel küllaldaselt maganud, ja ta võttis vargsi haigutades prillid eest, pani lauale ja hõõrus tükk aega silmanurki.

Täna õhtul ei jaksanud ta isegi tavakohaselt jutelda ja märkas pooleldi tänulikult, pooleldi ärritatult, et Ingrid oli tema väsimust tähele pannud ja püüdis talle kuidagi eriti meele järele olla, eriti kärmesti kohvi juurde valada ning sõnatult jooma sundida, peenetundeliselt tuhatoosi lähemale nihutada, niipea kui tuhatiba tema Rillo otsas mõne millimeetri pikemaks kasvas. Aeg-ajalt vaatas Ingrid talle uurivalt otsa, vaevumärgatav kurd kitsaste kaarjate kulmude

vahel, ja tõmbas alahuule pooleldi esihammaste vahele, otsekui katsudes värvi maha imeda. Liigutus oli talle tuttav, Ingrid oli teinud niimoodi juba siis, kui nad teineteisega tutvusid.

Sellest on terve igavik möödas, mõtles ta, see oli vist viiekümne teisel?

Siis oli ta seda kütkestavaks pidanud, nüüd kippus see teda mõnikord ärritama, see tähendas peaaegu alati, et Ingridil on midagi südamel, et ta tahab sellest rääkida, sellesse süveneda, seda analüüsida.

Ingrid on nendest asjadest liiga huvitatud, mõtles ta ja nägi tema kuju piirjooni ähmastuvat; tal oli ilmselt midagi silma läinud, ta pidi neid jälle hõõruma.

Kallis, kas sa oled väga õnnetu, et vanaisaga nii läks? ütles Ingrid, kummardus üle laua ja sirutas käe otsekui paituseks tema poole.

Ingridi sõrmed olid pikad ja kaunikujulised, küüned tagasihoidlikult maheroosaks lakitud. Kord kihlusajal oli ta nende liiga silmatorkava värvitooni vastu protesteerinud ja sellest saadik ei olnud Ingrid tema suhtes kunagi väljakutsuvalt käitunud, vähemalt selles punktis mitte. Ingrid ei kuulunud ju tolle põlvkonna naiste hulka, kes püüavad iga hinna eest provotseerida, ei pannud tema autoriteeti kahtluse alla. Tal ei olnud midagi sugudevahelise võrdsuse vastu, selles ei saanud keegi teda süüdistada, ta ei tauninud naiste soovi kutsealast karjääri teha, Ingrid oli ju hiilgav näide, kui hästi kutsetööd ja koduseid talitusi ühendada saab, aga talle ei meeldinud liialdused, tal oli raske neid vihast nõretavaid õelusi taluda, mida ta mõnikord bussis kuulis, kui ta Grupp 8¹ märki kandvate üliõpilaste lähedale sattus. Nende agressiivsus hirmutas teda. Tal ei olnud tööpoolest midagi tugevate ja võimekate naiste vastu, aga nad ei tohtinud kaotada oma õrnust, oma loomupärast naiselikust. Ingrid ei olnud seda kunagi minetanud, seepärast ei olnud nende abielus iial lahkheliseid ette tulnud.

Ta kobas oma prille, puudutamata Ingridi väljasirutatud kätt, kust tõusis nõrka mandlipiima lõhna, pani need ette ja köhatas; ta oli nii kaua vaikinud, et ei teadnud, kas hääl kuulab sõna, ta ei tohtinud nüüd riskida, küünitas kohvitassi järele ja jõi suure lonksu, enne kui vastas:

¹ Grupp 8—8 rühmitus; eriti üliõpilaskonnas levinud sõjakas naisõigustlaste organisatsioon.

Ei, see oleks vist küll ülepakkumine. Ta oli ju vana, ja arvestades, mismoodi ta elas... Ei, hea, et kõik läks kiiresti, et ta ei jõudnud oma olukorda veel hullemaks ajada.

Pealegi, lisan ta, ei olnud ta niisugune, keda leinatakse. Ta ei olnud seda väärt, sa tead seda niisama hästi kui mina.

Ingrid vaatas kohkunult poiste ukse poole ja tõstis hoiatavalt nimetissõrme, öeldes tasa:

Mõtles ikka ka, Erland, niiviisi vist siiski ei öelda!

Ta oli jätis, ütles ta, tõusis kähku püsti ja andis parema käega järsu karatelöögi vasakusse peopessa. Lööki tegi haiget ja selle tuhm, kõlatu nätsatus pani talle otsekohe aru pähe. Ta viipas tõrjuvalt Ingridile, kes oli diivanilt püsti tõusmas ja nägi jahmunud välja, ning pomises pisut häbelikult:

Anna andeks, unusta see ära, ma ei tahtnud sugugi... Juhtusin ainult...

Sa ei tohi tasakaalu kaotada, mõtles ta, see toob üksnes kahju, eriti praegu.

Ta oleks pidanud ette vaatama, tal ei olnud vähimatki põhjust midagi Ingridi kaela veeretada, ta ei tohtinud öelda asju, mida võidi pärast tema vastu kasutada, ta pidi hoiduma oma impulssidele voli andmast.

Nüüd on Ingrid veendunud, et ma olen endast väljas, mõtles ta, ja kui ta rõduukse juurde läks ning selle ette seisma jäi, nagu katsuks ta välja aeda vaadata, tajus ta abaluude vahel enda meelest tema küsivat pilku.

Aga ma olen ainult üleväsinud, mõtles ta, see on kogu seletus.

Läbi pimeduse kumasid talle kätte Mörby keskuse neon-tuled ja valgustatud aknaread, sinna ei olnud üldsegi palju maad, olgugi et nende maja paiknes varjulises kohas, mühavast liiklustuiksoonest kõrval. Ta kummardus ja nõjatas lauba vastu jahedat klaasruutu.

Ma olen täiesti rahulik, mõtles ta, ma tulen suurepäraselt toime, olen alati tulnud, keegi ei saa midagi muud öelda.

Aga Ingridi valvas juuresolek tegi teda natuke rahutuks, sisendas talle tunnet, et ta on sisse piiratud ning nurka surutud, ja korraga ta teadis, et oleks mõnus väheks ajaks üksi jääda.

On hea, et nad ära sõidavad, mõtles ta, see teeb kõik palju kergemaks.

Mõte üllatas teda ja ta tundis selle üle kohe pisut häbi.

Ma ei mõelnud seda tõsiselt, lisan ta endamisi.

Ma olen väsinud, ütles ta seejärel, õudsalt väsinud, viimastel nädalatel on olnud liiga palju rabelemist. Vahest läheme nüüd laiali? Ja sina pead ju reisile mõtlema, on vaja, et sa oleksid homme välja puhanud.

Tema hääles ei olnud midagi võõrast, see kõlas vaikselt, pehmelt ja talitsetult, ning lapselik hirm ja ebakindlus, mis teda äsja põgusaks hetkeks vankuma oli pannud, oli taas võidetud.

Kõik on jälle nagu harilikult, mõtles ta, me räägime teineteisega rahulikult, me oleme täiskasvanud ja tasakaalukad, me oskame käituda.

Ta oli otsinud välja uue, jõuluringiks saadud pidžaama, mida ei olnud veel kasutatud, ja kui ta selili voodis lamas, käed keha ligi välja sirutatud, tundis ta pehme siidi jahedusest mõnu. Ta oli väsinud, keha tundus lõtv ja raske, tema pea oli tühi, ta ei juurelnud millegi üle, aga kusagil sisimas väreles rahutusevirve, millest ta ei suutnud päriselt jagu saada. Kunagi ammu, ta ei teadnud, millal ja millega seoses, oli tal täpselt sama taju olnud. See äratundmine hämmeldas teda.

See ei kuulu siia, mõtles ta, ei lähe mulle korda.

Kui ta enne magamaheitmist korraks tualetis käis, tegi teda rahutuks mõte, et Ingrid ootab võib-olla õhtu lõpetamist kohustusliku tahapanemisega, sest nad on ju kõigest hoolimata üle nädala teineteisest lahus. Väljavaade, et ta on sunnitud valmisolekut ilmutama, tekitas temas vastumeelsust, talle ei meeldinud vajadus end ahistatuna tunda. Ja ta teadis, et nende seda laadi koosellu oli viimastel aastatel üha pikemaid pause sünenenud, ta oli kaotanud peaaegu himu end selle tühise purske pärast narriks teha, ta ei vajanud seda enam nii tihti, ja Ingrid oli hakanud üha sagedamini vargsi mõista andma, et viimasest korrapärasest nädalast möödas. Oli, nagu oleks Ingrid tahapanemiste kohta raamatut pidanud ja arvamiselt olnud, et kogu nende kooselul on ainuüksi sellepärast midagi viga, et ta ei viitsi iga nädal temast üle käia. Ja kui ta ütles, nagu asi oli, et ta on liiga väsinud, et ta peab uuele päevale vastupidamiseks magada saama, oli Ingridil kombeks sarkastiliselt naeratada, nagu ta end ahistatuna tundes harilikult tegi. Jäi mulje, nagu ei oleks Ingrid teda uskunud.

Aga tühja sellest, mõtles ta, muidu me saame ju nii hästi läbi. Ja täna õhtul see lihtsalt ei sobi.

Ta märkas, et püüab vanamehe surmasõnumi taha pugeda, ja see üllatas teda. Tal ei tarvitsenud ennast vabandada, ja pealegi ei läinud vanamees talle korda.

Ei ole vaja kellestki ainuüksi sellepärast lugu pidama hakata, et ta on surnud, mõtles ta ja sulges silmad, kuuldes Ingridi tasaseid samme trepil.

Ta lamas täiesti liikumatult, nagu oleks ta juba magama jäänud, ja hingas ühtlaselt ning rõhutatult. Kuulis, kuidas Ingrid tasa tuppa tuli — ta liikus vilunult, pörkamata pimeduses vastu mööblit — ja kohendas, nagu ta teadis, hetk aega tekki tema jalutsis, enne kui läks eriti vaikselt edasi oma voodi poole.

Head ööd siis, Erland, sosistas Ingrid, ja ta pidi ennast kokku võtma, et mitte vastata.

Aga mul ei tarvitse häbeneda, mõtles ta. Pärast kahekümneaastast nikkumist ei olegi nii lihtne suure kire mängimiseks jaksu leida.

Viimasel ajal kujutles ta silmi kinni pigistades Ingridi asemel hoopis teist naist, kui ta end vägisi tema voodisse sundis pugema, noort, värsket, täiesti anonüümset näota keha. See, et Ingrid silmi ei sulgenud, kui nad nikkusid, ja koguni tahtis, et tuli põleks, oli talle vanasti erutavalt mõjunud, aga aastatega oli talle üha raskemaks läinud seda taluda.

On, nagu peaks Ingrid mul silma peal, ka siis, eriti siis, mõtles ta ja püüdis veel sügavamalt, veel rahulikumalt hingata, see oli kindel viis unisust esile kutsuda.

Aga täna õhtul ei tahtnud uni tulla, ta lamas täiesti liikumatult ja kuulas, kuidas Ingrid oma voodis rahutult viskles ja vähkres, enne kui leidis õige magamisasendi. Kuulis, kuidas tema lõõtsuvad hingetõmbed muutusid ja vähehaaval lühikeste puhkivate unehäälitsustega, tuttava nuhistamisega asendusid, mida ta kõige parema tahtmise juureski ei saanud norskamiseks nimetada. Esimestel abieluaastatel oli tal vahel himu olnud seda teha, kui Ingrid veidi irooniliselt ja salvavalt tema vägeva paksutõmbamise üle kurtis. Oma ülitundlikkuses oli ta siis võtnud iga märkust, mille Ingrid tegi, kui varjatud kallaletungi, kui veel üht meeldetuletust, et ta ei kuulu tema ringkonda.

Aga ma ei teinud seda, mõtles ta, ma ei ole kunagi väiklane ega pahatahtlik olnud.

Ta oli sunnitud olnud enesevalitsemise, agressioonidest jagusaamise kunsti õppima, muidu ei oleks ta ülespoole ronimisega toime tulnud. Seda, kes alt tuleb, ei tohi vigadelt tabada, see, kellel midagi ei ole, peab iga jalatäie maa eest lahingut lööma, ja võite ei tohi ettevaatamatusest maha mängida.

Ma tean, kuidas teha, mõtles ta ja hingas ikka sügavalt, et nii hingamist kui ka südamelööke teadlikult kontrollida, ma valitsen oma keha, mind ei saa miski tasakaalust välja viia.

Tal oli seda laadi seesmisest gümnaastikast aastate jooksul palju kasu olnud, iseäranis karjääri alguses, kui ta ei olnud ikka veel üle saanud oma vanast kalduvusest ägestuda ja ka puhtisiklikult solvuda, kui keegi tema uurimisaruannete ja ülevaadete kohta vastuväiteid juhtus esitama, kui ta ei olnud veel päriselt võitnud väärsammudega vahelejäämise koolipoisikartust, kui tal ei olnud veel korda läinud lõplikult kõrvale tõrjuda lapselikku helliklust ja tundlikkust, kui ta ei olnud veel vajalikku rutiini ja kalkust omandanud. Siis olid kõik võtted vajalikud olnud, et ohjeldamatud tunde puhangud ja agressioonid tema edukäiku ei nurjaks.

Aga ma sain selle kunsti selgeks, mõtles ta, sain selgeks, kuidas terve nahaga välja tulla.

Ema oleks minu üle uhke olnud, mõtles ta, tema unistas ikka, et ma ei laseks ennast maha murda.

Ta ei mõelnud ema peale kuigi tihti, sentimentaalsus ja mineviku esilemanamine oli talle loomult võõras, aga iga kord, kui ta seda tegi, hakkas tal kurgus kipitama ja ta pidi kramplikult neelatama, et vintske, kleepjas tomp kasvades hinge ei matak.

Ega ometi jälle, mõtles ta, ajas ennast ettevaatlikult istuli ja vaatas unesegaselt ringi, just nagu mõnest oma kummalisest unest ärgates. Teispool öölauda nägi ta ähmaselt Ingridi profiili, Ingrid magas, suu paakil, üks käsi kõhul, teine lõdvalt, peo avali, üle voodiääre rippu. Hetkeks tuli tal tahtmine teda äratada, aga ta sai sellest loomulikult võitu, ei olnud ju mingit asjalikku põhjust teda unest üles ajada, see teeks teda ainult rahutuks. Tal oleks raske leida korrapealt seletust, mis kõlaks usutavalt, ja kui tal õnnestukski midagi säärast välja mõelda, kahtleks Ingrid selles ikkagi, ta uuriks ja puuriks seda kindlasti igast kandist, ta on liiga palju psühholoogiakäsiraamatuid lugenud ja kujutleb aina,

et kõigil tunnetel ning igasugusel käitumisel on varjatud ajendid ja põhjused. Ingrid on hea, ta armastab teda väga, ei taha teda mingil juhul kaotada, aga selles punktis on võimatu teda kõigutada, siin on Ingrid täiesti oma arusaamades kinni ja võtaks jalamaid pähe, et ta on vapustatud ning endast väljas.

Ja seda ma ju ei ole, mõtles ta ning surus rinnakorvi tugevasti vastu põlvi, et vaigistada südant, mis oli äkki kõvasti taguma hakanud, minus ei ole mingeid saladusi, mul ei ole midagi varjata.

Viga oli ilmselt rütmis, löögid tuli korrapäratult ja hooti, nagu komistades.

Südameklõppimine, mõtles ta ja pidi keeleotsaga huuli niisutama, need tundused kuivad ja suus oli mõru maik.

Tal oli see termin kindlasti õhtulehtede meditsiiniveergudest meelde jäänud. Ta libistas neist vahel silmad üle, rohkem naljapäraselt, et nentida, kui võimatult rumalad paljud paistavad olevat, missuguseid haigusi nad endale kujutluses külge poogivad. Tal endal ei olnud vähimatki kalduvust hüpohondriaks.

Aga infarkti tahtis ta vältida, see ei tohtinud teda enne-aegu tabada. Igal teisipäeval jooksis ta oma viis kilomeetrit paberiribadega tähistatud rajal ümber järve ja kaks korda nädalas, saunas käies, piinas end veerand tundi võimlemisjalgratta sadulas. Ta hoidis ennast vormis, oli parima aasta, nelikümmend seitse ei olnud mehele kellegi vanus, ja et ta järgmisel nädalal nelikümmend kaheksa pidi saama, ei tähendanud midagi.

Ma olen õigupoolest täiesti rahulik, mõtles ta, ma olen terve, mu käsi käib hästi ja mul ei ole millegi üle kurta.

Ning ta võis konstateerida, kuidas südamelöögid omandasid pikkamööda normaalse rütmi, kuidas vankumatu tahe viis jälle kord sihile, ja ta naeratas endamisi pimeduses.

Ma olen tugev, mõtles ta, ei ole midagi, mis suudaks mind kõigutada.

Ja nüüd ma jään uniseks, otsustas ta ning laskis ülakehal üha lõtvraskemalt üle konksutõmmatud põlvede vajuda. Samal ajal laskis ta silmadel toas loiult ringi käia, libistas pilgu üle heleda vooditsa rohelistest lillevanikutest keerulise mustriga tumeda rullkardina poole. Voodiotste vahelise käigu vastas nägi ta ähmaselt Ingridi tualettlauda, peenikeste kõverate jalgade ja nikerdatud peegliraamiga mööblitükki. See oli päranduseks saadud ese nagu suurem osa

asju nende kodus, ja aeg-ajalt haaras teda vahepeal möödälinud aastatest hoolimata ikka veel suur rõõm, et kõik see oli tema osaks langenud. Ta tundis Ingridi öökreemi tuttavat meeldivat hõngu ja tualettlaua flakoonidest ning puudri- toosidest levivat rasket, magusavõitu, peaaegu lämmatavat lõhna. Mõnikord oli tal raske sellega leppida, aga praegu koges ta seda kui turva.

Kõik see on minu, mõtles ta. Keegi ei saa seda minult ära võtta.

2

REEDE

Kui ta Ingridi hommikuse köögis tuuseldamise peale üles ärkas, olid tal lihased hellad, just nagu oleks ta öö liiga pehmes voodis mööda saatnud, ja kui ta ettevaatlikult istuli tõusis, pidi ta sedamaid laupa masseerima, et katsuda lahti saada ninajuure kohal pesitsevast valust. See andis ennast peaaegu igal hommikul tunda, aga oli täna tajutavam, tõrkiv ning selgesti piiritletud. Tualetti minnes pigistas ta sõrmeotstega kõrvaaluseid, et puõgitav pinge lõualiigestes järele annaks.

Ta ei olnud midagi unes näinud, ta ei näinud harilikult und, aga hommikupoolse öö oli ta paaril korral üles ärganud, selgesti tundes, et ta on sisse piiratud, nurka surutud, ilma et suudaks välja murda. Midagi sellest oli järel, ja see ei aidanud, et ta pesi hästi hoolikalt hambaid ning seisis duši all, kuni ihu tõmbus külmast kananahale.

Trepikäänul jäi ta viivuks seisma, kui kuulis, kuidas poisid uurisid Ingridi käest all köögis parajasti vanaisa surma üksikasju.

Te peate isa käest küsima, ütles Ingrid, mina ei tea rohkem kui teie.

Aga seda sa ikka tead, kui vana ta oli? küsis Torbjörn.

Minu teada oleks ta vist varsti seitsekümmend saanud, ütles Ingrid.

Aprillis, mõtles ta, aga nüüd ei tule mingit uut piinlikku sünnipäevapidu.

Kõigile on parem, et läks, nagu läks, mõtles ta ja seisatas soengu kontrollimiseks-kohendamiseks hallipeegli ees.

Torbjörn võttis ta jalamaid pihile.

Miks vanaisa kunagi siin ei käinud? küsis poiss lubamatult väljakutsuval toonil. Ma ei ole teda aastaid näinud, ma peaaegu ei mäletagi teda.

Ta püüdis enne vastamist Ingridi pilku tabada, aga Ingrid vaatas kõrvale ja pühendus leiva röstimisele aknaorvas.

Laseb mul kogu vastutuse enda peale võtta, mõtles ta ja püüdis häälele pehmet ning muretut kõla anda.

Ta ei pidanud seltskonnaelust suuremat lugu, ütles ta, oli erak ja tahtis rahu olla.

See seletab kõike, lisas ta, kui Torbjörn tegi umbuskliku näo ja paistis valmis olevat uusi salakavalaid küsimusi esitada.

Keegi ei saa väita, et ma teda laste ees laiman, mõtles ta, neid ei ole vaja liiga paljude üksikasjadega koormata.

Ja pealegi hoidis just tema kõrvale, mitte meie, mõtles ta «Svenska Dagbladeti» lahti lüües.

Ta katsus keskenduda esikülje lühisõnumite lugemisele, rüübates samal ajal ettevaatlikult tulikuuma kohvi, nii vara hommikul ei olnud temast suuremat jutumeest, ta oli perekonna sellega ära harjutanud, et tahab vaikselt ja rahulikult einestada, võimalus segamatult viimaseid uneriismeid peletada oli tema privileeg. Kuid tundis ja teadis kogu aeg, et Ingrid jälgib teda, sügav korts kulmude vahel, haub meelehärmi tekitavaid mõtteid, kavandab midagi. Siis lükaski Ingrid taldriku pooleldi söödud röstitud leivaviiluga kõrvale ja kummardus üle laua, küsides:

Aga kas sa temast siis kunagi puudust ei tundnud? Ta oli ju ikkagi sinu isa.

Nüüd läheb lahti, mõtles ta, nüüd hakkab suur väljapressimine, tuttav irisemine pihta.

Ingrid ei taipa arvatavasti, et tuleb end lahti rebida, mõtles ta, ja talle meenusid järsku pikad tüütud vaidlused jõulupühade ajal, kui Ingrid ja Louise katsusid talle ühiselt pinna peale käia; Ingrid on nagu vanajumala selja taga elanud ega taipa seepärast midagi.

Ära mine ägedaks, mõtles ta, ja «Svenska Dagbladeti» esimest osa hoolikalt kokku lapates ning enda taha aknalauale asetades meenus talle, et täpselt samasugune tunne oli hari-

likult koolis, kui õpetaja sundis teda pingist püsti tõusma ja vahetäiku astuma või tahvli juurde minema mõnda tükki vastama, mida ta päriselt ei osanud.

Ei, ütles ta rahulikult, meil ei olnud lõpu poole kuigi palju ühist. Aga mul ei olnud midagi tema vastu, kui sa just seda mõtled.

Ma aga vanaema, ütles Göte ja vaatas spordilehekülgedelt üles, teda me ei ole vist kunagi näinud? Millesse tema suri?

Saatekeerdu, vastas ta rahulikult ja valas endale veel tass kohvi, mingi kõhuhäda see igatahes oli. Aga ma olin kõigest viieteistkümne, kui see juhtus, nii et ma ei mäleta täpselt.

Kas ta oli enne seda kaua haige? küsis Ingrid.

Ei, ainult paar nädalat, aga tal oli kindlasti vähe vastupanujõudu. Tuberkuloos oli suurema osa sellest ära võtnud. Pealegi oli ta nende olude jaoks liiga õrn, kuhu ta oli satunud.

Täiskas? ütles Ingrid üllatunult. Sellest sa ei ole kunagi rääkinud. Kas sa tahad öelda, et ta oli sanatooriumis ravil? Ta võttis endale rohkesti aega, enne kui vastas:

Muidugi olen ma sellest rääkinud, miks ma ei oleks pidanud seda tegema? Ema oli mitut puhku sanatooriumis sees. Ma usun koguni, et Anna-Greta sündis ühel neist kordadest.

Kord oli teda kõigi reeglite vastaselt kaasa võetud, kui Valle oma naist selles suures pruunis tiibhoones vaatamas käis, mis asus vana Stockholmi tee ääres metsaga kaetud kingul pooleldi puude peidus. Ta oli siis ilmselt õige väike, sest ta nagu mäletas, et oli pidanud Vallel käest kinnihoidmiseks oma käe kõrgele sirutama, kui nad väravast sisse läksid, ja et teda oli peaaegu lohistatud treppidest üles ja välja suurele terrassile, kus memm lamas. Ta oli kartnud kärelda häälega karme haigetalitajaid, ja kui nad viimaks ema voodi juurde olid jõudnud, ei olnud ta julgenud õieti ligigi minna, tal oli raske olnud ema ära tunda. Aga siis oli Valle ta sülele võtnud ja ta oli pidanud tänavalt kioskist ostetud puuviljakoti emale oma käega üle andma. Ema oli nutma hakanud ja tema ei olnud mitte millestki aru saanud.

Emal olid tookord patsid, mõtles ta, muidu tal harilikult ei olnud.

Kui vana ta oli, kui ta suri? küsis Torbjörn uudishimulikult. See oli enne meie aega, eks?

Kolmkümmend kolm, ütles ta. Ema oli just kolmekümne

kolme aastaseks saanud ja ometi kaheksa last jõudnud sünnitada.

Kaheksa last, mõtles ta, see on ainult poolik tõde, neli nurisünnitust tuleks samuti kaasa arvata.

Ja sina, kas sa oled kõige vanem? küsis Torbjörn.

Jah ja ei, ütles ta ega püüdnudki äkki enam üksikasju vältida. Ma olen küll kõige vanem, aga mul oli vanem vend. Tema nimi oli Fredrik ja ta suri enne kolmeaastaseks saamist.

Ingrid, kes oli lauast püsti tõusnud ja linnupuuri juurde läinud, pöördus järsku ümber ja ütles talle ainiti otsa vaadates:

Püha taevas, su ema pidi siis ju päris laps olema, kui ta selle poisi sai!

Jah, ütles ta lühidalt, ema ei olnud veel kuueteistkümne-negi.

Aga millal nad siis abiellusid? küsis Ingrid häälega, milles tema meelest oli pepsi kombekuse alatoon, ja meenutas korraka rabavalt oma ema Verat, kellel tänapäeva nooruse üle vahutava suuga moraliseerides oli just niisugune hää.

Nad pidid ootama, kuni ema oli kaheksateist täis saanud, ütles ta ning tõusis lauast püsti, leides, et kõige parem on see jutuaajamine ära lõpetada. Ja ka siis olid nad sunnitud kuninga poole pöörduma, sest ema vanemad ei olnud asjast suuremat vaimustatud.

Ja sina olid siis juba sündinud? ütles Ingrid.

Tema hää on võidukas, mõtles ta, enda meelest on tal nüüd midagi kirbul.

Mitte just päriselt, ütles ta ja katsus naljatlevalt muhe-dat tooni säilitada; ta näitab, et ta ei ole pirtsakas ega üli-tundlik. Ma sündisin tegelikult päris pulmaööl. Otse pulma-söögi ajal oldi sunnitud ämmaemanda järele saatma.

Mõlemad poisid pahvatasid naerma.

Missugune kokkusattumus! ütles Torbjörn. Vanasti pidid ikka lahedad kombesid olema!

Neis ringkondades jah, ütles Ingrid ja tema põsenukid värvusid silmatorkavalt punaseks, aga eeskujuks need ei olnud, kui sa seda silmas pead.

Kuradi pihta, mõtles ta, oli mul vaja hakata latrama!

Nojah, ütles ta laanida püüdes ja viis oma kohvitassi nõudepesulauale, siis olid teised olud. Aga nüüd võtame kätte ja hakkame tegutsema, eks? Teil on kindlasti nii mõndagi enne teeasumist üle vaadata? Ma viin teid nii-

siis Arlandasse. Aga kõigepealt ma pean linnas ära käima, mul on koosolek, millele ma ei tohi hilineda.

Kas sa pead tõesti tööle minema? ütles Ingrid ja vaatas talle peaaegu etteheitvalt otsa. Täna on sul ometi täielik õigus ära jääda?

Ei tule kõne allagi, ütles ta lühidalt. See lugu ei tohi midagi muuta.

Tee, nagu soovid, ütles Ingrid, seda teed sa ju alati.

Ingrid peab midagi muud silmas, mõtles ta, kahekümne-aastase abielu järel oli ta õppinud tema märkusi õhust aimama, ilma et neid oleks tarvitsenud enam sõnastadagi.

Aga sa ei tohi selle ülikonnaga linna minna, ütles Ingrid, sa pead musta selga panema.

Kallis, ütles ta poolutavalt, keegi ei tea ju...

Jajah, ütles Ingrid ning ohkas demonstratiivselt, aga lindi sa pead igatahes reväärile kinnitama. Teisiti ei kõlba, meie ringkonnas mitte. Sa tead, kus need on, ripuvad garderoobi ukse küljes, võid võtta selle, mis sul möödunud kevadel tädi Emy matusel oli.

Meie ringkonnas, no muidugi, mõtles ta ja viskas mõne pika karme sammuga trepist üles, nüüd oli jälle hea võimalus nähvata.

Ja Ingrid ei jäta seda kunagi kasutamata, mõtles ta ning tundis end äkki nagu koolipoiss, keda on klassi ees noomitud, isegi laste kuuldes ei peeta paljaks mulle nina pihta anda.

Aga üles magamistuppa jõudnud, rahunes ta kiiresti ja mõistis, et Ingridil oli õigus. Tal ei olnud vähimatki põhjust väljakutsuv olla, mitte kellegi suhtes, see võiks olukorda ainult komplitseerida.

Tunne, et midagi on korrast ära, tuli linnasõidul tagasi ja mitu tühist pisiasja süvendasid seda. Juba kojatrepil oli ta ust enda taga kinni lüües libastanud ja äärepealt pikali kukkunud, ning auto tuuleklaasilt õist jääkirmet maha kraapides oli ta plastmasskraabitsa katki teinud. Ja kui ta siis oma kohmakuse üle vihastades kraabitsa tükid kirsipuu taha kompostihunnikusse oli visanud, oli ta ühe akna taga enda meelest Ingridi näo valget laiku märganud. Ta oli ennast valvealusena tundnud.

Esso-ringi eel oli ta teinud mitu loidu tühjajooksnud katset, enne kui oli viimaks sõandanud autode voolu tungida, ja kesklinna suunas tõusval järsul nõlvakul, mida metrooehituse tõkkepuud pooleldi blokeerisid, oli automaatkäigukast streikima hakanud ning mootor kõrgetel tuuridel peaaegu ulgunud, enne kui tal õnnestus seda normaalselt funktsioneerima panna. Umberringi autodes iroonilisi mui-geid aimates oli ta näost õhetama löönud.

Linna poole suunduv lakkamatult toppav hommikune autode vool oli erakordselt tihe ja iseenda üllatuseks porises ta ikka jälle kõigi nende neetud svenssonite üle, kes laiutasid oma röögatutes plekk-kastides, selle asemel et kommunaaltransporti kasutada, tema, kes ta muidu kunagi end liikluses ettetulevatest pisiseikadest häirida ei lasknud. Juba Danderydi haigla kohal tegi ta katset busside sõidureas tekkinud tühikut ära kasutades voolust välja murda. Üks möödamürisev buss sundis teda kähku oma ritta tagasi pöörduma.

Kuradi jõhkardid, porises ta, et nad ka kunagi tähelepanelikud oleksid!

Mõni minut hiljem, kui ta Veterinaariaülikooli juures rohelise tule ajal üle ei jõudnud, vaid punane enne ette tuli, tagus ta parema käega kõvasti vastu rooli, nii kõvasti, et peopesal pehme kinda sees valus hakkas.

Ta sai isegi aru, et tema reageering on naeruväärne, aga tal ei tarvitsenud häbeneda, keegi ei jälginud teda. Päeva jooksul seevastu peab ta oma närve vaos hoidma, ei tohi lasta ennast provotseerida tasakaalu kaotama, isegi kui punased peaksid vere keema panema.

Neid sigines igale poole. Juba siis, kui ta rahandusministeeriumis töötas, olid nad teda terroriseerinud. Ta oli peagi märganud, et tühised õnnekütid, kelle ainus trump oli parteipilet, tallalakkujad, kelle kogu tegevus seisis statistiliste andmete moonutamises ja väärtõlgendamises, et aga tõestada, kui raske on tuhnuste olukord, karjeristid, kes püüdsid igal võimalikul viisil kannuseid teenida, lähevad temast kogu aeg mööda. Veel hullem oli olnud AMS-is, kus pahempoolsete sissijõuk oli saanud täiesti segamatult peremehet-seda, kuni Hoffsteni-eit läks viimaks liiga kaugele ja tehti maatasa. Tema edaspidine saatus salakuulajate ning mäsuleõhutajate hulgas ei olnud teda üllatanud.

Ma teadsin juba siis, mis tüübiga on tegemist, mõtles ta. Aga konfliktist AMS-is 1972. aasta kevadel, pärast visa

tööd programmikomitees, oli siiski üsna kerge olnud jagu saada, põhisuunad olid algusest peale selged olnud ja tal ei tarvitsenud kõhelda, missugusega neist kaasa minna. Mõnikord kummaliste malekäikude ajal SCB-s¹ tänavu talvel oli ta sinna peaaegu tagasi igatsenud.

Seal ma vähemalt teadsin, kes on vaenlased, mõtles ta. Nüüd on kõik laialivalgub ja keegi ei taha oma sõnade eest seista.

Ta sõitis räpakalt ja heitlikult, märkas seda isegi, ja kui ta Roslagstulli ringil teelindi hetkeks silmist laskis ning pilgu üle määrdunud lumelaikudega sinakashalli Brunnsvikeni jää libistas, tundis ta äkki, et auto liugub teeserva suunas, ja liiklushirm lõi küüned tema südamesse. Kakskümmend viis aastat autojuhtimist ei olnud suutnud kaotada seda veidi üleskrunitud hirmu, et ta sõidab ühel päeval teelt välja, kuuleb kokkukägarduva pleki raginat, on sunnitud nägema verd ja vigastatud kehi, kuulma sireenide ulgudes lähenevaid kiirabi- ja politseiautosid.

Aga ma olen ettevaatlik, mõtles ta, mulle ei saa midagi juhtuda.

Ja homme sa käitud eriti rahulikult, ütles ta Valhallavägenile pöörates ning põgusalt sedastades, kuidas päike säras Domuse kaubamaja ülemistes aknaridades ja lohakalt väljas akende taga rippuvatel plastikkottide rodudel, ning heitis endale tahavaatepeeglist pilgu. Sa ei tohi ühe korraga veel suuremasse hätta sattuda.

Ehkki seal midagi imestada ei oleks, mõtles ta, õnnetused tulevad harva üksinda.

Pisut hiljem, kui ta keeräs keskbüroo esisele väljakule, avarale platsile, mis andis hoone telliskivipunasele fassaadile võimu ja väarikust, ning otsis üles talle reserveeritud parkimistasku, oli lapsik hommikune ärritus suuremalt jaolt haihtunud.

See oli asjatu, mõtles ta, jättis peaaegu hüsteerilise mulje.

Nüüd oli ta jälle rahulik ja keskendunud, igaks juhaks istus ta veel veidi aega autos, et sipelgad maos lakkaksid lõplikult kripeldamast. Ta kontrollis oma rõivastust, kohendas lipsu ja suutis teatava vaevaga kinni panna isegi ülemise püksinööbi, mille ta autosse istudes alati oli sunnitud

¹ SCB (Statistiska Centralbyrån) — Statistika Keskbüroo; rahandusministeeriumi alluvusse kuuluv keskasutus, mille koosseisus on mitu eri statistikaharusid hõlmavat osakonda e. bürood.

lahti näpitsema. Ta pidi tervisejooksurajale kaalu hoidmiseks edaspidi rohkem kui kord nädalas ringi peale tegema.

Tahavaatepeeglist nägi ta, et tema nägu on kaame, vaevumärgatavad tursekotid silmade all, ja kui ta sõrmeotstega põskedele puna püüdis masseerida, tundus nahk kare ning kalk. Kerge kribin andis mõista, et ta oli hommikul lohakalt habet ajanud.

Peaks jälle noaga ajama hakkama, elektrimasinaga ei ole ikka see, mõtles ta ja kuulis äkki tuttavat siuhkamist nagu omal ajal õhtuti kodus Malmabergi tänavas, kui Valle oli soojendanud pliidi peal vett, toonud välja pruuniks peitsitud raseerimistarvete karbi, mille kaane siseküljel oli kokkukäiv peegel, ja pliidiriiuli kõrvale konksu otsa torgatud paksul nahkrihmal pikkamisi ning hoolikalt habemena nuga ihus. Väiksest peast oli ta võlutult seda protseduuri jälginud ja kujutlenud, et teeb kord ise täpselt samuti.

Aga ta võttis ennast kähku kokku ning peletas mälestuspildid eemale, ja kui ta autost, punasest Ford Consulist, mida poisid olid peale ajanud ja mille ta ühelt raskustesse sattunud kolleegilt möödunud sügisel odavalt kätte oli saanud, välja puges, kontrollis ta, et must leinalint ripuks nõuetekohaselt palitukäänise küljes. Ta oli vankumatult selle juurde jäänud, et see kinnitataks sinna ja mitte pintsakureväärile, ning Ingrid oli järele andnud, olgugi porisedes.

Tee nagu tahad, ehkki ma ei saa aru, miks, oli Ingrid sel hommikul just nagu kõigil teistelgi hommikutel nende pika abielu vältel hallis enne rituaalijärgset ja üha põgusamaks muutuvat põsemusi tema rõivastusele viimast kontrollivat pilku heites ütelnud.

Aga mina saan, mõtles ta autoust enda taga kinna lüües. Ei olnud sugugi vaja, et keegi hakkab pärima, see ei puutunud kellessegi. Ja juba suures kumedit kaikuvas alakorruse hallis tõmbas ta kaamelikarva palitu seljast. See värv meeldis talle, oli stiilne ja omapärane ning sobis talle. Enne kui ta teadetelaua ametnikust kiirel sammul mööda läks, heitis ta palitu hooletult vasakule käsivarrele.

Selles ei ole midagi imelikku, mõtles ta, ma olen ju majas, keegi ei saa selle kohta midagi öelda.

Sellal kui ennelõunane koostöökomisjoni koosolek oma rohket inspiratsioonivaeste ja halvasti ettevalmistatud referaatidega visalt edasi venis, märkas ta, et ei jaksa õigupoolest kuulata. Ta istus ovaalse laua otsas, märkmik ja referaatide nimekiri ees, ning püüdis äraootaval ilmel, kulm pisut kortsus, ettekandeid jälgida, istus mõjusas kuulajaposis, mille ta varakult oli sisse harjutanud, käed kokku pandud ja lõug kergelt sõrmeotstele toetatud või siis parema käe sõrmed peaaegu kuulmatult vastu lauaserva trummeldamas. Ta teadis, et see vaevalt märgatav kiire trummeldamine on äärmiselt tõhus võte, kui ettekandjad valguvad liiga laiali ja hakkavad venitama, kui üksikasjade tulvaga katsutakse varjata põhilisi puudusi. Ta ise oli õppinud seda Strängi juures, kõige rangema ja nõudlikuma kuulaja juures, keda ta oli kohanud.¹

Aga täna ei olnud kätteõpitud nõksudest abi, isegi kui ta aeg-ajalt võtmesõnu ja -arve tabas, oli tal raske käsitletavat tervikuna haarata. Ja suurem osa sellest tundus talle tähtsusetu, ei puudutanud tema õietist tööd, ainult igavaid administratiivülesandeid. Pikki puhke lendasid mõtted kaugemale ära ja niisama pikki puhke oli tema pea mõtetest täiesti tühi.

Midagi paremat enam ei tule, mõtles ta märkmikku üha salapärasemaid kujundeid ja numbrikombinatsioone kritseldades, see on kõik, milleni ma jõudsin.

Tal ei olnud mingit põhjust kurta, mitte nii ei tulnud sellest aru saada, aga kurb oli äkki tõdeda, et ta on saavutanud positsiooni, millest kaugemale ta tõenäoliselt enam ei pääse. Ta oli neljakümne seitsme aastane, pidi nädala pärast nelikümmend kaheksa saama.

Siis jääb mul veel viisteist aastat, mõtles ta, ja ma istun ikka siin oma numbrite taga.

Reageering oli lapsik, ta teadis seda väga hästi ja sellele ei maksnud tähelepanu pöörata. Ajutine väsimus ei tohtinud teda vankuma lüüa. Just seda sorti kindlatest ametikohadest oli ta ju tol korral unistanud, kui ta südant rindu võttes Västeråsis ja ASEA² kontorist ära tuli, just selle posit-

¹ Tõlkimatu sõnamäng: omaaegse Rootsi rahandusministri nimi Sträng tähendab «karm», «vali», «range».

² ASEA (Allmänna Svenska Elektriska Aktiebolaget) — Üldine Rootsi Elektriala Aktsiaselts; Rootsi suurim elektrotehnikakontsern, mille üks tootmiskomplekse paikneb Västeråsis.

siooni pärast oli ta paljudele topelt töökoorma ja õhtuste õpingute aastatele vastu pidanud. Tal oli korda läinud ennast vabaks võidelda, ta ei tohtinud seda ainuüksi sellepärast ära unustada, et tal praegu juhtumisi melanhoolia kallal oli.

Koosolek saab varsti läbi, tal on vaja veel pool tundi maski kanda, siis võib ta hädavajalikule talvisele puhkusele jääda.

Ilma perekonnateraapia ja rühmadünaamika kohta käiva lobata, mõtles ta ja pidi tahtmatult nina kirtsutama, kui talle meenusid Louise'i ja Ingridi visad katsed sundida teda moeteooriaid omaks võtma.

Selle asemel üle hulga aja jälle Västeråsi, mõtles ta, ja samal hetkel meenus talle taadi nägu, kui ta oli teda külastanud ja mõneti võidukalt teatanud, et on otsustanud Stokholmi kolida. Esmalt oli ta natuke lapsikult plaani pidanud endast mingit teadet jätmata temast ja linnast lahkuda. Aga siis oli ta ümber mõtelnud, ülikonda harjanud, perenaiselt triikrauda laenanud, omavoliliselt toakaaslase lipsu võtnud ja jalgrattaga koju sõitnud.

Uksele koputades oli ta ennast pisut kõhedalt tundnud, vanamees oli ju tujukas, eriti sellest saadik, kui ta väikeste lastega üksi jäi ja majapidajad tuuseldamiseks ning tänitamiseks vabad käed said. Lapsed olid juba magama heitnud ja vanamees istus üksinda vahariidega kaetud köögilaua ääres, lõhkinge supitaldrik ning kartulikoorte kuhi nina all. Kogu aja, mis tal selle peale kulus, et oma kavatsust veidi pingutatud enesekindlusega, kuid kogeldes lagedale laduda, oli vanamees kõrvale, aknast välja, üle tapamaja katuse vana sadama poole vaadanud, nagu ei oleks ta üldse kuulnud. Aga siis oli Valle pead pööranud, aeglaselt, nagu oleks talle ristluudesse äkiline valu löönud, ja talle oma vesiste helesiniste silmadega, mille põhjas oli palju punaseid triipe, kaua sõna lausumata otsa vaadanud. Seejärel oli vanamees ohanud ning ikka ühtemoodi mustade kätega, mida ei olnud võimalikki päris puhtaks küürida, sest masinate tahm oli pooridesse sööbinud, üle põskede tõmmanud ja veidi häbelikult naeratades ütelnud:

Ma saan sinust väga hästi aru, poiss. Sõida pealegi, sa tuled kindlasti toime. Et sa siia ei jää, seda ma aiasin ammu.

Pärast seda ei olnud kumbki enam midagi ütelnud. Vanamees oli laua taga üha rohkem kühmu vajunud, tema ise

oli rahutult tammudes ukse all seisnud, teadmata, kuidas seda külaskäiku lõpetada. Korra oli tal mõte tulnud laua äärde minna, maha istuda ja oma tööst mõni lugu pajatada, aga ta ei olnud seda teoks teinud, juba tol ajal oli tema ja vanamehe vahel kehv kontakt olnud.

Ma olin siis täpselt nii vana kui kaksikud praegu, mõtles ta. Vanamees oli järelikult kolmekümne üheksa aastane. Ta ei olnud veel neljakümnenegi, aga nägi juba siis välja nagu rauk.

Ja äkki kangastus tal vaimusilmas, kuidas Valle püüdis peoga koortehunnikut varjata, just nagu oleks ta oma matslust häbenenud.

Kui ta veidi hiljem ümberringi valitsevat vaikust hoomas ja kõhatas, et sisuka ning väärtusliku ettekande eest tänada — fraasid voolasid tal suust, ta oli neid ajapikku täiuslikult valdama õppinud —, nägi ta, et oli märkmikku enda ees hajameelsusest vanamehe nime maalinud. Nils Valfrid (Valle) Nilsson, oli ta sirgete trükitähtedega kirjutanud ja nime ümber kahekordse ristidest raami maalinud.

Aga nüüd on ta surnud, mõtles ta ja kägardas paberi kokku, enne kui keegi seda kritseldust tähele pani, nüüd ei saa ta mulle midagi teha.

Ja ära mine sentimentaalseks, mõtles ta püsti tõustes, see ei sobi sulle.

Aga kui talle samal hetkel pähe turgatas, et haiglast oli just temale helistatud, tuli rahutus tagasi.

Kas tal oli tõesti mu aadress kuskile üles kirjutatud? mõtles ta.

Või informeeritakse kõigepealt ikka vanimat last? Ta peaks selle kunagi välja uurima, ka niisugustes asjades on arvatavasti oma kindlaks kujunenud tavad.

Ja see on hea, mõtles ta, ei ole mingit põhjust dramatiseerida midagi nii loomulikku nagu vanade inimeste suremine.

Anna-Greta istus korruse vastuvõturuumi seinä ääres akna kõrval väikesel külastajatediivanil eemaletõukavalt inetu tolmuste lehtedega palmi taga, mis oli seisnud seal vist küll juba esisade aegadest saadik, ja oma kõrge kaelusega rangelõikefises mustas kleidis, laubale langeva kerge looriga väike must kübar peas, oli ta ema täpne koopias.

Just nii kahvatu ja väarikalt ilus oli memm olnud, kui ta ennast pühapäeviti toomkirikusse minekuks välja ehtis. Kirikuskäimise harjumuse oli ta kodunt kaasa toonud, ja Valle protestimõminast hoolimata oli ta sellele igavesti truuks jäänud. Ja Anna-Greta kübar, loor maha arvatud, oli täpselt samasugune kui see, mida memm vahel harva vanemaid külastades oli kandnud, kui ta viimastel eluaastatel pärast ärapõlgamist jälle armu oli leidnud. Iga kord oli ema olnud ühtemoodi pinevil ning lootusrikas, ja neist vähestest kordadest, kui teda ennast kaasa võeti, mäletas ta, missugune muutus temaga toimus, niipea kui nad otse enne suurt tsemenditehast bussi pealt maha tulid, natuke maad tagasi, kõrge kivimüüri vanast surnuaiast mööda vantsisid ja kiriku poole viivale kitsale teele pöörasid, üsna kiriku kõrval väravast sisse astusid ning jalgrada mööda kõrge trepi ja stiilsete sammastega kirikuteenrielamu juurde läksid. Ema pigistas siis harilikult kõvasti tema kätt, ja kui nad kõöki jõudsid ja ta vanaema, selle aina musta rõivastatud toeka naise juurde astus, kes muutumatult rangena ja valjuna kiiktoolis troonis, tegi ta nixu nagu tütarlaps.

Ta surus mälestuse tekitatud äkilise peapöörituse kähku maha ja läks pikkade kärmete sammudega õe juurde.

No on see alles üllatus, pean ma ütleva, hüüdis ta rõõmsalt. Sest mitte iga päev ei tule õeraasuke sind vaatama, olgu siia looklevatesse koridoridesse või...

Ara ainult liiga palju ütle, mõtles ta ja jättis lause lõpetamata, ära lase spontaansusel ennast kaasa kiskuda.

Nojah, võib-olla küll, ütles Anna-Greta, tõusis püsti ja võttis diivaniseljatoele pandud mantli, aga mitte iga päev ei ole meil ju ka nii palju rääkida.

Ta ei teadnud, kas Anna-Greta on irooniline või ei, aga igaks juhaks ei teinud ta võimalikest tagamõtetest väljagi, vaid naeratas, ikka ühteviisi kenasti ja sõbralikult, võttes õel käealt kinni ja juhtides teda läbi C-koridori oma kabineti poole. Ühel käänul pidid nad paari tema lähema kolleegiga peaaegu kokku pörkama.

Nüüd murravad nad muidugi pead, mõtles ta.

Ta astus mööda minnes sisse oma sekretäri juurde, noogutas talle jahedalt ja teatas, et ei võta enne lantši ei jutule-soovijaid ega telefonikõnesid vastu.

Ja siis olen ma nädal aega ära, puhkusel. Teie, proua Andersson, võtate ehk jooksvad asjad enda hoolde ja suunate nad õigesse kohta?

Loomulikult, ütles sekretär ja tõusis kirjutusmasina tagant pooleldi püsti; ta ei olnud kellegi iludus, kuid kohusetruu ja töökas, Claussén oli proua Anderssoni talle omal ajal koos osakonna juhatamisega üle andnud; ma tunnen täielikult tööjaotust. Head puhkust, härra büroojuhataja...

Täna, ütles ta ja pani ukse enda taga vaikselt kinni; ta ei sallinud üleliigset müra ja püüdis oma alluvatele alati head eeskujuna näidata.

Anna-Greta, tema õdedest-vendadest noorim, oli kolmekümne kuue aastane, töötas viiekümnendate aastate lõpust saadik sanitarina Öregrundi vanadekodus ja oli abielus rohmaka, nurgelise ekskavaatorijuhiga, kes oli temast neli-viis aastat vanem, ta ei teadnud täpselt, kui vana Åke on, nad ei olnud ju kunagi õieti läbi käinud. Tegelikult oli tal alati äärmiselt raske olnud seda tüüpi välja kannatada. Viimati kohtudes, see oli mõne aasta eest, kui ta ühel oma AMS-i reisil Öregrundist läbi sõitis ning Ingridi pealekäimisel Anna-Gretat ja Åket nende vastvalminud ridamajas vastu tahtmist külastas, sel korral, nii nagu muide kõigil varasematelgi kordadel, olid nad jalamaid piinlikku poliitilisse vaidlusse sattunud. Tal oli alati raske olnud Åke lihvitud poliitikukeele idealistliku fraseoloogiaga toime tulla.

Marksism, mõtles ta, sotsialistiloba. Kui nad natukenegi taipaksid, millest nad räägivad, oleksid nad ettevaatlikumad.

Anna-Greta oli peaaegu kõiges oma mehe seisukohti jaganud, ja kuidas ta ka polnud püüdnud temast hästi mõelda, sest ta ju mäletas, kui armas ja kiindunud õeke väiksest peast oli olnud, Anna-Greta oli alati tema külge klammerdunud ja tema juurest abi otsinud, kui majapidajad võimatuks läksid, kuidas ta ka polnud katsunud tema poliitilistele eksiarvamustele läbi sõrmede vaadata, oli tal raske olnud temaga mingit õietist ühtekuuluvust tunda. Ja kuna Ingridil oma päritolu tõttu oli vahest veelgi raskem Anna-Greta ja Åke vaateid omaks võtta kui temal endal, ei olnud perekonnad viimastel aastatel praktiliselt läbi käinud.

See on loomulik, mõtles ta, lapsed võõrduvad üksteisest, lõpuks ei ole neil enam midagi ühist.

Hirmus kurb muidugi, ütles ta siis pisut kobavalt, kui nad tema tuppa olid jõudnud ja ta oma mapid lauale oli pannud, et see nii äkki, nii ootamatult tuli, mõtlen ma.

Mu mõistus lihtsalt ei võta seda, ütles Anna-Greta vaikselt ja asetas oma käekoti külastajatele määratud tugitooli kõrvale põrandale. See on mulle täiesti arusaamatu. Peale

selle tundub, nagu oleks kõik meie süü, nagu ei oleks me tema eest küllalt hoolitsenud. Ja selle peale on hirmus mõelda...

Rahu, ainult rahu, ütles ta, sa ei tohi hakata ennast niimoodi süüdistama.

Võib-olla küll, ütles Anna-Greta, kobas kleiditaskus ja nuuskas ägedalt ning valjusti nina, aga ma teen seda ometi.

Hüsteerik mis hüsteerik, mõtles ta, tuleb siia ja muudkui patrab.

Ole nüüd päris rahulik, ütles ta kärmesti ja hakkas laual lebavaid pabereid sorima, ma korjan ainult natuke kokku. Sa ehk istud seal senikaua?

Aga Anna-Greta ei istunud osutatud tugitooli teispool lauda, ainult noogutas vastuseks ja hakkas aeglaselt, ärritavalt aeglaselt toas ringi kõndima, uudishimulikult inspekteerides. Anna-Greta ei olnud siia enne saanud, ükski teine õdedest-vendadest samuti mitte, Ingridki oli siin käinud kõigest ühe korra, ta oli mees, kes töö- ja eraelu vahele selge piiri tõmbas, talle ei olnud kunagi meeldinud, et sugulased kaela peale käivad. Anna-Greta oli seda paaril korral ennegi teinud, nimelt viiekümnendate aastate alguses, kui ta ühe suve Luntmakargatanil töövahendusbüroos kedagi oli asendanud, siis oli õde ta välja otsinud ja üüritoa leidmiseks abi palunud, sest temagi oli ühel hoobil vanamehe tempudest tüdinud ja Västeråsis ära Stockholmi tulnud.

Siis oli suur veli hea küll, mõtles ta, ja nüüd on teda jälle vaja.

Anna-Greta jäi diivani kohal rippuva maali ette seisma ja vaatas seda kaua, pea viltu. Tuppa tulles oli ta loori tagasi lükanud ja see hõljus nüüd vabalt kuklas, kui ta kõndis. Järsku raputas ta halvakspanevalt pead, talle ei meeldinud Olle Bonniér, see oli ilmne, kodus olid tal vist põdrad ja punased osmikud seinal, need sobisid standardmööbliga arvatavasti kõige paremini kokku. Tema ise ei olnud mingi Bonniéri kolmnurkade innukas austaja, kuid ta polnud tahtnud sellest keelduda, kui mõne aasta eest suur ruumide kaunistamise aktsioon läbi viidi, seda oleks vahest pahaks pandud.

Aga soperdise ma ka seinale ei pane, mõtles ta, Ingrid ei lepiks sellega ilmaski.

Anna-Greta uitas ikka toas ringi, tõmbas sõrmeotstega esmalt üle krakeleeritud paneeli, siis üle omaette seisva raamaturiigi, kus oli ridamisi äranäperdatud SCB-välja-

andeid ja seadustekogusid, ning tuli seejärel uuesti laua juurde. Seal võttis ta pruunis nahkraamis perekonnafoto, vaatas seda hindavalt ja pani sõna lausumata oma kohale tagasi. See oli hea foto, tehtud eelmisel suvel, kui nad olid veetnud kaks päikeselist nädalat enne jaanipäeva ühes Bodasjö äärde üüritud Hälsinge talus. See oli olnud tema ainus tõeline puhkus kogu suve jooksul, sellal kui poisid olid saanud juba pärast jaanipäeva Brightonisse edasi sõita ja Ingrid veidi hiljem oma pentsikutele täienduskursustele, neli mitmesugustele konverentsidele oli läinud, millest ta ei jaksanud endale selget pilti luua. Nemad olid suve ära kasutanud, aga tema oli pidanud siin istuma, kaelast saadik selle uurimise ettevalmistustes, mille sügelevate näppudega poliitikud ja otsustusvõimetud ajakirjanikud nüüd lõplikult paistsid seisma panevat.

Kui me neid asju ise, ilma vahelesegamiseta saaksime ajada, läheks kõik paremini, mõtles ta.

Rahvas ei saa ju nagunii aru, mida me teeme, mõtles ta. Ise oli ta ammu loobunud statistiliste uuringute eesmärgi õigustamise katsetest ega püüdnud põhjendadaagi, milleks kogu seda statistikat vaja on.

Isegi Ingrid ei taipa seda, mõtles ta.

Anna-Greta ei lausunud ikka veel sõnagi, ja see vaikimine tegi teda rahutuks, sellest õhkus nagu ohtu.

Tal on midagi südamel, mõtles ta, aga ta ei tea, kuidas alustada.

Nüüd oli Anna-Greta teisele poole kirjutuslauda akna alla läinud, lükkas rasked portjäärilaiud kõrvale ja sebis ennast sügavasse orva, otseku tahtes päris ruuduni küünitada. Oma kogemustest ta teadis, et selleni ulatumiseks pidi varvastele tõusma, seinad siin vanas garnisonihoones olid paksud, ja ta nägi, kuidas kleit tagumikul siledalt pingule tõmbus, kui õde ennast sirutas. Kardinatevahelisest pilust paistis ähmaselt tükike Põhjala Muuseumi paatinakarva katust eemal kahvatus päikesevines. Kui õde küllalt kaugelt aknaorva kummarduks, teadis ta, näeks ta Lõunalinnaosa mägede kontuure; pärast kolme aastat samas ametiruumis tundis ta aknast avanevaid vaateid.

Tal on midagi südamel, mõtles ta jälle, ja see mõte tegi teda rahutuks.

Ta rahmis paberid kirjutuslaualt kokku ja toppis mappi, kõik ilma valikuta, äsjase koosoleku protokollid ja posti, mida ta polnud jõudnud enne koosolekut läbi vaadata: ta

oli sellest silmad üle libistanud, aga see ei sisaldanud midagi tähtsat, paar kutset, paar kahtlast, pealetükkivalt familiaarses sõnastuses välismaiste luksusteatmeteoste pakkumist, paar kirja juhmakatelt, kes keeldusid vastamast büroo ankeetlehtedele — oli vist aina ettevõtjaid, kes ei osanud omaenda kasu silmas pidada —, ja mõned kõverike varesejalgadega kritseldatud kirjad noortelt nupumeestelt, kes olid aastaraamatus enda meelet trükivigu avastanud, puha asjad, millele ta võis väga hästi ka kodus pilgu peale visata.

Kui Anna-Greta ümber pöördus, nentis ta, et tema silmad on punased ja nagu peaaegu punsunud.

Istu, kordas ta veidi läbematult, ma olen kohe valmis. Ja siis võiksime ehk koos lantsile minna? Niipalju sul ikka aega on?

Koridorist kostis sammumüdinat; kell oli küll alles kolmveerand kaksteist, aga paljud kasutasid juhust juba nüüd jalga lasta; ka selles asutuses oli kohusetunne nõrgenenud, ka siin oli uue aja lodevus hakanud maad võtma.

Jah, ma peaaegu lootsin, et sa selleks mahti leiad, ütles Anna-Greta ja tema häälgigi oli nagu punsunud. Sest Åke pidi linna sõitma ja siis ma tuln kaasa ja otsisin sind välja, mõtlesin, et sa tahad võib-olla...

Aga sa oled ikka vanadekodus edasi? katkestas ta teda kähku ja huvitatult. Sa ei ole ometi tööotsa käest andnud?

Oh ei, ütles Anna-Greta ja ohkas, loomulikult ei anna ma tööotsa käest, ma tunnen ennast seal ju hästi ja pealegi on iga penni majapidamises tarvis. Aga nagu sa võid arvata, tüütab potitamine vahel ära. Ja vanadega ei ole igakord nii kerge hakkama saada.

Ma tean seda, mõtles ta, ja talle meenus äkki see krooniline paanikatunne, mis oli vallanud teda neil kordadel, kui ta Ingridi pealekäimistele järele andes oli Valle külla kutsunud, 1962. aasta jõulude ajal näiteks, kui ka Carl-Henrik ja Vera olid palutud ning vanamehetõhk oli esmalt häbelikult nurgas konutanud, sõandamata õieti muud midagi öelda kui proosit, et siis, kui ta oli korralikult täis jäänud, pangadirektorite kohta häbematusi hakata suust välja ajama, pidamata paljaks isegi Carl-Henrikuga rahvamajanduse üle vaidlusse laskuda. Ta mäletas siamaani, missuguseid tähendusrikkaid pilke naisevanemad olid vahetanud ja kui piinlikuks kogu õhtu talle endale oli kujunenud, vanamehe ninakas lallutav joodikujama oli ju osalt tema kui võõrustaja kraesse langenud. Ja tal tarvitses vaid seda teotust ette-

vaatamatult meelde tuletada nagu nüüd, kui uhkasid esile ka teised vanamehe häbituse pildid, mälestused tema matslusest ja täielikust võimetusest end viisakalt üleval pidada, kriitilise meele puudumisest, mille tõttu ta käitus kogu aeg nagu viimane mihakas, kes ta tegelikult oligi.

Minuga ei arvestanud ta üldse, mõtles ta, ja tema käed kippusid vägisi värisema, kui ta spetsiaalse seemishahatükiga, mida ta selleks otstarbeks ühes sahtlis hoidis, kirjutuslauda pühkis, et ta oma tahumatuses mul kõik ära rikkus, see ei läinud talle korda.

Aga nüüd on see möödas, mõtles ta ja katsus meelepaha talitseda, ei maksa ennast mälestustega üles ärritada, nüüd ei saa ta mulle enam kahju teha.

Kuid ema jõudis ta enneagu hauda ajada, mõtles ta, seda ma ei tohi unustada.

Anna-Greta seisis ikka veel akna all, nüüd pisut tahapoole nõjatudes, kitsad puusad ette lükatud, ja kui õde pikkamisi käsi hõõrus, nagu oleks tal külm, nägi ta, et tema sõrmenukid on punased ning ketendavad, ja korraga tundus talle, et õhus on niisket leeliselõhna, mida heljus memme ümber, kui see õhtuti pesu pesemast koju vaarus, kui ta seisis pliidi ääres, ja käed pihal, halisedes selga sirutas. Lõhn oli olemas, niisama selgesti tajutav kui sigaretikonide hais, mida tõusis tuhatosist, ja ta nõjatus toolileenile, sõrmeotsad vastu kirjutuslaua ümarat serva, ning vaatles Anna-Gretat, uurivalt, just nagu esimest korda.

Kummaline, ütles ta mõtlikult, kui sa niimoodi seisad, võiks arvata, et sa oled Jenny, sarnasus on nii suur.

Kas tõesti? ütles Anna-Greta ja naeratas, silmanähtavalt meelitatud. Aga ema oli ju ilus, kõik kinnitavad seda?

Jah, ütles ta, väga ilus.

Ära ainult sentimentaalseks mine, mõtles ta, teades, et kipub emast rääkides ikka pateetiliselt tundeliseks muutuma, aga kuigi ta kuulis, et tema häälg hakkab omandama lääget tooni, ei suutnud ta sellele korrapealt piiri panna.

Ema oli suurepärase inimene, lisas ta, täiuslik näide, et tõeliselt head inimest ei suuda halb keskkond rikkuda. Isegi vanamehel ei läinud korda teda päriselt muserdada, tema väarikust ei suutnud ta iial hävitada.

Aitab nüüd, mõtles ta, ära ütle liiga palju.

Miks sa niimoodi räägid? ütles Anna-Greta ja istus pisut kohmakalt tugitooli, ning tema alahuul hakkas värisema, ilmselgesti nagu lapsel, kes tahab täiskasvanutelt midagi

välja pressida. Miks sa teda vanameheks nimetad? Ja pead sa tema üle aina nurisema? Ta oli ju ikkagi meie isa, eks olnud?

Ta sirutas käe pika, pehmest nahast ümbrises sulenoo järele, mille kolleegid talle AMS-ist lahkumisel olid kinkinud, seda oli mõnus peos hoida, see aitas mõttepinget hajutada.

Isegi mitte nüüd, ütles Anna-Greta, ja tema nuuksatused läksid valjuks ning eemaletõukavaks, isegi mitte eile õhtul, kui sa helistasid... Selle asemel tundus peaaegu, et sa oled rõõmus...

Anna-Greta lubab endale liiga palju, mõtles ta, tuleb siia ja süüdistab, milleks tal ei ole mingit õigust.

Ta surus vaeva nähes maha äkilise tahtmise püsti tõusta ja öde näkku lüüa, ta oli kuskilt lugenud, et see on parim rohi hüsteeria vastu, aga tal ei olnud kunagi kombeks vägi-valda tarvitada, ta istus rahulikult paigal, kaalus nuga peo peal ja suutis selle nimetissõrmele tasakaalu seada nagu hästi väljarihitud kiige, ta säilitas arukuse ja normaalse kõnepruugi, tal ei olnud kombeks ägestuda.

Nüüd sa oled lapsik, ütles ta aeglaselt, seda viimast sa ei mõtle tõsiselt.

Ei, anna andeks, Erland, ütles Anna-Greta, vaatas talle otsa ja naeratas häbelikult, otsekui püüdes oma rumalat apsu heaks teha, ma ei tahtnud sind solvata. Aga ma ei maganud eelmisel ööl peaaegu silmatäitki. Muudkui vahtisin lakke ja vaevasin pead, ja ma ei suuda veelgi uskuda, et see on tõsi... Ja siis ma mõtlesin, et sina vahest...

Suur veli, mõtles ta, kui asjad tõsise pöörde võtavad, siis on hea, kui see olemas on.

Ja tal oli ju kogemusi ja keegi ei saanud öelda, et ta alt ära hüppab, kui tema abi vajatakse. Ta ei olnud ka hetkegi kõhelnud, kui talle eile õhtul helistati, ta oli kõik kohe enda peale võtnud, ohverdanud isikliku mugavuse ja loobunud igatsusega oodatud supelreisist, kui oli mõistnud, mida temalt nõutakse, ta ei olnud põnnama löönud.

Hea küll, hea küll, ütles ta rahustavalt, läks ümber laua ja pani käe tasa ning lohutavalt Anna-Greta õlale. Sul ei tarvitse millegi pärast vabandust paluda. Ma saan aru, et sa oled endast väljas. Ja sa võid kindel olla, et mina olen niisama huvitatud kui sina, et see asi ilusti korda saaks.

Ta tegi ettepaneku «Djurgårdsbrunni trahterisse» minna

ja Anna-Greta lõi näost ootusrikkalt särama, see oli restoran, kus ta ei olnud kunagi käinud.

Aga kas see ei ole õudseltsi peen koht? ütles ta. Ja kas see ei ole liiga kallid? Kuid sa oled võib-olla harjunud...?

Ta ei tahtnud öe ees uhkeldada, ta mõistis väga hästi tema ebakindlust, kunagi ammu oli ta ise samuti selle all kannatanud, hirmul olnud, et teeb endale häbi, et ei oska ennast õigesti üleval pidada, et on enne tellimist alati sunnitud taskus veeringuid lugema, ja ta võis veel nüüdki punastada, kui talle meenus, kui kohmakalt ta Carl-Henrikut ja Verat nende uhkes Djursholmi-villas esimest korda külastades oli käitunud, kuidas ta oli kogelnud ning taldrikuid ja nugekahvleid segi ajanud, ta teadis, mis tunne on end alaväärtuslikuna tunda, tühi kerklemine ei pakkunud talle mingit lõbu ja ta tõrjus öe vastuväited rahustavalt tagasi.

Läki muudkui, ütles ta ja võttis tal käealt kinni, mul ei ole just liiga tihti võimalust sind kostitada.

Vähe hiljem, ümaraks kulunud marmorastmetega laiast trepist alla minnes, lisas ta:

Ma olen rõõmus, et sa sisse astusid, mul on ikka hea meel sind näha.

Talle tundus, et seda ta võib endale lubada, ta ei olnud ju mõni pirts.

5

Anna-Greta oli end nuuksuva ülepakkumise järel kiiresti kogunud ja juba siis, kui nad Strandvägenit mööda linnast välja sõitsid, oli ta hakanud oma matuseplaan lagedale laduma. Ta oli end unetu öö jooksul ilmselt põhjalikult ette valmistanud ja lantši ajal ei esitanud ta mitte ainult nende hädavajalikku nimekirja koos aadressidega, keda tõenäoliselt tuleks informeerida ja kutsuda — tal endal oli kaugeimatest sugulastest kehv ülevaade —, vaid ka esmaspäevasesse VLT-sse¹ paigutatava kuulutuse peaaegu kasutuskõlbliku teksti, mis oli küll toonilt natuke lääge, aga mitte silmatorkavalt maitsetu. Kõik see oleks pidanud jääma tema

¹ VLT («Vestmanlands Läns Tidning») — Västeråsis ilmuv kohalik ajaleht.

mureks, nad olid ju tööjaotuse asjus juba neljapäevaõhtustes telefonikõnedes kokku leppinud, kuid ta ei jaksanud õe agaruse üle solvuda.

Ma ei ole prestiižihaige, mõtles ta. Aga iseloomulik see muidugi on, elukutse on Anna-Gretale ilmselt kahjulikku mõju avaldanud, ta näib kujutlevat, et kõik on niisama abitud kui tema vanakesed.

Kuid ta sai loomulikult aru, et õde oli meelerahu kaotanud, et tal oli raske olnud tegevusetult istuda ja ainult ennast haletsedes nuuksuda. Kõik oli kahtlemata kuidagi šokeerivalt äkki tulnud, ja võis arvata, et Anna-Greta oli seda kõige raskemini üle elanud, ta oli ju õdede-vendade hulgast see, kellel oli vanamehega kõige tihedam side olnud. Isegi Salas kasuvanemate juures elades oli ta temaga jonnakalt ühendust pidanud, ja kui ta pärast leeri Västeråsi tagasi tuli ning haiglasse tööle asus, kolis ta tema juurde Ängsgårdeti agulisse vanasse ühetoalisse korterisse ja läks pärast sealsete üürikasarmute mahakiskumist temaga Ühingu tänavasse kaasa, ehkki pidi siingi köögis lahtitõmmataval sohval magama. Paistis, et ta oli osanud vanamehega kogu aeg hämmastavalt hästi ümber käia ja ilmutanud tema kapriiside suhtes otsatut kannatlikkust.

Aga samariitlastele ju meeldib nende eest hoolitseda, kes on põhja läinud, mõtles ta ja lükkas praetaldriku kõrvale, kuumutatud garneelidega garneeritud lestafilee portsjon oli liiga suur, ta pidi lantši ajal ettevaatlik olema, ta teadis, mida ta võib endale lubada, ega tundnud isegi kiusatust maitsta valget veini, mille ta Anna-Greta jaoks oli tellinud, vaid piirdus mahajahutatud lauaveega.

Õieti on nad, aitajad ja aidatavad, nagu ühe vitsaga löödud, mõtles ta.

Mitte et ta oleks arvanud, et vanade ja haigete eest hoolitsemine on iseendast tarbetu või väär, niisuguste üldistustega ta ei tegelnud, aga selle taga oli kõigest hoolimata seesama vaieldav mentaliteet mis muudeski sotsiaalhoolekande valdkondades, selle käsituse eest oli ta alati valmis seisma. Seal oli sama süssutav soov haletseda ja kahetseda kõiki hellikuid, kes olid alla vandunud, kõiki nannipunne, kes olid eluvõitluses lüüa saanud, kõiki neid, kes jõuetult leppisid, et nende eest hoolitsetakse. See oli ohtlik mentaliteet, see levis nagu loiutav nakkus ühiskonna organismis, seda ei saanud arvatavasti punasedki eitada.

Vein oli Anna-Gretal puna palgesse ja sära silmadesse

toonud ja ta laskis tal vadistada, puistaku pealegi ideesid, pigem see kui nutt ja hüsteeria.

Aga kõigel on loomulikult piir ja lõpuks ta katkestas teda, lüües laudlinalt salvrätikuga mõned leivakübemed maha.

Seda sa nüüd küll tõsiselt ei või mõelda! ütles ta. Lõuna tema mälestuseks? Arvad sa tõesti, et me peaksime istuma ja silmakirjatsema? Või ehk tema kohta hoopis tõtt ütlema? Kas sellest ei kujuneks üsna piinlik koosviibimine?

Ei, mu armas, lisas ta, kui Anna-Greta ei olnud seda nägugi, et kavatseb ennast kaitsta, vaid alahuule värisedes jälle naiselikult taskurätikut hakkas kobama, midagi seesugust ei tule kõne allagi. Me ajame kõik ilma ülearuse kärata, võimalikult väheste formaalsustega joonde, nii on kõrge ausam ja ilusam. Me ei tohi ju ära unustada, mis inimene ta oli.

Ptüi, pagan, ütles Anna-Greta tasa, ptüi, pagan, kui alatu sa oled! Kas su vihkamine ei saa iial otsa? Mida ta sulle õieti tegi, mis on nii andestamatu?

Anna-Greta on häbematu ja tasakaalutu, mõtles ta, ja see on kindlasti alles algus.

Õieti peaks ta lihtsalt püsti tõusma ja Anna-Greta kõigi oma naiivsete küsimuste ja naeruväärsete vihjetega külmalt siia jätma, ta peaks sõitma koju ja takistama Ingridil tema pileteid ära öelda, ta peaks kogu sellest tsirkusest loobuma ja kordki iseenda ja oma perekonna huvidele mõtlema. Aga ta loomulikult ei teinud seda, demonstratiivne käitumine ei olnud talle kuigivõrd omane, ja ehkki tal oli raske sellest ärritusest jagu saada, mille Anna-Greta äkkrünak esile kutsus, oli tema hää muutumatu rahulik, kui ta õe energilise käeliigutusega vaikima sundis.

Ma tean Vallest rohkem kui sina, ütles ta. Ma tean, kes ta oli. Ja ma tean, mida meie ema pidi tema pärast kannatama. Seda ma ei kavatse iial unustada, selleks ei saa keegi mind sundida.

Aitab, mõtles ta, ära lasku üksikasjadesse, ei ole mingit põhjust selles tuhnida, see tekitab ainult piinlikkust.

Isegi sina mitte, ütles ta, sirutas käe üle laua ja patsutas tal lohutavalt põske, kuigi sa olid juba väiksest peast spets mulle auku pähe rääkima, sest sa teadsid juba siis, et mul on pisiõe vastu eriline nõrkus.

Anna-Greta oli meeldetuletusest liigutatud, selles ei olnud kahtlust, nuuskas valjusti nina ja naeratas talle pisut

nutuselt vastu. Ta pani tähele, et oober vahib neid oma kohalt puldi tagant, küsivalt ja uudishimulikult. Söögisaa- lis oli peale nende ainult mõni üksik laudkond, trahteri- hooaeg ei olnud veel käes, kõigest nähtus, et oli alles veeb- ruar.

Ma mäletan seda, ütles Anna-Greta, sa aitasid mind hari- likult söögilauas.

Aga armas Erland, lisas õde seejärel sisendavalt ja nägi pärast korralekutsumist veidi lossis välja, sa said minust valesti aru. Ma ei rääkinud üldsegi mingist suurejoonelisest lõunast «Kaljuhotellis». Ma mõtlesin ainult, et me peame midagi korraldama, kohvilaua näiteks. Muidu oleks ju imelik!

Ta häbenes, et oli põlema läinud, ja tõmbus jalamaid tagasi, mõistlikele kaalutlustele andis ta alati järele, tunde- ja meeleolupuhangutest ei lasknud ta ennast kunagi juh- tida, teades liigagi hästi, et need seovad ainult käsist-jalust ja raskendavad arukate kompromisside tegemist, oma harju- muse tõttu ratsionaalselt ja asjalikult mõelda oleks ta Anna- Greta vihapurset kohe pidanud mitmekülgselt mõtes- tama.

Anna andeks, ütles ta kahetsevalt, ma ei tahtnud nii tera- vat tooni tarvitada. Ja küll ma praktilise külje eest hoolt kannan, võid rahulikult selle peale loota.

Kogu linna tagasisõidu vältel jätkas ta Anna-Greta rahus- tamist, kinnitades ühtesoodu ja järjest detailsemalt, et õde võib muretult kõik tema hooleks jätta. Organiseerimine ei ole talle päriselt võõras, ta on ka sellega tegelnud. Töö mahtu tuli tegelikult mõnevõrra väiksemana kujutada, sest Anna-Greta oli ilmselt endast väljas, olles sunnitud ikka jälle käekotist taskurätikut otsima, ja ta vaatas iga kord kõr- vale, ei tahtnud õele sellega piinlikkust tekitada, et on tema heitlikkust märganud.

Aga kui Anna-Greta Nybro väljakul maha läks — ta pidi Åkega Östermalmi platsil kohtuma ja tahtis viimase teeosa jalgsi käia —, oli ta ennast siiski küllaldaselt kogunud ja kummardus just enne autoukse kinnilöömist lähemale ning ütles:

Hirmus kahju, et me nii harva kokku puutume. Ma tahak- sin sinuga korralikult juttu ajada, memmest näiteks. Teda ma ei mäleta ju üldse. Tore oleks kuulda sind temast rääki- mas. Sest teda sa hoidsid, eks?

Jah, ütles ta, ja alles tüki aja pärast, poolel teel Dande-

rydi, torkas talle pähe, et küsimus oli tegelikult nurjatult sõnastatud.

Ta ei räägi lantšist Ingridile, mis mõtet on talle pärimi- seks põhjust anda.

Me saaksime omavahel hiilgavalt hakkama, kui Ingrid nii palju ei päriks, mõtles ta.

Ta seisis terrassil, kuni stardirajale veerev lennuk oli vaate- väljalt kadunud. Ta oli kaua ja usinalt ümmarguste akende poole lehvitanud, ilma et oleks teadnudki, missuguse taga neist Ingrid ja lapsed on.

Lehvitamine oli sotsiaalne rituaal, ta adus seda väga hästi, kuid käis ometi protesteerimata selle järgi, ehkki välislii- nide halli taga üle lagedate väljade puhuv vinge tuul sundis teda palitut külmast värisedes tihedamini ümber tõmbama. Ta seisis nii kaua, kui temalt täie õigusega võidi nõuda, kellelgi ei pidanud muljet jääma, et ta on rõõmus, et saab perekonnast nädalaks ajaks lahti.

Kogu pärastlõuna oli olnud ilus ja selge, aga lennuväljale sõites, kui päike taeva silmapiiril lausa pealetikkuvalt puna- seks värvis, võis märgata, et tuul on tugevnenud. Paari puhku, kui nad varjuliste metsatukkade järel avamaale jõudsid, oli tuul külje pealt kallale karanud ja tal oli olnud raske neid muutlikke iilinguid pareerida. Ingrid oli iga kord armatuurlauast demonstratiivselt kinni haaranud, väljenda- des sellega nagu harilikult sõnatut protesti tema juhtimis- viisi vastu.

Ärasõitmiseks igati sobiv ilm, oli ta ütelnud, kui vastu- tulev kaugveoauto lumevihureid esiklaasile paiskas, see panebki lõunasse igatsema.

Telefon oli pea kogu pärastlõuna lakkamatult helisenud, Ingridi pakkimisaskeldustes segades — tundus, et kõik tema sugulased olid nende puhkuseplaanidest informeeritud —, ja ta oli pidanud ise käed külge panema, et poisse kohvrite viimasel läbivaatamisel aidata. Kõigil kolmel tuli juba sinna- sõidul ülemäärase pagasiga arvestada, aga ta ei jaksanud hakata nende asjade hulgast midagi välja praakima, mis Ing- rid oli valmis pannud, selle reisi eest pidi Ingrid küll ise hea seisma.

Eemalt oli ta kuulnud teda paarile sugulasele nimetavat,

et tema ei sõida kaasa, ja iga kord oli ta kõrvad kikki ajanud, et Ingridi tooni tabada.

Ei, Erland jääb maha, ta ei pea võimalikuks kaasa tulla, oli Ingrid ütelnud. Ja teatavas mõttes ma saan temast ju aru. Aga loomulikult tuli see halval ajal. Sest me olime tõepoolest seda nädalat oodanud.

Louise'iga lobisemise peale oli kulunud vähemalt kolmveerand tundi, ja siis oli Ingrid ukse enda taga kinni tõmanud.

Louise ei tule talle kasuks, oli ta mõtelnud, ajab tema pea liiga paljude ideedega segi.

Aga eks ma pea teda taluma, oli ta endamisi juurde lisanud. Abiellutakse ju terve suguvõsaga. Ja mõne neurootikust käli saad ikka pealekauba.

Ta oli tundnud, et on kohustatud Götele ja Torbjörnile mõne manitseva näpunäite andma, aga poisid olid nende peale naernud nagu ikka, nad olid üldse olnud ebatavaliselt ülemeelikud, reisi eel veidi hüsteeriliselt eksalteeritud, ja kumbki polnud läbenud teda kuulata. Nad olid toas ringi rähelnud, teineteisele jalgu jäänud ja itsitanud nagu plikad.

Siis ei olnud märgata, et nad varsti seitsmeteistkümneseks saavad, mõtles ta vaateterrassi trepist pikkamisi alla tulles.

Aga ta polnud jaksanud oma jonni ajada, ja kui ta oli neile poolnaljatlevalt meelde tuletanud, mis lahedates oludes nad elavad, võides kevadisel koolivaheajal niimoodi välismaale sõita, ning alustanud üht lauset juhtumisi sõnades, mida kui mina seitseteist olin, olid mõlemad naerma pahnatanud ja Göte oli tema tooni mänglevalt parodeerides teda katkestanud:

Jah, siis olid teised ajad! Puder ja kört ja paar sukki!

Ta ei olnud pahaseks saanud, tal ei olnud tõepoolest midagi selle vastu, et poistest paistsid sõnakad mehed kasvavat, ta ei nõudnud oma lastelt pimedat sõnakuulmist ega jäika distsipliini. Kuna Ingrid parajasti toas juhtus olema, piirdus ta sellega, et laiutas Lars Hanssoni¹ laadis teatraalselt käsi, nagu ta vahel oma lõbuks tegi, ja ütles:

Kuuled nüüd, Ingrid, nad teavad minust juba kõik.

Aga Ingrid ei olnud naljast õieti aru saanud ja ta oli sunnitud olnud seda seletama ning seega puha ära rikkuma.

Ingrid oli üldse kogu pärastlõuna hajameelne olnud, ja

¹ Hansson, Lars (1886–1965) — nimekas rootsi teatri- ja filminäitleja, kes oli eriti väljapaistev Shakespeare'i ja Strindbergi ajalookroonikate kuningarollides.

paaril korral oli ta Ingridi täiesti liikumatult seismas ning teda uurimas tabanud, nagu oleks ta millegipärast mures.

Ja alles passide kontrollimise sabas oli Ingrid tal käsivarrest kinni võtnud ning pisut demonstratiivselt tema vastu liibudes ütelnud:

Sa pead ennast ometi korralikult üleval, eks?

Ja siis lisanud:

Hirmus kahju, et sa kaasa ei saa tulla. See oleks meile nii kasulik olnud.

Seda muidugi, oli ta ütelnud ning põuetauskust passi ja pileteid välja võttes teda põsele suudelnud, aga sinna ei ole midagi parata, sa tead seda niisama hästi kui mina.

Natuke hiljem, kui poisid olid juba transiitreisijate halli ukse taha kadunud, oli Ingrid lävel äkki ümber pööranud ning hüüdnud:

Ja ära siis Co-Cod unusta! Räägi Boströmidega!

Kodulinde ei peaks pidama, mõtles ta ja läks tema liginedes riginal kahele poole libisevast suurest peauksest välja. Need ainult seovad.

Just nagu inimesedki, lisas ta endamisi ja võpatas selle mõtte juures.

7

Vahetevahel üleväsimuse hetkil viimastel aastatel oli ta unistanud päris oma puhkuseajast, puhta paberilehe taolistest ajast ilma ümbruskonnaspoolsete nõudmisteta, täieliku vabaduse ajast väljaspool kõiki piinavaid ootusi.

Nüüd sul see peaaegu on, mõtles ta autosse istudes ja tühjalt parkimisplatsilt välja sõites — nii hilisel õhtutunnil oli Arlanda mahajäetud eelpost —, ning pisut kunstliku üle-meelikuspuhangu ajal pani ta autoraadio maksimaalse helitugevusega üürgama ja laskis kolmanda programmi muusikal autoseinte vahel kaikuda. Ta lõi vasaku käega vastu rooli väliskülge takti ja tundis enda meelest nõrgalt hapukat lehka, mida levis äsja ostetud kinnastest — need lõhnasid naha, tõelise naha järele, just nagu Malungi poes Suure turu ääres vanasti —, ning mõned viisid ahvatlesid teda koguni kaasa vilistama.

Sa oled nüüd vaba, mõtles ta, ei ole kedagi, kes sind kontrolliks.

Aga kuidas ta ka ei püüdnud eufoorilist vabadustunnet esile manada, seda ei tekkinud. Selle asemel sugenes, vähe-

haaval ja hiilides, kummaline raskemeelsus, ning ehkki ta teadis, et selleks ei ole reaalselt põhjust, muutus ta rusutult melanhoolseks. Ja melanhoolia seostus kujutlusega, et miski või keegi ähvardab teda.

See on naeruväärne ja lapsik, mõtles ta, aga tunne oli olemas, ja kui ta oli auto Ingridi väikese ravivõimlemiskabineti ette parkinud ning villa peasissekäigu poole läks, pidi ta kõigest jõust maha suruma soovi välkkiirelt ümber pöörata ning jälitajat Metsiku Lääne kangelase kombel otsustavalt üllatada.

Seal ei ole kedagi, mõtles ta.

Ta teadis, et tema taga ei ole kedagi, aga süda hakkas kõigest hoolimata kloppima, ja ta häbenes sügavasti oma käitumist, märgates, et oli ukse enda järel tavatult kähku ning otsustavalt kinni tõmmanud.

Ta seisis tükk aega liikumatult esikus. Köögist kandus temani äsja küüritud kapiuste selget tuttavat lehka, Ingridil oli lausa haiglane tarve kapiustelt rasvaplekkide pühkida, ilmelt oli ta need otse enne minemahakkamist lapiga üle tõmmanud. Ja elutoast, fassaadiakna alt rikkalikust lillelauast levis magusat lõhna.

Kõik on nagu harilikult, mõtles ta, ei ole midagi, mis sind häiriks.

Aga kodutunnet ja õhturahu ei tekkinud.

Kui ta isutult lõunasöögi jääke kugistas, mis Ingrid oli roostevaba kausiga soojenduskappi valmis pannud, tundis ta end üksildasena, peaaegu hüljatuna, ja kui ta siis kabinetti istus neid kirju ja akte läbi vaatama, mis ta büroost ülepeakaela lahkudes portfelli oli toppinud, ei suutnud ta keskenduda. Tema käekiri, mis harilikult oli ilus ja tunnustatult loetav, ehkki tähed ja numbrid olid kõigest millimeetri-kõrgused, näis täna õhtul võbelev, ning kord-korralt oli ta sunnitud märkmetes inetuid mahakriipsutusi tegema. Ja kui ta ühe pikemat aega seisnud eraotsa kallale asus, mis seisnes mõnede rahvastikutabelite revideerimises ja uuendamises ühe meditsiinalase teatmeteose uusväljaande jaoks, sodis ta korrektuurtõmmised peaaegu loetamatuks. Lõpuks ta ei jaksanud enam ning viskas märkmed ja korrektuurid kirjutuslaualaekasse, ta pidi need mõni teine kord käsile võtma, praegu ta lihtsalt ei suutnud protsentide vastu huvi tunda.

Sa oled üleväsinud, mõtles ta, sellepärast sa nii kergesti närvi lähedki.

Juba enne provisoorset lõunasööki oli ta saunas kütte sisse lülitanud; sauna kaks aastat tagasi ise ehitanud, oli ta sellest ning pisut närvetavast naudingust, mida see pakkus, ikka veel vasikavaimustuses, ja täna õhtul sundis ta end harilikust kauem vastu pidama. Üha uuesti valas ta vett kividetele ning istus siis, lihased pingul ja huuled kokku pigistatud, sirgelt ülemisel laval, pea sedavõrd lae ligi, et ninna tungis pragudest immitseva vaigu lõhna.

See karastab, mõtles ta ega jätnud enne, kui kuumus pani silmamunad valutama.

Pärast leili ja dušši kõndis ta, hommikumantel seljas ja pehmed villased sokid jalas, kaua majas ringi, toast tuppa, ja ta märkas, et pani igal pool kõik lambid põlema ega kustutanud neid ühest toast teise minnes ära.

Valgus teeb olemise turvaliseks, mõtles ta, mitte ainult murdvargaid arvesse võttes. See loob õige kodutunde.

Ta soris kauamängivaid heliplaate riiulis, aga ükski neist ei tõmmanud teda õieti, suurem osa nimesid ei ütelnud talle ikka veel midagi ja paljusid ei suutnud ta taluda. Lõpuks leidis ta Peterson-Bergeri ja keeras heli tugevaks, et maja täituks muusikaga. Kui hakkasid kõlama «Frösö kirikumäel» ja «Suvelaul», ümises ta kaasa; need olid talle kõige tuttavamad, kunagi neljakümne aastate keskpaigas õhtugümnaasiumi muusikatunnis kuulnud esimesed klassikalised palad. Mõlemad olid endiselt tema lemmiktükid, aga Ingrid ei kannatanud neid enam, kirtsutas iga kord põlastavalt nina, kui ta nende kuulamiseks soovi avaldas.

Ta püüdis televiisori ees tugitoolis lõõgastuda, aga juba mõne minuti pärast oli ta jälle jalul, veidi närviline ja rahutu. Ta läks alla, süütas elutoa kaminas tule, tõmbas selle ette madala pehme lamamistooli, tõi kabinetist pleedi ja valas endale pärast mõningat kõhklust paari sõrme jagu viskit. Veel kord sedastas ta kerget häbi, mida ta alati tundis, kui vahel harva üksi jäi.

See on minust lapsik, mõtles ta ja võttis kärmesti ülearu suure lonksu, kange jook kõrvetas suulage ja pani teda nagu krimpsutama; tundub, nagu ei lubaks ma endale mõnusat äraolemist.

Ja ta teadis, et ei suuda õieti ikka veel päris vabalt ja loomulikult napsi võtta, mõte, et ta võiks olukordadesse sattuda, kus ta oma reageeringute üle täielikult ei valitse, tekitas temas ikka veel sügavat vastumeelsust, ja Ingrid oli mõnikord kurtnud, et ta ei ole võimeline lõunatel ja

olengutel sundimatult käituma. Ingrid jäi kergesti svipsu, ka mõõdukatest kogustest, aga mida ülemeelikumaks ta läks, seda talitsetumaks muutus tema. Ingrid oli teda selle pärast isegi torkinud, solvavate, ülekohtuste sõnadega:

Kas sul ei ole küllalt iseloomu, et sa ei julge ennast lõdvaks lasta? Kardad pärilikke kalduvusi või?

Sääraseid pahatahtlikke märkusi oli Ingrid talle mitmel puhul näkku paisanud, aga ikka ainult svipsuspäi, ja ta oli järjekindlalt hoidunud sel teemal vaidlusse laskumast, eriti nii madalal tasemel.

Tema ettevaatlikkusel ei olnud ju midagi ühist nõrga iseloomuga, temas ei olnud midagi sellest lodevusest, mis viib alkoholismile, ta teadis, kui palju ta kannab, ja suutis alati enne piiri ületamist ei öelda. Tal oli piisavalt tahtejõudu, ta teadis liigagi hästi, missugused tagajärjed selgrootusel ja lodevusel võivad olla, ja see kahemõtteline nilbus, mille ohvriks isegi tema haritud kolleegid vahel langesid, niipea kui kohv konjaki või likööri lauale tuli, ei pakkunud talle lõbu. See oli küll aidanud tal nende ringkondade vastu aukartust minetada, keda ta kunagi eemalt oli imetlenud, ja õpetanud talle nii mõndagi nõrkuste kohta, mida tema ülemused ja eakaaslased mitmesugustel olengutel aastate vältel mõtlematult olid paljastanud, aga ise ta hoidus neist. Tal endal ei olnud küll mitte midagi häbeneda, mitte midagi varjata, aga ta ei tahtnud juhtumisi kõnes vääratamisega riskida.

Ma oskan juua väarikust kaotamata, mõtles ta ja laskis viskil suus ringi käia, keele alla, vastu suulage, see tegi limaskestad kuumaks, peaaegu hellaks, ja kui ta selle alla neelas, valgus soojus kärmesti läbi rinnakorvi kehasse laiali. Koos lõkke kuumusega aitas see tal vähehaaval lõõgastuda ja ta võis korraga muiata naeruväärse ja põhjendamatu ohu- ning tagaaetustunde üle.

Ma olen rahulik ja julge, mõtles ta, mind ei saa miski ohustada.

Ta valas endale veel mõne sentimeetri, sedapuhku natuke rohkem, peamiselt enesevalitsemisvõime ja sõltumatus demonstreerimiseks, ja oma lõbuks ei piirdunud ta seekord lonkshaaval rüüpamisega. Ta tühjendas klaasi üheainsa sõõmuga, suu sai nii täis, et mõned tilgad immitsesid suunurkadest välja ning valgusid lõuga mööda alla, ja ta ei hakanud isegi kõhima.

Ma tean, kuidas käituda, mõtles ta, ja äkki meenusid talle memme rohked manitsused.

Peab olema väarikust, oli ta ütelnud, see on tähtsam kui raha.

Mälestus liigutas teda, tal ei olnud kaugeltki kivist süda, üteltu Louise ja kõik teised isehakanud ülitundlikkuseapostlid mida tahes, aga ta ei tundnud mingit tarvidust end pahu-pidi pöörata ja psühholoogidele ning perekonnanõuandjatele usalduslike pihtimuste solki kaela kallata, seda oleks pidanud Ingrid ammu taipama.

Sa võid minu üle uhke olla, kuulis ta end äkki valjusti ütlevat, mind ei õnnestunud vanamehetõhul maha murda.

Tal ei olnud muidu kunagi kombeks endamisi rääkida, aga täna õhtul oli ükspuha, ei olnud kedagi, kes oleks teda silmas pidanud, ja pealegi oli kõik vanamehe süü, just mööda vilksatavate piltide vastu temast pidi ta ju end kaitsma.

Just tema ei jäta mind rahule, mõtles ta, ja talle meenus korraga, missugune lõhn heljus kodus köögis, kui Valle seal oma pentsikute sõpradega pummeldas, kuna memm seisis liikumatult vastu pliidikummi varba toetudes, selg sirge, käed rinnal vaheliti ja jälgis halvakspanevalt vaatepilti, kolkunud õlle veidi röske ja kohvi hulka valatava viina terav lehk. Ja veel selgemini meenus talle hais, mida vanamehest hommikuti levis, kui ta end kägisevast kaheinimesevoodist pikkamisi üles ajas ja värisevail jalul, pikad porikarva aluspüksid üle tagumiku alla vajunud, nõudepesuküna juurde komberdas ning valjusti kraaksudes pohmeluserõga kurgust välja kõhis.

Need topsivennad leidis ta «Mimerist», mõtles ta, seal ta oma palga maha laristaski. Memmest ei hoolinud ta põrmugi, temaga võis ta enda meelest ümber käia kuidas tahes.

Ta oli jätis, viimane jätis, ütles ta ja nentis oma hääles helisevat terast.

Talle tuli meelde, kuidas see välja nägi, kui vanamees küna ees ringi pööras, punetavaid silmi pilgutades lagastatud kööki vaatles ja siis ohates, ärajoonult ja sentimentaalselt oma tavalise hommikuse lubaduse andis:

Nüüd olgu, susi mind söögu, trimpamisel lõpp!

Aga seda lõppu ei tulnud, mõtles ta, kõik läks ainult järjest hullemaks.

Ja viimaks ta sai, mis ta oli teeninud, ütles ta ja kallas järelejäänud viski otse pudelist kurku.

Siis tuli häbitunne tagasi ja ta heitis kärke pilgu läbi

akna aeda, ta oli unustanud kardinal ette tõmbamata, aga väljas ei olnud kedagi ja toas oli ta üksi, ta võis täiesti rahulik olla, ei olnud kedagi, kes oleks võinud tema ütlusi moonutada ja valesti tõlgitseda, neid põlglikuks järelehüudeks pidada.

Sest seda nad ju ei ole, mõtles ta, nad ainult konstateerivad fakti.

Valle on nüüd surnud, kõik läks just nii, nagu minema pidi, mõtles ta. Ta on siit ilmast lahkunud, teda ei ole enam, temaga on lõpp ja ma ei leina teda.

Ja susi mind söögu, ma ei mõtle selle üle häbenenud, pomises ta ning ajas end õõtsuvalt pehmest lamamistoolist vaevaliselt püsti, ta oli selles liiga kaua lesinud, lõke oli juba kustumas ja kell üksteist läbi, päramine aeg põhku pugeda.

Ma ei viitsi leinata, mõtles ta, et vanad surevad, on loomulik asi, mis kometit siin ikka mängida.

Kui ta pikkamisi ja tuikudes — ta oli kamina ees soojust uimaseks jäänud ja võib-olla saunas ülearu ägedalt leili võtnud — trepist üles rühkis, tundis ta südames valu, see pesitses just vasakul pool rinnaluud, ja kõht korises, nagu oleks ta midagi kõlbmatut söönud.

Kindlasti garneelid, mõtles ta, need ei olnud muidugi päris värsked.

3

LAUPÄEV

Ta võpatas ärkvele, tajudes otsekohe, et midagi on korrast ära, ja kui ta istuli tõusis ning tuhvleid kobas, nägi ta, et Ingridi voodi on puutumata.

Ingrid ei ole veel koju tulnud, mõtles ta ja tundis kurgus järsku valusat pitsitust.

Aga siis tuli talle meelde, ta peletas äkilise ning põhjendamatu kahtlustuse eemale ja koterdas pisut häbenedes magamistoast välja. Ta oli halli tulõ põlema unustanud ja pilgutas üllatunult silmi, kui valgus talle näkku langes. See oli terav ja torkiv, sundis teda kätega vastu seina toetuma, kui ta kobamisi rõduukse juurde läks. Ta vajas värsket õhku, magamistuba oli ilmselt tuulutamata olnud, see oli ainuke mõistlik seletus, miks ta nii halvasti oli maganud.

Õöpimedus hakkas hõrenema, kuid villasid teispool teed oli veel raske eraldada ja keskuse kõrghoonetest paistsid ainult siluetid. Kuidas ta ka ei kuulatanud, ei kostnud ei inimeste hääli ega koerte haukumist, isegi tavalist autode müha mitte.

Kell oli alles pool kuus, ta oli ärganud liiga vara, tal ei olnud mingit mõistlikku põhjust sel ajal üleval olla.

Puha unenäo süü, mõtles ta, see oli uskumatult selge,

Ingrid naeris mu üle, mõtles ta ja pigistas nii kõvasti jääkülma rõdurinnatist, et peopesad löid kirvendama, ei uskunud mind.

Kuid jabur oli lasta ennast sellistest ettekujutustest kihevile ajada. Ingrid tundis unenägude vastu lapsikut huvi, teda ennast jätsid nad külmaks, ta põlgas nende uurimist ja seletamist, pidas seda endale alandavaks, ta oli realist, jäi arvude juurde, säärase juurde, mida sai mõõta ja kontrollida, tal ei olnud mingit nõrkust psühholoogide ja hingeposijate vastu.

Aga ta pidi kurja unenäo järelmõjust vabanemiseks hea tüki aega rõdul seisma, kuni hakkas külmast lõdisema, ja kui ta siis alla kööki tuigerdas, märkas ta, et oli ka alakorru-sel tuled kustutamata unustanud, ilmselt oli ta olnud eelmisel õhtul õige hajameelne, jäänud jalamaid magama.

Unes oli ta võõras linnas tänavat mööda läinud, ja tema ümber olid olnud vaikivad ähvardavad näod, mis talle järjest lähemale nihkusid. Ta oli katsunud tema ümber koomale tõmbuvast ringist küünarnukke abiks võttes välja murda, kuid oli igal pool vastu kehade müüri põrganud, mis sammugi ei taandunud. Ta oli haistnud nende riiete lõhna, ja oskamata seletada, miks, oli ta nentunud, et tunneb neid, et kunagi enne, kusagil mujal olid nad päris tema ligi olnud. Ka mitmed näod oli ta ähmaselt ära tundnud, ja need olid igast kandist tema nime hüüdnud. Ja just siis oli ta näinud Ingridi veidi maad eemal enda ees tänaval ja hakanud tema poole jooksmas, aga kõigest püüdmisest hoolimata ei jõudnud ta lähemale, ja kui ta teda nimepidi hüüdis, üha paanilisemalt veendunud, et ta rahvahulgas varsti lämbub, oli Ingrid ümber pööranud, ükskõikselt ning tõrjuvalt, ja tema naer oli majaseinte vahel kaikunud.

See on jabur, mõtles ta, midagi niisugust ei ole minuga iial juhtunud.

Ta võttis jääkapist veerandliitrise paki lahjendatud piima ja laskis külmal vedelikul otse kurku voolata. See pani teda lõdisema ja lõplikult virguma, aitas tal lahti saada kummalisest ohutundest, mille unenägu temas oli tekitanud.

Ta läks köögiakna alla, kummardus üle hiljuti paikapan-dud uue töölaua lähemale; vana laud oli liiga madal ja seetõttu ebapraktiline olnud, ta oli lasknud selle otse enne jõulu Ingridile lisakingituseks välja vahetada. Termomeeter näitas kaks kraadi külma, ja murul kaljude ees mändide vahel krundi ülemises otsas oli vaevumärgatav värske lume

kirmetis. Kui ta päris ruudu ligi kummardus ja kätega valgusreflekse varjas, seletas tema silm hämuselt oksti, mis ta sügisel kiviktaimla ette lillepeenardele oli laotanud.

Need kulusid ära, mõtles ta, ka sel talvel ei tulnud lund.

Vanasti oli teisiti, mõtles ta, ja talle meenusid äkki lõikavalt külm lumetorm sel päeval 1942. aasta märtsi alguses, kui memme maeti, ägedad tuulehood, mis olid pastori vaaruma pannud ja tal peaaegu lauluraamatu käest kiskunud, tilkuv nina, mis oli sundinud teda labakuga vahetpidamata ninaalust pühkima, kirvendav tomp rinnus, mis oli püsinud seal esimesest õhtust saadik, kui ta oli pööningule pugunud ja tundide viisi nutnud, kuni oli otsustanud, et ei nuta enam kunagi, kummaline meeleolu, kui nad pärast kirikusaalis joodud peiekohvi koju tulid ja leidsid, et korter on külm nagu hundilaut, visa vaikus, kui kõik olid üleriiete väel istunud, oodates, et tädi Hulda teeb tule uuesti pliidi alla, — kõik seisis äkki elavalt tema silme ees, nagu oleks see alles eile juhtunud.

Aga siis võttis ta ennast kokku ja peletas mälestuspildid eemale, tal ei olnud mingit põhjust neisse nüüd süveneda, nüüd oli laupäev, 1. märts 1975, nüüd oli tal tähtsamaid toimetusi, nüüd oli vaja kahe jalaga maa peal seistes tegutseda.

Ja ta tuleb sellega toime, nii imelik kui ka ei tundu säärases asjas oma teeneid pakkuda.

Sellest saab ju varsti kümme aastat, kui ma teda viimati nägin, mõtles ta, see oli tükk aega enne seda, kui me siia kolisime.

Mõni võib selle kohta midagi üteldagi, mõtles ta ja tundis sedamaid rahunemist, õieti ei saanud ühegi õe-venna peale päriselt loota, nad kõik olid kangekaelselt vanamehe seljaga seisnud.

Aga keegi ei saa väita, et see oli minu süü, mõtles ta, just Valle tahtis nõnda, mul on selle kohta tunnistajaid.

Mälestuspilt oli liigagi selge, ta teadis täpselt, mis tol korral, aprillis 1965, oli juhtunud, tema mälu ei petnud kunagi, kui oluliste asjadega tegemist oli, ta mäletas ikka veel iga repliiki, iga intonatsiooni, iga häälevarjundit.

Sa võid põrgusse sõita! Kui ma sulle ei kõlba, nagu ma olen, siis ma sind enam ei tüli! Ja mingisuguste kuradi tõusikumaneeride alla ma ei kavatse ennast painutada, sinu puhul veel iseäranis mitte!

Just nõnda, täpselt nõnda, sõna-sõnalt nõnda oli vanamees talle «Mälareni» tualetis karjunud, silmad nädalavanusest pohmelusest punaseviirulised, pisikesed valged vahumullid suunurkades.

Just nõnda see lõppes, mõtles ta ja läks elutuppa, läbi ilusa heleda söögisaali, mida ainult liiga harva kasutati.

Ta pidi otsustama, mille kallale asuda, tal ei tarvitsenud küll veel välja sõita, aga kõige parem oli ettevalmistustega kohe pihta hakata, talle ei meeldinud viimasel minutil rabelda.

Täpselt nõnda see toimus, pomises ta ja korjas üles eelmisel õhtul põrandale vedelema jäänud pleedi, keegi ei saa midagi muud väita.

Uheskoos taadi kuuekümnenda sünnipäeva tähistamise idee ei olnud tõepoolest temalt pärinenud, aga ta oli loomulikult nõusse jäänud, kui Per-Ola või Gunilla, ta ei mäletanud õieti, kumb, selle ettepaneku tegi. Ta polnud tahtnud ilmaaegu meelt avaldada, kuid tal olid olnud omad kahtlused, tal oli ju piinlikke kogemusi Valle maotustest tema pool Stokholmis, ja need olid peagi kinnitust leidnud.

Kui nad vanamehe poole läksid, kes elas siis veel Ühingu tänava ribevil korteris, pidid nad kaua koputama, enne kui neile avati. Nad tulid talle järele, et teda fotograafi juurde ja «Mälarenisse» pidulikule lõunale viia, aga olgugi et kell oli juba kaheteistkümne peal, oli Valle olnud unesegane ja pohmeluses, tema käed olid värisenud. Anna-Gretal oli siiski korda läinud talle ülikonda selga sokutada ja teda kuidagi-moodi ära kasida, kusjuures ta oli teda koguni habemeajamisel aidanud.

Ise ta ei olnud jaksanud suuremat aktiivsust ilmutada. Enamiku ajast, millal õed-vennad korteris naeruväärselt ringi sebisid ja tegid, nagu oleksid nad ülevas peomeeolus, oli ta seisnud esikus, täis külma ja talitsetud raevu, rõõmus üheainsa asja üle, et tal oli õnnestunud Ingridi ja poiste kaasatulekut ära hoida, et ta oli pääsenud alandusest lasta neil kogu selle puikleva veesegamise järel, mida ta aastate jooksul oli pidanud harrastama, oma silmaga näha, kuidas vanamees elab.

Fotograafi ateljees silmipimestavate helgiheitjate ees oli

vanamees, nii uskumatu kui see ka ei ole, suutnud ennast kokku võtta, aga niipea kui pildistamine oli läbi ja nad hallis seistes talle palitut selga katsusid aidata, olid jalad üles ütelnud ja vanamees oli põlvede nõtkudes põrandale prantsatanud.

Ma nägin, kuidas personal muigas, mõtles ta, ja häbi, mida ta oli tundnud, tuli tagasi, peaaegu niisama sügav kui tookord.

Ta oli enne teisi välja tänavale läinud, et teda selle sisse ei segataks, ja õdede-vendade teeseldud kaastunne oli temas tülgaastust tekitanud.

Nad põlgasid teda just niisamuti nagu mina, mõtles ta.

Pidusöögi ajal, mis juubilari seisukorda ja staatust silmas pidades oli priiskavalt kallid tundunud, oli ärritus õdede-vendade võltsi ja lipitseva suhtumise üle vanamehesse üha tugevamaks muutunud.

Nad poputasid teda, mõtles ta, ja talle meenus, kuidas nad olid ülepakutult ja lipitsevalt naernud, kui vanamees oma ajast ja arust anekdoote rääkis.

Ta ei pidanud paljaks isegi memme üle nalja heita, mõtles ta, tema heade kommete ja viisaka käitumise üle.

Hiljem, kohvi ajal, kui Per-Ola oli küllalt ettevaatamatu olnud ja vanamehele topeltkonjaki tellinud, oli ta pidanud lojuse tualetti talutama, irvitavatest ettekandjatest ja armulikust riidehoidjast mööda. Ja kui vanamees siis, juba enne, kui ta oli jõudnud teda renni äärde tirida, luksuma hakkas, nagu ajaks teda oksele, oli ta pidanud kõva kätt tarvitama. Ta oli vanamehe vastu seinast püsti surunud ja teda raputanud, veidi hoolimatult, aga mitte ägedalt, ta ei olnud ju loomult jõhker.

Kas sa tead, et sa käitunud nagu jätis, oli ta ütelnud, rahulikult ja talitsetult. Isegi niisugusel päeval nagu täna ei saa sa muidu, kui pead ennast täis kaanima. Nüüd ma mõistan paremini, miks memm sinu pärast alati häbenes. Kas sa taipad, paps, ta oli sinu jaoks liiga heal!

Ta ei ajanud tagasi, et oli pisut ägestunud, aga ta ei olnud ülekohtune olnud, oli talle ainult tõtt öelnud, muud midagi.

Ja pealegi ta provotseeris mind, mõtles ta ja lükkas elutoa aknad pärani, ta pidi enne minemahakkamist tuulutama, õhk toas tundus umbne ja läppunud, ta oli lõkke ees istudes ilmselt ülearu palju suitsetanud.

Vanamees oli lõtvadel jalgadel vaarudes tükiks ajaks kahelkiviseina äärde seisma jäänud, ja ta mäletas senimaani,

kuidas kottis silmalaud tema kortsulises näos olid hakanud tõmblema, kuidas vabinad olid levinud üle kogu näo ja kuidas vanamehel oli olnud raske lõpurepliiki kuuldavale tuues sõnu selgesti välja öelda.

Ise oli ta liikumatult keset põrandat seisnud ja vastikust kasvamas tundnud.

Ta käskis mul põrgusse sõita, just seda ta tegi, pomises ta poolihääli ja kummardus üle aknalaua välja, et jahedalt puhast hommikuõhku sisse hingata ja kopse öisest lämmust lahutada.

Ta käskis mul oma teed minna, mõtles ta, just tema lõikas sidemed läbi, mitte mina.

Nii et keegi ei saa mind süüdistada, mõtles ta, ma tegin ainult seda, mida ta käskis mul teha, keegi ei saa midagi muud väita, mul ei ole vaja midagi kahetseda.

3

Võta seda lihtsalt kui puhkusereisi, mõtles ta pagasit tagaistmele ladudes. Ingrid oli kõik valmis pannud, mis ta kaasa peaks võtma, ja tal endal oli ainult vaja pakkida. Sul ei tarvitse seoses sellega millegi pärast muretseda.

Tal oli vedanud. Üpris vähestest matustest oli ta pidanud seni osa võtma, ainult käputäiest viimasel kuuel-seitsmel aastal. Iga kord oli tegemist olnud Ingridi kaugete sugulastega. Cederströmid hoidsid tõepoolest kokku, ka surma suu ees, ja talitused, Djursholmis, Saltsjöbadenis ja Brommas, olid olnud stiilsed ning väarikad, diskreetsetes kõnedes oli puudunud ülearu maitsetu retoorika, lein, mis harva oli tabanud ootamatult, ei olnud kunagi muutunud pealetükkivaks. Surmasõnumeid, mis tulid, oli ikka olnud oodata, need ei olnud talle isiklikult õieti korda läinud, teda puudutanud.

Ja mingit leina ei kandnud ta endas ka seekord.

Üheksa aastat on pikk aeg, mõtles ta turvavööd kinnitades, ja õigupoolest ma ei tundnudki teda.

Vanamees oli ju alati oma sõltumatuse eest seisnud, laskmata kedagi endale liiga ligi.

Ta vilistas meie peale, mõtles ta, laskis meil oma käe peal hakkama saada, see on parim, mida tema kohta võib öelda.

Ma täidan lihtsalt oma kohust, mõtles ta, ma ei kuulu nende hulka, kes alt ära hüppavad.

Enne krundilt väljatagurdamist täpsustas ta kaardi järgi marsruuti, Västerås ei olnud koht, kus ta oleks liiga sageli käinud. Ta sõidab rahulikult ja ettevaatlikult, tal on rohkesti aega ja ta võib endale teotempot lubada.

Ta valis tavalise otsetee üle Sollentuna Jakobsbergi, selle tuttavate loogetega tuli ta hiilgavalt toime, olgugi et teekate osutus tükati reetlikult libedaks, päike oli hakanud öist kahu üles sulatama ja üksikutes kohtades peitus õhukese lumekorra all kiilasjää. Hommikuvalgus oli nii ere, et ta pidi päikesevarju kohe alla tõmbama, ja lumelaigud lagedatel väljadel sätendasid silmipimestavalt. Veebruar oli pärast nukrat vihmahalli detsembrit ja jaanuari teatava talvemeeleolu kaasa toonud ja Mälaren oli kinni külmunud, vähemalt lahtedes. Ingrid oli sooritanud eelmisel pühapäeval koos sõbratariga järvejäl pika retke, tulnud hilja koju ja olnud esmaspäeva hommikul näost kergelt päevitunud, mütsi jäetud valge rant laubal. Temal endal ei olnud sääraستeks ekstravagantsusteks aega jätkunud, ta oli kogu päeva taas istunud ja ühe retsensiooni kallal pusinud.

Kui ta oli Kallhällist läbi saanud ja vanale Enköpingi teele välja jõudnud, hakkas ta ümisema, julgete ja valede käikudega läbinisti oma meloodiat.

Hommikune näriv peavalu oli täiesti kadunud, ta tundis end korraga vabana ja sõltumatuna, ja isegi kui veoautod ja Volkswagen-bussid temast mööda venisid, ei teinud ta katset eest ära pageda.

Ma olen vaba ja mul ei ole kuskile kiiret, mõtles ta, ma võin teha mis tahan.

Õigupoolest ei tundnud ta mingit igatsust selle Benidormi järele, millest ta oli pidanud loobuma, ja kui ta katsus ajaviiteks kujutleda, millega Ingrid ja lapsed parajasti tegelevad, tundusid nad õudselt kaugetena ja tal oli raske neid silme ette manada, neist isegi tõsiselt hoolida.

Just praegu oli üsna mõnus, et nad ära olid, sest isegi kui ta seda häbenes, oli ta sunnitud möönma, et nad käisid talle vahel närvidele, Ingrid oma melanhooliahoogudega, poisid oma kulukate nõrkustega, Ingrid oma irooniaga, mehehakatiseid oma nuruvate seletustega, kui hädasti neile uusi ja veel kallimaid «Gul & Blå»-džiine vaja on.

Neil ei ole minu vastu õiget respekti, mõtles ta, nad libisevad mul peost.

Mitte et ta ei oleks osanud nendega ümber käia, aga neis

oli jooni, mis tegid talle muret, teatavat lõtvust ja selgroo puudumist, millega tal oli raske leppida.

Ingrid on tubli, mõtles ta, mitte ühte halba sõna tema kohta, aga ta annab liiga kergesti järele.

Ta teadis, et poisid olid alati ema lahkemaks pidanud kui teda. Ja ta oligi ju olnud rangem pool, see, kes ei olnud taotlenud välist populaarsust, vaid oli vaadanud kaugemale. Ta oli tahtnud neist mehi teha, õpetada neile, et kord ja süsteem ja distsipliin on kogu moraali alus, et elu nõuab sellelt kõva kätt, kes tahab läbi lüüa.

Ühel õhtul mõne päeva eest, kui ta nagu harilikult kabinetis istus, oli ta kuulnud poisse ülal oma toas teda itsitades parodeerivat. Tema esimene mõte oli olnud neid väevõimuga vaikima sundida, aga loomulikult oli ta end valitsenud, piirdunud lustaka iroonilise märkusega järgmise päeva hommikulauas, ta oskas oma temperamenti vaos hoida.

Mees ei tohi kunagi tundelainetel ringi loovida, oli tal kombeks öelda, kui Ingrid oma tavaliste vastuväidetega lagedale tuli.

Ja nad saavad ju varsti seitsmeteistkümneseks, mõtles ta, nüüd peavad nad varsti katsuma ise toime tulla. Mina olen teinud, mis ma olen suutnud. Kui neil viltu veab, on see Ingridi süü.

Ainult kui ta neile seal lõunas nüüd päris vabu käsi ei anna? mõtles ta ja kobas Rillo-pakki.

Te hoiate ometi emal silma peal? oli ta valuutatšekkide leti juurde viivas sabas ütelnud, naljapärast loomulikult, ja poisid olid jaatavalt noogutanud, kuid muidu hajameelselt pingul olnud.

Nad arvatast ei kuulnudki, mis ma ütlesin, mõtles ta.

Ja see oli võib-olla hea, tal ei olnud ju vähimatki põhjust Ingridi pärast muretseda, Ingrid oli üle neljakümne ja õnnelikus abielus, ta ei olnud kellegi hilbakas, ta teadis kindlasti, mida tegi, ja siis ei tohtinud tema alusetult kahtlustades napakas olla.

Niisugune käitumine võib palju kahju tuua, mõtles ta ja lükkas õhuakna paokile, et suits välja läheks, niisuguste rumalustega ei ole ma kunagi tegemist teinud.

Me saame omavahel hästi läbi, mõtles ta, ma ei või rohkem nõuda.

Ja ta jäi ikka faktide juurde, tal ei olnud mingit kalduvust armukadeduseks ja hüsteeriaks, ta ei rajanud midagi

ebamäärastele kahtlustustele, ta oli rahulik ja julge, seisis kahe jalaga maapinnal.

Spidomeetri osuti oli korraga saja kahekümnele nihkunud, ja enne kui ta jõudis kiiruse lubatud seitsmekümne peale viia, tekkis tal ühes S-kurvis teispool Brod äkiline külglibimine. Päike pimestas teda, kuid tal läks siiski korda libisemist pareerida, kriitilises olukorras toimisid tema refleksid laitmatult, ta valitses täiuslikult oma keha üle.

Aga see intsident sundis teda end kokku võtma, ta ju teadis, kui ohtlikud teeolud on, ja temaga ei tohtinud praegu midagi juhtuda, see oluks rohkem kui ebameeldiv. Ta ei lähe enam riski peale välja, tal ei ole ajanappust ja ta võib endale väga hästi väikese pausi lubada, et jalgu sirutada ja pingest vabaneda.

Mul hakkas vist hirm, mõtles ta, õnn, et ma üksi olin.

Paarikilomeetrise tigusammul venimise järel leidis ta sobiva tasku, parkis ning õngitses tagaistmelt kindad, salli ja botikud; ilm oli päikesepaistest hoolimata vilu ja kõige targem oli end korralikult varustada.

Ma olen ettevaatlik, mõtles ta, ma ei jäta midagi juhuse hooleks.

Vasakut kätt, teispool alanevat välja, oli Mälaren, ja päikesepaistel sätendas jää, tumesinine, lumelaikudega pikitud. Õhk oli värske ning jahe, ja kui ta üle kraavi hüppas ning otse üle välja minema hakkas, kuulis ta, kuidas roostepruun rohi kingataldade all krobises. Kõik helid olid äkki otsekui võimendatud, ja kui kaks parti sealtsamast tema ligidalt võsast järsku lendu tõusid, võpatas ta raskete tiivalöökidest plaginast. See ehmatas teda, just nagu oleks teda pahateolt tabatud, ja talle meenus korraga, kuidas ASEA kontorijuhataja talle kui värsele ametnikule kord peale oli sattunud, kui ta laenuks võetud «Tidlösa»¹ numbriga ühte kuntrikku varjule oli pugenud, äge südamekloppimine, kui tal õnnestus ajakirja palavikuliste liigutustega ühe tellimislehtede kimbu alla torgata, punastamine, kui ta pidi kogeldes seletama, millega ta oli tegelnud. See oli olnud talle kasulik õppetund. Edaspidi oli ta läinud ettevaatlikumaks, kellelgi ei pidanud enam võimalust olema teda lohakuselt tabada, säärest alandust ta pelgas, ta ei häbenenud seda tunnistada.

Randa jõudmiseks pidi ta läbi tiheda lepavõsa tungima, ja kui ta siis ettevaatlikult jääle uiberdas, märkas ta, et rohe-

¹ «Tidlösa» («Sügislill») — omaaegne nudistlik ajakiri.

line loodenpalitu on halle karvatorte täis. Jää oli paks, aga päris kalda all kivide ääres oli kunagi vett üles tunginud ja seal oli kirsjää habras kelme, mis purunes, kui ta peale astus.

Tükike maad eemal seletas ta kolme sikutajat kummargil oma aukude kohal ja kaugel-kaugel, peaaegu teispool lähelõugast arvas ta nägevat paari puriuisutajat. Oli uskumatult vaikne ning jääpuuride krigin kostis randa ära. Tema kõrv tabas üksikuid koerahaugatusi ja kauget nörka tärinat, mis tuletas meelde vana ausat tüüpi ilma mootorita muruniitja häält.

Ta seisis mõne minuti täiesti liikumatult paigal, ja nentis teatava üllatusega, et vaikus tundus õige pea piinav, nagu raudvits ümber rinnakorvi. Ta püüdis sellest mitte välja teha, sellel ei saanud ju tegelikkusega midagi ühist olla, aga kui jää tema selja taga äkki naksatas, võpatas ta, just nagu oleks teda jälgitud, ja otsustas kohe auto juurde tagasi minna.

Minust ei ole ikka loodusehullu, mõtles ta, mul puuduvad ilmselt vastavad eeldused.

Aga kui ta välja äärt pidi kitsast rada mööda maanteele tagasi vantsis ja ühest tumerohelisest torkivaid kadakaid peaaegu täis kasvanud madalast kiviaiast mööda läks, jäi ta esileuhkavate mälestuste tulvas seisma, põgusa hetke vältel veendunud, et tunneb päikesesoojade kadakate lõhna, täpselt sedasama teravat lõhna, mis ammustel suvepäevadel Kungsåras onu Johani majakese taga väljadel oli hõljunud.

Puha kujutlused, pomises ta ja noppis autopalitu taskutelt ärritatult halle karvatupse, ei tohi lasta ennast nii kergesti mõjutada.

Aga ma olin selle peaaegu unustanud, mõtles ta siis, et me nii tihti Johani ja Hulda pool käisime, veel sagedamini kui vanaisa ja vanaema pool.

Ja talle meenusid äkki varased hommikuhääled, kui tädi Hulda pliidi alla tuld tegi, kuna onu Johan end Mõisasse hommikusele lõpsile minekuks porisedes ning vandudes rii-desse pani, ja talle meenus, kuidas temagi sai ühes teistega lauas istuda ja väikesest õhukesest kuldservaga tassist piimaga kohvi juua. Pärast oli ta paljajalu kojatrepil istunud ja näinud Johanit üle väljade minema kõmpivat, Mõisa poole, mille hiiglaslik punane laut otse kiriku tagant kingult tükati kätte paistis.

Nad olid meie vastu kenad, mõtles ta, võtsid meid tihti oma hoolde.

Siis peletas ta sentimentaalse nukruse eemale, tal oli muudki teha kui vanades kolmekümnnendate aastate mälestustes tuhnida, siisuguseid asju ei saanud usaldada, ja lisa sammu; botikutest hoolimata olid tal jalad külmetama hakanud, ta tundis, kuidas maapinna külmus nobedate värinatena sääri mööda üles levis.

Mälestused, mõtles ta, mälestused on nagu unenäod, need ei tähenda mitte midagi.

Ta ei võinud kannatada inimesi, kes armastavad lapsepõlvemälestustes sobrata, minevikku süüvida, just nagu oleks sellel oleviku ja tulevikuga midagi tegemist.

Kuid Ingrid, mõtles ta, temal meeldib mälestusi heietada.

Sel viisil käis Ingrid ajuti pisut närvidele, ja möödunud jõulu ajal oli ta küll liiga kaugele läinud, kui Louise ja tema, kutsunud Louise'i sõbratari, tuntud perekonnanõu-andja Kristina Lundelli ühel õhtul külla, olid lausa võistelnud, kumb suudab rohkem meenutada. Ta oli aru saanud, mida nad taotlevad, ja püünist vältinud; ta ei olnud mees, kes laseb ennast ära kasutada.

Aga kui ta kitsalt metsateelt, mis oli õieti hobuse ja vankriga logistamiseks, rattarööpad vaata et igivanad, ära pööras ja vahetult enne maanteed väikesest lagedast rohtukasvanud nõlvast möödus, kangastus talle veel üks mälestus, niisama selge, niisama detailne kui pildid onu Johani majakesest.

Ta oli väga väike, ta istus jalgratta lenkstangile kinnitatud korvis, mis kurvides meeletult hüples, ning otse enda taga kuulis ta ema naeru, tema sõtkuski ratast, ja veidi maad eespool nägi ta isa selga. Isal oli Fredrik pakiraamil, ja ta nägi selgesti, kuidas Fredrik vestitrippidest kramplikult kinni hoidis. Vestiselg oli must ning läikiv, ja valged särgikäised olid küünarnukkideni üles kääritud. Ta nägi isa aeglaselt pidurdavat, et ema tema kõrvale jõuaks, nägi teda rääkivat ja naervat, nägi tema huuli nii kiiresti liikuvat, et heledad vurrud lehvisid ja võdisesid, aga ainus hää, mida ta selgesti kuulis, oli ema naer.

Nägemuspildid ja naerukõla olid nii selged, et tal hakkas hetkeks pea ringi käima, ehkki ta väga hästi mõistis, et need ei ole reaalsed. Ta jäi seisma, toetus vastu teeveeres kasvavat kaske ja ahmis õhku.

Ma olen liimist lahti, muud midagi, mõtles ta, aga isegi

teadmine, et tegelikult seisab ta tavalisel 1975. aasta päeval täiesti harilikult autoga Västeråsi sõites ja tavalist pausi pidades siin teel, ei suutnud takistada teda teadmast, mis järgmisel hallutsinatsioonimomendil sünnib.

Juba järgmisel hetkel tulevad vanemad ratastelt maha ja panevad need kraavipervele, tema ise võetakse korvist, kus ta jalgupidi peaaegu kinni on olnud, ettevaatlikult välja, veidi hiljem istuvad nad kõik torkivate kadakate vahel rohus vaibal, vanemad joovad termosest kohvi ja tema saab kahe kõrvaga paksu kruusi seest piima. Ta jaksab kruusi ise suu juurde upitada, ja järgmisel hetkel tõstab sinise servaga punasel vaibal selili lamav isa ta sirgetele kätele üles ning laseb tal õhus ringi ujuda ja ohtlikke kehapöördeid sooritada. Kogu aeg tunneb ta päikesesooja õhku oma paljaid sääri paitamas, ja päris tema ligi istub ema, nopib oma mustadest juustest ükshaaval juuksenõelu ja raputab siis jõuliselt pead, nii et vööni ulatuvad kiiskavad juuksed lendlevad ja lehvivad.

Ta laskis kasetüve ümbert lahti ja läbis lühikese vahe-maa autoni joostes, nõjatus vastu autot ja kuulis, kui astmaatilisel lõõtsuvaks hingamine oli muutunud. Ta koukis taskust võtme ja tegi mitu ebaõnnestunud katset, enne kui tal läks korda ust lahti pusida ning külitsi eesistmele pugeda.

See on jabur ja täiesti võimatu, pomises ta, ei saa mäletada asju, mida ei ole juhtunud.

Kuid hallutsinatsioon oli olnud nii käegakatsutav, et ta oli kaotanud hetkeks enesevalitsuse, ja võttis tükk aega, enne kui ta suutis värisevi käsi kramplikult roolist kinni hoides südameklappimist vaigistada.

Jumala õnn, et sul ei ole hüsteerikakalduvusi, ütles ta ja muigas endale tahavaatepeeglist eneseirooniliselt, see ei oleks südamele kasulik.

Nägu oli kahvatu ning tursunud, ja kui ta nahka sõrmeotstega soojaks masseeris, tundis ta sügaval naha all valusaid pisteid, just nagu oleks ta kaua väljas kärelda pakase käes viibinud ja järsku sisse sooja tulnud. Silmavalged olid punaseviirulised, seda oli ta juba hommikul märganud, ja huuled tundusid kuivad, peaaegu ragenenud. Armatuurilaia laekast leidis ta tseraadipulga, mille Ingrid oli ilmselt sinna unustanud, tõmbas kummargile laskudes, et keegi ei näeks, mida ta teeb, õhukese kihi salvi huulte ja hõõrus neid kõvasti vastamisi. Siis kooris ta ära kaasavõetud apelsini

ja vajutas ühe lõigu teise järel vastu suulage puruks. Mahl oli hapu, hirmsad grimassid, mida ta oli sunnitud tegema, võtsid tal peaaegu vee silmist välja, aga see mõjus hästi.

On olemas ainult faktid, ütles ta, on olemas ainult käegakatsutavad tõsiasiad. Tegelikkus on midagi muud kui petlikud mälestused ja jaburad hallutsinatsioonid.

Maailm on kindel ja püsiv, mõtles ta, selles ei ole salapäraseid hundiauke.

See oli vana formuleering, mida ta oli tihti kasutanud, aga see aitas tal ka sedapuhku enesevalitsust täielikult tagasi saada. Nüüd oli ta jälle rahulik ning tasakaalukas, ta võis blamaaži kartmata teekonda jätkata. Kuid ta ei kiirustanud, esimesed kilomeetrid sõitis ta lausa venivillemitempo, nii aeglaselt, et nägi selgesti poste tee ääres. Seejärel hakkas ta vähehaaval kiirust lisama, ja kui ta Enköpingile lähenes, oli ta laupäevase liikluse rütmiga täielikult kohanenud.

Jumala õnn, et ma üksi olen, mõtles ta, kui talle meenus, mismoodi ta äsja oli käitunud, seda oleks raske olnud seletada.

Ingrid oleks kindlasti kõike valesti mõistnud, ta on ülearu kõrme järeldusi tegema, ülearu innukas nuhkima.

Ingrid oleks hakanud kohe arvama, mõtles ta. Ta on ju veendunud, et kõik varjavad midagi.

Enköpingist läbi jõudnud, tankis ta igaks juhuks linna pii-ril Esso bensiinijaamas ja laskis rehvide rõhku kontrollida. Ta oli talvekummid sel talvel alla panemata jätnud, ja külglibisemine Bro lähedal seisis tal meeles. Ta kuulas järele, kustkaudu oleks kõige mõistlikum sõita.

Ah Västeråsi, ütles jutukas bensiinijaamapidaja, see on üks kuradi linn. Ilmaski ei leia sa seal nüüdsel ajal õiget teed, vähemalt siis mitte, kui sa tead, mismoodi seal vanasti välja nägi. Kõik tänavad jooksevad valesti. Ja varsti on nad kogu kupatuse maha kiskunud.

Kas tõesti, ütles ta ja rõõmustas, et hääl kannab. Mina arvatavasti leian. Ja Linnahotelli nad ometi ei ole maha kiskunud?

Ei, veel mitte, ütles bensiinijaamapidaja ning naeris nuustikuga esiklaasi nühkides laginal. Aga Ohvitseride Maja, kui sa tead, mis see on, kavatseb Nicolin küll õhku lasta.

See oli temast lapsik, ta oli valmis seda tunnistama, kuid juba haigлага rääkides oli ta otsustanud: nüüd viib ta

ammuse lapsepõlveunistuse viimaks täide ja üürib Linna-hotellis toa.

Peetagu seda pealegi naeruväärseks kättemaksuks, oli ta mõelnud, aga ma teen seda.

Tohoo pagan, ütles ta hooletult ning võttis lohaka sohvriceele enda ümber teadlikult omaks, tal ei olnud kombeks ennast tähtsaks teha; sellest ei olnud mul õrna aimugi. Aga Punktmaja peale tema hammas vist ikkagi ei hakka?

Ma teen nalja, mõtles ta, räägin rahulikult, mu hää ei katke, kõik on just nii, nagu olema peab. Ja kahekümne minuti pärast olen ma kohal.

Ta pani tähele, et oli kasutanud sõna kohal.

Mitte kodus, mõtles ta, mul ei ole kombeks asju hädas valguses kujutada.

Tegemist oli tagasitulekuga, mitte kojutulekuga.

Pead suutma täpselt väljenduda, mõtles ta ja pääses kerge vaevaga ringile ning sealt õiges reas välja, pead teadma, mida teed, vastasel korral on kõik üksainus surimuri.

Ja päevakava, mille ta hommikueine ajal kokku oli seadnud, ei jätnudki kõhklustele kuigivõrd ruumi: esmalt hotell, siis matusefirma, siis Per-Olale või Lolale helistada, siis kuulutuse asjus VLT-sse, Anna-Greta visand pidi käima, ta ei tahtnud õde sellega solvata, et muudab teksti, mille teine on välja mõelnud, seejärel majahoidja.

Arst oli politsei ettekande refereerimisel juhtunud Valle täielikku aadressi mainima, mistõttu ta oli pääsenud piinlikust vajadusest küsida.

Utanby tänav 8, kolmas korrus, õue peal.

Ta ei olnud sinna kunagi saanud.

Niipea kui ta oli reisitolmu ja ärrituse maha pesnud — tal oli tulnud vaba kohta otsides ligi pool tundi ühest parkimishoonest teise sõita —, oli ta musta ülikonna selga tõmmanud. Ingrid oli seda otse enne minemahakkamist tuulutanud ja puhastanud, seda kasutati harva, see rippus harilikult plastikaatkotiga garderoobi tagaotsas. Ka ei istunud see päris laitmatult, kuub oli õlgadest pisut kitsas ja püksid natuke liiga pikad ning lotendavad, et end selles hästi tunda.

Ma olen justkui üles löödud, oli ta pärast ülikonna selga-

panemist tumehalli palitut ja musta kõvakübarat võttes mõelnud.

Aga kui tal oli õnnestunud matusebüroo ruume Sturegatan ja toomkiriku esplanaadi nurgalt üles leida ja ta pärast mõningat kõhklust, mille vältel ta teeskles vaateaknale väljapandud mahereibaste mõtteterade lugemist, viimaks sisse sõandas astuda, oli ta rõõmus, et oli riideid vahetanud. Niipea kui ta uksekella tasast õrna kilatust kuulis ja hallide juustega müüja, must ülikond seljas, teenistusvalmilt oma kaameid käsi hõõrudes talle vastu tuli, sisendas tema range rõivastus talle kindlustunnet.

Keegi ei saa öelda, et ma ei käitu nagu vaja, mõtles ta.

Pood oli suur ja valge, seintel vitriinides oli ridamisi puusärgimudeleid ja õhus hõljus magus, peaaegu südamelehekavalt vänge lillilõhn. Põrand oli kaetud paksu karvase vaibaga, mis sammude müra tõhusalt summutas, ja ta märkas, et temagi tasandas kohe häält.

Ma mängin teatavat osa, mõtles ta, aga õieti ei tee ma kaasa.

Kui ta kollaste rooside kimbuga ehitud madala laua äärde külastajatetooli istus, tundis ta kohmetust ja ei osanud kätega midagi peale hakata. Lõpuks pani ta kõvakübara tagasihoidlikult põrandale maha ja tegi palitunööbid lahti, et võida vabamalt ette kummarduda ja matuserituaalide tutvustamist jälgida, mida müüja oli alustanud.

Kas ka niisuguses äris on müüja? mõtles ta. Kas teda ei nimetata mitte matusekorraldajaks?

Kunagi ta uurib selle järele.

Ei, täiesti võimatu, ütles ta rõhukalt, kui teenistusvalmis mees tema vastas hakkas üminal rääkima ülejärgmisest pühapäevast, nii kaua me ei saa oodata. Me olime teisipäeva või neljapäeva mõelnud, me peame selle nii kiiresti joonde ajama kui võimalik, see on hädavajalik. Ja tegemist ei ole ju mingi suurejoonelise talitusega.

Seda muidugi, ma mõistan, ütles müüja oma brošüüridelt kärmesti ning küsivalt üles vaadates. Aga kõik võtab oma aja, ja meie hingekarjased on väga koormatud. Kas teil on erilisi soove, kes...

Ei, üldse mitte, sellel ei ole mingit tähtsust, ütles ta kähku.

Natuke liiga kähku, mõtles ta, veidi häbenedes, et ta ühegi pastori nime ei teadnud, konkreetse soovi esitamine oleks vahest paslikum olnud.

See kuulub võib-olla asja juurde? mõtles ta.

Ja puusärk? ütles ta. Mida te võite pakkuda?

Tal oli raske üllatust varjata, kui hinnakiri lagedale toodi, ta ei olnud uneski näinud, et inimeste muldasängitamine on nii kallis.

Puhas nõõrimine, mõtles ta ja raputas tõrjuvalt pead, kui müüja brošüüri optimistlikult päris algusest lahti lõi.

See peab olema midagi lihtsat, ütles ta kõhatades, midagi tagasihoidlikku ja lihtsat. Aga maitsekat.

Ma saan aru, ütles müüja ning lappas päris lõpust ühe kirstu; lehekülg paistis olevat õige ära näperdatud, tegemist oli ilmselt standardkirstuga.

Kas te ütlesite tuhat kaheksasada seitsekümmend?

Jah, see on kirstu müügihind. Sellele lisanduvad muidugi pärjad. Aga üle kahe tuhande ei tohiks kõik kokku maksma minna, kiriku teenused on ju tasuta, ütles müüja ning oli juba tellimiskviitungite ploki ja täitesulepea välja võtnud.

Ta ei jaksanud hinna üle vaielda, see oli kindlasti mõõdukas, ja pealegi oli ükspuha, mis see maksma läheb, peasi, et kõik käib kiiresti. Kui keegi hakkab porisema — nii Anna-Greta kui Lola veeretavad ju iga krooni näpu vahel —, teeb ta arutelule lühikese lõpu. Ta võib suurema osa kuludest väga hästi enda kanda võtta, ta ei ole kooner ega keeldu vajaduse korral ohvrit toomast.

Ja kindlustussummadki on vahest olemas? mõtles ta. Kas ametiühingutel ei ole mitte omad matusefondid?

Vanamehe laegastes on ehk selle kohta mõni paber, muidu peab ta Per-Ola käest küsima, tema on kindlasti kurnis kõigi ametiühingufondide ja soodustustega, mis töölised endale välja on kaubelnud. Ja kas ka ASEA ning Metallitehased ei tavatse mitte oma veeringut anda?

Ta märkas järsku, et on sattunud alale, mida ta ei tunne, ja talle torkas pähe, kui vähe ta õieti teab, mismoodi vanamees viimastel aastatel oli elanud. Kas ta oli üldse pensionieani Metallitehastes tööl käinud? Või oli ta ainult parkides istunud ja õlut kaaninud?

Ta ei olnud tahtnud liiga palju küsida, see oleks võinud imelik näida, aga ta oli aru saanud, et Per-Ola oli vanamehega ka viimastel aastatel aeg-ajalt kontaktis olnud. Ja ta oli lubanud Per-Olale traati tõmmata, niipea kui ta on end sisse seadnud.

Sa pead vaatama tulema, kuidas ma nüüd elan, oli Per-Ola ütelnud. Viimasest korrast on ju terve igavik möödas. Ja Tillbergat ei tunne sa enam äragi.

Ta ei olnud tahtnud uudishimulik olla, aga ta oli mõistnud, et väikeveli — Per-Ola oli temast ju tervelt üheksa aastat noorem — polnud lasknud end lastega üksijäämisest maha murda. Ja arusaadavalt võtab ta temaga kontakti, tal on kombeks sõna pidada, ehkki ta selle kohtumise ees rahutust tunneb.

Õed-vennad võõrduvad üksteisest, mõtles ta, see on täiesti loomulik.

Tal tuli üle kahekümne minuti lõplikku vastust oodata ja ta tundis, kuidas särgikrae kaelakurru kohalt hõõruma hakkas; see oli kindel higistamise märk. Ta kuulis müüjat tagumisest kontorist mitmele poole helistavat, hääli kostis läbi ukseava varjavate raskete sametportjäärade temani, aga sõnu oli peaaegu võimatu eristada. Niipalju sai ta ometi aru, et asi ei edenenu, et oli raske leida pastorit, kes oleks saanud matusetalitust nii üleöö enda peale võtta.

Iseendastki mõista, mõtles ta ärritatult, kui sul pastorit vaja läheb, ei ole ükski mustakuuemees parajasti vaba.

Mustakuuemees, mõtles ta, seda sõna ma ei ole ammu kuulnud.

Lõpuks lahenes siiski kõik. Teisipäeval pool kaks võiks matus linnast väljas Hovdestalundis aset leida. Mingit võimalust lahkunut abikaasa lähedale Idakalmistule matta ei ole, seda surnuaeda ei kasutatagi enam.

Ja sellele oleks lahkunu ise pidanud varem mõtlema, ütles müüja. Ta oleks juba tookord pidanud perekonnaplatsi ostma.

Aga selleks ei olnud tal ju jõudu, oli ta vastamas, kuid sai veel sõnasabast kinni, tal ei olnud vähimatki põhjust tolele tüübile midagi paljastada.

Ei vanamehel olnud jõudu tulevaste hauaplatside peale raha kulutada, mõtles ta, tal ei olnud jõudu isegi memme jaoks platsi osta. Ta pidi ju tasuta platsi välja nuruma, vaestehoolekanne maksis selle kinni.

Ta mäletas, kui abitu vanamees tookord oli paistnud, kuidas ta oli istunud pesuväel köögilaua ääres ja lükanud hoolekandekontorisse minekut tunnist tundi edasi, üha otsitumaid põhjendusi ette tuues.

Ma pidin aitama tal kraenööpi kinni panna, mõtles ta, isegi sellega ei tulnud ta toime.

Ma olin hoopis unustanud, mõtles ta, et vanamees nii apaatseks muutus.

Nojah, ütles ta ning võttis ennast kokku, ta ei tohtinud

end sentimentaalsetest kõrvalepõigetest eksitada lasta, sellest ei ole midagi, ma küsisin seda rohkem möödaminnes, see tähendab, nii oleks ju vahest praktiline olnud...

Ja pärjad? ütles müüja ning kobas jälle oma Parkerit. Kas paneme ühe suure? Tänutundes — lastelt, kas nii sobib? Ja siis kombekohased väikesed kimbud igaühele? Kas muretseme ka need?

Muidugi, ütles ta, väga hea.

Tšekki tal ei olnud vaja kirjutada, mõne aja pärast pidi esitatama arve, nii oli mõlemale poolele kõige parem.

Ei ole ilus leina majanduslike transaktsioonidega rikkuda, ütles müüja ning saatis ta kergelt kummardades ukseni. Nii-suguste asjadega tuleb seni oodata, kuni esimene vapustus on üle läinud.

Ja helistage, palun, esmaspäeval, kui midagi on segaseks jäänud, ütles müüja lävel ning kummardas veel viimast korda. Oleme alati klientide teenistuses.

Täna, ütles ta lühidalt, orjalikust koogutamist selleks korraks tüdinud.

Aga ma sain hakkama, mõtles ta tänavale astudes, kus külm tuul talle näkku puhus, ei ole võimalik, et ta oleks midagi märganud.

5

Ta oli pidanud mõnedelt aastates üürilistelt, kellega ta hämaras väravaaluses kokku juhtus, teed küsima, need olid ära ehmatanud, talle umbusklikult otsa vaadanud ja käekoti kõvasti vastu rinda surunud, enne kui ta vana autologu mootori kallal kohmitseva majahoidja hotell «Ritzi» tagahoovist lõpuks kätte leidis. Ta oli sunnitud olnud kvartali ümbert ringi ning Uelt tänavalt sisse minema, ja ta oli võpatanud, avastades, et number üheteistkümmesse on meditatsioonikeskus rajatud.

Kas see taud on siiagi levinud? oli ta mõtelnud.

Majahoidja, umbes kuuekümnepäevane priske olemisega luukav mees, inetud okkalised maksaplekid palgel, oli esmalt juhmi näoga vahtima jäänud, kui ta ennast esitles, aga siis otsekohe vatrama hakanud, nagu oluksid nad lapsepõlvvetuttavad.

Ma olen katsunud nii palju tuulutada kui võimalik, ütles majahoidja. Hais oli jäle, kui me sisse murdsime, ja kõik ei ole muidugi veel kadunud, need seinad võtavad hästi külge.

Hais, uriini ja külma tubakasuitsu iseloomulik lehk, lõi talle vastu juba trepikojas, ja kolmanda korruse aknaorvas vedeles kuhi vanu ajalehti ning viimase võimaluseni äratõmmatud, puruksmuljutud konisid. Trepikivid olid nii kulunud, et näisid keskelt õõnestatuna. Servadesse oli mürklike kihtidena mustust ladestunud.

Me olime sunnitud uue luku panema, ütles majahoidja, kui ta viimasest trepijätkest pisut hingeldades üles oli roninud ja pomisedes võtmekimpu otsis. See kõik näeb natuke ajutine välja, aga peab esialgu käima.

Piklikus pimedas kojas läks hais tugevamaks — sissesööbinud mustuse kergelt hapukas lehk, mida ta liigagi hästi tundis. Nii oli õigupoolest kogu tema lapsepõlv lehanud.

Ma ei tahtnud midagi puutuda, ütles majahoidja. Arvasin, et on kõige parem...

Täna, ütles ta kähku, see oli teist kena, et te ukse lahti tegite, ülejäänud eest ma hoolitsen nüüd ise.

Äkki tundis ta vanamehe pärast häbi, ei tahtnud, et majahoidjal avaneks võimalus rohkem nuuskida kui ta seda kindlasti juba oli teinud. Aga majahoidja ei paistnud tahtvat vihjest aru saada, vaid luukas rahumeeli tema järel korterisse.

Esikus naela otsas rippus pruun kulunud nahkkuub ja keset põrandat vedeles äratallatud kontsadega ragenenud kingapaar, mille ta diskreetselt kõrvale lükkas. Tühjendama prügikott, küljed pruune kuivanud kohvilaike täis, seisis otse köögiukse taga, levitades hallitanud toidujäätmete läppunud haisu, ja keset põrandat, hooletult kokkulapatud kaltsuvaiba lähedal, oli ähmaselt näha valge kriidiga tõmmatud kriipsude jälgi.

Need tegi politsei, ütles majahoidja, nad märkisid ära, mismoodi ta lamas, nad on ju alati nii neetult akuraatsed.

Ta piirdus noogutamisega, ta ei olnud loomult uudishimulik, juba telefoni teel oli talle üksikasjalikult kirjeldatud, kuidas avastus oli toimunud.

Ta lamas kummuli, seal eemal laua kõrval, ütles majahoidja ning kummardus uudishimulikult kriidijälgi uurima. Nagu räägiti, lamanud ta nõnda vähemalt kaks nädalat.

Mitte kaks nädalat, ütles ta, vaid kümme päeva.

Jajah, kümme päeva, ega sedagi vähe ei ole. Aga siin majas ei olnud kedagi, kes oleks tal silma peal pidanud. Kõik olid ju harjunud, et ta kuskile kella peale minema ei pea, sellepärast ei pannud keegi tähele, et teda kauem kui

harilikult näha ei olnud, ütles majahoidja ning heitis talle kõrvalpilgu.

Jajah, sellest ma ei tea midagi, ütles ta tõrjuvalt, läks köögiakna alla, sai poolest saadik ettetõmmatud ruloo teatava vaevaga üles — see oli servast katki ja ainult hädapäraselt kleepribaga kokku lapitud — ning lükkas ühe aknapoole lahti. See kriuksus läbilõikavalt, seda ei olnud kaua õlitatud.

Nojah, ütles majahoidja ning tegi luugates tiiru üle põranda, ta oli justkui vähe iseäralik, see Nilsson, ja lõpu eeli omadega kaunisti läbi.

Ta laskis kommentaari kõrvust mööda, tal ei olnud mingit himu arutlema hakata, oli kindlasti hulganisti igasugu lugusid, aga need ei puutunud temasse, tal ei tarvitsenud vanamehe tempude eest vastutada. Ta paotas toast. Ka seal olid kardinad ette tõmmatud, õhk paks ja läppunud ning tolmu-lõhnaline. Laelamp ei hakanud põlema ja ta pidi pimedas ettevaatlikult, käsikaudu kobades edasi liikuma, kuni tal õnnestus päevavalgusele vaba sissepääsu avada.

Peaks ta ometi ära minema, mõtles ta, mul on vaja vähe aega üksi olla.

Jajah, ütles majahoidja ning kõhatas mitu korda, mäpanen võtme siia lauale. Kui sul on midagi järele pärida, siis sa tead, kust mind leida. Edaspidise üüri suhtes peame ka kokku leppima.

Üüri suhtes? küsis ta. Ma ei usu, et keegi meist kavatseks...

Nilsson jäi pikema aja eest võlgu, ütles majahoidja, püüdes ilmselt mitte pealetükkiv näida. Nilssonil oli säherduste asjade õiendamisega raskusi. Ja ometi sai ta pensioni, kõnelemata juba sellest, mida ta võis sotsiaalosakonnast välja pumbata. Sest seal ta muidugi käis, see on üks mis kindel.

Kui majahoidja tümpsides trepist alla läks, seisis ta akna juures edasi, kummardus üle latakatena mahakoorunud värvikihiga aknalaua välja ja vaatas alla tagahoovi. Siit ülevalt paistis selgemini, kui väike see oli ja kui mügarlikuks majaseinad olid muutunud. Tolmune krohv oli tükati maha pudenenud ja paar roostes vihmaveetoru olid ilmselt vallandumas. Prügitätundid nurgas haigutasid pärani sui ja keset õue paari kidura kase vahel seisis hall plekk-katusega kõrvalhoone. Uksed, kõigil tugev riiv ees, olid niisuguse kujuga, millest oli näha, et hoones olid kunagi peldikud olnud.

Aga praegu neid ometi enam ei kasutata? mõtles ta. Midagi peab ju minu ajast saadik muutunud olema?

Meelekindlus, mida ta oli tundnud autoga siia sõites ja mis oli aidanud tal otsustavalt ära käia nii matusebüroos kui ka VLT kuulutuste osakonnas — ta oli Sepikoja tänavat mööda üle Apteekri silla kärmel sammul ajalehetöötajasse läinud ja alles siis Sturegatani kaudu, ekseldes vanamehe korterisse tulnud —, sellest meelekindlusest ei olnud äkki enam midagi järel. Kui ta aknast välja kõõlus ja aplält jahe-dat õhku hingas, tundis ta üksnes suurt tülgastust, et on üldse sunnitud vanamehe asjades tuhnima, need ei läinud talle ju üldse korda, tal ei olnud selle kõigega vähimatki pistmist.

Ometi oli tal, kui ta laose veidi aja pärast lähema vaatluse alla võttis, raske kurbust tagasi hoida.

Mõni peab olema käinud teda riisumas, mõtles ta vannutades, nii kehvalt ei saa tänapäeval keegi elada.

Toas seinte ääres oli lastud tolmul sakris hangedeks kasvada, laud oli täis klaaside ja pudelite kleepuvaid jälgi, tiikpuust kausis, mis nüüd oli lõhki kuivanud, tolmutordid pragudes, vedelesid määrdunud mängukaardid. Voodi, mille ta endistest aegadest ära tundis — see oli Malmabergi tänava toas seisnud —, oli hooletult üles tehtud. Katkine heegeldatud päevatekk oli üle visatud, aga vaipa ei olnud sirgeks tõmmatud ja lina oli käärganud koos. Voodi jalutsiotsal rippus katkine sokipaar, ja kui ta põrandalt paari pükse üles korjas, tundis ta selgesti lohakalt ärapühitud okse lõhna.

Riidekapp köögiukse kõrval oli peaaegu tühi. Seal rippus ainult veel üks paar pükse, narmendavate käistega vana pintsak ja kaks räpast, küünarnukkide kohalt läbikulunud punaseruudulist särki. Põhjas vedeles aluspesu, ja kui ta neid jalaga soris, lõi sissesööbinud mustuse lehk talle vastu.

Ta ei pesnud ennast ilmselt üldse, mõtles ta jälestust tundes. Siis niimoodi ta elaski!

Aga see ei puutu minusse, pomises ta ja virutas riidekapi ukse küünarnukiga kinni.

Vana seinakell, mida ta oma varastest lapsepõlveaastatest mäletas, rippus voodi keskkohas seinal, vanemate raamitud noorpõlvefotod teine teisel pool kõrval nagu muistegi. Vanamehe portree oli tolmu- ja pilti räpase klaasi all ähmane ja laialivalgus, kuna memme fotot oli ilmselt sagedamini pühitud. Ta tõmbas sõrmeotstega üle sileda pruuni raami ja talle meenus, kuidas ta oli väiksest peast piltide all istunud ja

kuulanud kellalööke, mis kordusid iga veerand tunni tagant, habrast heli, mida öösiti käterätikuga summutati.

Ema oli tõesti ilus, mõtles ta ja talle meenus, mis tunne oli tema süles istuda ja sõrmedega järele katsuda, kuidas ta välja näeb, mäng, mida ta oli sageli mänginud. Ka tema naha lõhn meenus talle, kaelaõnaruse makjas ja siis see kirbem lõhn, mida tuli pikkadest tumedatest juustest, enne kui ta need üles pistis, pealaele kõrgesse pasmasse kinnitas. Ta oli surmani sama soengut kandnud. Foto kujutas teda seitsmeteistkümneaastasena, nagu ta kord ise oli ütelnud, ja mälestus temast, tema häälest ja liikumisviisist pani teda nagu ikka valusat puudust tundma.

Ta kadus liiga vara, mõtles ta, ei saanud kunagi teada, kuidas meil elus läks.

Aga siis võttis ta ennast kokku, piirdudes kärke pilgu heitmisega vanamehe fotole, ta ei olnud sellega iial suutnud leppida, vanameest tolle võrgutavalt ilusa pildiga, mis kujutas uhkelt kikkis vurrudega noort meest, tikitud ümarkraega sõjaväevorm seljas, iial suutnud samastada. See oli talle alati võlts ja ebaloomulik tundunud, ei olnud ju võimalik, et vanamehest juba algusest peale välja ei paistnud, misugune iseloomutu narts ta oli. Ja oli veel üks asi, millest ta iial polnud suutnud aru saada, nimelt see, mida ema selles aina ühtemoodi äpardunud lakkekaussis leidis.

Ta oleks pidanud teda aegsasti läbi nägema, mõtles ta, ei oleks tohtinud niisugusele tüübile rumalast peast järele anda.

Ta katsus, natuke saamatult, voodit kohendada, tõmbas päevateki kõrvale, nii et sai lina ära siluda ja vaiba sirgeks sikutada. Padjapüür oli täis pisikesi verepripsmeid ja tubakakarva sülje kuivanud triipe, pealislina ei olnud olemas, aluslina oli silmatorkavalt must ja vaip tundus sissesööbinud tolmust jäik.

Kõik see tuleks ära põletada, mõtles ta, see levitab võib-olla nakkust, ja talle meenus ähmaselt just see repliik ühelt kontrollkäigult kaua aja eest. Võõras mees oli tulnud nende poole koju ja valgustanud taskulambiga kõiki nurki, kergitanud madratseid ning piilunud tapeetide alla, ja pärast seda oli neid kõiki puhtaksküürimiseks ning -noppimiseks sauna saadetud, sellal kui korterist söödikuid välja suitsetati. Ta mäletas ikka veel, kuidas peanahk kipitas, kui üks tädi ta haisva vedelikuga karmil käel sisse hõõrus.

Sabadilliädikas, nii oli selle nimi, pomises ta ja imestas

oma mälu üle, see sõna oli aastakümneid tema teadvusest kadunud olnud, ta polnud iial selle kasutamiseks põhjust leidnud. Nüüd kerkis see esile, ja talle meenus isegi saunas valitsenud meeoleolu ning ema häbi paksude saunanaiste ees, kuidas ta püüdis söödikuid esmalt vabandada ja siis vaikselt, hambaid kokku pigistades asus lahti kammima oma pikki, duši järel vanunud juukseid. Ja talle meenus, kuidas ema oli kojutulekul — neile oli ühes naaberperes selleks ööks peavarju antud — nutma hakanud ja kuidas isa oli katsunud kogu loost naljaga üle saada, kuidas ta oli ütelnud, et seda ei maksa südamesse võtta, et niisugune asi tabab varem või hiljem igaüht, et täides ei ole midagi iseäralikku ega häbiväärset, ja kuidas ema oli talle lõpuks karjunud:

See on sinu süü, et meil niimoodi läheb, et me peame sita sees elamal!

Ta kuulis selgesti tema erutatud häält, nägi teda Vallele rusikatega vastu rinda taguvat ja siis voodisse varisevat, kuhu ta jäi nuuksudes lamama, nagu seina poole pööratud. Kuid ta ei mäletanud, mida isa oli vastanud ja kuidas ta ise olukorrale oli reageerinud. Aga küllap ta oli vist ema poole hoidnud?

Tühja sellest, ütles ta, ei ole mingit põhjust selles praegu tuhnida.

Köögis oli korralagedus võib-olla veelgi hullem. Aukliku linoleumitükiga kaetud nõudepesulaua seisis virnade viisi katkise servaga taldrikuid ja klaase, piim veerandliitrisest pakis oli hapuks läinud ja haises vastikult, kui ta selle valamusse kallaski. Kui ta üht roostest pruuni elektripliiti katsus, said sõrmed kleepjalt rasvaseks, ja kui ta pliidi kohalt näpuotstega üle seina tõmbas, tundis ta, et see on rasvasest toiduaurust kleepuv. Ta paotas köögikapi lükandust ja nägi viimaseid jäänuseid millestki, mis oli kord serviis olnud, ja kui ta siis, pisut kõheldes ning rõhutult, sahvrissi söandas astuda, oli tal raske sentimentaalsele melanhooliale vastu panna. Ta kergitas natuke saamatult ja kohmakalt pooltühje kotte, mis seisis siin-seal riulitel, ühes neist olid mõned krimpsu kiskunud ning mustaks tõmbunud kartulid, jahukott kubises jahumardika tõukudest ja paaris avatud konservipurgis oli hallitus hakanud üle servade kasvama.

Ta pidi ilmselt ammu käega lööma, mõtles ta.

Hoolimata vastumeelsusest, mida hais temas tekitas, jäi ta piklikku, punnitud laudadega ülelöödud sahvrissi seisma.

Ilma et ta seal enne oleks käinud, tuli talle kõik tuttav ette. Kunagi õige ammu oli ta ilmselt olnud täpselt samasuguses sahvris ja õngitsenud ühest liuast ettevaatlikult äsja küpsetatud kotlette, ta mäletas selgesti, kuidas pala oli ähvardanud kurku kinni jääda, kui sahvriukse tagant kostis samme ja uks tõmmati äkki lahti ning ema valge põll talle silmade kõrguselt vastu helendas.

Üks teine kord oli ta seisnud seal pimeduse varjul ja kruvinud suurel purgil, milles hapukurgid oma võrratu lahuse sees paljude maitseainelehtede vahel ringi ujusid, värisevi käsi kaane pealt. Ta oli ühe õige pöraka kinni püüdnud, seda kõvasti peos hoidnud ning siis trepist alla, välja tänavale, kõrvalhoone pööningule jooksnud, ja tal tuli pea-aegu vesi suhu, kui ta meenutas pikkamööda krõmpsutades ärasöödud mahlaka kurgi soolast, vürtsikat, küllastavat maiku.

Ma olin siis nii väike, et ei teadnud, mida ma teen, mõtles ta vabandavalt. Ja keegi ei saanud sellest koerustükist kunagi teada.

Aga pentsik see muidugi on, mõtles ta, ilmselt juhtus tihti, et meil ei olnud muud leivakõrvast peale hapukurgi, Ingrid ei suudaks sellest ilmapealgi aru saada.

Kuid see mõte riivas teda ebameeldivalt, ta vihkas sentimentaalsust ning lapsepõlveloba, ja ta taganes sahvrist kähku välja ning lõi tiidakil ukse ootamatus ägedushoos, mis teda üllatas, jalahoobiga kinni. Paugatus kajas vaikuses vastu ja ta võpatas, ta peab oma agressiivsust talitsema, see ei tohi teda mõtlematustele ahvatleda.

Köök oli väiksem kui Malmabergi tänava ühetoalises korteris, kuid mööblitükid olid samad, vanamees ei olnud endale viimase kolmekümne aasta jooksul kindlasti mitte midagi uut muretsenud. Akna all seisis vana köögilaud, selle alla oli ta tihti maha kükitanud, et mitte kuulda täiskasvanute ärritatud hääli, kui tüli oli hoo sisse saanud, ja piki-seina ääres seisis vana, treitud seljatoega väljatõmmatav sohva. Seal oli ta palju aastaid maganud, päkad Karl-Eriku ja Per-Olaga vastamisi, ja ta mäletas seniajani lättulitsutud madratsi lõhna ning vaeva, mida ta oli näinud, et mitte sattuda leigetesse loikudesse, mis tekkisid, kui Karl-Erik öösiti alla laskis. Latakatena mahakoorunud värvihiiga sohva kohal seinal rippus räbaldunud jaanipäevadekoratsioon. See oli seal ilmselt kaua rippunud, värvifoto lokaal-suvelooduse keskel tohikpasunat puhuvast Dalarna tüdru-

kust oli pleekinud ja kohati vaevu nähtav, ka kleepribast ääris oli koltunud ja lahti tulnud.

Sohva peatsi taga põrandal vedeles kuhi ajalehti, ja kui ta need üles tõstis, nägi ta, et kõige värskem on üle kahe nädala vana. Ajalehed olid plekilised ning kortsus ja talle sai otsemaid selgeks, et vanamees oli need linna prügikastidest üles korjanud.

Tellitud tal kohalikku lehte ilmselt ei olnud, mõtles ta, muidu oleks esikus teine, värskemate numbrite kuhi vedelnud.

See mõte tekitas temas pigem rusutust kui võidurõõmu.

Ei olnud minu süü, et tema käsi niimoodi käis, mõtles ta.

Tal ei olnud sellega õigupoolest vähimatki pistmist, ja ta oleks pidanud hoolikalt kaaluma, enne kui ta oma neetud kohusetundele järele andis, ta oleks pidanud rahulikult arutlema ning Ingridi ja poistega kaasa minema, tal oleks võinud praegu igati hea olla, kui ta ainult nii õrnatundeline ei oleks olnud.

Kuradi sõnnik, ütles ta, hääli oli kime ning viril, sõnadki ei pärinenud tema leksikast, ja ta pidi võitlema äkilise tahtmise vastu haarata toolilt kähku mantel ja tormata kõike sinnapaika jättes lihtsalt välja, koju tagasi.

Ta laskis joogiklaasi vett, see oli leige ja ta piirdus hoolika suuloputamisega, tema kurk kuivas, ta pidi sellest lahti saama, see tegigi teda kergesti ärrituvaks.

Õigupoolest sa ju säärane ei ole, ütles ta vaikselt, ja tema hääli kõlas jälle peaaegu normaalselt.

Klaasid köögikapis olid eri komplektist ning halvasti pestud, ja paaril tükil olid sinepietikettide jäänused alles küljes. Alumise riiuli tagaservas oli viis napsiklaasi, kõik eri komplektist ja kõik vanamoelise kujuga. Üks neist, alt kitsas ja iseäranis kõrge jalaga, oli seda sorti, mille Valle alati laskis välja tuua, kui ta pühapäeviti lõunat sõi, siis pidi ta alati oma napsi saama, olenemata sellest, mis muidu leivakõrvaseks laual oli. Ja just seda sorti klaasid toodi alati lagedale, kui vanamees laupäevaõhtuti koos semudega «Mimerist» koju tuli ning nõudis, et tited ja titelapid köögilaualt koristataks, siis pidid mehed seda joomiseks ja poliitika üle vaidlemiseks, kõigi maailma probleemide lahendamiseks oma äranägemist mööda kasutada saama.

Siis oli pilsenist üks väike, mõtles ta, siis ei tohtinud koonerdada, Valle Nilssoni pool mitte, kus sa sellega.

Siis ta suurustas, mõtles ta, pajatas ilmatu vägevaid lugu-

sid, missugune pagana mees ta on, kuidas ta meistritega ümber käib, missuguseid raskusi ta jaksab selga vinnata.

Aga et see oli ema, kes kogu koormat vedas, sellest ei lausunud ta iial sõnagi, pomises ta.

Igavene raibe olid sa, üksainus suur tõbras, ütles ta, ja mõtlemata õieti, mida ta teeb, pigistas nii kõvasti klaasi, et see vastu põidlaliigest purunes.

Mõned killud tungisid põidla pehmesse lihasse ja tal hakkas äkki hirm. Ta viskas klaasitükid valamusse, pigistas vasaku käe sõrmedega kõvasti haava ümbrust ja imes veres enesest võitu saades välja ning sülitas valamusse, mille emailservi kattis mustade pragude krakelüür. Ta kartis verd, ei kannatanud selle lõhna ja ainuüksi mõte, et ta peaks arsti juurde minema, tegi teda oimetuks.

See ei tohi olla ohtlik, mõtles ta ja imes veel mõne korra, ägedalt, nii et vänge veremaik suus ajas teda iiveldama.

Ta ei tundnud haavas ühtegi kildu, ja kui siis verd veel ainult tasakesi immitses, rahunes ta maha, mähkis taskurätiku peo ümber ja asus plaastrit otsima. Ta tuhnis kõigis köögisahtlites, aga kuskil ei olnud plaastrijuppigi, poolik plekist albüüliskarp paistis olevat ainus, mida vanamees arstimitest oli kodus pidanud, ja imepisikeses käimlas ei olnud isegi kraanikaussi, esmaabikapist kõnelemata. Klosetipott, lõhkinge prill-laud vastu seina toetatud, oli ligaselt tumepruun, seda ei olnud jumal teab mis ajast saadik puhastatud, ja kui ta vihaselt loputusvett tõmbas, valgus pahiseva voo asemel potti ainult korisev nire, mis ei uhtunud seda puhtaks, küll aga pani jälki südamelehakkavat haisu ajama.

Ta taganes kähku esikusse ja pidi rahu tagasisaamiseks vastu seina nõjatuma.

Sa oled muidugi nirp, ütles ta ja muigas oma vabisevale pildile pragunenud kojapeeglis, mille servades olid korrapäratud laigud, kust hõbedakiht oli lahti tulnud, sa oled muidugi mugavustega ära hellitatud.

Ta teadis väga hästi, et oli käitunud naeruväärselt, haav oli kriimustus, vaevalt sedagi, õnneks ei olnud keegi tema lapsikut pabistamist näinud, ja kui ta oli sõnakuulmatute näppudega süüdanud Rillo ning tõmmanud kopsud kirbet suitsu täis, hakkamata kõhima, suutis ta jälle eneseirooniliselt muiata ning ennast koguda.

Sa suudad ju ennast valitseda, mõtles ta, on aeg, et sa seda näitad.

Ta oli siin kindla ülesande täitmiseks, mitte selle üle ego-

tsentriliselt hädaldamiseks, mis oli vana ja minevikku vajunud ning jättis täiesti külmaks.

Sa suudad, kui sa tahad, ütles ta ja läks tuppa tagasi, just sealt pidi ta alustama, just seal võisid vanamehe paberid kõige tõenäolisemalt olla.

Kui ta korterist lahkus, läks ta põiki üle Kopparbergi tee ja seisis veidi aega Zimmermani kooli ees; vanasti oli selle nimi olnud Tehnikakool ja just sinna oli õpetaja Norin kangelsti soovitanud tal astuda.

Sul on tehnilist taipu ja matemaatikusilma, seda annet sa ei tohi lasta vett vedama minna, oli õpetaja viimasel eksamipäeval ütelnud. Võid jõuda kaugele, kui sa ainult tahad.

Ma oleksin pidanud teda millalgi tänama, mõtles ta, seda hinnangut ei unustanud ma iial. Aga ta jõudis ju ammu enne seda surra, kui ma kaubandusülikooli lõpetasin.

Kell oli jõudnud peaaegu kolm saada ja õhk oli läinud jahedamaks, ühtlasi tunduvalt niiskemaks. Ta värises ja tundis end Tööliste Haridusliidu maja kohviku poole minnes külmavõetuna, kuid sai erkuse juba paari tassi kuuma kohvi järel tagasi ja helistas Per-Olale.

Klapib suurepäraselt, ütles Per-Ola. Ma leppisin juba Lolaga kokku, et sõidan talle järele. Ta tahaks taati hea meelega näha, enne kui nad kaane*peale kruvivad. Siis saad ju sinagi ühes tulla?

Õieti ei olnud tal selleks vähimatki himu, aga kiiruga ei suutnud ta äraütleamiseks mõistlikku põhjust leida, ja see oli võib-olla õnn, seda oleks võidud hõlpsasti vääriti mõista.

Kuna Per-Ola pidi esmalt Vallbysse Lola järele minema, jäi talle vahepeal terve tund tühja aega. Ta otsustas karme jalutuskäigu teha, külmast hoolimata tundis ta vajadust jalgu sirutada ja vabaneda läpast, mida vanamehe korterist oli õhkunud.

See on küljes, isegi riietel, mõtles ta.

Tunne, et ta on siin võõras, muutus üha tugevamaks, kui ta alla Suurele tänavale jõudis ja laupäevases tunglemises aeglaselt edasi rüsis. Peaaegu ühtegi vana maja ei olnud enam alles, ja kui ta kõrvale põikas ning Käsitööliste tänavat mööda üles läks, ei tulnud talle mitte midagi tuttav ette.

Paljude poeuberikega endise aguli asemel oli nüüd massiivsete kõrghoonete ja soojendatud jalakäijatänavatega kaubanduskeskus.

Aga Päästarmee mängib ikka endiselt oma vanas kohas, mõtles ta.

Ta seisis veidi aega paigal ja kuulas viit sõdurit, kes püüdsid kannatlikult üle mängida popmuusikast, mida ühest heliplaadikauplusest voogas, ja oskamata õieti seletada, miks, torkas ta kokkumurtud viielise vargsi nende korjan-duskarpi.

Kahel viimasel eluaastal oli ema, peale pühapäeviti toom-kirikus käimise, üha sagedamini Päästearmeesse lipanud ja mõnikord oli temagi kaasa läinud.

Seal tundis ema end paremini kui kodus, mõtles ta, seal sai ta hinge tagasi tõmmata.

Ka Kaupmehe tänav oli muudetud pinkide ja lilleklumpi-dega jalakäijatänavaks. Suursilla otsa juures jäi ta võpata-des Hansa-hoone ette seisma. Just siia, vanasse majja Kaup-mehe 33, oli ta proua Johanssoni juurde üüriliseks tulnud, kui vanamees ta kodust välja ajas. Keegi töö juurest oli talle aadressi andnud, ja proua Johansson ei olnud liiga palju pärinud, kui ta tema uksele koputas ja oma asja kogeldes ära rääkis. Tuba oli olnud väike ja kitsas, aga sealt oli avanenud ilus vaade Linnapargile teispoole Must-jõe, ja õhtuti oli ta akna all istunud ning tulevase kättemaksust unistanud. Ja siis olid saabuma hakanud Hermodi kaugõppekursuste materjalid ning Västeråsi lahkumise plaanid vähehaaval konkreetse kuju võtnud.

Aga ma elasin siin ometi ligi kaks aastat, mõtles ta, ja äkki meenus talle lõhn toas ning alaline veepahin seina taga käimlas. Tema tuba oli olnud läbikäidav, ja iga kord, kui teine üüriline, elektrik, kelle kõht aina ühtemoodi koris, väljakäiku pidi minema, möödus ta päris tema voodi äärest, kivistarvul ning ülemäära aukartlikult.

Kuid haisu vastu ta ei saanud midagi teha, mõtles ta, ja talle meenus, kuidas tema süda oli pööritava hakanud, kui ta kohe pärast elektriku pikka istumist käimlasse juhtus minema.

Aga nüüd oli maja lammutatud ja tal ei olnud mingit põhjust seda taga nutta.

Mineviku üle ei tarvitse pead murda, mõtles ta ja lisas üle silla minnes ning vana tütarlastegümnaasiumi eelsest laugest nõlvakust üles rühkides sammu. Seal pööras ta vasa-

kule ja läks Hållgatanit mööda alla vana Kiprikingu kooli juurde. Selle ogalise raudaia ette jäi ta mõttes seisma, ja suutmata seda takistada, uhkasid koolilõhnad, teravad ning pealetikkuvad, temas esile. Ta tundis koridoride lõhnu ja koolisaali nurka kamina ette pandud kingadest levivat haisu, millega liitus märgade poriste sukkade hapukas lehk, ja talle meenus hirmuüil, mis kõhukoopast läbi käis, kui õpetaja Norin tõstis silmad klassipäevikult ja libistas pilgu üle õpilaste.

Me tundsime tema vastu aukartust, mõtles ta. Ta oli vali, aga õiglane, teda ei saanud ninapidi vedada.

See oli õpetaja Norini teene, et ta oli saanud ka pärast Utanby tänavast ärakolimist samas koolis edasi käia.

Ta tahtis mind edasi pidada, nägi, mis minus peitub, mõtles ta.

Fassaad oli endine ja välisuste vahel õues tõrrutas ikka veel vana, teravate servadega, valatud veevõtukoht; talviti oli see olnud raudplekist kupliga kaetud. Asfalteeritud mänguplatsi kumerate kühmude valakatel külgedel oli näha äsjaste liulaskmiste jälgi ja kooli tagant paistis rida uusi roniredeleid.

Kuid pärn on seesama, mõtles ta, selle otsa me ronisime keelust hoolimata sageli.

Ta sai võitu äkilisest sentimentaalsest soovist ligi minna ja välisuksi puudutada, ta ei tohtinud ennast naeruväärseks teha, aga kui ta ära pööras ja Kiprikingust alla läks, meenus talle, kuidas ta siit vanasti kaugelt Ängsgärdetist, alguses õudsest tagahooviubrikust Balderi tänavas otse verelehalise tapamaja külje all, hiljem Malmabergi tänava üürikasarmust tulles alati viimasel minutil tulise valuga oli lipanud. Temal oli kõigist kõige pikem koolitee olnud, õed-vennad olid saanud lähemal, Korsäangi agulis käia, tollal oli ta neid kades-tanud, nüüd aga mõistis, missugust privileegi ta oli kasu-tanud.

See oli tema teene, et ma üldse õppima hakkasin, mõtles ta, meenutades õpetaja Norini tunnustavat pilku topeltklaasidega prillide taga, kui ta saadud lisaülesanded talle läbi vaadata andis.

Ma jäin tihti hiljaks, mõtles ta, aga mitte kunagi liiga hiljaks.

Selle lause ta paneb kõrva taha, see tundub kasutamiskõlblik.

Ta läks edasi, üle Lossisilla alla, lonkis üle kivisillutisega

Kalaturu, mille ääres oli muuseum, väljak oli puhtaks pühitud, mitte jälgegi kalasoomustest, ilmselt ei peetudki seal enam turgu, seisis veidi aega ja vaatas üksisilmi skulptuure läänivalitsuse ees, kuldselt läikivat sõnni ja kummalist poolkera, püüdes neid imetleda, ta ju teadis, et need on kuulsad, aga nad jätsid teda külmaks, ta ei olnud niisugune, kes end moeröögatustest rabada laseb.

Nad ei lähe mulle korda, mõtles ta ja püüdis kujutleda, mis Valle nende kohta võinuks öelda, kui ta pehmeil jalul ringi taiutas ja Linnapargis või jõearsetel pinkidel oma plaskusid tühjendas.

Just siin ta siis ümber koitaski, mõtles ta, siin ta siis põhja läkski.

Mõned halvasti riides ja nokastanult häälekad mehed istusid kivirinnatise ääres pingil, ja viivuks näis talle, et ka Valle on nende hulgas, väikest kasvu ja kärmete, impulsiivsete liigutustega, püsima peiar ja lõuapoolik, kellel ei jätkunud kunagi eneseuhkust, et keelduda soksust rüüpmast või loobuda jutupuhumiseks maha istumast, kui õlut saadaval oli.

Talle meenus äkki häbi, mida ta oli tundnud, kui ta kord, see pidi olema kolmandas või neljandas klassis, Djäkne mäele korraldatud klassiekskursiooni ajal Lidmani raidkirju otsides oli roninud leepjale kaljukühmule ning sattunud Vallele ja tema kambale. Nad külitasiid ühes lõhangus, pudelid käisid ringi ja lamedal kivil nende keskel seisis pokkeripanga kauss. Ta oli kähku tagasi tõmbunud ja katsumatud klassile selgeks teha, et õigem on ringi minna, aga mõned olid mehi juba märganud, ja edasi Taevapuuri¹ poole ronides olid poisid õllekaanijate üle, heade võimaluste üle neilt tühje pudeleid näpata priskelt nalja visanud. Ise oli ta paanikas olnud, mõeldes, et mõni koolivendadest või õpetaja on tema isa ära tundnud. Õhtupoolikul oli ta vahejuhtumist emale rääkinud, ja kui vanamees vastu ööd koju komberdas, jalad pehmed all, oli riid väkkiirelt lõkkele löönud. Ise oli ta üle pea teki alla pugenud, et mitte sõnu kuulda, aga Karl-Erik oli nutma hakanud ja ema oli jooksupalu teda rahustama ja lohutama tulnud. Valle

¹ Djäkne mäel, mille kaljudele kapten Sam Lidman XIX sajandi lõpus lugematuid pateetilisi mõttesalme laskis raiuda, on ka arvukaid vaate-terrasse või -platvorme, nn. puure; kõige kõrgemal, päris mäe harjal asuv vaateplatvorm kannab nime Taevapuuri.

oli jäänud laua äärde istuma ja lürpinud vähehaaval toitu, mis oli tunde seisnud ning juba naha peale tõmmanud.

Tal oli nõrk iseloom, mõtles ta, seda tõde ei saa varjata.

Aga siis peletas ta selle mälestuse eemale, ei olnud mingit põhjust ühtejärke nämmutada, et vanamees oli joodik.

Linn oli talle liiga ohtlik, mõtles ta, ta ei oleks tohtinud sõnnikuharki kunagi nurka visata.

Ta oleks pidanud Hedensbergis lauta edasi jääma, mõtles ta, seal oleks ta kindlasti paremini toime tulnud.

Aga kõige selle üle ei tasunud nüüd pead murda, ja kui ta alla Punktmaja poole edasi läks, püüdis ta hoiduda süüvimast mälestuspiltidesse, mida peaaegu igalt tänavanurgalt üles uhkas. Siin oli vanasti olnud muusikariistade- ja paberikauplus, sealt oli ta ostnud oma esimese arvutuslūkati, siin elektritarveteäri, siin vana City-kohvik, siin «Punane Veski», siin...

Üks kama kõik, pomises ta ja sõitis auto järele minnes liftiga üles, see ei kuulu siia.

Parkimishoonest väljudes Munga tänavale sattunud, oli tal raskusi õigesse sõiduritta saamisega, ta pidi ASEA ees väljakul lõuna poole keerama, ja kui ta möödus kõrge torni ning kaunitult võlvitud vaskkupliga vanast kontorihoonest, sai eilispäev ta jälle kätte; ta väntas külgruudu alla, et üksikasju näha.

Siin oli tal olnud esimene töökoht. Just memm oli näinud kuulutust, sundinud teda pead korralikult puhtaks pesema ja ragenenud kingade pisipragusid rohke «Musta Karuga» kinni katma ning kupatanud ta siis järele kuulama.

Pead viks ja viisakas olema, kui tahad elus edasi jõuda, oli ema ütelnud, just nii olid kõlanud tema sõnad.

Ja tal oli ju õigus, mõtles ta ning kummardus aknast välja, katsumaks silmata kontorikorruse katusealust ringrõdu, kes siis temast paremini võinuks teada, kui tähtis on väärkust säilitada.

Ta oli kontoriõpilase koha saanud ja lubatud alguspalga üle — 23 krooni nädalas — piiritult uhke olnud, aga Valle oli pomisenud, et seda on napilt:

See on naljapalk, sellest sa ei ela ära.

Ja raha pudenes ju näpu vahelt, mõtles ta, minu oma nii-samuti kui see, mis memm koristamisega teenis, vanamees ei arvestanud teistega, kui viinaneelud peale käisid.

Ja niisugust kuradi jätist peab sul vaja olema... ütles

ta poolihääli, kuid sundis end keset lauset vaikima. Ma ei ole pika vihaga, mõtles ta, ma ei kavatse ennast üles kütta.

Ta sõitis Paju tänavat mööda viadukti alla ja keeras üles Malmabergi tänavale, mille suund oli vahepeal ilmselt muutunud.

Just siin oli ju tiseritöökoda, mõtles ta ja märkas, et tema suu kuivab ja kõht on hakanud korisema, ta oli täna vähe söönud, varsti pidi ta midagi tõhusat hamba alla saama.

Sadakond meetrit edasi sõitnud, pidurdas ta järsult ja tuli autost välja.

Seal, kus suletud nelinurgana oli kunagi seisnud neli üürikasarmut, pikk kõrvalhoone siseõues, oli nüüd ainult must asfalteeritud parkimisplats. Ja kui ta veidi hämmeldunult ringi vaatas, arvas ta küll ähmaselt ära tundvat mõned vanad puumajad kitsaste kõrvaltänavate ääres, mis üles Rahvapargi poole viisid, aga tema pilk otsis asjatult piimapoodi, kooperatiivkauplust ja kioskit, kuhu ta õhtuti Val-lele tema sigarette, odavat Arabit ostma pidi lippama. Kupongid olid tal väikese metallklambri vahel kaasas olnud, ta tundis veel praegugi peos selle raskust. Ja kui ta ümber pööras ning alla endise gaasivabriku ja aurujõujaama poole vaatas, mille taga oli varem lage väli, kohtas pilk uusehituste tihedat müüri.

Isegi vett ei näe enam, mõtles ta.

Ainult Metallitehaste räpane fassaad teispool raudteed oli muutumatult oma nägu, ja talle meenus, kuidas ta oli väiksest peast istunud toaakna all, vaadanud üle rõõpmete sinna-poole ning seletanud tahmaste akende taga masinate ja inimeste salapäraseid varje.

Valle rääkis tihti, kui põnev seal sees on, mõtles ta, aga kaasa ei võtnud ta meid kunagi, niipalju hoolimist tal meist ei olnud.

Ja nüüd ma sülitan selle peale, pomises ta, ma õppisin ilma temata toime tulema.

7

Nad pidid ligi pool tundi haigla suures jahedas vestibüülis ootama, enne kui juhata tud valvur nähtavale ilmus. Ja see aeg kulus neile ära, et saada jagu ujedusest, mis neid kõiki oli kohtumisel vallanud. Nad olid kättpidi teretanud ning

ilma ja tervise ja omaste kohta igapäevaseid fraase vahetanud, kuid Lola ja Per-Ola olid nagu pingul ning nõutud olnud ja ta ise oli jutuotsa ülesvõtmisega viivitanud.

Ma ei ole pealetükkiv, oli ta mõelnud.

Per-Ola oli viimaste aastatega märgatavalt priskemaks läinud, näis päris tervisest pakatav, kuid silmatorkavalt kohmetu oma mustas ülikonnas, valmisseotud lips juba pooleldi kraenurga alla libisenud. Ka Lola oli hakanud juurde võtma, rinnapartii peaaegu eidelikult lihav ja vöökohas puhevil voldid, mida kitsas seelik esile tõstis. Näojooned olid endiselt puhtad, oli näha, kes oli tema ema, ta oli pärinud nii ema kõrge lauba kui ka lopsakad kul mud, aga silmade all olid tal suured kipras kotid ja käed, mida ta süles kogu aeg rahunult liigutas, näisid punased ning karedad, otsekui külmavõetud.

Ta näeb vanem välja kui peaks, käis tal peast läbi, ta on ju kõigest neljakümne kolme aastane.

Noore tüdrukuna oli õde olnud väga ilus, seda ta mäletas.

Aga nüüd näeb ta elatanud välja, mõtles ta ega teadnud, kuidas see sõna talle meelde oli turgatanud.

Ja sina pead ikka koristajaametit? ütles ta, peamiselt vaikuse katkestamiseks. Kas oled Metallitehastes edasi?

Jah, ütles Lola lühidalt, ma pean ikka koristajaametit. Ja Pelle on ikka haiguslehel.

Ta ei hoolinud õe vastuses peituvast okkast, ta ei olnud loomult kergesti haavuv, aga see ärritas teda, ta ei teadnud õieti, mille kohta see käis. Per-Ola pidi olema seda märganud, sest ta kummardus ette ja võttis tal käsivarrest kergelt kinni.

Kuidas on? ütles Per-Ola. Nöök?

Per-Ola oli õdedest-vendadest see, kellega ta kõige hõlpsamini hakkama sai, ja ta ei solvunud küsimuse peale, selles ei olnud pahatahtlikkuse varjugi, seda võis toonist kuulda.

Ei, hoopiski mitte, ütles ta, ainult natuke väsinud, olen varahommikust saadik jalul olnud. Aga suurem jagu on nüüd joones. Katsun veel ainult paberid ka ära klaarida.

Ma olen rõõmus, et sa seda teed, ütles Per-Ola ja lisas kerge häbeliku naeruga: Paberite ja plankide peale ei ole minust kunagi suuremat asja olnud, nagu sa tead. Ja ega papski ju mingi kontorist ei olnud.

Muide, ütles Per-Ola, kummardus põlvede kohale ja hõõrus hoolega peopesi vastamisi, just nagu oleks tal külm, kas jõudsid hakata laegastes sorima?

Pisut jah, ütles ta, sorteerisin natuke ja ladusin virnadesse. Aga huvipakkuvat palju ei ole.

Isegi madratsi sees mitte? ütles Per-Ola peiari toonil.

Ei, ütles ta, küll aga seitse krooni vana, kolmekümnen-datest aastatest pärit hoiukassaraamatu peal.

Ja kolm obligatsiooni, mõtles ta, kolm Theaterconsortiumi võidulaenuobligatsiooni 1893. aastast, nominaalväärtusega 20 krooni tükk. Ta ei olnud neist kunagi kuulnud, ei teadnud, kas need on välja tulnud, kuid ta kontrollib nad muidugi ära, võis juhtuda, et vanamees ise oli nad unustanud.

Just siis hakkas Lola palavikuliselt käekotis tuhnima ja ta kangestus: nüüd tuleb kindlasti nutt.

Tuligi, nuuksuv ning tihkuv, ja ta sirutas käe ning patutas aralt õe küünarvart, ta pidi tema vait sundima, ta ju märkas, kuidas inimesed ümberringi vahtima hakkasid.

Noo, noo, ütles ta tasa, peaaegu kuulmatult, me tegime ju ainult nalja.

Ei, ega ma sellepärast, ütles Lola ja tõstis silmad, karmesti ja veidi üllatunult, aga nii hirmus on mõelda, kuidas ta seal nõnda kaua üksinda lamas.

Jajah, ütles ta, aga sinna me ei saa nüüd midagi parata.

Ei, sellele on natuke hilja mõelda, ütles Per-Ola, kõhatas ja lisas: Aga meele see hapuks teeb, selles on sul õigus, Lola.

Tundelisus tema ümber tundus korraga vastikult ligitikkuv, see mõjutas teda, ta ei olnud tundekülm, seda ei saanud keegi väita, aga ta ei tahtnud ennast mõjutada lasta. Ta tõusis kähku püsti, vajutas äsja süüdatud Rillo liiva täis tsementtulbas puruks ja ütles, otseselt kellegi poole pöördumata:

Kas kõigis haiglates peab alati nii neetult kaua passima?

Samal hetkel ilmus oodatud valvur kohale, ja kui nad tema järel läbi looklevate koridoride alla külmutuskambrisse läksid, oli tal tunne, et ta oleks pidanud selle lause ütlemata jätma.

Seda võidi ehk vääriti mõista? mõtles ta ärevalt.

Just Lola oli soovinud siia tulla. Ise oli ta puhtast viisakusest kampa löönud, tal ei olnud vähimatki vajadust laipu vaadata, ta ei olnud seda ilal teinud, peale ühe korra Idakalmistu kabelis, enne ema kirstu lõplikku kinninaelutamist. Valle oli tema ja Håkani ja Lola ühes võtnud, ja talle meenus, kuidas ta oli oma isa pärast häbenenud, kui vanamees

puusärgile kummuli langes ja ema kätest kinni hoidis ega lasknud neid lahti. Kirikuteenrid olid vanamehe peaaegu väevõimuga kõrvale talutanud, et ta surirüüd päriselt ära ei rikuks. Ta mäletas ka, kuidas vanamees oli siis pingil kõssi vajunud ja hääletult nutnud, pisarate voolates mööda põski, nagu täiesti moondunud.

Valle pidi sel ajal kolmekümne seitsme aastane olema, mõtles ta, aga nägi välja nagu rauk.

Siis libises tema mõte kaksikutele: nüüd on varsti tema kord raugana teele minna, varsti lamab tema seal niimoodi. Samal ajal konstateeris ta meelehärmiga tugevat karboli-lõhna, mida külmutuskambri hoovas. Kui surnuraam kriginal eesruumi lükati, tundis ta, kuidas Lola tema käsivarre külge klammerdus, ja teise nõrkus tegi teda tugevaks. Kui õde tihkas laiba katkikriibitud näole ainult põgusa pilgu heita ja siis nuuksudes käed silmade ette lõi, sundis tema end koguni surnuraami kohale kummarduma ja nagu kaua ning mõttikult läheda maa pealt vaatlema. Silmanurgast nägi ta, et Per-Ola hoidus kaugemale, nagu oleks ta millestki eba-meeldivast tagasi kohkunud.

Aga mina ei tee seda, mõtles ta, ma ei karda, ma olen tugev.

Ta tundis selle näo liigagi hästi ära, kõik need paljud aastad oluksid korraga nagu minema pühitud. Olgugi et põsed olid sisse langenud, nahk teravalt aniliinikarva ja üks põsk kriimustustest moonutatud, tundis ta tema selgesti ära.

See on tema, mõtles ta, niimoodi ta siis välja nägigi.

Juuksed olid hõredad ja salkus, piiramata bakid hallisegused, samuti kui teravad habemekontsudki, mis lõuga ja kaela katsid. Kõrisõlmel, mis näis ebanormaalselt suur, oli nahk pingul ning peaaegu läikiv. Veretute tiugal huulte vahelt oli näha tühimikku ülemises hammastereas, ja hambad, mis tükati välja paistsid, olid hambakivist tugevasti kahjustatud, igemete äärest peaaegu mustad.

Papa, papa, nuutsus Lola tema õla najal, ta pidi jalad kõvasti maha toetama, et suuta teda üleval hoida.

Kui kole ta välja näeb, nuutsus Lola, ma ei taha siin enam olla.

Valvur, pikkade mustade lokkis juustega noor poiss, kes lina üleval hoidis, vaatas talle küsivalt otsa, ta näis väsinud ja tülpinud, see ei olnud kindlasti esimene kord, kus ta säärasest protseduurist osa võttis.

Mis tüübid need on, kes säherduse koha peale tulevad? mõtles ta. Välismaalased?

Ta tundis Per-Ola kätt oma vasakul õlal, ja kui ta ven-nale otsa vaatas, nägi ta, et selle silmad on punased, otse-kui nutust, ja tal hakkas tema pärast häbi.

Ta on ju mees, mõtles ta ja tegi, nagu ei märkaks ta midagi.

Kas võime siis minna? ütles Per-Ola tasa.

Parajasti kui nad olid lahkumas väikesest palvetoast, mille ühel valgeks lubjatud seinal oli vaevu nähtav lubjatud tammepuurist, viipas valvur teda tagasi ja päris järelejäänud asjade kohta:

Kõik on kokku pakitud ja siin all luku taga. Kui soovite pakki nüüd kaasa võtta, peate üleval osakonnas allkirja andma.

Per-Ola kehtas küsivalt õlgu, selle liigutuse tundis ta varasemast ära, täpselt nõnda oli Per-Ola alati teinud, kui teda seati küsimuse ette, millele ta ei osanud või ei tahtnud vastata, Lola tuhnis närviliselt käekotis ega olnud küsimust pealtnäha üldse taibanud, ja ise jäi ta esmalt üksnes nõu-tuks. Siis võttis ta ennast kokku, ta oli vanim, ta ei tohti-nud unustada, et vastutus lasub temal.

Laske sel esialgu olla, ütles ta ja tema hääli oli kindel ning rahulik. Ma tulen esmaspäeval tagasi, saan siis doktor West-lundiga kokku ja võin ühtlasi riided ära viia.

Seepeale ta kummardas, viisakalt, kuid mõõdukalt, ilma orjalikkuseta, ja laskis ukse vetruva mütsuga kinni langeda.

Tulge, ütles ta kärmesti ja võttis Lola käevangu, siin keldriõhus ei tohi liiga kaua viibida.

Ehkki ta oli väsinud ja oleks kõige meelsamini hotelli läi-nud, ei saanud ta Lola küllakutset tagasi lükata.

Sa ei ole kordagi meie pool Vallbys käinud, ütles õde, on viimane aeg, et sa näed, kuidas me elame. Ja praad on juba ahjus.

Ta oleks soovinud, et Per-Ola oleks puhvriks kaasa tul-nud, kuid tal ei olnud võimalik, ta pidi koju minema, laste eest hoolitsema.

Aga homme võime võtta endale kahekesi terve päeva, ütles Per-Ola, enne kui ta haigla parkimisplatsilt välja kee-

ras, siis lähevad põngerjad Skultunasse vanaisa-vanaema poole. Ma tulen sulle millalgi enne lõunat järele. Muuseas on see kurat teab mis, et sa hotellis ööbid. Magamisaseme nüüd minu poolt ikka oleks saanud!

Lola pidi talle väljasõidul juhtnööre andma, tal oli raske uues liiklusskeemis orienteeruda, ja kui nad vastset Euroopa-tee mööda läänepoolsele tasandikule jõudsid ning eemalt Vallbyd nägid, ei tundnud ta maastikku enam ära. Tasandikul laius monotoonsete ridamajadega uus elamu-rajoon.

Siin oli ju vanasti lausa maa, ütles ta, nüüd eksiksin ma siin üksi ilmtingimata ära.

Ega seal midagi imestada ei ole, ütles Lola, sa ei ole meid oma külaskäikudega just hellitanud.

Võib küll olla, ütles ta leebelt, ta ei tahtnud hakata vaid-lemma, anda alust õe-vennavaheliseks nägeluseks, mul on olnud liiga palju tegemist, sugulaste külastamiseks ei ole jäänud lihtsalt aega.

Ära lase ennast provotseerida, mõtles ta ühes Backstugu-gatani uues üürimajas õe kannul kolmandale korrusele roni-des, sul ei ole endale midagi ette heita.

Ta ei olnud Lola ja Pellega, kes olid lastetud, pärast seda haledat kuuekümneme aasta juubelit kohtunud. Kuid nad olid viimastel aastatel mitu korda telefoni teel rääkinud, ja mitte ainult sünnipäevade või suurte pühade puhul. Lola oli muu hulgas poolteise aasta eest helistanud ja temalt abi anunud, kui Pelle oli ühel traaversiõnnetusel mõlemast põlvest vigas-tada saanud. Haiguskindlustuse asjus oli arusaamatusi tek-kinud ja ta oli pidanud need päari valida kirja ning ühe energilise telefonikõnega ära klaarima. Ta ei olnud vaeva paljuks pannud.

Juba lapsepõlveaastail oli Lola olnud see, kellega tal oli õdedest kõige raskem olnud loomulikult suhelda. Ehkki neli aastat vanem, oli ta tema ees tihti kohmetust tundnud, ja ka pärast seda, kui Gunilla ja Anna-Greta olid välja kasvatada antud, oli tal raske olnud temaga ümber käia. Ta oli oma-moodi tusase lipitsusega peaaegu alati vanamehe poole hoid-nud, ükskõik kui nurjatult vanamees ka polnud käitunud.

Pellega oli ta tutvunud juba plikapõlves. Just tema Stok-holmi-kolimise eel oli Lola ta välja otsinud, et rääkida, mis imeväärne asi temaga oli toimunud. Mõni päev hiljem oli ta kohanud neid Tage kohvipoes Allika tänavas, ja tal oli raske olnud mõista, mida Lola selles vistrikulise laubaga

tusases ja sõnakehvas kuueteistkümnendaastases nägi. Aga nad olid sellest peale ühte hoidnud, ja ta oli vähehaaval aru saanud, et Pelle on korralik mees, töökas ning usin, kuid säärane, kes ei püüagi elus edasi jõuda ega läbi lüüa. Paar korda olid Lola ja Pelle neil külas käinud, ja Ingrid oli suutnud iga kord laitmatult varjata, et ta neid ja nende olukorda ei mõista.

Kuid siisugune Ingrid ju on, mõtles ta, arvab, et kõikide vastu peab südamlilik olema.

Pelle võttis neid esikus vastu ja ei olnud suurt muutunud midagi, õlgadest vahest natuke kühmu vajunud, vöökohast natuke ümaram, näost mitte nii priskelt päevitunud kui enne, ka lonkas ta pisut, kui ta portjääre kõrvale lükates nende ees tuppa läks.

See tuleb neist neetud põlvedest, ütles Pelle vabandavalt, need ei taha mitte valutamist järgi jätta.

Pellel oli seljas hall kampsun, mis õlgadest kiskus, jalas olid tal lääpatallatud tuhvliid, ja mitme küüne alt paistsid inetud mustad randid.

Ta oleks võinud ennast ometi vähe kasida, mõtles ta, ega sellepärast maksa veel väarikust kaotada, et sa haigeks jääd.

Ja arstidest ei ole tuhkagi abi, ütles Lola ning riputas palitu naggisse, nüüd tahavad teda viieteistkümnendast märt-sist koguni jälle tööle sundida. Tööle, nende põlvedega!

Jajah, ütles Pelle ja istus diivanilaua äärde kõvale toolile, mis seisis parajal kaugusel nurgas asuvast uhkest värvi-televiisorist, varbad varsti vilud. Ei ole must praegu isegi tugitoolis istujat.

Ara nüüd, ütles ta julgustavalt, sul on veel palju aastaid ees. Nelikümmend viis ei ole ometi kellegi vanus. Mõtle minu peale, ma saan varsti nelikümmend kaheksa.

Aga nali ei jõudnud õieti pärale, seda oli selgesti märgata, ja ta tundis, kuidas tema kuklalihased pingule tõmbusid, otsekui oodatava rünnaku eel.

Nad on võib-olla kadedad, mõtles ta, arvavad tõenäoliselt, et mul on liiga hästi läinud.

Ta käis korteri läbi, see oli kahetoaline, põrandapinda oma kuuskümmend ruutmeetrit, ja püüdis leida midagi, mida kiita.

See on ju ikkagi nende kodu, mõtles ta, küllap nad seda siis säärasena näha tahavadki.

Kaheinimesevoodi magamistoas oli kaetud suurelillelise volangidega päevatekiga, öökappidel seisis Lola ja Pelle

noorpõlvepildid ning sekretäril rohked klaasitud ja raamitud amatöörfotod. Seinal rippus paar kohutavat lillemaali ja elutuppa viiva ukse kõrvale Degas' reproduktsioon, kindlasti mõne nädalalehe jõulunumbrist välja lõigatud.

Pildid elutoa seintel ei olnud sugugi meeldivamad, kaks must-valget Bruno Liljeforsi reproduktsiooni, mis olid trükilt peaaegu pruunid, mõned väikesed tušijoonistused palli mängivatest tüdrukutirtsudest ja üksikust põdrast ning liiga magus Kirikumäe tänavamotiiviga akvarell. Ühe pikiseina ääres seisis neljakümnendate aastate tegumoega magamisdiivan, mis oli uue spinatirohelise riidega üle tõmmatud, roostepruunid pöördtugitoolid ei sobinud sellega kokku, tumepruun raamaturiil ühe otsseina ääres oli pungil odavväljaannete sarju, vanu kooliõpikuid ning virna laotud «Manhattani» seeria kriminaalromaane, kuna rohmakalt rokokood imiteeriv kõhukas päklipuukarva kummut oli paroodiliselt täis kuhjatud nipsasjakesi ja uushõbedast raamis pulmapilte.

Ta ei jaksanud vaimustust teeselda.

Suurepärase, ütles ta ainult, te olete ennast hubaselt sisse seadnud, seda peab ütlema.

Me saame hakkama, ütles Pelle ja tõstis silmad õhtulehtedelt, mis lebasid diivanilaul, spordiveerud lahti löödud, aga liiga priske meie leivakannikas muidugi ei ole, nüüd kus Lola üksi teenib.

Ta hoidus alustamast mõttevahetust korteribirahadest ja haigustoetustest, ehkki teadis, kuidas inimesed mõnikord kokku kahmisid, ta ei tahtnud hakata moraali lugema.

Muide, ütles Pelle, on sul midagi selle vastu, kui ma televiisori lahti teen? Inglise karikasarja finaali, tead, «Arsenal» ja «Middlesbrough», oleks võib-olla põnev...

Iseendastki mõista, ütles ta, ära lase end minust segada.

Lola oli juba köögis taldrikute ning nugade-kahvlitega kolistama hakanud ja ta tundis, et tal on tõesti kõht tühi, tal olid jalad peaaegu nõrgad ja seljas torkis valusalt.

See on olnud pikk päev, mõtles ta, varsti mul ei ole uute muljete vastuvõtmiseks enam jaksu.

Ta tõstis ja vaatas veidi hajameelselt fotosid, mis seisis sekretäril, valdav osa neist ei ütelnud talle midagi, aga siis ta võpatas, võttis paar tükki kaasa ja läks rõduukse alla, kus oli kõige valgem.

Suurem foto, umbes 12×18, oli interjööri Utanby tänava ühetoalisest korterist, ta tundis selgesti ära nii lillmustri-

triibulise tapeedi kui ka laiad põrandalauad. Tumeda üles-
tehtud kaheinimesevoodi ees istusid vanemad, kõrvuti, teine
teisel köögitoolil. Voodi kohal rippus seinakell, mõlemal
pool kõrval tumedas nikerdatud raamis pilt, paremal kõrg-
mäestikumaastik kuupaistel, vasakul, kõhuka petrooleumi-
lambi taga, mis laest alla rippudes pildi ülemist vasakut
nurka varjas, aasal söövate lehmadega Rootsi suvemaastik.
Ema paremal käel seisis vastu tema paremat reit nõjatudes
Håkan, laiade traksidega põlvpüksid, tumedad soonilised
sukad ja rohmakad nõorsaapad jalas. Keskel, vanemate
vahel, seisis tema ise sinise kraega valges madruseülikon-
nas, talle tuli see kohe meelde, niipea kui ta pilti nägi, see
oli õmmeldud pehmest ja lõtsjast pesusametist, varrukad
olid liiga lühikesed ja püksisääred ulatusid ainult natuke
allapoole põlvi. Jalas olid tal samasugused soonilised sukad
kui Håkanil, ka saapad olid samasugused, peenikeste säär-
tega võrreldes vormitult suured. Isa vasakul põlvel istus
Lola kaugele üle rinna ulatava sakilise brodeeritud kraega
ruudulises kleidis. Tema juuksed langesid vabalt ja üks
näopool oli vaevu nähtav, tuppä tulvavas ülearu eredas päi-
kesepaistes peaaegu hajunud. Ema, pikk žoržettkleit seljas
ning lai hõbesõlg kraenurkade vahel, naeratas leebelt kel-
lelegi väljaspool pilti, ja tal hakkas peaaegu süda klop-
pima, kui ta seda nägi, just nõnda oli ema talle harilikult
vastu naeratanud, kui ta oma saladustega tema juurde tuli.
Isa istus harkisjalu, suured käed põlvedel, vestiga ülikond
seljas, kõrge kõvakrae ja kravatt kaelas, uurikett üle kõhu,
juuksed keset pealage sirgelt lahku kammitud ja vurrud
kikki keeratud. Jalas olid tal rohmakad saapad, mis püha-
päevariietega hästi kokku ei passinud, ja ta vaatas tõsisel
ilmel otse kaameraobjektiivi, jäik, muktud, pidulik.

See olin siis mina, mõtles ta ja vaatas imestunult naeru-
väärses kolmekümnendate aastate rõivastuses poissi foto
keskpaigas.

Ka poiss vahtis otse objektiivi, suurte hämmastunud sil-
madega, aga tema suunurgad olid selgesti märgatavalt alla-
pidi, just nagu kardaks ta või olnuks äsja nutma puhkemas.
Parem käsi hoidis tugevasti kinni ema vasakust reiest, kuid
vasak oli kõvasti vastu keha surutud, just nagu oleks ta
kõigiti tahtnud hoiduda isa puudutamast. Neid lahutas selge
piir, kümnesentimeetrine vahe, mis oli linase mustriga pruu-
nile kartongile kleebitud mahepruunis toonis fotol täiesti
nähtav.

Ma kartsin teda juba siis, mõtles ta, ei teadnud kunagi,
millal ta äigab.

Ta oli tujukas ning ülekohtune, mõtles ta, ja selle ohv-
riks langesin ikka mina.

Nii oli see alati olnud, ainult temal oli olnud julgust vana-
mehe nurjatuse vastu välja astuda, kõik teised olid saba
aralt jalge vahele tõmmanud.

Lola istus fotol täiesti muretult isa põlvel, nõjatus usal-
duslikult tema vastu ja hoidis ühe käega vanamehe põidla
ümbert kinni. Pildi peal tundus see niisama suur kui tüd-
ruku käsi.

Vanamehel olid päratud kämblad, mõtles ta, ja Lola ei
kartnud teda.

Ahah, sulle on see vana pilt pihku puutunud, ütles Lola
põlle külge näppe pühkides. Kena, mis? Ja ema on siin tõesti
ilus, eks?

Jah, ütles ta, ema oli suurepärase inimene, vanamehe
jaoks õigupoolest liiga hea.

Ma ei mõelnud küll mitte päris nõnda, ütles Lola. Mu pea
lihtsalt ei jaga, kust ta selle aja võttis, et alati nii kena ja
puhas välja näha. Meid oli ju enne lõppu terve kari.

Ja see kari oleks võinud ju veel kasvada, lisas ta hetke-
lise vaikuse järel, kui mitte...

Lola neelas lause lõpu alla ja ta ei teinud sellest väljagi
ega kommenteerinud ka tema järgmist mõtteväljatust, tal ei
olnud vähimatki himu teda juurdlema ja oletama ahvatleda,
see võinuks liiga kaugele viia.

Raske on ette kujutada, et mams oli kõigest kahekümne
viie aastane, kui pilt võeti, ütles Lola. Ja oli ometi jõudnud
juba neli last sünnitada.

Ta pani kaardi akna kõrvale marmorplaadile ja tõstis
silmade ette teise kaasatoodud foto, volditud paberraamis
6 × 9-pildi.

See siin, ütles ta, see siin peaks vist olema Håkan?

See oli Håkan, selles ei olnud vähimatki kahtlust, vanuse
poolest järgmine vend, kes oli juba kaheksateistkümnendaas-
taselt Kanadasse emigreerinud, kes oli seal abiellunud, ühes
Vancouveri elektroonikatehases osakonnajuhatajaks tõusnud
ja siis, 1968, vähktõppe surnud, olemata veel neljakümne-
aastane. Oli läinud mitu nädalat, enne kui kiri surmatea-
tega päralt jõudis, sest naisel oli mõne nädala või küdi aad-
ressi ülesotsimisega tükk tegemist olnud. Ta mäletas kirja
väga hästi, just tema ülesandeks oli langenud vastus kirju-

tada ja kaastunnet avaldada, tal oli selle vaba sõnastamisega raskusi olnud.

Neil oli järelikult kolm last, ütles ta, need peaksid nüüd üsna suured olema.

Fotol, dateeritud 1960. aasta jõulupühade ajal, istus Håkan uhke kamina ees tugitoolis, kolde kohal kaminariisul hulgaliselt luksuslikke vaase ja toalilli. Poolringis tema ümber seisid naine ja kaks vanemat tütar. Ühel neist oli suur rosett juustes, teisel rippusid juuksed lahtiselt üle õlgade. Pisitüdruk, kes Håkanil süles istus, naeris fotograafide hambutu suuga vastu, beebiümar peo, kus lohud käeseljal selgesti näha olid, impulsiivselt ette sirutatud.

Tüüpiline perekonnafoto, mõtles ta, natuke ülearu läbikaalutud pilt perekonnaõnnest, otsekui loodud uudishimulikele sugulastele pihku pistmiseks. Kuskil panipaikades peab tal endalgi selletaolisi pilte olema, Håkanil oli kombeks olnud säärase jõulukaartidega endast elumärki anda ja ise oli ta paaril korral üle lombi Ingridi ja laste ateljee-foto saatnud.

Tema nimi oli ju Mary, eks? ütles ta, täheldades, et räägib naisest, nagu oleks surnud tema ja mitte Håkan.

Jah, ütles Lola, ja ta ei anna endast enam elumärki.

Håkan oli pildil hõredate juustega ja ümarate põskedega, kuid ometi hämmastavalt hästi äratuntav.

See oleneb võib-olla kergest iroonilisest muigest? mõtles ta. Selle manas ta alati näole, kui kohmetusse sattus.

Ta pani igatahes minema, ütles ta Lola poole pöördudes. Juba poisipõnnist peale heietas ta ju ühtejärke, et rändab välja. Selle mõtte peale viis teda ilmselt memme sagedane jutt onu Albinist.

Onu Albin oli ema vanem vend. Tema heaks oli kulusid kantud, ta oli Chalmersis¹ õppida saanud ja siis äkki kadunud, teatades aasta pärast, kunagi kahekümne aastate lõpus, et tal oli õnnestunud Detroidis oma arhitektifirma asutada. Tema edusammudega mõõitiski õde oma nurjumisi.

Vähemalt tegid seda Henning ja Marika, mõtles ta, ja talle meenus järsku, kuidas ema harilikult võpatas ja häbist punastas, niipea kui vanemad tema edukat venda juhtusid nimetama.

¹ Chalmers (Chalmers Tekniska Högskola) — Chalmersi Tehnikaülikool Göteborgis.

Ta oskab enda eest hea seista, oli Marikal kombeks öelda, suud kriipsuks kokku pigistades, nii et lõug kattus tiheda kopradevõrguga. Selle peale oleksid sinagi pidanud mõtlema.

Siis peletas ta Sevalle kirikuteenrimaja valju vanapaari mälestuse eemale, ta polnud kunagi sellega hakkama saanud, et mõelda neile kahele kui vanaemale ja vanaisale, ta polnud kunagi nendega leppida suutnud, ja püüdis venna foto vaatlemisele keskenduda.

Ta imetles mind, mõtles ta, ja talle meenus, kui kadedaks Håkan oli saanud, kui ta Stokholmi kolis. Håkan, kes oli siis juba keevitajaõpilane Metallitehastes, kuhu isa oli aidanud tal pääseda, oli teda jaama saatma tulnud, ta oli seisnud perroonil, ruudulised kottis golfipüksid jalas ja üle kõrvade kippuv nokats peas, ta oli katsunud ükskõikselt häirimatult muljet jätta, aga lõpuks oli tal alahuul peaaegu värisema hakanud. Nad olid liiga vara jaama jõudnud ja viimastel minutitel ei olnud nad teineteisele enam midagi osanud öelda. Just siis, kui rong ähkides liikuma hakkas, oli Håkan hüüdnud:

Ma tulen varsti järele!

Håkan oli teda tema kahel esimesel Stokholmi-aastal mõne korra külastanud, ta oli viinud teda Skansenisse ja Gröna Lundi ning püüdnud käituda nii vilunult, nagu oleks ta juba vana stokholmlane. Håkan oli rääkinud üksikasju elust kodus, pajatanud vanamehe kasvanud võimetusest kodu korras hoida, ja ta polnud suutnud mingeid vastuväiteid esitada, kui Håkan oli pikalt-laialt oma emigreerimisplaane arutanud.

Kui ma kaheksateist täis saan, võin minna merele, ilma et papsil oleks vaja mingitele paberitele alla kirjutada, oli Håkan ütelnud ja ärritusest peaaegu kokutanud.

Mais 1947 oli Håkan kaheksateistkümneseks saanud, ja juba samal nädalal oli ta merele läinud.

Jah, ta pani minema ülearu kiiresti, ütles Lola, ja ülearu kaugele. Ta lihtsalt kadus, ilma et oleks ütelnudki, ega tulnud iial tagasi. Papat kurvastas see väga, seda sa kindlasti tead. Vahel tundub, nagu ei oleks Håkanit õieti olemas olnudki.

Lola hääles oli nutuse agressiivsuse ohtlik noot, ta püüdis end sellest mitte mõjutada lasta.

Aga ta tuli toime, ütles ta rahulikult ja pani foto käest ära, suutis isegi seal lombi taga läbi lüüa.

Seda küll, ütles Lola kõheldes, aga igakord ei olegi vahest

nii kasulik, et sa oled sunnitud läbi lööma. Neid, kes läbi löövad, ei tunne pärast õieti enam ära.

Ta kuulis, kuidas Pelle kõhatas, ajalehe kokku kägardas, kähku ning kärarikkalt püsti tõusis ja kuidagi liiga reipal häälel ütles:

Kuule, muti, nüüd on vist küll varsti aeg prae kallale asuda?

Ta oli tajunud torget õe repliigis, keegi ei saanud teda uskuma panna, et see käis ainult Håkani kohta, ja ta tuhnis viivu mälus sobivat sarkasmi otsides. Kuid siis ta rahunes, ta ei lase end tema lapsikutest provokatsioonidest eksiteele meelitada.

Pealegi on Lola tasakaalust väljas, mõtles ta, tema võimalikke ütlemissi ei maksa tähele panna.

9

See oli minust viga, et ma tulin, mõtles ta, oleksin pidanud kõrvale hoidma.

Pärast hotelli tagasijõudmist kella üheksa paiku oli ta katsunud duši all lahti saada rõhuvast ebamugavustundest, et keegi on püüdnud teda jultunult käperdada, ta oli sunnitud end tagasi pörkamata välja kannatama nii tulikuuma kui ka jääkülma vett, ta oli end kõvasti froteerinud, enne kui tõmbas selga pika pehme hommikumantli, mille ta kodust tulema hakates viimasel minutil kaasa oli kahanud, ta oli katsunud akna all tugitoolis vestibüülist ostetud õhtulehtede abiga pingest vabaneda, aga miski polnud aidanud. Ja vanamehe paberid olid puutumatult kirjutuslauale jäänud, tal polnud jaksu neid sel õhtul käsile võtta, sest Lolal ja Pallel oli lõpuks peaaegu korda läinud teda üles ärritada.

Ma talun nii mõndagi, ainult mitte rumalust, mõtles ta, lükkas raske siidteki kõrvale ja heitis paljalt jahedale linale, tarvitsemata keha ahistavate raskuste käes vaevelda.

Mõnikord võis isegi pidžaamajaki raskus temas lämbumistunnet tekitada.

Seda peaks Ingrid teadma, mõtles ta, kus tal oleks alles rõõmu.

Nad elasid õnnelikku, lahkkelideta abielu, aga aeg-ajalt võis Ingrid teda oma pealetükkivuse ja uudishimuga ärritada.

Kogu lõunasöögi ja televiisori ees möödasaadetud õhtu vältel, kuni tal õnnestus jalga lasta, oli ta püüdnud olla lahke ja sõbralik ja nende seisukohtadest huvitatud, kui tühi- sed ja piiratud need talle ka ei tundunud, aga sellest ei olnud loomulikult piisanud. Lola ja Pelle olid oma uudis- himulike küsimustega ligi tikkunud, nad olid end talle oma rämpse südamepuistamise ja hädaldava virisemisega külge kleepinud, suutmata varjata, et õieti on nad ainult kadedad.

Ja niisuguseid pead sa taluma, mõtles ta, nende rumalusi ja pahatahtlikke vihjeid pead sa kuulama!

Ta oli hoidunud neile nende tasandil vastu astumast, isegi siis, kui see oli põhjendatud, ei olnud ta sarkastiliseks ega irooniliseks muutunud. Ta oli olnud nende kõige jõhkramaid süüdistusi tagasi tõrjudes rahulik ja tasakaalukas ja ainult sõbralikult üleolev.

Tasakaalukus on tahteküsimus, mõtles ta, neil oleks kasu- lik seda teada.

Ise oli ta õppinud seda varakult, esimestel Stokholmi-aas- tatel, kui ta paralleelselt üksluse töömurdmisega LM-is¹ oli rüganud õhtugümnaasiumis, kui ta väsimusest kipitavate silmadega oli sundinud end igal öösel kella üheni üleval istuma, taga kihutatud auahnusest kokkusurutud kursused kõigist teistest kiiremini läbi võtta ja ikka kursusekaaslas- test paremaid tulemusi saavutada. Ka kaubandusülikooli ja ülikooli aastatel oli ta pidanud sundima end võlgade välti- miseks toime tulema koormava topelttööga, ta oli Långhol- menile² öövahetusse valvuriks läinud ja vahiteenistusse min- nes alati mõne õpperaamatu tasku pistnud.

Ma sain sellega hakkama, mõtles ta, see oli tahteasi, muud midagi.

Ikka veel tundis ta selle saavutuse üle vahetevahel lap- selikku uhkust ja ikka veel mäletas ta täpselt, missugustel eksamitel ta oli saanud viis pluss. Ja tal oli tõesti põhjust uhke olla: ta ei olnud veel kellestki kuulnud, kes oleks nii- sama kiiresti läbi teinud nii kaubandusülikooli kui ka üli- kooli.

Kui nad ainult teaksid, mismoodi ma neil aastail pidin rabama, mõtles ta ja meenutas Lola lapsikuid katseid Metallitehaste koristaja palka tema enda bürojuhatajapal-

¹ LM (Telefonaktiebolaget L M Ericsson) — Rootsi elektrotehnikakont- sern Stokholmis.

² Långholmenil asus omal ajal Stokholmi keskvangla.

gaga võrrelda. Õde oli püüdnud temalt välja pressida, mis ta kuus teenib, ja teada saada, milles tema töö tegelikult seisab. Viimane oli peagi naljaks pööratud, kogemustest ta teadis, et seda on võimatu selgeks teha, kui pead üksnes elementaarseid mõisteid kasutama, ja mis palgasse puutub, siis hoidus ta täpsetest summadest, neid võidi kergesti väärsti mõista ja kurjasti kasutada.

Ma ei teagi õieti, oli ta ütelnud. Olen palgaklassis F24 ja saan pärast maksude mahavõtmist kätte kolme ja poole tuhande ümber, brutosummat ma ei tea. Aga lõplik maksuprotsent on niivõrd kõrge, et ega palju üle ei jää.

Nojah, aga esialgu on vähemalt, millest võtta, oli Pelle ütelnud ja oma haisvat piipu luristanud.

Ja Ingrid, eks temagi teeni ju hästi? oli Lola juurde lisanud, sealjuures niisugusel toonil, nagu sisaldunuks selles väites etteheide.

Hiljem, kohvi juures, oli Lola jälle Ingridi kõne alla võtnud.

Ta oli sulle hea partii, eks ole? oli ta teatavas tehtult naljatlevas toonis ütelnud. Ta oli juba enne jõukas, eks ole?

Nad on tühised ja väiklased, mõtles ta, püüdes lamada täiesti liikumatult, mitte hakata voodis rahutult vähkrema, ma oleksin pidanud solvumist endale alandavaks pidama.

Ta tundis ju liigagi hästi seda tüüpi vulgaarargumente, nagu Lola ja Pelle olid kasutanud, ta oli nendega nii sageli kokku puutunud, et ei võtnud neid enam tõsiselt. Nende emotsionaalse kõikumisega sentimentaalsuse ja agressiivsuse vahel, nende loogikaapsudega, nende võimetusega objektiivselt mõelda oli ta sunnitud olnud liigagi tihti silma silma vastu seisma, eriti AMS-i aastatel. Enne kui ta seal peavastutuse tööpuudusestatistika eest üle võttis, oli tal tulnud mitu aastat maad mööda ringi sõita, et informeerida osapooli, AMS-i seisukohavõttudest teravates konfliktides.

Just siis oli tal tulnud õppida ära nägema, et igal pool on rahulolematuid, kes ei taha mõista, et ühiskonna huvid peavad alati üksikisiku tühiste soovide ees käima. Asjalike põhjuste hammas ei olnud iial nende peale hakanud, ükskõik kas neid esitasid tema või ettevõtjad või ametiühingutegelased. Nende jäärpäisus, mis ei lasknud neil mõista, et ühine asi nõuab ohvreid, et üksikisik peab ennast ikka liigutama, kui ühiskond või majandus seda nõuab, oli teinud ta lõpuks võimetuks.

Jookse nagu peaga vastu seina, tavatses ta mõelda, te ei

taha kuulata, sest arvate, et teate juba. Aga te ei tea midagi, ainult see, kes kõrval ja kõrgemal seisab, näeb tervikkontuure.

Tal oli kombeks niimoodi mõelda, kui ta ettevõtete söögisaalides provisoorsetel poodiumidel istus ja pilku üle rahulolematult vaikivate või sõjakalt käratsevate rühmade libistas. Aga ta ei öelnud seda kunagi valjusti, teadis, et tema kohus on olla laitmatult korrektne ja erapooletu.

Kes on tugev, peab tundma oma vastutust, oli ta tavatsenud öelda sisediskussioonidel AMS-is, me ei tohi vahele segada, kui nägelus käib.

Kui seguned massiga, pead süüdistama iseennast, mõtles ta. Seal pritsib pori ka süütule.

See arusaamine oli sundinud teda AMS-ist lahkuma, kui tema diskreetsed hoiatused Hoffsteni-muti ülemvalitsuse ajal üha rohkem laiutama hakanud tööpõlgurite süssutamise eest enam kõlapinda ei leidnud. Eesotsas seisvad politrukid, AMS-i pugenud poliitilised tallalakkujad ja punased ei olnud tahtnud tema tähelepanujuhtimisi mõista, ja ta ei olnud hetkegi kõhelnud, kui järsku avanesid võimalused kiiremaks edasijõudmiseks SCB-s. Ja sellelt kohalt ei pidanud keegi saama teda minema susida, keegi ei pidanud saama teda Örebrosse asumisele saata või mõne ähmase eriuksande täitmiseks kuskile urkasse toppida.

Nad olid minu vastu häbematud, mõtles ta ja tõusis ettevaatlikult istukile, ta pidi tualetti minema ja klaasi samariini jooma, tundis, et on otsekui puhutises ja kergelt higine sellest vägevast prae ja koorekastmega lõunast, mida Lola oli pakkunud. Ja ometi ei pidanud nad paljudeks altkäebi paluda, arvasid vist, et ta on igal ajal valmis teeneid osutama, kuna ta neid kord ühe apellatsiooniga aitas.

Ja niisugustel ei ole häbi rääkida kelmustest, mõtles ta, just nemad ju teavadki, kuidas ühiskonna arvel kasu lõigata!

Lola oli õhtu kuludes üha rohkem hoogu sattunud, ja Pelle oli teda heakskiitvate mühatustega kogu aeg toetanud.

Kui ta just oma neetud põlvedest ei heietanud, mõtles ta, muudkui hädaldas nende üle, nagu oleks see minu süü, et ta oli tõsserdanud ning seina ja traaversi vahele sattunud.

Aga Lola on täpselt nagu vanamees, mõtles ta, ja talle tulid meelde pikad õhtud, millal ta oli katsunud köögisohval magama jääda, sellal kui vanamees istus laua taga ning jahvatas ülekohtust, mis talle tema meelest osaks oli saanud,

tükitöötstest, millega ta ikka alt läks, ja eestöötegijatest, kes ainult nõoksid.

Samariin pani teda rõhitama ja surve maos andis kohe järele, aga kui ta silmad sulges ja püüdis keskenduda teadlikule lõtvumisele, meenus talle, selgesti ja pealetikkvalt, elamus AMS-i aastatelt, millele ta ei olnud kunagi, mitte kunagi mõtelnud.

Naeruväärne on niisugust asja meenutada, mõtles ta, see ei tähenda midagi, absoluutselt mitte midagi.

Aga sellest ei olnud tuhkagi kasu, et ta nõnda mõtles.

Kunagi kuuekümnendate aastate alguses, kas 1963 või 1964, oli tal tulnud käed külge panna ja erakorraliselt Morgongåvasse sõita, kus paikkonna viimane suur vabrik oli teatanud tootmise eelseisvast lõpetamisest. Tema ülesanne oli informeerida 540 ettehoiatatud komplekssest abist, mida ühiskond mujale kolimiseks ja uute kutsealade omandamiseks pakub. Kõik olid istunud tema ees sõnatus vaenus ja ettekandjärgsest küsimustele vastamisest ei olnud peaaegu üldse asja saanud. Üks töolistest, pärastpoole oli ta mõistnud, et tegemist pidi olema professionaalse mässuleõhutamise, oli püsti tõusnud ja avameelselt kuulutanud, et keegi ei kavatse mujale kolida.

Vabrik on siin juba olemas, vajalik tööjõud samuti, ja siin on asula, kus meile meeldib. Järelikult ei ole meil mingit põhjust siit ära minna, oli mees ütelnud.

Loomulikult oli see patenteeritud kommunistiloba kõlapinda leidnud. Publik oli hakanud järsku käratsema ja suunanud oma meelepaha mitte vabriku direktori vastu, kes AMS-i tõhusa toetuse ja tunduva finantsabi kiuste oli osanud eduka ettevõtte vaevalt kahe aastaga pankrotti ajada, vaid tema, AMS-i esindaja, kõigist kõige süütuma osapoole vastu.

Kas sa ei taipa, et sa oled kõigist kõige hullem reetur, oli üks töolistest nimetissõrmega otse üle poodiumi talle rindu torkides ütelnud. Sa oled see lojaalne pastel, kes katsub sitta varjata, selle asemel et seda ära koristada, just sinusugustest argpükstest kujunevad võimumeeste kannupoisid.

Sääraste alatuste vastu ei saanud loomulikult välja astuda ja ta oli keeldunud end vähimalgi määral kaitsmast. Isegi pärast küsitlemistundi, kui töölised ta väljas õues sisse piirasid, nii et tal oli raske auto juurde pääseda, ei olnud ta lasknud end provotseerida.

Ta oli hambad kokku pigistanud ja ainult enda ette pörnitsenud, ta oli sõimusõnu kuulnud, kuid need tähele panemata jätnud, ta ei olnud mees, kes end nii vähesest riivata laseb. Aga just sel hetkel, kui ta oli tahtnud autouust avada, et pööbli eest pakku pääseda, oli keegi tal kõvasti õlast kinni võtnud ja ta väevõimuga ümber pööranud. Ta oli mehe näo ähmaselt ära tundnud, suutmata ometi öelda, kes ta on ja kust ta teda mäletab, hiljem oli talle pähe torganud, et see oli endine koolivend Fredrik Lindberg, tema pinginaaber rahvakooli viimasest klassist. Nad olid omal ajal palju koos olnud ja talle oli meenunud mitu muretut suvist Elba-retke, mis nad olid üheskoos ette võtnud. Mees oli ta nimemuutuse kiuste ilmselt ära tundnud ja paika pannud, sest ta oli surunud ta vastu autot ja paisanud talle siis peaaegu sisinal näkku rodu lausa auhaavavaid häbematusi:

Ja sa tahad olla töölispoiss! Ptüi pagan, ütlen ma! Mis sa arvad, mis su paps ütleks, kui ta teaks, missugust sõnnikut sa käid laotamas? Ptüi pagan, Erland, seda ma sinust küll ei oleks oodanud!

Järsku pani ta tähele, et liiklusrüüa väljas, niisamuti tantsumuusika kaks korrust allpool restoranis on lakanud, ja äkilises, füüsiliselt tajutavas vaikuses kuulis ta selgesti purihammaste kriginat, mis olid nii tugevasti kokku surutud, et lihased kõrva all tundusid paistes ja hellad. Piki külgi väljasirutatud käed olid nii kõvasti rusikasse pigistatud, et küüned tundusid peopessa tungivat, ja labajalad olid konksus, otsekui krampi kiskunud.

Ma valitsen ennast, mõtles ta, ma ei karda, ei ole mälestusi, mis võiksid mind hirmutada.

Aga mälestus lõhnadest ja hääldest tema ümber, kui ta läbi ähvardava hulga edasi oli tunginud, tegi talle tuska, ja pilti aniliinikarva näost, kus lugematud kortsud silmade alt üle lõtvade põskede alla ulatusid, ei tahtnud ta hea meelega esile manada. Ta surus maha soovi voodist püsti karata, lamas täiesti liikumatult, vahtis lakke, kuni silmamunad pikkamisi valutama hakkasid, ja täheldas aeg-ajalt, et toomkiriku kellad löid sumbelt veerandtunde. Igaks juhuks, ehkki ta väga hästi mõistis, et ähvardav tunne, nagu oleks voodi iga minut ümber minemas, on üksnes ettekujutus, hoidis ta aimeservadest tugevasti kinni.

Ma ei karda, mõtles ta, aga on õnn, et Ingridi siin ei ole, ta saaks kõigest ainult väärity aru.

4

PÜHAPÄEV

Isegi all pühapäevaselt tühjas söögisaalis, kus vilistav itaallane oli just laotanud laudadele puhtad linad, jõudmata neile veel lilli asetada, isegi siis, kui talle veerandtunnise ootamise järel viimaks hommikueine toodi, ei saanud ta öisest tusatujust veel lahti.

Ta ei kuulunud nende hulka, kellel unega raskusi on. Ta oli rahulik ja tasakaalukas ning magas alati sügavalt ja unenägudeta. Aga möödunud öö oli olnud teistsugune. Ta oli korrapäraste vaheaegade järel üles ärganud ja kella kontrollinud, see ei olnud kunagi seisnud, kuid osutid olid ainult natuke maad hommiku poole edasi nihkunud. Ta oli ärganud keset segaseid unenägusid ja teda ärritas, et ta ei suutnud neid meelde tuletada. Need olid nagu peoga pühitud, ei allunud üldse tema kontrollile.

Ma sain Lola juures kindlasti midagi niisugust, mis mõjus mulle halvasti, mõtles ta, see on ainus mõistlik seletus.

Kui ta munakoosesse auku koksis, valgus vedel kleepjas kollane tal sõrmi mööda alla.

Kurat, pomises ta, see ka veel!

Aga ühte unenägu mäletas ta selgesti, see oli kõige viimane ja ta oli südame pekstes end selle küüsist lahti rebinud ning prille kobanud.

See oli minust lapsik, mõtles ta, unenäod ei tähenda midagi, absoluutselt mitte midagi.

Kuid pildid, mis unenägu oli tema ette laotanud, olid ikka veel üksikasjaliselt selged.

Ta on välismaal, ei tunne ümbrust ära, aga arvab, et linn on Berliin, ta viibib seal tähtsal ülesandel ja portfellis on tal salajased toimikud. Ta läheb ühte tagahoovihotelli, tunneb väravavõlvi alt sisse minnes tagahoovi prügitiinide raskelt imalat lehka, kobab järsust kulunud trepist käsikaudu üles, avab ettevaatlikult ukse, millel on silt Hier!!!, ning imestab hüüumärkide üle, ja kui ta halli jõuab, tunneb ta ära oma isa esiku lõhna, ja keset põrandat vedelevad papa kulunud nõorsaapad. Tal läheb nende peale süda täis, need ei tohi teda ülesande täitmisel takistada, ta lööb need jalaga eest, lükkab klobinal üksteise vastu pörkavatest värvitud niidirullidest kardina otsustavalt kõrvale ja astub kergelt kumardades pimedasse tuppa.

Ainuke valgusallikas on väike punase varjuga öölamp, ja ehkki ta ei ole iial üheski bordellis käinud, on ta täiesti kindel, et see on tüüpiline bordellivalgustus, ning teda valdab kohe äge erutus. Ta kuuleb voodist oigamist ja hiilib ligi. Aga voodi ots on arutult kõrge ja ta peab jalapingile ronima, et üle serva vaadata. Ta vahib otse Ingridi näkku, Ingridi pikad mustad juuksed ripuvad higistena üle õlgade alla ja üks salk on talle suhu sattunud. Ta närib seda, heidab aeg-ajalt pea taha ja oigab. Ingrid on kaksiratsa üle tõmmu paksu mehe, kelle rinnal ja kõhul kasvavad mustad karvad, ning laseb temaga kiiret tulist traavi, ta kuuleb lupsumat häält ja nõrka popsuvat peeru, mida Ingrid just orgasmi eel kuuldavale toob, näeb, et mehe riist tema jalgade vahel on sinakaspunane ning punsunud, ega mõista, kuidas see sisse mahub, ta ju teab, kui kitsas ja kuiv Ingrid mõnikord on.

Samal hetkel kuuleb ta nooremaid õdesid-vendi trepikojas mängimas ja viipab talle hoiatavalt, ta püüab tabada ema pilku, tõuseb varvastele ja katsub kätt temani küünitada, aga ema tõmbub kõrvale, vaatab temast otse läbi, teda ei ole emale sel hetkel olemas, ja ema läheb lõhki ning sureb, kui tal ei õnnestu teda peatada. Ühtaegu jookseb ta üle välja, komistab kivide otsa ja teravad kadakapõõsad torgivad teda, kui ta ei kiirusta, jääb ta rongist maha, ja ta teab, et rong on juba läinud. Ja samal ajal istub ta konverentsi-

laua taga, ta ei tea, kas see on Genfis või Reikjavikis, ta on oma portfelli ära kaotanud ja varsti on tema kord kõnelda, ja ta tunneb, kuidas üks käsi tumeda läikiva tammelaua all kobab tema püksiauku, teeb nõõbid lahti ja hakkab aeglaselt masseerima tema riista, mis on väike ja pehme. Siis rebitakse ta äkki toolilt püsti, välklampide valgus lahvatab talle näkku, telekaamera suriseb pehmelt ja suigutavalt ühes nurgas, ja kui ta katsub riista kätega varjata, tunneb ta, kuidas soe kleepuv sperma immitseb sõrmede vahelt välja, ning kuuleb, kuidas läbi toa kaigub mürisev naer: Mis su ema ütleks, kui ta seda teaks? Ja sa tahad olla töölispoiss, ptüi, pagan!

See oli ainult unenägu, mõtles ta, ja ei käinud minu kohta, hoopiski mitte. Me saame omavahel hästi läbi, elame rahu-likult ja üksmeelselt.

Ingrid oli selle pikapeale selgeks õppinud, äratundmisele jõudnud, et ei tasu talle pinna peale käia. Kui ta teda mõnikord provotseerida püüdis, tõusis ta sõna lausumata püsti ja läks minema.

See ei ole argus, tavatses ta öelda, see on julgus. Sellel, kes teab, et tal on õigus, ei tarvitse tülitseada.

Sellel, kes on tugev ja tasakaalukas, ei tarvitse ennast alandada, mõtles ta, ja talle meenus järsku sõnavahetus vanemate vahel õige kaua aja eest, kui nad elasid veel Kirikumäel. Ema oli nutust punaste silmadega sisse tulnud ja kõõgis jõuetult toolile vajunud.

Nad ütlesid ära, nuuksus ta, me oleme juba liiga palju saanud.

Nojah, ütles isa, siis on minu kord klunima minna. Kui oled küllalt vaene, siis on uhkus neetud luksus.

Jutt oli ilmselt tööpuuduse-abirahast, mõtles ta ja meenus, et tal endalgi oli tulnud paaril korral vanamehega kaasa minna, vantsida Rahvamajja ja seista pikas looklevas sabas, kus kõik kirusid Kreugerit¹ ja lootsid, et insenerihärrad mõtleavad välja midagi uut.

Või vaestehoolekandest, mõtles ta, vahel olid nad ju sunnitud sinna minema. Isegi sellest alandusest ei pääsenud ema.

¹ Kreuger, Ivar (1880–1932) — Rootsi suurkapitalist, kelle rajatud tohutu tuletikukontsern majanduskriisi aastail 1929–1932 pankrotistus; lõpetas elu enesetapuga.

Ingrid oli katsunud temalt vahel, eriti esimestel aastatel, välja pressida, kuidas ta käsi väiksest peast oli käinud, aga tema oli alati peenetundeline olnud, kõrvale puigelnud ja teda ülearustest üksikasjadest säästnud.

Ingrid ei suuda seda nagunii õieti mõista, mõtles ta, ainult see, kes on kaelast saadik häda ja viletsuse sees olnud, võib tunda, kuidas see lõhnab.

Mina mäletan seda senimaani, mõtles ta, sellepärast ma sinna tagasi ei tahagi.

2

Kui Per-Ola mõni minut enne poolt ühtteistkümmend söögi-saali tuiskas, ei olnud enam mahti nukraid mõtteid mõlgutada, ja ta nakatus peaaegu silmapilk väikevõlale ülevoolavast ettevõtlikkusest. Pikapeale võis see väsitavalt mehaaniliseks muutuda, kuid praegu tundus vaheldus hädatarvilik. Oli vaja, et teda hommikuraugusest üles raputataks ja virguma sunnitaks, närvast, raskesti määritletavast murest, et miski on tal käest libisemas, eemale kistaks.

No kuidas öö läks? küsis Per-Ola ja valas endale tassi kohvi, raskes hõbekannus oli veel natuke leiget põhjapära järel.

Ikka hästi, ütles ta kärmesti, magasin öö läbi nagu kott, mul ei ole unega, jumal tänatud, kunagi raskusi.

Ta oli musta ülikonna selga pannud, aga Per-Ola laitis selle maha:

Tõmba midagi lihtsamat ja toekamat selga, äkki tahame vahepeal autost välja karata ja raasike ringi traavida!

Kuni ta musta ülikonda reisivattide vastu vahetas, istus Per-Ola kirjutuslaua taga ja vilistas, rõõmsalt ning puhtas toonis, lapates samal ajal isa pabereid. Järsku vilistamine lakkas, Per-Ola kummardus kirjutuslaua kohale ja pöördus siis ümber, neljaks kokkumurtud koltunud veerandpoogen käes. See oli ema surma järgne pärandiloend, ta ise oli sellest juba vanamehe korteris silmad üle libistanud ja teadis, et tint on tuhmunud, et kiri on kohati loetamatu ja paber nii habras, et pudeneb lehte lahti murdes peaaegu koost.

Sa oled selle üles leidnud? ütles Per-Ola üllatunult. Vat kui vahva. Ma arvasin, et see on kaduma läinud. Päps ei suutnud kunagi meelde tuletada, kus see on, kui ma selle järele pärsin.

Nojah, vanamehel oli vist enamikust asjadest kehv ülevaade, ütles ta ja katsus loodenpalitult karvatuttidest ning okastest puhtaks harjata.

Ära seda ütle, vaidles Per-Ola vastu, tõntsiks ei jäänud ta kunagi. Aru oli tal minu meelest lõpuni tähelepanuväärselt selge, ta oleks ju ikkagi varsti seitsekümmend saanud.

Sa tahad siis öelda, et käisid temaga läbi? ütles ta ja ajas ennast sirgu.

Püüa nüüd ettevaatlik olla, mõtles ta, ära ütle liiga palju.

Per-Ola oli lugemisse süvenenud, tõi aeg-ajalt kuuldavale nõutust, imestust väljendavaid hääletsusi ja vastas alles pärast pikemat järelemõtlemist:

Läbi käima ei ole võib-olla kõige parem sõna. Ma nägin teda vahetevahel linna peal, hüppasin korra või paar nädalas tema poolt läbi ja teinekord käis tema meie pool Tillbergas. Talle meeldis aias nokitseda, nii et kui meil abi vaja läks, pidi ta käed külge panema.

Jajah, ütles ta ja niisutas huuli, teadmata õieti, kuidas jätkata. Nii et temast oli sedavõrd asja?

Per-Ola murdis pärandiloendi hoolikalt kokku, pani kirjutuslauale tagasi ja ütles rõhukalt:

Aga muidugi, mis sina siis arvasid?

Ta piirdus õlakehitusega, ei tahtnud nii vara hommikul vaidlust esile kutsuda, tõmbas palitu selga ja ütles:

Päris põnev on vanu kohti jälle näha. Kas võtame sinu või minu auto?

Minu oma, kui see kõlbab, ütles Per-Ola pisut venitamisi, nagu oleksid ta mõtted mujal. Kuuekümmene teise aasta Duett ei ole ühe büroojuhataja silmis võib-olla kellegi auto?

Ära räägi rumalusi, ütles ta, püüdes häälele vaba ja muretat kõla anda, ta ei olnud mees, kes torgetele tähelepanu pöörab, ja avas veidi ülepakutud rüütellikkusega koridori viiva ukse. Päris mõnus on kord ka kaasasõitja olla.

3

Kerge tusatujuaime haihtus kohe, kui nad olid autosse istunud. Tänavad olid pühapäevaselt tühjad, ja kui nad teel Paju tänavale ja Enköpingi maanteele korra sadamasse põikasid, nägid nad, et udu on hajumas.

Kui ma tulin, oli tasandikul enne linna lausa somp, ütles Per-Ola, aga nüüd tuleb päike välja, nüüd teeme tõelise lõbusõidu. Torkame kõigepealt Kungsårasse, eks?

Otsusta sina, ütles ta turvavööd kinnitades, sa tunned teid paremini kui mina.

Ringsõit oli Per-Ola idee ja ta ei tahtnud tema õhinat maha jahutada.

Vahel on kasulik vanu kohti uuesti külastada, ütles Per-Ola äkki, kui nad viadukti alt läbi said ja Paju tänavale jõudsid. Meenub asju, mis on ununenud. Seepärast tuleb juhust kasutada, kuni veel midagi vaadata on, pärast läheb kõik raskemaks.

Ma mõtlesin sellele eile, ütles ta ja kummardus ette. Malmabergi tänavas ei ole enam midagi järel, ainult asfalt. Oli kuidagi imelik, peaaegu unenäolik tunne.

Jah, sinul eriti, ütles Per-Ola ja andis meeletult signaali, kui tal ühest Amazonist just enne Rahvaparki mööda õnnestus sõita. Sind ei ole ju kaua näha olnud, kodukandis, ma mõtlen.

Mul on muude asjadega palju tegemist olnud, ütles ta, kõige ei jätku aega.

Me oleme seda märganud, ütles Per-Ola.

Rahu, ainult rahu, mõtles ta, ära lase ennast provotseerida.

Ja taat loomulikult kannatas selle all, ütles Per-Ola ja tema hääl oli rutakas ning ebalev, nagu oleks ta häbematusel väljaütlemisel kõhelnud. Talle oleks kindlasti meeldinud, kui sa endast mõnikord elumärki oleksid andnud.

Ma ei pea sellega sugugi leppima, mõtles ta, tal ei ole mingit õigust mind süüdistada.

Ta hingas sügavalt ja võttis endale rohkesti aega, enne kui vastas, ta ei tohtinud ägestuda.

See kõlab pentsikult, ütles ta ja tema hääl oli eeskujulikult erapooletu. Just tema soovis ju nõnda, sa tead seda niisama hästi kui mina.

Per-Ola raputas tõrjuvalt pead ja ütles pika vaikimise järel, kui nad olid jõudnud juba tasandikule enne lennukvälja, mille laternad kumasid läbi piimja udu jäänuste:

Issanda viits, Erland, sa ei mõtle seda ometi tõsiselt? Et taat oleks midagi niisugust ütelnud? Ja seda mõtelnud?

Arva, mida soovid, ütles ta, ma tean, kuidas asi oli.

Mitte mingit tüli, mõtles ta, pahandusi ei tohi tekkida.

Uus tee oli sirge ja kiire, pikkade pehmete kurvidega, ja ta katsus meelde tuletada, kui kõver ning kitsas oli olnud vana maantee, kuidas see oli loogelnud, kui raske oli olnud

autodel üksteisest mööda saada ja missugune ettevõtmine oli olnud iga käik isa vanemate poole.

Me käisime nende pool tihti, ütles ta ja Per-Ola oli pisut imestunud näoga, kuni taipas, kellest on jutt. On sul meele, et mõnikord pidime vankripära peal kohale logistama? Või jälle mõne sinnapoole mineva veoauto kastis kükitama?

Jah, ütles Per-Ola, ehkki ma tean sellest rohkem jutu järgi. Aga ma mäletan, kuidas nad meie eest hoolitsesid. Me saime magustoiduks vahukoort, on sul meele?

Jah, ütles ta, nad pidasid memmest sedavõrd lugu, et lasksid meid sinna tulla ja ennast priskeks pugida, kui vanamees ei viitsinud tööd teha.

Per-Ola vaatas talle otsa, vähendas kiirust ja pidas kinni, kasutades peatumiseks üht neist loomlikest möödasõidu-kohtadest, mille lennukite seisutaskud ühtlaste vahemaade tagant moodustasid: need olid suuresilmalise maskeerimisvõrguga kaetud ja kettidega hädapärastelt eraldatud. Per-Ola otsis armatuurilaua laekast kollase Blendi-paki, nipsutas ühe sigareti välja ning väntas küljeakna alla, nii et sai pooleldi tema poole pöördudes küünarnuki sinna toetada. Ta suitsetas sõnatult, veidi närviliselt pahvides, ja raputas siis ülepakutult ning dramaatiliselt pead.

Ei viitsinud tööd teha, ütlesid sa. Per-Ola hääl oli nüüd arusaamatult vaenulik ja terav. Mis pagan sa sellega tahtsid öelda?

Just seda, mis ma ütlesin, ütles ta rahulikult, just nii rahulikult, nagu ta alati vastas, kui talle teenimatult kallale tungiti. Järjekindlat töötajat ei olnud vanamehest õieti kunagi, iseäranis rohke vastutustundega ta ennast ei koormanud, selles võime arvatavasti kokku leppida?

Per-Ola muljus sigareti kuhjaga täis tuhatosis ägedalt puruks ja ei paistnud märkavatki, et mitu vana koni kerkis üles ning kukkus põrandale.

Ja see peab taadi kohta käima? ütles ta. Siis ma ei taipaküll mitte mõhkugi. Ega sa äkki ära ei unusta, et kolmekümnendatel aastatel oli jõe tööpuudus? Et ta pidi pikki puhke tööborsi uksi kulutama? Ja vahepeal hädaabitööde veeringutega läbi ajama?

Ma ei unusta mitte midagi, ütles ta, aga sellele, kes tahtis tööd teha, oli tööd kindlasti ka siis. Just nagu nüüdki, hakkajatele leidub alati tööd. Kuid Valle oli pussakas, ja sa ei saa ometi tagasi ajada, et ta jõis ennast põhja?

Viimastel aastatel jah, ütles Per-Ola, siis oli tal vahest tsipa raske piiri pidada. Aga me rääkisime ju kolmeküm-nendatest aastatest, kui me olime väikesed. Siis ei saanud tal vist viina jaoks kuigi palju üle jääda.

Hollallaa, ütles ta, suutmata päriselt vältida natuke pilk-likku tooni, see kõlab üsna ilusti. Aga ma ei ole unustanud, kuidas mams nuttis, kui ta õhtuti trepikodasid küürimast koju koigerdas, ja mis ta ütles siis Valle kombe kohta palka «Mimeris» maha laristada või puskari peale raisata. Just tema õlgadele langes kogu koorem, just tema hoidis kõike koos. Ja seda ei suutnud vanamees talle kunagi andeks anda, sest mingi pentsik uhkus oli vist küll temalgi.

Per-Ola oli näost roosatama lõõnud, ta oli ilmselt aru saa-nud, et oli ülekohtune olnud, ja kogeles pisut, kui ta moo-tori käima pani ja suurele teele tagasi sõitis:

Sa oled ju vanem ja mäletad muidugi natuke rohkem. Aga see kõik ei klapi hästi sellega, mis paps rääkis. Ja me puutusime ju üsna tihti kokku, nagu sa tead.

Viimane kõlas nagu ähvardus, aga ta ei lasse ennast lõksu meelitada.

Tal ei ole nagunii midagi ette tuua, mõtles ta.

Ja juhtis siis jutu otsustavalt arukamatele radadele.

Kuidas sul endal muide läheb? ütles ta ja oli rahulik ning sõbralik, vähimagi vimmata, tal ei olnud kalduvust pikka viha pidada. Hirmus kahju, et Helen...

Ei ole enam viga, ütles Per-Ola ja vāntas küljeakna üles, jättes ainult kitsa pilu lahti. Esmalt võttis küll eluisu ära. Aga nüüd me oleme harjunud, mõnevõrra vähemalt. Ja lap-sed on tublid, aitavad majapidamist vee peal hoida.

Per-Ola naine Helen oli 1972. aasta suvel ootamatult, kõi-geest paarinädalase haiglas viibimise järel vähki surnud, ole-mata veel kolmekümne viie aastanegi. Ta ei olnud temaga eriti sageli kokku puutunud, aga Helen ja Per-Ola olid viie-küm-nendate aastate lõpus mitu korda neil Banērgatani kor-teris külas käinud. Heleni matusest ta ei olnud saanud osa võtta. See oli toimunud parajasti sel ajal, kui ta oli valmis-tunud koos perekonnaga Itaaliasse puhkusele sõitma. Ühest kui teisest oli välja paistnud, et Per-Ola on kitsikuses, ja ta oli vennale 500 krooni peale tšeki saatnud, see oli olnud Ingridi ettepanek, aga ta oli sellega vähimagi kõhkluseta nõusse jäänud, ehkki see žest pani puhkusekassale kõva põntsu. Ta ei olnud mees, kes keeldub aitamast, kui aita-mine on mõttekas.

Nad on nüüd suured? ütles ta sissekukkumise ohtu välti-des: ta teadis, et tal on nimelega raskusi.

Monika saab varsti kaheteistkümneseks ja poisid on üks kümnene, teine kaheksane, ütles Per-Ola. Ja nad on tublid, tead sa, hoolitsevad enda eest ise, kui koolist koju jõuavad. Monika on tänavu koguni lõunat hakanud vaaritama, kui ma töölt tulen.

Per-Ola katkestas jutu, kummardus rooli kohale ja vehkis innukalt parema käega:

Kas sa Klinta tantsulava mäletad? Kindlasti käisid sa oma rohelises nooruses seal mõnikord lusti löömas?

Tuli ette, ütles ta üksikasjadest hoidudes, tal ei olnud kombeks erootiliste võitudega kelkida, see jättis tema mee-lest haiglase raugalikkuse mulje.

Oojaa, ohkas Per-Ola, üteldagu minu kohta mida tahes, aga loomulikult käin ma torutangidega osavamini ümber kui elektrivispliga. Nii et ma ei ütle Monika teenetest ära.

Õigupoolest tean ma temast üpris vähe, mõtles ta.

Per-Ola oli kodust varakult kadunud, kohe pärast seda, kui hoolekandeorganid olid pisitüdrukud Dingtunasse ja Salasse paigutanud, ühte Köpingi perekonda kasvatada antud. Aeg-ajalt oli tal lubatud koju käima tulla, kuid vähe-haaval olid kokkupuuted üha harvenenud.

Alles Enköpingsis aega teenides sattusin ma temaga jälle kokku, mõtles ta, ja talle meenus järsku, kuidas ta oma all-ohvitseri-väljaõppe ajal Neljandas tankirügemendis oli koha-nud ühel päeval Per-Olat, kes oli siis kasuisa firmas toru-lukksepa õpilane ja rügementi ohvitseride kasiino roiskvee-torustikku puhastama kutsutud. Ta oli näo ja impulsiivsed liigutused ähmaselt ära tundnud, kuid kaua kõhelnud, enne kui oli võtnud südame rindu ja küsinud nime. Ühtlasi mee-nus talle ka tol päeval kodus valitsenud rõhuv meeleolu, kui lastekaitsekomitee valjud tädid kolmandat korda neile tulid ja poisi ära viisid. Vanamees oli istunud täiesti apaatselt sohval, arvatavasti pohmeluses nagu harilikult, ja vahtinud tuimalt maha, sellal kui nutvat noorimat poega riidesse pandi ning ülejäänud riideräbalad kokku korjati ja pruuni pakkimis-paberisse kääriti. Ta oli kühmuvajunult sohval istu-nud, kohmetult piipu näperdanud ja aeg-ajalt närviliselt laupa pühkinud.

Aga ta ei teinud katsetki vahele segada, mõtles ta, selleks ei olnud tal kuraasi.

Kas sa olid kaheksane? küsis ta.

Per-Ola pahvatas naerma ja lõi sõrmeotstega virrdi vastu rooli:

Nüüd sa olid küll vähe hajali. Sügavaisse mõtteisse vajunud, eks? Mis kaheksane? Ja millal?

Kui nad sind Köpingisse saatsid, ütles ta ja ajas ennast sirgu; ta pidi peale passima, et ta tukkuma ei jääks, tal võis autos kergesti igasugune erksus kaduda, kui ta ise ei juhtinud.

Ei, ma olin napilt seitsmene, ütles Per-Ola, see oli 1943. aasta kevadel, vist aprillis. Paps pidi jälle Värmlandi met-sadesse kaitseteenistusse minema.

Õigus küll, nüüd mul tuleb meelde, ütles ta kärmesti. Nad ütlesid, et sind viiakse ainult ajutiselt ära. Aga sul ei tarvitsenud tagasi tulla. Ja see oli arvatavasti sinu õnn, sul oli Vestlundide juures kindlasti palju parem. Nad olid tublid, eks?

Seda küll, nad olid tublid ja toredad ja kõike, mida sa soovid, ütles Per-Ola, aga ma igatsesin koju. Papsis oli iga-tahes midagi erilist, ja õed-vennad on ju ikkagi õed-vennad. Nii et ma unistasin kojupõgenemisest, et võida päkad vastamisi köögisohval magada ja sinu ja Håkani ja Karl-Erikuga tekkide pärast krääselda.

Kurvis, kus Kungsåra kirik teispool kitsast orgu järsku nähtavale ilmus, jätkas Per-Ola:

Ja siis unistasin ma muidugi võimalusest siia Emmy ja Fransi ja Hulda ja Johani juurde tulla, see oli minu silmis nagu taevariik.

Jajah, ütles ta, püüdes täiesti rahulikuks ning külmaks jääda, meie nõudmised ei olnud tollal kuigi suured. Vana-meies ei olnud meid ju selles suhtes ära hellitanud.

Ometi hakkas tal süda pisut kloppima, kui Per-Ola pidur-das, sõitis madalamat käiku sisse lülitades üle teeperve pehme lumehange ja tükikese maad vabadikukoha vana sissesõiduteed mööda edasigi.

Aga ära muutu sentimentaalseks, mõtles ta, see kõik ei puutu õieti sinusse.

4

Per-Ola ainult itsitas ülemeelikult tema kartuse üle, kas on ikka sobilik võõrastel kruntidel ilma maaomaniku loa ringi trampida:

Ära räägi rumalusi, pea meeles, et me oleme nüüd maal.

Ja ei ole kedagi, kes võiks pahaks panna, et me tahame näha, kuidas Emmy ja Frans elasid!

Per-Ola käitus ülemeeliku kodususega, peaaegu lapseli-kult hirsates, põtkis lagedale kõrged rohmakad graniitpos-tid, mis vanasti olid uhkelt talu õueväravas seisnud, kuid nüüd mahavarisenult kraavikaldal vedelesid, pooleldi lume ja külmunud kulurohuga kaetud, traavis õue mööda ringi ja ohootas rõõmsalt iga viimase kui vana kodina peale, mis ta leidis, kalpsas praguliseks kuivanud kojatrepile ja saku-tas ukse käerauda, nagu oleks ta lootnud, et uks on lukus-tamata, puged läbi seinte ääres kasvavate rägupõõsaste, et ligi pääseda, nina vastu aknaruutu suruda ja tühjadesse tubadesse vaadata, jooksis alla halli lagunenud pesukoja juurde laugja õuema servas oja kaldal ja vehkis ohoota-des pehastanud kurikaga, mis seisis otsseina najal, käis ära pooleldi maa sisse kaevatud tsementeeritud keldri juures ja tonksas jalaga selle ust, tegi jooksupalu ringi ümber lauda, mille katus oli ammu keskelt kokku vajunud, nii et pehas-tanud pennid nukralt välja paistsid, ja sakutas optimistlikult iga ust.

Ise liikus ta aeglaselt ja väärilikult hoonete vahel, endal pärssiv tunne, et teeb midagi lubamatut, mures, et peab kel-lelegi seletama, miks nad siia sisse on tunginud ja puutuma-tule lumevaibale jälgi tallavad.

See paneks ainult piinlikkusest punastama, mõtles ta ja astus hästi ettevaatlikult, kui ta vana teerada mööda alla lauda otsa taha kemmergu poole läks, ta kartis lumes libas-tada, see tundus lõunanõlvakul peaaegu märg.

Ja näe, mis siin on, hüüdis Per-Ola võidukalt, milleltki päris laudaukse kõrval lund pühkides, kas sa tapapingi tun-ned ära?

Ei, ei tunne, ütles ta kähku, mõistmata õieti, miks ta nii ütles, loomulikult tundis ta pingi ära, just selle peal ju vana-ema harilikult istus, kui ta kalu rappis, mis vanaisa või Johan ojast või lahest olid püüdnud.

Või veel, ütles Per-Ola ja kergitas tugevate luipu jalga-dega rasket jämedat halli pakku. Muidugi tunned, selle peal sa ju näitasidki mulle, kuidas kanal pead maha koksa-takse, ütlesid, et sul oli lubatud seda teha, kas sa ei mäleta? Ja kas sul pole meeles, kuidas kana ringi lidus, kui sa olid mööda lõonud, kuni Emmy tuli ja talle otsa peale tegi? Kas sa ei mäleta?

Ei, ütles ta demonstratiivse ükskõiksusega kõrvale pöör-

dudes, tal ei olnud mingit himu sääraseid lollusi meelde tuletada, see, mida ta kaheteistkümneaastaselt võis teha või tegemata jätta, oli praegu täiesti ükskõik ning tähtsusetu, ja kanast, kes just siis tiibadega peksma hakkas ja tema käest lahti rabeles, kui ta parema käega liiga raske kirve tõstis, ei olnud tal vähimatki tahtmist rääkida, ainuüksi sellest, kui talle meenus poolviltu kaela tabanud kirve kopsatus ja käele pursanud vere soojus, oli küllalt, et panna teda siiatulekut kahetsema.

Nojah, kui ei, siis ei, ütles Per-Ola, eks võtame siis mõne teise loo!

Tema häälest kostis kergelt solvumist, aga siis ta vist taipas, kui taktitult ta oli käitunud, ja muutis kähku tooni:

Need olid ilusad päevad, mis me siin veetsime, kui vanakesed veel elasid.

Nii Emmy kui Frans olid surnud 1944, Frans hommikuse lüpsi ajal Mõisas, Emmy paar nädalat hiljem, kurvastusest, nagu öeldi. Erland teadis, et oli osa võtnud mõlemast matusest, kirikus künkaharjal, otse suure kõrge lauda kõrval, kus vanaisa oli vabadikukoha rendi katteks päevilisena tööl käinud, aga ta ei mäletanud neist peaaegu ühtki üksikasja, peale musta krabiseva paberiga kompvekkide ja selle kõne vägeva lõpuosa, mille mõisaomanik kiriku vastas koolimajas peietel oli pidanud. See oli käsitletud Rootsi ja tema põllumajanduse vajadust ustavate teenrite järele ning lõppenud sellega, et mõisaomanik tõmbas taskust kuldkella ja hoidis seda üldiseks uudistamiseks käes:

Sellest oleks saanud minu tänu Frans Nilssonile tema kahekümne viie aastase hoolsa töö eest, kui Issand Jumal ei oleks teda neli kuud liiga vara ära kutsunud. Kui ma ulatan selle nüüd tema pojale Johan Nilssonile, siis sünnib see lootuses, et ta teenib mind edaspidi niisama truult, nagu tegi seda tema isa.

Kõik olid sellest suuremeelsusest liigutatud, mõtles ta, aga Johanile ei jätnud see peaaegu mingit valikut.

Johan oligi jäänud Kungsårasse edasi ja teinud mitu aastat topelt teopäevi, ühelt poolt vanemate, teiselt poolt selle kandikoha eest, mille ta juba varem oli rentinud. Pärast oli ta mõlemad välja ostnud.

Ja Johan, ütles ta, kuidas tema käsi ka käib? Ta on ometi elus?

Per-Ola tuli tema kõrvale ja pani oma vasaku käe ta paremale õlale:

Teist nii käbeatsakat annab otsida, ehkki ta on seitsekümmend seitse täis. Ta elab Ullvis vanadekodus ja tuleb teisi-päeval kindlasti.

Johan oli vanamehe kahest vennast ainus, kellega tal üldse oli sidemeid olnud. Vanim vend Manfred oli Örebros vabrikus tööl käinud, aga juba kolmekümnendate aastate alguses põhja rännanud ja kaugel lapi põrgus kroonutorpariks hakanud, teda ei olnud ta enda meelest kunagi kohanud.

Per-Ola viis teda endaga kaasa poolpõiki lauda taga asunud vana puukuuri jäänustest mööda ja ta tundis teeraja kohe ära. Just seda olid nad kasutanud, lipates Johani ja Hulda poole, kelle kandikoht asus kõigest sadakond meetrit eemal. Metsaservas jäi Per-Ola seisma ja osutas alla nägusalt ülevärvitud majakese poole, mille läikiv plekk-katus äkki välgatas, kui päike hallist udust läbi tungis.

Kas tunned lapsepõlveidüllil ära? küsis ta. Sa peaksid sellest ju palju rohkem mäletama kui mina?

Jah, ütles ta, ja talle meenus järsku kärbeste pirin, kes hommikuuniselt sagisid päikesepoolsel seinal, kui ta alles poolpaljalt istus päikesesoojal kojatrepil ning nägi onu Johanit pärast hommikust lüpsi Mõisast üle väljade koju tulevat. Ja suhu sügenes jahedate kirsside maik, niisama selgesti tajutav kui märja lume lõhn tema ümber.

Jah, ütles ta jälle ja võttis ennast kokku, ma mäletan seda. Aga see on liiga kaugel minevik, sellel ei ole nüüd enam mingit tähtsust, ega ju?

Auto juurde tagasi minnes põikas Per-Ola lauda taha vett laskma, kuid tuli kohe tagasi, tirides vana kriuksuvat jalgratast.

Ta tundis selle otsemaid ära:

See on papsi vokk, ütles ta, märgates liiga hilja, et oli kogemata Per-Ola väljenduslaadi omaks võtnud.

Täpipealt, ütles Per-Ola ja tonksas jalaga vana roostes Monarkenit, just sellega väntas paps hommikuti tööle, toidukarp pakiraamil.

Mina seisin harilikult aknal ja lehvitasin, ütles Per-Ola, värvavast välja keerates vaatas ta alati tagasi ja viipas mamsile.

Seda ma küll ei mäleta, mõtles ta, aga ei ütelnud midagi, ta ei olnud mees, kes teiselt tema illusioonid röövib.

Kuid Valle ei viibanud iial, mõtles ta, ta ei olnud niisugune.

See oli kuuekümnendatel aastatel minu piirkond, ütles Per-Ola, kui nad pärast tiiru ümber kiriku olid Bjuggstast läbi sõitnud ja otse põhja Tortuna poole keeranud, neil külahaheteedel võin ma kinnisilmi sõita.

Kuni nad Kungsåras ringi vaatasid, oli udu veelgi hõrenenud ja varakevadine päike soojendama hakanud. Öine härmakord teekattel oli ära sulanud, Dueti tagaots liuhkas vahel järskudes kurvides kiviaedade vahel, ja siis libisesid lahtised tööriistad tagaistme taga kolinal üle puust põrandaliistude.

Künnivagude põhjas valendas lund, aga tükati oli maa täiesti paljas ja muld niiskelt must.

Sel aastaajal on ilus, ütles Per-Ola, pidas kinni ja osutas üle põllu kivise mäekühmu poole, kus kasvas kõrgeid sirgeid kadakaid. Näed sa valgust?

Ta oli muide siit kandist pärit, Helen, mõtlen ma, lisas ta hetkelise vaikuse järel, vähe aja pärast näeme maja, see on kohe järgmise põllu taga.

Me kohtusime esmakordselt 1955. aastal Ångsös jaaniõhtupeol ja ta lubas mul ennast koju saata, ütles Per-Ola ning nühhkis nimetissõrmega huuli. Mul oli tollal mootor-ratas, vana Triumph, ja talle meeldis kiire sõit. Järgmisel hommikul, jaanipäeval niisiis, pakkus tema ema selles lehtlas kohvi, mida sa maja ees näed, ja isa oli alussärgi väel ja muigas ja tahtis juba pruukosti juurde ühe klõmaka saada. Nad on ikka veel käbedad, ehkki on nüüd pensionile jäänud ja elavad Skultunas kahetoalises kooperatiivkorteris; nende juures lapsed täna ongi.

Mis kõige hullem, paistab, et nad ei saa sellest üle, mis Heleniga juhtus, lisas Per-Ola ning tema hääl läks ohtlikult tumedaks. Ja ta oli priima, tema asemele mõnda harilikku lehtsabaniru majja ei tooda.

Nii et sa ei kavatse siis hädapalavalt uuesti abielluda? ütles ta ja müksas venda üleannetult külje pihta, ta sooviski, et tema küsimus jätaks üleannetuse mulje, pealetükkivaks muutumine ei olnud talle omane. Sa oled ju kõigest kolmekümne kaheksa aastane, nii et küllap mehejõudu veel jagub.

Oojaa, ütles Per-Ola ja võttis samuti lõõpiva tooni, väikemees tõstab veel hoolega pead. Aga, lisas ta ja siis oli lõõp temast juba kaugel, ma ei usu, et jaksan enam otsast pihta

hakata. Ja nii hea kui Heleniga ei saa ühegi teisega nagunii olla. Järelikult, mis mõtet sellel siis on?

Muide, jätkas Per-Ola, kui nad olid Tortunas raudteest üle sõitnud, pühapäevaselt tühjast alevist läbi jõudnud ja Sevala poole keeranud, kuidas teil endal läheb, Ingridil ja sinul? Tema ei tahtnud ka kaasa tulla?

Suurepäraselt, ütles ta, peaaegu liigagi hästi. Varsti kakskümmend aastat ilma vähimagi tülihakatseta, neid ei ole palju, kellel niimoodi klapih.

Ja Ingrid rassib ka ja ajab kõva raha kokku? ütles Per-Ola natuke ülearu uudishimulikult, just nagu oleks ta väikevõlle juba liiga ligi lasknud.

Oojaa, ütles ta, aga Sträng viib peaaegu kogu kupatuse.

Paps päris tihti tema järele, ütles Per-Ola ilma igasuguse üleminekuta, ta pidas Ingridist kõvasti lugu.

Ta hoomas kohe väikest etteheidet, mis repliigis peitus, kuid hoidus sellele vastamast, ta oli otsustanud end mitte provotseerida lasta ja ei teinud vahemärkuse peale teist nägugi, vaid vahtis demonstratiivse uudishimuga autoaknast välja.

Tal ei ole mingit õigust mulle ligi tikkuda, mõtles ta, ainuüksi sellepärast, et ollakse juhtumisi sugulased, ei saa endale veel niisuguseid vabadusi lubada.

Just Per-Ola oli ette pannud ka Sevallast läbi sõita ning Henningi ja Marika majale põgus pilk heita.

Mitte et mul oleks nendega palju pistmist olnud, oli Per-Ola ütelnud, aga nad olid ju ikkagi meie emapoolsed vana-vanemad. Olgu küll, et meile üpris harva armu osutati.

Jah, ütles ta, nad kohtlesid meid rangelt.

Ja talle meenus, nii selgesti, nagu oleks ta fotot käes hoidnud, vana pruuni suuredust, mida ta oli kunagi näinud, ta ei mäletanud, kus ja millal, aga kahe valju, äraostmatu vanainimese üksikasjalik pilt seisis tal ikka veel silme ees, kui ta seljatoele naaldus, lastes sumedasse märtsivalgusse mähitud lauskmaapanoraamil väljas mööda libiseda:

Need kaks istuvad ligistikku teineteise kõrval kahel sirge pulkkorjuga toolil; toolid on asetatud kõrge ülestehitud voodi ette; see on kaetud valge heegeldatud päevatekiga, mis on nii lai, et ulatub põrandani.

Marika, vanaema — talle torkas pähe, et ta ei teadnud, kas ta oli seda mõistet otseses kõnetluses kunagi kasutanud, see sõna oli liiga intiimne, et seda saanuks ühendada

valjusega, mida temast õhkus —, Marika on abikaasast pikem, ta istub, selg sirge, jalad pika musta seeliku all, mis katab kingi ja on kõrgel üle puusade pingule tõmmatud, veidi laiali. Üll on tal tume pluus, pisut heledam kui seelik, võib-olla tumesinine, selle kaelus ulatub päris kurgu alla ja kätised on just pikkade sooniliste randmete kohal kinni nõõbitud. Suured käed lebavad põlvedel, sõrmed harali. Tal on sikuli kortsud kaelal ja juuksed kukla taha nähtamatusse krunni kõvasti kokku veetud. Suu moodustab kottis põskede vahel, mis lotendavad, olgugi et nagu on luiselt kõhn, kitsa triibu. Tugevatest tursunud veresoontest viirutatud käed on suuremad kui nagu.

Ta mees, Henning, istub tema vasakul käel, pisut kühmus, lāngus õlgadega, seljas valge maniski ja musta kravatiga laitmatult pressitud peenetriibuline ülikond. Kingad, puh-tad ja läikima löödud, on ligistikku teineteise kõrval, aga põlved on laialt irruli. Ka tema käed lebavad põlvedel, kuid on kergelt rusikas, ja paremast jääb mulje, nagu hoiaks ta nähtamatut piipu.

Tapeet tagaseinas kirendab lillevanikutest ja päris lae all, otse šablooni järgi maalitud poordi kohal, hämutab kitsas mustas raamis pilt, millel on algelises, lihtsustatud fraktuur-kirjas tikitud tekst: Issanda arm on igal hommikul uus.

Meie külaskäikudest sinna ma mäletan üpris vähe, ütles Per-Ola, õieti ainult seda, et kartsin Marikat. Ta oli nii pikk ja nii must, on sul meeles?

Jah, ütles ta, tal oli raske meiega leppida. Ja kulus ju palju aastaid, enne kui memmel lubati jälle koju käima tulla, kuus-seitse aastat vähemalt.

Ta mäletas väga hästi ema esimest külaskäiku sinna, kui Lola oli aastane ja tema ise viiene. Nii temale kui Håkanile, kes pidi järelikult umbes kolmeaastane olema, oli tehtud uued riided. Emal oli õnnestunud kioskitädi käest odavalt sinise sameti reste osta, ta oli õmmelnud neile põlv-püksid ja pluusi, ankrukujutisega suured messingnööbid ees, ja temal oli tulnud istuda maitseõuandjana köögis sohal, kui ema ühe oma kleidi ümber tegi, nii et see käis kurgu alt hästi kõrgelt kinni, ja pani sellele valge krookkrae, mille pehmed voldid varjasid kaela.

Paps rääkis sellest tihti, ütles Per-Ola, temaga ei tahtnud nad vist ei lõpuni tegemist teha.

Ei, ütles ta lühidalt, Valles nad kätt ei andnud.

Ja talle meenus järsku isa raev, kui ema oli otsustanud küllakutse vastu võtta, ehkki oli selge sõnaga öeldud, et see ei käi Valle kohta. Isa oli kõndinud köögis edasi-tagasi, prõmminud kapiuks, mõiranud ja katsunud teda takistada, kuid löönud viimaks käega.

Süüdistas iseennast, oli ta karjunud, kõik läheb kuradile, kui sa nende ees lipitsema hakkad!

Siis oli isa välja tormanud ja köögiukse enda järel kinni virutanud, ja ema oli nutnud ja tema ümbert kõvasti kinni hoidnud ja ütelnud:

Sa pead mulle lubama, et sinust kunagi niisugust ei saa kui temal!

Mõni päev hiljem olid nad teeale asunud, sõitnud esmalt rongiga Tillbergasse ja sealt bussiga edasi, ja kogu aja oli ema temaga rääkinud, kui tähtis on end vanaisa-vanaema pool kenasti üleval pidada, et nad käivad ainult härrasrahvaga läbi ja et ta ei tohi nende uhkele mööblile plekke ajada.

Aga te läksite ilma temata, ütles Per-Ola ja ta häälel kõlas peaaegu vaenulikult, see pidi ju meeles kibeaks tegema, papsil, ma mõtlen, ta pidi ennast ju õudsalt deklasseerunud tüübina tundma, või kuidas pagan seda nüüd nimetataksegi!

Ära memme arvusta, ütles ta, küllap ta teadis, mida tegi.

Aga talle meenus, et külaskäik oli valmistanud pettumuse ka emale, kujunenud talle võib-olla niisama haledaks kui temale ja Håkanile, Lola oli ju olnud liiga väike, et midagi märgata. Håkan oli hakanud nutma, niipea kui nad olid väravast sisse saanud, ja tema ise oli pärast sammaste vahelisest järsust kivitrepist üles minnes närvilisusest komistanud. Trepil ülemisel tuhvil olid oodanud Henning ja Marika, mustad ja koletu suured, käed vaheliti rinnal, ja talle meenus, kuidas ema oli hakanud värisema ja pigistanud eriti kõvasti tema kätt, kui nad neist paljudest astmetest pikkamööda üles läksid.

Seejärel oli ema puhtasse tuppa kohvi jooma kutsutud, kuid lapsed olid pidanud jääma kööki, ja Marika oli taganenud ja pahuralt selja keeranud, kui Lola talle lallitades lähenes.

Teda ei võetud mitte süllegi, mõtles ta.

Neile oli võimalus antud visiiti igal aastal puhuti korrata, aga hirmust nende vanainimeste ees ei olnud ta kunagi üle saanud.

Neil olid kurjad silmad, mõtles ta, nad vaatasid meie peale ülalt alla, panid memme ennast häbenema.

On muidugi üsna pentsik, ütles Per-Ola, kui nad Sevallale liginesid, et midagi säärast oli isegi siis üleüldse võimalik. Nii hirmus häbi ei saanud kuueteistkümneaastaselt lapse saamine ometi olla.

Neile ilmselt oli, ütles ta.

Per-Ola kõhkles liiga kaua surnuaia juures teelahkmel ja pidi tükikese maad tagurdama, enne kui sai alla kiriku poole viivale kitsale teele pöörata.

Kirikuteenri elamu oli asunud paremat kätt otse ümar-kaarse portaaliga kiriku kõrval, seda mäletas ta selgesti.

Maja on võib-olla lammutatud, ütles ta, kui nad olid möödunud ridamisi paiknevatest uutest üksikelamutest ja jõudnud lagunenenud kogudusemaja juurde, kus tee lõppes.

Nad tulid autost välja ning läksid jalgsi tagasi kirikuukse ette, ja siis hakkas Per-Ola naerma, veidi hüsteeriliselt lagistades, ning osutas esimesele üksikelamule, kollaseks värvitud pikale ühekorruselisele hoonele, mille ees oli kahe kleenukese sambaga rõdu.

Trepp, mõtles ta ja hammustas huulde, kõrge järsk trepp, mida ta nii selgesti mäletas, koosnes kahest tsementeeritud astmest.

Seal ta ongi, ütles Per-Ola, seal nad troonisidki, kirikuteener ja tema proua, kes olid nii kuradima peened, et papsile ei kõlvanud kätt anda. Ptüi, pagan, ütlen ma, ennem joodikust isa kui niisugused ennast täis untsantsakatest sugulased!

Ptüi, ütlen ma, jätkas Per-Ola ja sülitas enda ette, suunaga madala puittara poole, mis piiras aiamaalappi maja ümber.

Aed, mõtles ta, rohtaed, mis oli nii tähelepanuväärne, et me ei tohtinud üksi muru peal käia.

Ma ei saa sellest lihtsalt aru, pomises ta ja raputas pead, mitte nii ei ole see mulle meelde jäänud!

Per-Ola vehkis siis juba pikkade ärritatud, peaaegu vihaste sammudega auto poole, ja kui ta ise viivitamisi järele lonkis, tundis ta jalgades roidumust nagu pärast ägedat pingutust. Midagi oldi temalt röövimas, ta ei teadnud, mis see on, ja tal ei olnud äkki kõige vähematki õelda.

Ma tahan koju, mõtles ta.

Sellal kui Per-Ola porisedes ning ägedate, pisut hüsteeriliste liigutustega auto esiklaasi puhtaks kraapis, istus ta

sõna lausumata, ja isegi siis, kui Per-Ola tagurdades suurele maanteele tagasi sõitis ning kiiruse otsekohe kaugelt üle mõistlikkuse piiride kõrgele kruvis, ei suutnud ta vestluse jätkamiseks sobivat algust leida. Per-Ola ise katkestas mõne-minutilise otsustava sõidu järel vaikuse:

Ma sõitsin papsiga palju kordi sealt mööda, aga ta ei tahtnud kunagi kiriku juurde sisse pöörata. Ma saan temast nüüd paremini aru. Nad pidid ta elu põrguks tegema!

Aga sellel oli kindlasti oma põhjus, ütles ta kobamisi, esimest korda enda peale mitte päris kindel. Ja ega ta just kõige moekam väimees vist ei olnud. See ju teada, missugused sulased sel ajal olid.

Mõnikord sa seletad rohkem kui sa tead, ütles Per-Ola, kuid märkas ise häbematus ja püüdis seda irvitamisega siluda. Armatuurlaua laekas on karp «Läkeroli». Kas võtaksid selle välja? Pärast niisugust elamust võib suuvärskendus ära kuluda.

Nad olid jõudnud metsaalale ning tee lookles ridamisi järgnevate väikeste punaste kordatehtud popsimajakeste vahel, mida mets, mis oli tume ja tihe, pooleldi varjas, kadakad kasvasid päris tee veeres, ja kui nende ees jälle lagen-dik avanes, vähendas Per-Ola kiirust ning sõitis tigusammul üle igeriku puusilla. Teispool silda ta pidurdas ja peatus.

See on Väikejõgi, ütles Per-Ola selga sirutades, peaaegu liiga uhke nimi niisugusele ojanirele. Ja seal ülal, jätkas ta vastu esiklaasi kummardudes, seal ülal näed sa Hedensbergi. Just selles mõisas või lossis või häärberis, või milleks seda nüüd nimetada, oli mams teenijatüdrukukuks, kui paps teda esimest korda kohtas. Ja tead, kus paps elas? Just selles tares all jõe ääres, see oli sulastemaja, vähemalt vanasti. Ja siis lossi siit alt ei näinud. Sellest on ainult mõni aasta tagasi, kui uus noor krahv laskis koleda kuuseheki maha raiuda ja väravad lahti teha, nii et lihtsurelikelgi avanes võimalus sisse astuda ja hiilgust oma silmaga vaadata. Aga sel ajal, või veel!

Talle ei meenunud, et ta oleks siia kunagi enne saanud, ometi tundis ta ümbruse ära, ja olgugi et aukartustäratav laut oli kindlasti ümber ehitatud ning moderniseeritud, klap-pis see rabavalt hästi pildiga, mille vanamehe jutustused talle silme ette olid maalinud. Sinna oli Valle läinud viieteistkümneaastaselt poisiks ja sinna oli ta jäänud peaaegu kaheksaks aastaks.

Per-Ola sõitis esimese käiguga edasi, kumerast mäerinna-

kust üles, laudast ja kõrvalhoonetest ja läikivast silotornist mööda embleemiga ehitud lossivärvate poole. Paremat kätt nõlvakult paistis talle kätte valgeks krohvitud seintega puhas, klassikaliselt lihtne loss, ja sealt natuke maad eemal, lossikünka all nõos, asus teenijaskonna maja, ilus, äsja remonditud kahekorruseline hoone.

Seal põõningukambris mams elaski, ütles Per-Ola.

Ema oli olnud neljateistkümnenda aastane, kui ta alustas, seda oli ema talle palju kordi rääkinud, ja ta oli üksikasjaliselt kirjeldanud lossis valitsenud luksust, pehmeid vaipu, rasketes raamidest tumedaid maale, hunnituid vaase, mis seisid nurkades ja mida oli tülikas puhastada, tumedat mööblit, mida tuli iga päev tolmust pühkida ja läikima poleerida, söögisaali, kus kell nõudlikult helises, kui salvrätt oli vaja põrandalt üles korjata, varaseid hommikuid, pikki päevi, hiliseid õhtuid.

Ma tean seda, ütles ta, ja hää ei reetnud midagi tema tunnetest, ema rääkis mulle sageli, kuidas tema käsi oli käinud.

Seal võeti ainult suursuguseid inimesi vastu, oli ema ütelnud, ja need teadsid, kuidas ennast üleval pidada.

Ta oli saanud koha tänu sellele, et Henningil oli võimalik olnud tema pärast kirikuõpetajaga rääkida, ja kirikuõpetaja omakorda oli soovitanud teda krahvile. Teda oli varsti hindama hakatud, temas oli kaugelt rohkem stiili ja klassi kui tavalistes teenijatüdrukutes, ja hoolimata esimesest äpardusest oli tal lubatud edasi jääda. Sularahapalka oli küll kõvasti kärbitud, aga minema teda ei kihutatud, kui kõht kasvama hakkas, nii et ta kohmakaks muutus ja temast koristajana, ümmardajana ja koka käealusena vähe kasu oli. Alles siis, kui teine laps, tema ise, oli tulekul ja seda ei saanud enam varjata, oli härraste kannatus katkenud.

Ja sellest võib ju aru saada, mõtles ta, see pidi halva mulje jätma.

Per-Ola pööras värvate ees ringi, lossi ümber oli pühapäevaselt vaikne ja ainult mõned autojäljed lumes andsid tunnistust, et see ei ole päris tühi, ning sõitis aeglaselt tagasi alla sulastetare poole, mis oli hakanud vajuma, katusehari oli kaardu kiskunud ja mõned katkilöödud aknaruudud alumisel korrusel vahtisid härmatanult neile vastu. Õues nabis sagine lambakari maast midagi süüa. Kui auto seisma jäi, tõstsid nad pead ning märgisid haledalt, ja nende hää lükkas kummaliselt võimendatult pühapäevases vaikuses.

Meid oli kaheksa sulast kolmes toas, nii oli Valle ütelnud, ja söögi me pidime kanistritega suurest lossiköögist tooma.

Seal nad võib-olla kohtusidki, mõtles ta ja mõistis äkki, et ei saa iial teada, kuidas see oli toimunud.

See pidi siis siin all jõe ääres olema, kus ta pulli käest pusata sai, ütles Per-Ola järsku ja laskis autol aeglaselt sillale veereda. Sa ju mäletad sarvejälgi, mis tal selja peal olid?

Ei, ütles ta kähku, ma ei näinud neid kordagi. Aga ta praalis nendega ju tihti.

Per-Ola näis endasse tõmbunud, peaaegu vihane, kui ta kohe pärast silda vasakule, alla Gesala poole viivale kitsale metsateele pööras, ja ta sõitis sõna lausumata, kuni Romfartuna nõelaterav kirikutorn eemal lauskmaal nähtavale ilmus. Siis pidas ta kinni, hõõrus kaua ning põhjalikult silmi ja ütles, vaikselt, kuid lausa häbematu teravusega:

Mõnikord ma ei saa sinust lihtsalt aru. Praalis, missugune pagana sõna! Pead sa siis igal puhul tema kallal närima? Kas sa ei või mõnitamisega seni oodata, kuni ta on mulda pandud?

Kahevahelolek, teda kogu ringsõidu vältel vaevanud ajutine kahtlus, et ta on ehk vanamehes eksinud ja tema raskusi alahinnanud, kadus siis korrapealt, kui põhjendamatult, alusetult nõrkus.

Ma tean, mis mees ta oli, mõtles ta, ega tohi seda unustada.

Ma ei näri, ütles ta rahulikult ja tasakaalukalt, aga minu meelest me ei peaks unustama, et see oli tema, kes ema elu nahka pani. Ema oli kõigest viieteistkümnenda aastane, kui ta ennast külge kleepis, ja sellest peale ei lasknud ta teda enam küüsisist.

Per-Ola oli rooli kohale kummardunud, sõrmeotsad vastu meelekohti, ja raputas nüüd tõrjuvalt pead, öeldes vaikselt, peaaegu kuulmatult häälega:

See ei olnud nii, sa tead seda...

Ema oli tema jaoks liiga hea, ütles ta, püüdes rääkida selgesti ja arusaadavalt; see oli tähtis, seda ei tohtud vääriti mõista. Just selle meeldetuletamist ei suutnud vanamees iial taluda.

Ara ainult liiga palju ütle, mõtles ta ja jäi vait, aga kahetses kohe, tal ei olnud mingit põhjust tõde varjata, nüüd kus Per-Ola oli talle häbematusi näkku paisanud.

Kõigepealt tarvitas ta alaealise kallal vägivalda, seejärel tiris ta tema endaga vaestekvartali viletsusse kaasa, ütles ta ja tal oli raske häält päris rahulikuks sundida, ta ei olnud sellest enne iial kellegagi otsesõnu rääkinud. Ja seal pidi ema ennast surnuks rügama. Ta elas kõigest kolmekümne kolme aastaseks, ja ta ei surnud vabatahtlikult, ära tule seda mulle väitma.

Ta oli õdedest-vendadest vanim ja asjast kõige paremini teadlik.

6

Tal tarvitses vaid silmad kinni pigistada ja mälestustele järele anda, kui ta kuulis ema häält, ärritatut, kartusest ja meelekindlusest varjundatut.

Ma ei jaksa enam, oli ema ütelnud, sa ei või mind rohkem taga sundida. Ja veel ühe lapsega me ei tule toime, me jõuame ju hädavaevalt neidki toita-katta, kes meil juba on.

Ta oli olnud ärkvel, lebanud köögisohval, nina luristav Karl-Erik jalutsis ja unes pöialt lutsiv Håkan külje ääres. Kui pisipõngerjad olid viimaks magama jäänud, Lola köögilaua ees madratsil ning Per-Ola ja pisitüdrukud toas lisavoodites, olid täiskasvanud hakanud omavahel ärritatult kõnelda, alguses tasa, siis ikka karedamalt. Toa uks oli olnud kinni, aga hääled olid tunginud läbi õhukese seina, kõneluse jälgimine ei olnud talle vähimatki raskust valmistanud, ta oli kõike, mis vanemate nagisevas kaheinimesevoodis toimus, kuulmist või kujutlusvõimet pingutamata kuulnud.

Saladusi neis korterites ei olnud, mõtles ta ja küsis endalt äkki, mida Ingrid ütleks, kui ta sellest talle kunagi räägiks.

Ema oli nina luristanud ja nutnud ja vanamees oli mehaaniliselt üht ja sama fraasi korranud:

Aga nüüd on ju hilja, nüüd me ei saa nagunii midagi teha.

Mõttele siis ometi midagi välja, oli ema nuuksunud, mingi võimalus on ehk olemas.

Kõnelus oli talle mällu sööbinud, ja esimestel päevadel pärast seda oli ta püüdnud memme vargsi vaadelda, et jälle saada, mis tal viga on. Ema oli olnud kummaliselt kahvatu ja käinud vaevaliselt, peaaegu tuikudes, jäänud aeg-ajalt seisma ja surunud sõrmeotsad vastu kõhtu. Aga kui ta oli küsinud ja huvi tundnud, kas jälle on uus titt olemas, oli ema ta kartused hajutanud:

Ei, hoopiski mitte. Sedapuhku on midagi muud. Aga see ei ole ohtlik, oli ta juurde lisanud, nähes võib-olla tema näost, et ta ei usu seda hästi, kõhtu ainult on mingi häda löönud, voolmed, meil naistel tuleb ikka niisuguste asjade käes vaevelda.

Ühel päeval, kui ta lõikavast veebruarikülmast värisedes töölt koju tuli — ta oli kõigest pool aastat ASEA-s olnud ja kõik tundus alles uus ning põnev —, oli ta emale trepil järele jõudnud. Ema oli olnud kahvatu ja rambe, rääkinud, et käis linnas, kaugel apteegis. Tema abiga sisse komberdanud ja palitu seljast ära võtnud, oli ema tema põske patsutanud, nii nagu tal ikka kombeks oli — ta mäletas seni-maani, kui siidpehme see puudutus iga kord tundus —, ja rahustavalt ütelnud:

Nüüd on mured varsti möödas, nüüd ma sain õiget rohtu.

Kuid rohi ei olnud mõjunud, ja ta oli öösiti ägamist ja oigamist kuulnud, kui ema voodi kõrvale plekkpotti meele-tult oksendas. Aga niipea kui Valle oli hakanud rääkima arsti kutsumisest, oli ema kõigest jõust vastu ajanud.

Seda sa ei tohi teha, oli ta ütelnud, kõike muud, aga mitte seda. Nüüd on kõige hullem varsti möödas.

Ta oli katsunud pärida, mis rohtu ta oli saanud, aga ema oli kõrvale puigelnud ja otsesest vastusest mööda hiilinud, rohu nimi oli nii pentsik, et ta on selle juba unustanud, oli ema ütelnud. Ja kui ta tükk aega hiljem, pärast matuseid, oli juhtunud sama küsimust taadile esitama, oli Valle teinud näo, nagu ei saaks ta millestki aru.

Ta keeldus ju arsti juurde minemast, oli Valle vastanud, kartis, et tal on ehk vähk.

Aga oleksin ma ainult teadnud, et kõhukinnisusest võib surra, oleksin ma teda muidugi sundinud, oli vanamees seejärel lisanud, et kindlustada end paljastuste vastu, mis varem või hiljem pidid tulema.

Emal ei olnud üle nädala kempuskäimine õnnestunud, seda oli ema talle rääkinud, ta oli olnud täiesti puhutises ja gaasid olid sattunud valesse kohta. Kuid selle päeva hommikul, mis jäi tema viimaseks, oli ta tuhmilt naeratanud ja ütelnud:

Nüüd on kõik valla pääsenud, nüüd tuleb igast august.

Kuna sel reede õhtupoolikul oli kontoris ebatavaliselt rahulik, oli ta sõandanud ära küsida, niipea kui palgaümb-rikud olid kella kolme paiku välja jagatud. Vali kontori-juhataja oli talle julgustavalt õlale patsutanud ja ta koju

saatnud, niipea kui ta oma palve kogeldes oli kuuldavale toonud. Ja kõõgiuksest sisse jõudnud, oli ta — otsekui sisimas äkitselt külma tundes — mõistnud, et on hilja. Ema oli põlvitanud pliidi ees, käed kõvasti vastu kõhtu surutud, ja ainult soigunud:

Ma ei jaksa enam, see tapab mu.

Väiksemad õed-vennad olid istunud hiirvaikselt ja ehmunult köögisohval, just nagu oleksid nemadki aimanud, et midagi erakordset on toimumas, ja kui kandraami neljandalt korruselt järsust trepist alla ootavasse punaseristiautosse tassiti, oli ta emal kõvasti käest kinni hoidnud. Ema lõual oli olnud kollase kuivanud okse laiike, kogu valamu oli meeletust öökimisest haisvaid oksepritsmeid täis olnud, ja kui kandraami tagaukse kaudu sisse hakati tõstma, oli ema ta enda juurde tõmmanud ning peaaegu sosistanud:

See ei olnud minu süü, aga nüüd te peate ilma minuta toime tulema.

Ta oli lumelobjakas libastanud ja kõrvust mööda lasknud kõige viimased sõnad, mis ema lausus, kui kiirabiauto ukseid kinni paugatasid. Ta oli ainult näinud, et huuled liikusid ja nagu oksest ropaste pikkade sassis juuste varjus oli surnukahvatu. Just enne kiirabiauto tulekut oli ema teinud kohmaka katse juukseid harilikul viisil kukla taha pasmasse kinnitada, ta ei jätnud kunagi lohakusest soengu eest hoolitsemata, ja kui päratu gaasigeneraatoriga kõrge kipakas kiirabiauto hüpeldes üle hoovi rāpaste lumevallide sõitis ning väravast välja Malmabergi tänavale vaarus, oli ta mõtelnud:

Nüüd ta lamab seal, tundes oma korratu välimuse pärast häbi.

Ta oli autole tükikese maad järele jooksnud, ümbritsetud nelja üürikasarmu põrnitsevast lastekarjast — kiirabiauto tulek oli ilmselt midagi ebatavalist —, ja kui ta tagasi pöördus, oli ta sunnitud olnud kampsunikäisega nina pühkima.

Kui varsti pärast seda Metallitehaste vile üürgas, oli ta seisnud akna all ja katsunud Vallet jalgrattaga metallitööliste mustavast summast üles leida, püüdes samal ajal õdesid-vendi rahustada.

Nad olid väikesed, nad ei taibanud sellest tuhkagi, mis sündis, mõtles ta, ja talle torkas pähe, et ta ei olnud iial sõandanud Per-Ola käest küsida, kuidas tema seda sündmust oli kogenud.

Pool seitse oli ta aru saanud, et ei tasu enam oodata, jät-

nud laste järele vaatamise Lola hooleks ja pannud ise kesklinna poole punuma, et vanameest koju tuua, ta oli täpselt teadnud, kust teda otsida, ja mäletas ikka veel suitsust, umbset soojust, mis talle vastu lõi, kui ta «Mimeri» raske ukse lahti tõmbas ning võimukast väljaviskajast mööda sisse trügis. Vanamees oli juba jõudnud endal nina täis tõmmata ja tal oli tulnud paar-kolm korda karjuda, enne kui Valle oli hakanud jagama ning kohmakalt ja koterdades püsti tõusnud, silmad vilavad ning udused.

Ega sa poisiraisk pada ei aja? oli vanamees käratanud. Siis ma löön su maha.

Valle oli sel päeval ilmselt välistööl olnud, mõtles ta, meenutades, kuidas vanamehe vooderdatud mantšestervest, mis oli nii katkine, et vatitordid mitmest kohast välja tolknesid, oli lahtisi hõlmu lehvinud, kui nad reedeõhtuselt täis õllebaari rüsinast läbi loovisid, välja külma kätte, mis pani nina-sõõrmed kipitama.

Ta jooksis mu eest ära, mõtles ta ja nägi vaimusilmas selgesti, kuidas vanamees kargas haruteel üle tõkkepuude ja jõudis pika tühjade kolisevate kaubavagunite rongi nina eest läbi lipsata. Ma ei kuulnudki, mida ta haigla poole silmist kadudes hõikas.

Siis olid tal jalad all, mõtles ta, siis leidis ta paraja aja nagu teha, nagu oleks ta ema pärast mures, aga siis oli hilja.

Nõnda oli ka Valle mõni tund hiljem koju tulles ütelnud:

Kõik jäi hiljaks, ta ei jõudnud isegi kohale.

Tema ise oli just siis selgesti näinud toimunu olemust ja algpõhjusi ning läinud endast mõnevõrra välja.

Kuradi paps, oli ta karjunud, see kõik on sinu süü!

Ta oli isa juurde sööstnud, talle oma viieteistkümnenda-aastase rusikatega vastu rinda tagunud, ja vanamees ei olnud püüdnudki end kaitsta, vaid ainult otsekui apaatselt seisnud, märkamata nokatsitki peast võtta.

Ta teadis, et mul on õigus, mõtles ta, sellest päevast peale ta teadis, et ma tean.

Siis oli vanamees sohvale vajunud, külmast kanged käpad lõdvalt põlvede vahel rippu, ja Lola, kes oli hoolt kandnud, et väiksemad õed-vennad voodisse saaksid, oli asjata katsunud teda niikaugele viia, et ta midagi sooja jooki. Iga kord, kui ta tassiga tuli, oli Valle tõrjuvalt pead raputanud ja muudkui oma fraasi pomisenud:

Kõik jäi hiljaks, ta ei jõudnud isegi kohale.

Ja see on sinu süü, kas kuuled? oli ta karjunud, ja siis oli vanamees pead tõstes talle otsa vaadanud ning noogutanud ja tema silmist oli pisaraid veerenud.

Ta tunnistas üles, sel õhtul tunnistas vanamees kõik üles, mõtles ta ja pidi kõvasti jalgu sirutama, et mälestused ei paneks kõhtu krampi kiskuma.

Ta surus jalad vastu auto esipõhja ja ajas end nõksatades sirgu.

Kas sa tunnend ennast pahasti? ütles Per-Ola ja vaatas talle küsivalt otsa. Kas on metsapeatust vaja?

Ei, ma tunnen ennast hästi, ütles ta kähku, ma pean ainult roidumuse maha raputama.

Tal ei olnud mingit põhjust nendest mälestustest Per-Olaga rääkida, esimesele ettejuhtujale südant puistama hakata oli talle võõras.

Pärast Valle ülestunnistust ei olnud ta ise enam vastu pidanud, ta oli tormanud välja, üles pööningule, leidnud paari ülesriputatud vatiteki tagant varjulise nurga ja pugenud sinna ennast tühjaks nutma. Ta oli nutnud talitsematult, ta ei häbenenud seda tunnistada, kuni nutt oli kuivanud kõrvetavaks valuks sügaval rinnus.

Sellest saadik ma ei ole enam nutnud, mõtles ta, mu pisarate tagavara sai sel korral alatiseks otsa.

Ja tookordset ülestunnistust ei tahtnud vanamees pärast kunagi omaks võtta, mõtles ta ja meenutas meeolehärmiga Valle reageerimist, kui ta hiljem tema ülestunnistust talle meelde oli tuletanud.

See on sinu süü, oli ta ikka ja jälle ütelnud, just sina ajasid ta surma.

Seda ei tahtnud vanamees pärast kunagi möönda.

Kuid agressiivsus reetis teda, mõtles ta ja meenutas, kuidas vanamees kord mitu aastat hiljem oli püüdnud talle kruusitait tulikuuma kohvi näkku visata, kui ta veel kord tema süüd meelde tuletas.

Ta teadis, et ma tean, mõtles ta, sellepärast ta mind pelgaski.

Per-Ola oli läinud üles kaht pisemat magama panema, ta ise oli väsinult sohvanurka istunud ja vahtis nüüd loiult ning tuimalt televiisoriekraani, mis virvendas nurgas, otse värvi-kirevate kaladega akvaariumi kõrval. Ta tundis, et on lõuna-

söögist nagu puhutises, ja mõistis, et oli endale ülearu palju kergelt praetud sibulat tõstnud, ta peab õppima sellega edaspidi ettevaatlikum olema. Ja nurjunud Sevalle-retkest tingitud ängistust ei suutnud isegi Columbo hajutada.

•Midagi rebenes, mõtles ta.

Ülejäänud teekonna vältel ei olnud nad kuigi palju rääkinud. Per-Ola oli olnud pinevil ja endassetõmbunud ning paistnud oma solvangute ja insinuatsioonide pärast häbenevat, ise oli ta end istmel lõdvaks lasknud ja vahetevahel küttesüsteemi kuumas õhuvoolus peaaegu tukastanud.

Nad olid sõitnud Skultuna kaudu, et lapsi ära tuua, ja sattunud keset kärarikast pillerkaari, mida neil ei olnud südant jalamaid katkestada. Vanavanemad, Fredde ja Ann-Sofie, keda ta ei olnud Per-Ola pulmadest saadik näinud ja kes nüüd seitsmekümnele lähenesid, olid ise mängudest osa võtnud, ilma et see oleks tundunud ebaloomulik, ka Per-Ola oli möllamisega ühinenud ja lapsed olid vaimustusest ulunud, kui Per-Ola äkki uksele ilmus, hundinahka kasukas üll ja must nailonsukk pähe tõmmatud. Ise oli ta piirdunud pealtvaatamisega, ta ei olnud iial seda laadi ogarustest suuremat pidanud ega iial oma poistega liiga ülemeelikult mängida suutnud. Kogu aeg oli tal olnud rahunutustegev tunne, et ta ei ole südamega asja juures, et ta ei sobi õieti situatsiooni.

Ma tahan koju, oli ta oma kabineti jahedat vaikust taga igatsedes mõtelnud, ma tahan, et kõik oleks nagu enne.

Lapsed olid samuti olnud esiohtsa veidi reserveeritud, teinud niksu ja kraapjalga ja öelnud teda kõnetades iga kord onu Erland, aga kojusõidul olid nad tagaistmel ohjeldamatult hullanud. Nad olid kilganud ja käratsenud, kuid nende müramine oli mõnusalt meelt lahutanud, ja jahedus, mida Per-Olast päeva jooksul kogu aeg oli õhkunud, oli pikka-mööda üles sulanud.

Aga tal on midagi minu vastu, oli ta mõtelnud. Vanamees on kindlasti pläranud.

Selge see, et sa jääd meile ja sööd lõunat, oli Per-Ola ütelnud. Sa võid ööseks sohvale vinklisse visata või siis paneme sind õhtu eeli taksoisse. Linna on ju kõigest kümme kilomeetrit, vaevalt sedagi, muide. Ära võta seda kui eba-viisakust, et ma sind kohale ei vii, aga pärast meie ring-sõitu, pagana pihta, ei ole mul vähimatki himu heeringa

juurde mineraalveega läbi ajada. Pisikese pitsi võime endale ikka lubada?

Ta ei olnud tahtnud teda äraütlemisega haavata, ja pea-legi ei igatsenud ta nii väga hotellitoa elutu, rusuva vaikuse järele. Kui Per-Ola ära kööki kadus, võttis Monika ta vana-inimesliku viisakusega oma hoolde, eskortis teda majas ringi ja viis välja krundilegi.

Onu Erland peab nägema, kui ilus meil nüüd kõik on, oli ta ütelnud, ja tema uhkus oli usutavasti olnud täiesti ehtne.

Maja, mis asus Gullbo teel, ainult natuke maad raudtee-jaamast ja vanglast eemal, oli kahekorruseline kahekümnen-datest aastatest pärit üksikelamu, mille Per-Ola oli 1961. aastal otnud ja verandat juurde ehitades ise ära remontinud. Aed oli suur ning metsistunud ja andis ilmset tunnistust sellest, et poisid võisid seal üsna vabalt möllata, mitme puu otsas rippus poolvalmis onne ja üks kõrvalhoone sein oli musti litrijälgi täis tikitud. Kõrvalhoone taga oli Monika seisma jäänud ja näidanud, kus peenramaa asub.

Seda haris õieti vanaisa, oli ta ütelnud. Nüüd ma ei teagi, kes selle eest hoolitsema hakkab.

Siis oli ta näo kõrvale pööranud ja ütelnud:

Minu meelest on ülekohtune, et ta surnud on.

Tüdruku häälest oli kostnud siirast kurbust, ja tal oli olnud raske sobivat seletust leida.

Aga niisugune on elu, oli ta lõpuks ütelnud, meil tuleb sellega leppida.

Lõuna oli kujunenud mõneti improviseerituks, nad olid istunud värvikireva vahariidiga kaetud köögilaua ümber, söönud otse plekkpurkidest heeringat ning sibulaga üleripu-tatud vormirooga sügavkülmutatud hakklihast ja lapsed olid magustoiduks valjul häälel jäätist nõudnud. Per-Ola oli krõ-bistanud lõuna juurde kogu aeg suuri mügarlikke odava kuivikleiva viilukaid, kuhu oli paksult võid ning juustu peale pandud, jäänud suurtest napsidest kiiresti purju ja süü-vinud üha raskemini jälgitavatesse lugudesse oma elamus-test neil aastail, kui ta oli rändmontööri ametit pidanud. Tal oli olnud raske mõista vihjeid rohketes vanade väste-råslaste kohta käivates anekdootides, ta oli juba unustanud, kes olid Kokutaja-Karla, Sandini-vana ja Punkripidaja.

Ma olen liiga kaua ära olnud, oli ta ütelnud, just nagu oleks ta pidanud vabandust paluma.

Niimoodi, nüüd on nad voodis, ütles Per-Ola uksele ilmu-des, kohvikandik, mille Monika enne kööki valmis oli pan-

nud, ühes ja pudel rahvakonjakit teises käes. Nüüd võime ennast lõdvaks lasta, eks ole, vennas?

Ta pakub üle, mõtles ta, tahab mind vahele võtta.

Et end mitte kogemata sisse rääkida, hoidus ta hoolikalt igasugustest üksikasjadest, kui Per-Ola siis tema töötingi-muste ja Ingridi praksise vastu huvi hakkas tundma, pida-mata koguni paljaks perekonna majandusliku olukorra kohta küsimusi esitada.

Kuidas pagan te endale nii palju lubada saate? ütles Per-Ola. Kas teil on aktsiapakk kapis?

Ei, meil tuleb iga viimane kui veering tööga teenida, ütles ta ainult, tal ei olnud mingit põhjust oma lisasissetulekute kohta üksikasjalikult aru anda, ja et Ingrid oli kodust oma-jagu aktsiaid kaasa saanud, ei läinud ühelegi kõrvalisele korda. Peame katsuma palgaga läbi ajada, meie niisamuti nagu teisedki.

Jajah, ütles Per-Ola järeleandlikult, ma ei mõelnud midagi paha. Noh, proosit siis, mitte iga päev ei ole ju inimesel nii haruldast külalist.

Seejärel sugenes viivuks veidi piinlik vaikus, rahvakon-jakil oli terav maik ja kohv oli jõudnud leigeks minna, ja alles siis, kui Per-Ola oma fotoalbumid välja tõi, võttis jutt pisut kobavalt ning ettevaatlikult jälle vedu.

Just nagu ei oleks meil teineteisele õieti midagi öelda, mõtles ta.

Per-Ola elavnes pilte vaadates ja hakkas ähmaseid ama-töörfotosid innukalt kommenteerima, temas endas aga teki-tasid need peaaegu ebamugavustunnet. Tal oli raske ise-ennast selle mitte just päris võõra näoga seostada, mida grupipiltidel aeg-ajalt kohtas.

See ei ole õigupoolest mina, mõtles ta, ma ei mäleta, et oleksin niimoodi välja näinud.

Seal oli pilte pühapäevaretkedest Djäkne mäele, millest ta enda teada kunagi ei olnud osa võtnud, seal oli grupipilt ujumiskursuste lõpetamisest Elbal, tema ise seisis vastu päi-kest silmi kissitades esimeses reas, nagu paremale pööratud ja diplom käes, kuid ta võis vanduda, et ei olnud iial ühestki ujumiskursusest osa võtnud, ta oli täiesti oma käe peal ujuma õppinud, ta mäletas ju selgesti, mis tunne tal esimestel kordadel oli, kui ta vanas sadamas, kus suured poi-sid aega surnuks löid, libedatest kaipalkidest natuke kauge-male tihkas minna. Ja ta mõtiskles kaua ühe õuepeo grupi-pildi üle: Kõrvalhoonete järgi otsustades oli see toimunud

Malmabergi tänavas, aga sealse ahistavas üksluisuses ei tulnud ial pidusid ette. Ähmase pildi äärmises vasakpoolses servas — kaamera oli ühest veerest ilmselt valgust sisse lasknud — märkas ta ema juuksekrunni ja esirea keskel seisis isa, käed otsekui steppides välja sirutatud. Otse tema kõrval seisis Lola ja lastekarja hulgast paistis Karl-Eriku sasipea.

Mina siputasin vist ikka veel hällis, ütles Per-Ola, kui ta oma nägu teiste seast ei leidnud. Aga sinu tunneb nende piltide peal alati ära, sina näed alati kõige väarikam välja, vaata, siin sa oledki, käed vaheliti rinnal, just nagu ei kuuluks sa üldse siia. Ja sa olnud ju teistsugune, justkui tsipa parem kui me teised, juba siis.

Ära lobise, ütles ta, sa ainult kujutad seda endale ette.

Sugugi mitte, ütles Per-Ola tõsiselt ja pani albumi kokku, kõik ütlevad, et sa oled alati olnud täpselt nagu mams, kat- sunud ikka hoolega vahet hoida.

Jama, ütles ta, tõusis püsti ja hakkas tuba mööda ringi uitama, sellest tuleb ju välja, et me eputasime.

Aga see vastab võib-olla tõele, mõtles ta, ja talle meenus, missugust kurja vaeva memm oli näinud, et selles jõudu ja energiat halvavas keskkonnas ikka puhas ja kena olla, kui hoolikalt ta oli igal õhtul oma riideid puhastanud ja harja- nud, kuidas ta oli ehmunud, kui koiaugud nähtavale tulid, ja kui hoolikalt ta oli tavatsenud oma pikki valgeid, volan- gidega ehitud põllesid triikida. Ta ei läinud kunagi välja, ilma et tal mõni neist targeldatud lossipõlledest ees poleks olnud, isegi kui tal oli vaja ainult üle hoovi solgiaugule minna, ja talle meenus tema alatine vastus, kui keegi sõan- das tema harjumuse üle ironiseerida:

Igal inimesel olgu õigus millegi üle uhke olla.

Aga ema oli uhke, ütles ta, jäi elutoa akna alla seisma ja püüdis välja aeda vaadata, ta ei lasknud ennast kunagi maha murda, ehkki oli nende kvartalite jaoks liiga hea.

Juba jälle, ütles Per-Ola.

Mis juba jälle? küsis ta ja tundis ennast rünnatuna.

Sa räägid ju ühtejärke, missugune ingel mams oli, ütles Per-Ola, ja Lola ja Karl-Erik teevad sedasama, just nagu ei oleks ta üldse siit ilmast olnud. Kui te enne ka niimoodi jahvatasite, siis ei ole ju midagi imestada, et vanamees tor- getest ära tüdines.

Ära ema arvusta, ütles ta ega püüdnudki häälde sugene-

nud teravust vältida, see oli ainuüksi vanamehe süü, et kõik läks, nagu läks.

Jajah, ütles Per-Ola kätt klaasi järele sirutades, mitte et ma teaksin, kuhu sa sihid, aga sellest ma saan küll aru, kui paps tüdis kõigist neist meeldetuletustest, kui pagana peen on ema ja kui pagana vilets tema ise. Emale ja sinule mui- dugi ei kõlvanud, et ta oli keskelt läbi niisama aus ja töö- kas, ätsakas ja janune kui kõik teised. Ei kõlvanud, et ta oli täiesti tavaline, jumal hoidku, ta oleks pidanud olema midagi enamat, et muti epakale suguseltsile sobida, see ta võib-olla maha murdiski?

Nüüd sa psühholoogitsed, ja see ei vii kuskile, ütles ta rahulikult, ei tasu musta valgeks teha, antud juhul küll mitte. Ma tean, kuidas ta emaga käitus, ega kavatse seda unustada.

Ma hakkan sellest aru saama, ütles Per-Ola tusase, solvu- nud häälega.

Tal oli ülim aeg lahkuda, ei olnud mõtet jääda liiga kauaks ja laskuda viljatutesse vaidlustesse, kõige kindlam oli kohe jalga lasta, enne kui Per-Ola muutub agressiivseks ja veel kangekaelsemaks, ei olnud kahtlust, et Per-Ola oli pärinud vanamehe nõrkuse purjuspäi riikakaks minna ega kannatanud isegi paari napsi.

Pisut hiljem, kui nad esikus, kus põrand oli konarlik ja kallak ning välisukse praost külma tuult sisse puhus, linnast autot ootasid, sest oma taksot Tillbergas enam ei olnud, seisis Per-Ola raskelt vastu seina nõjatudes ja hõõrus vahetevahel mõtlikult lõuga. Ta näis väsinud ja ei teinud katsetki endist lõõpivat tooni tagasi saada.

See oli sinust kena, et sa mind ringi sõidutasid, Per-Ola, ütles ta viimaks, peamiselt vaikuse katkestamiseks, see oli tõepoolest elamus. Aga ära tuhni liiga palju asjades, mis on unustatud, see ei tasu vaeva, ja ei tea kunagi, mis pihku võib puutuda. Ja nüüd on ju nagunii hilja, lisas ta, nüüd ei ole midagi, mille pärast rahutust tunda.

Alles siis, kui ta, pimeduses veidi koperdades, takso taga- istmele pugus, kuulis ta, kui halvasti viimane fraas kõlas, ja ta oleks andnud palju, et seda olematuks teha.

Hotelli valvelauas ootas teda paar telefoni teel jäetud sõnumit. Nii Lola kui Karl-Erik olid teda küsinud ja palunud endale helistada, aga üles oma tuppä jõudnud, tundis ta, et tal ei ole vähimatki himu mitte kummagagi neist täna õhtul rääkida, ta lihtsalt ei suutnud end uuteks pingutavateks jutustamiseks kokku võtta.

Nad tahavad mulle nagunii ainult kallale kippuda, mõtles ta.

Ka pärast dušši ja hammaste pesemist ning hoolikat joodi-lahusega kuristamist oli tal suus veel läppunud maik ja andis tunda südamepööritus, mis oli tekkinud, kui jutukas naistaksojuht sõitis talvises pimeduses rallit ja sundis teda laerihmast kõvasti kinni hoidma, et kurvides mitte pikali lennata. Igaks juhuks neelas ta oma harjumuse vastu patustades ühe uinuti, mida Ingridil oli kombeks oma suurtest tagavaradest väikese ravimitetoosiga hoolitsevalt tema nessesääri toppida.

Ma pean ju rahulikult magama, mõtles ta, ma ei tohi oma jõuvarudega pillavalt ümber käia.

Ta tõmbas pidžaama ja hommikumantli selga, mässis pleedi tihedasti jalgade ümber ja istus kirjutuslaua taha. Ta hakkab vanamehe pabereid sorteerima ja visandab edasise tegevuskava, ta töötab, kuni väsib, ega võta Per-Ola häbematu torkeid südamesse.

Ma tean, mida ma tean, mõtles ta, ta ei ole mees, kes laseb ennast nii kergesti kõigutada, teda ei saa retooriliste trikkide ja moonutatud tõlgitsustega alt tõmmata.

Ma võtan asja süstemaatiliselt, mõtles ta, kõik on lahendatav, kui asjale samm-sammult lähenetakse.

See mõte pani teda pisut muigama, tundus antud olukorras natuke liiga kulunud — tal ei puudunud sugugi eneseiroonia. Kui palju kordi ta õieti nõnda oli ütelnud, küll Ingridile, küll poistele, küll uustulnukatele töö, kes olid nii läbematult auahned, et tahtsid kõige meelsamini kohe lõpptulemuse kallale asuda, nii ebakriitilised, et tundsid rohkem tõlgitsuste ja seletuste kui ühemõtteliste ja püsivate faktide vastu huvi?

Jääge selle juurde, mida saab mõõta, oli tal kombeks öelda, see kõlas nagu juhtmõte ja tal endal oli sellest palju kasu olnud, iseäranis Ingridiga suhtlemisel.

Ingrid on priima, mõtles ta, aga erutub hirmus kergesti.

Oli Ingridi õnn, et ta oli saanud niisuguse mehe, oleks ta juhtunud mõne tuisupeaga abielluma, oleks võinud halvasti minna. Nüüd oli tal rahulik ja turvaline elu, nad olid saavutanud, millest tema oli unistanud, ja mingid emotsioonid ei tohtinud kättevõidetut nüüd ohtu saata.

Tunded on irratsionaalsed, oli tal kombeks öelda, nad käivad tervele mõistusele ja loogikale risti vastu, nad ei ole kellegi alus toimivale kaaslusele.

Tal endal oli tulnud see tõde varakult selgeks õppida, ta kuulus viimasesse generatsiooni, kes oli pidanud teadmiste ja eelduste eest võitlema, ta teadis, et see, kes alt pärineb, ei tohi iial tundepuhangutele järele anda. Ja ta ei lase ennast ka nüüd rõõpast välja lüüa, ta ei ole niisugune, kes väiklastele torgetele tähtsust omistab, tulgu need või õdedelt-vendadelt.

Nad on kadedad, muud midagi, mõtles ta.

Kadedus paistis nende juures alati läbi, isegi kui seda imetlushüüatustega tihtipeale maskeeriti.

Ja teatud määral ma mõistan neid, mõtles ta ja katsus haigutust maha suruda.

Iga kord, kui ta oli sunnitud nendega kokku puutuma, sai ta ju aru, kui armetult nad elasid, kui labased olid nende mured, kui pinnalised nende vaated, kui maitsetu ja üksluine tundus sellele neid ümbritsev keskkond, kes oli tükk-kese maad kaugemale jõudnud.

Nad arvavad, et on kuhugi jõudnud, mõtles ta, aga tegelikult tammuvad nad ühe koha peal paigal.

Aastatega oli ta üha enam mõistnud, kui võõras ta nende standardkeskkonnas paistis. Ta oli sellest välja kasvanud, sobis niisama vähe nende maailma kui vanamees hoolimatult ligi tikkudes ja sisse tungides oli sobinud tema ja Ingridi maailma.

Ma lihtsalt ei kuulu enam sinna, mõtles ta ja tundis, kuidas unisus tegi silmalaud raskeks, täna õhtul ei olnud temast paberitöö tegijat, kõik see vanamehe kribu-krabu võis väga hästi homseni oodata.

Ta oli kohkunud, nähes Per-Ola kahetärnilise *eau de vie* asunikku, sellest oli aastaid möödas, kui ta oli pruukinud jooki, mis ainult värvilt meenutas tõelist konjakit, ja kui Per-Ola õhtu kuludes häbenemata oli hakanud konjakit sidrunisoodaga lahjendama, oli tal olnud kange tahtmine väikest märkust teha. Aga ta oli loobunud ja see oli õnn, ka

kõige tagasihoidlikumat märkust oleks võidud vääriti mõista, kui üleolekut.

Nad solvuvad nii kergesti, mõtles ta, on kogu aeg valvel.

Ta oli Per-Ola maja vaadates vaimustust teeselnud, ja ta oli hoidunud ütlemast, et värvid ei sobi kokku, et toa tapeedid olid paneeli värviga karjuvas vastuolus, et seinast välja ulatuv liiga uhke jääkapp rikkus kõõgi proportsioone, et maalid olid kõige armetumad soperdised ja et tiikpuust raamaturiiulis seinä ääres võttis suurema osa ruumist enda alla iluvaaside kila-kola. Ta ei eitanud kellegi õigust oma ümbrust ise kujundada, aga maitsetus ängistas teda.

Täpselt samuti oli olnud Lola juures, kuigi tema mõningane näputööosavus oli tarbetute tikandite, läikivast siidist puhevil ilupatjade ja mõnel Tööliste Haridusliidu poolt jõudeinimestele korraldatud kursusel kokkumätserdatud tösakate savianumate näol rohkem isikupäraseid jälgi jätnud.

Ja kahjuks on samuti kõigi juures, mõtles ta.

Ta aimas, mismoodi Gunilla end oma pisikeses eeslinna-põrgus oli sisse seadnud, ta teadis, mismoodi nägi välja Anna-Greta pool, tema tüüpprojekti-ridamajas, kus šikid finessid olid inspireeritud nädalalehtede sisustuspunäidetest, ja Karl-Eriku juures valitses täpselt sama maitsetu hallus.

Ta mäletas senimaani viimast külaskäiku Karl-Eriku ja Barbro juurde umbes viis-küus aastat tagasi, kui nad puhkuse ajaks Šotimaale reisides olid juhtunud Örebrost läbi minema. Nad olid sõitnud autoga Göteborgi ja ta oli sunnitud olnud vennale kohustusliku viisakusvisiidi tegema. Külaskäik oli täielikult nurja läinud, Karl-Erik oli oma kaugveoautoga öösel Malmöst tulnud ja temaga ei saanud rääkida, Barbro oli ta küll nende tulles üles äratanud, aga Karl-Erik oli olnud ebaviisakas, jõllis ja tusane, kuna Barbro oli kogu aeg laterdanud, kui palju muret on laste järele vaatamisega ja kui raske on selvekaupluse kassiiri ametit pidada. Ja kogu õndsaja olid jõnglased metsikult hirsates ringi saginud, ilma et keegi oleks neid keelanud.

Neil puudus igasugune viis ja komme, mõtles ta, ja Barbro jättis lihtsalt saamatu ja pusa mulje.

Aga Ingridile meeldis Barbro, nii imelik kui see ka ei ole, mõtles ta, ja lapsed olid tema meelest võluvalt spontaansed.

Mitte halba sõnagi Ingridi kohta, kuid mõnikord läks tema nõrkus sugulusvahekordi liiga tundeliselt võtta pisut väsitavaks. Just tema oli nagu uni Örebro-visiiti peale aja-

nud ja just tema tuletas talle alati irisedes meelde jõulukaartide saatmist ja sünnipäevakingituste tegemist, tal endal ei olnud mingit kalduvust oma mälu sääraste asjadega koor-mata.

Mul on tähtsamaid asju, millega tegelda, mõtles ta, ma olen õppinud tähtsusjärjekorrast kinni pidama, kõigele ei saa mõelda.

Ja talle meenus, teatava meelehärmiga, seda oli ta valmis tunnistama, kuidas Ingrid oli ühel suvel kuuekümnendate aastate alguses, kui Gunilla oli äsja lahku läinud ja sellest omatekitatud üksindusest masendatud, agaralt taotlenud, et nad Gunilla kaks last oma hoolde võtaksid. Just Gunilla oli abielu lõhki ajanud, seda teadis ta Gunilla enda kaudu, kes oli ühel õhtul helistanud ja palunud, et ta katsuks rahustada Alfredit, kelle kõrvu olid ulatunud kuuldused tema kõrvalehüpetest Mallorcal.

Sina ehk saad talle aru pähe panna, oli Gunilla ütelnud, mind ta ei kuula.

Mõlemal puhul oli ta surveavaldustele vastu seisnud, hoolimata sellest, et Ingrid oli ses küsimuses peaaegu tüli lõk-kele puhunud ning katsunud arutus otsustusvõimetuses koguni oma vanemaid kaasa tõmmata. Ja aastate möödudes oli Ingrid väikeste varjatud vihjetega tema näivast vastu-meelsusest oma suguseltsile abistavat kätt ulatada selle teema juurde aeg-ajalt tagasi pöördunud.

Aga nüüd ta nägi, et on kogu aeg vaelevarvamusel olnud, mõtles ta, lükkas teki kõrvale ja heitis lõõgastumiseks ning une ootamiseks pikali. Ma ei ole niisugune, kes alt ära hüppab, kui mind vajatakse.

Ma ei ole arg, mõtles ta, ma ei ole nagu vanamees, ma vastutan oma tegude eest.

Mul ei ole midagi varjata, see ongi mu tugevus, ütles ta pimeduses valjusti ega tundnud oma häält õieti ära, see kõlas kahedalt ning karedalt, ja talle meenus äkki, kui käri-sev ning tühine vanamehe hääl telefonis oli olnud.

Aga tema ei olnud mina, mõtles ta, ma ei saa selle eest vastutada, et ta oma elu kihva keeras.

5

ESMASPÄEV

Ma pidasin vastu, mõtles ta, koridorist kostva koristusvankri metalse plärina peale järsku üles ärgates, mind ei suuda miski tasakaalust välja viia.

Ta oli maganud kaunis rahutult, aga see võis olla sibula ja halva konjaki süü, sellega olid ka unenäod seletatavad ja neid ei tasunud tähele panna. Ta ei olnudki neist välja teinud, ehkki neil oli korda läinud teda paar korda öö jooksul üles äratada.

Aga ma suhtusin sellesse eeskujuliku rahuga, mõtles ta, kobas prille ja tõusis liiga pehmes voodis, mis äkiliste liigutuste puhul õõtsatas, ettevaatlikult istukile, ma tean, kuidas ennast valitseda.

Alt väljakult kandus temani inimeste hääli ning autode müra, ja valgus, mida kardinate vahelt laia praost sisse voogas, oli terav ning pealetikkuv, just nagu oleks päike juba aknasse paistnud. Kell oli kümme läbi ja ta pidi õiguse pärast olema rohkem kui välja maganud, olgugi et pea tundus tuikavalt raske.

See on unerohutableti süü, mõtles ta, loll olin, et seda võtsin, ei maksa endale säärast harjumust kasvatada.

Teel vannituppa avastas ta telefoninumbritega sedelid ja talle meenus, et kunagi öö hakul, kui ta oli just magama

jäänud, oli ta nagu telefoni pikalt helisemas kuulnud, jak-samata sellest ometi välja teha. Ilmselt oli Lola või Karl-Erik tema kontrollimiseks helistanud.

Kuradi kurat, pomises ta, nüüd nad võib-olla arvavad, et minuga on midagi juhtunud.

Aga temaga ei saanud midagi juhtuda, tema pärast ei tarvitsenud kellelgi muret tunda, ta oli õppinud seisma omil jalul, ilma karkudeta.

Küsimus on ainult distsipliinis, mõtles ta ja muigas enese-irooniliselt, kui ta mõne koperdava-komistava sammu järel vannitoas uksealusel lotakal plastikaatvaibal peaaegu pidi libastama.

Tuli põles vannitoas, kraanist jooksis auravkuuma vett ja kokkukärgardatud märg froteekäterätik oli lohakalt üle vanni serva visatud. Kui ta selle imestades ära võttis ja õigesse kohta riputas, meenus talle, kuid nõrgalt ja ähmaselt, nagu õige pika aja tagant, et ta oli kunagi öösel siin käinud peavalutabette alla loputamas. Ta oli olnud külma higiga kaetud, pidžaamajaki kleepudes kaenla alt vastu ihu, ja ta oli ennast pesnud, sooja vett näkku loopinud ja märja käterätiku kuga jaki alt higi pühkinud.

Kui ta nüüd, eredast valgusest segadusse aetud, kraanikausi kohale kummardus, tuli talle meelde, kui võõras tema nagu talle öösel oli paistnud, uduses peeglis kahvatu ja laialivalguv. Prillideta oli ta kaitsetu, kõik kontuurid hajusid siis äkki iseenesest ja näojooned, mis muidu olid ranged ja iseloomu ilmutavalt kindlad, näisid laialivalguvad ja ähmased, juhuslikud, sihipäratud. Nägu oli talle vastu vahtinud, ja kotid silmade all olid põskedele lotendanud, kulumud olid muutunud puhmjateks ning hallisegusteks ja laup olnud kortse täis, peaaegu kipras. Mustad karvad olid ninast välja ulatunud, sassis juuksesalgud olid üle kõrvade alla ripendanud ja kenast lainest, mille ta endale oma juuksuri juures Karlaplanil iga nädal laskis föönida, ei olnud jälgegi järel. Ta oli siin seisnud ja poolunes kõikunud, ja õõtsuv nagu tema ees oli äkki moondunud ja muutunud papsi näoks, ja see polnud aidanud, et ta oli kõvasti silmi hõõrunud. Võõras süüdistav nagu oli peegli sügavuses edasi püsinud, ja ta oli veel kord külma- ja karbolilõhna tundnud.

Ma olin parajasti enne seda temast und näinud, mõtles ta ja tõmbas pidžaama hommikuseks dušiks pahupidi seljast, see kõik tuli sellest.

Unenäod ei olnud talle meelde jäänud, aga ühes neist oli

ta olnud kodus Danderydis, seisnud köögis, kogu maja oli lõbusalt sumisevaid külalisi täis olnud ja Ingrid, poole seljani ulatuva dekolteega kleit üll, oli saatnud ta kööki jääd juurde tooma. Ta oli jääkuubikuid selleks otstarbeks halvasti sobiva kirvega lahti raiunud ja end kohmakana ning saamatuna tundnud, taipamata õieti, mis tema ümber toimub, ja kui keegi järsku tema selja taga naerma pahvatas, irooniliselt ning üleolevalt, oli ta ümber pööranud ja löönud, otse keset laialivalguvat nägu. Seal oli unenägu aegluupi üle läinud, just nagu viletsas telefilmis, ja nähes nüri kirvetera näole lähenemas, oli ta ära tundnud Valle, ja vanamehe udused helesinised silmad laugude all, mis olid nii läbipaistvad, et veresooni võis selgesti märgata, olid talle mõistmatult vastu vahtinud. Ja kui siis purunevate luude ragin talle kõrvu kandus, viibis ta kaugel lähel, kus päike pani jää sätendama. Pikamaauiskudega, mille kasutamist ta täiuslikult valdas, ilma et oleks neid kunagi enne proovinud, liikus ta pikki krigisevaid poognaid lõigates ning meisterlikult ära tõugates edasi ja külm tuul tõmbas näonaha pingule. Siis lõi ta tuulepluusi hõlmad nagu uisupurje lahti ja kiirendus pani ta hingest kinni. Metsiku kiirusega kihutas ta jäiseid kaljurahne ja teravaid kivimürakaid täis kaldaserva poole. Korraga hakkasid uisud loperdama ning tulid taldade küljest äkki lahti, ja ilma võimaluseta tüürida libises ta jääd mööda edasi, lakk-kingad jalas ning smoking seljas. Siis murdus jää tema all, aeglaselt ning raksudes. Jäähaagid olid smokingireväärade külge kinni õmmeldud, ja kui ta katsus jääkonarustest küüntega pidet leida, andis jääkate keharaskuse all kogu aeg järele. Ta teadis, et on üksi lähel, ja kui ta appi hüüdis, kutsus ta memme, need ägavad hüüded olidki teda äratanud ning sundinud üles tõusma. Tal oli olnud pealmine lina kõvasti kaela ümber mässitud ja see oli tekitanud õhupuudust.

Ainult sellest see tuligi, mõtles ta, kõigel on oma loomulik seletus.

Ma ei talu sibulat ega tarvita enam unerohtu, ütles ta poolvaljult ja laskis veejugadel ka suhu, keele alla, vastu kurgulage pahiseda, tema suu oli neelust saadik kuiv ning kare.

Ja unenäod ei tähenda pealegi mitte midagi, pomises ta, et ma juhtumisi papsist und nägin, ei tähenda mitte midagi.

Valle oli kerkinud esile mitmes unenäos, aga neid stseene oli raske omavahel ühendada ja mingit seost neil loomuli-

kult ei olnud. Mõnedes segastes hirmunägemustes oli vanamees büroos tema kabinetti tunginud, olgugi et vastuvõturuumi ametnikud olid püüdnud vahejuhtumit ära hoida, ja agressiivselt puhtakspesemist nõudnud.

See ei olnud minu süü, oli taat hüüdnud, ja katkise kuuega lipsuta vanakese pilt oli hakanud üha kiirenevas tempos kahekordistuma, ühest oli saanud kaks, neli, kaheksa, kuusteist, kolmkümmend kaks, see oli kasvanud järsku läbitungimatuks inimsommaks, kes ei lasknud tal end liigutada ja ähvardas teda oma magushapu mustuse- ja rõhitistelehaga peaaegu lämmatada.

See on lihtsalt jabur, mõtles ta, midagi säärast ei ole iial ette tulnud, ta ei ilmunud kordagi silmapiirile.

Üht teist unenäostseeni oli kergem aktsepteerida, see oli vahetu mälestuspilt ühest 1949. aasta maipäevast, kui ta lõpetas täiskasvanute õhtugümnaasiumi Fridhemsplanil. Ta seisis ülemise korruse koridoris, talle oli just teatatud, et ta on suulises läbi saanud, ja kui ta õnnitlejaile viipamiseks aknast välja kummardus, märkas ta eemal värava juures Vallet, kortsus ülikond seljas ja väike naeruväärne bukett käes. Esmalt ta hämmastus, siis rõõmustas ja lõpuks kohkus, mõeldes ettetellitud lõpupeole Hasselbackenil. Ta ei tohi ühes tulla, mõtles ta, see tekitab ainult piinlikkust. Kui nad seejärel välja trepile jooksid «Gaudeamus igituri» jorutama, jäi ta teiste selja taha ega vaadanud õnnitlejate poole, kes trügisid lillekimpude ja lippudega järjest lähemale. Ta nägi, kuidas pea kaotanud Vallet rüsinas edasi-tagasi tõugati, pani tähele, kui kohmetu ja pusa vanamees näis, ning tundis võitmatut soovi jalga lasta.

Aga ma ei teinud seda, mõtles ta, vaid läksin alla tema juurde, ma ei ole tema pärast kunagi häbenenud.

2

Vahel ma mõtlen endamisi, kas sa mitte tööst pelgupaika ei otsi, oli Ingrid ühel õhtul aasta alguses ütelnud. Kui sa oma paberitega kabinetti sulgud, pääsed sa meist, kas ei ole nõnda? Siis ei ole kedagi, kes sulle nõudmisi esitaks, eks ole?

Jama, oli ta ütelnud, sa tead, et ma teen seda meie pärast, et mu praeguste ametiülesannete sisse ei mahu ületunde.

Selle peale oli Ingrid melodramaatiliselt ohanud ning ukse rõhutatud meelepahaga enda järel kinni löönud, ja tal oli olnud raske neisse materjalidesse süveneda, mis ta koju kaasa oli võtnud. Ta ei olnud tuim, mida Ingrid ka ei ütelnud, ja tema töörahu rikkumiseks oli üpris vähe vaja.

Ingridil oleks aeg sellest juba aru saada, mõtles ta.

Kuid tegelikult oli Ingrid viimasel ajal üha avalikumalt hakanud oma rahulolematust ilmutama, üha varjamatumalt katsunud teda vaidlema ja tülitsema provotseerida. Mingit asjalikku põhjust muutumiseks ei olnud olemas, nende majanduslik olukord oli parem kui kunagi enne, poisid pidasid ennast korralikult üleval, ilma et õpetajad või naabrid oleksid nende peale kaevanud, ja Ingrid oli ju nüüd saanud, millest ta oli unistanud, oma praksise, mis võimaldas tal endal tööaega määrata.

Aga ta ei ole rahul, mõtles ta ja meenutas jõulupühadeaegseid piinlikke tundepuhanguid, kui Ingrid ei olnud isegi oma vanemate ja Louise'i juuresolekul paljudeks pidanud täiesti alusetuid kaebusi esitada, nagu oleks ta oma naise vastu ükskõikne.

Ta rikkus meil pühad ära, mõtles ta, oli hüsteeriline ja meeletu.

Ühel tormilisel õhtul, kui Louise oli kaasa vedanud oma kuraatorist tuttava, oli ta delikaatselt mõista andnud, et Ingridi labiilsus on seotud klimakteeriumiga. Naise vihapurse oli näidanud, et ta oli leidnud tema hella koha.

Mind huvitab, kuidas tal seal lõunas läheb? mõtles ta ja asetas kõrvale hommikueinekandiku, mida tal mõninga pealekäimise järel oli õnnestunud söögisaalist üles numbrisse lasta tuua.

Auravalt kuum kohv ja suur klaasitäis jääkülma mahla olid tema unisuse lõplikult peletanud ja öine rahutus oli täiesti kadunud. Ta oli toa ära tuulutanud ja vanamehe paberid kirjutuslauale valmis pannud, ta hakkab nendega otsekohe pihta, kõige kindlam on võimalikud ebameeldivused viibimata kaelast ära saada, talle ei meeldi muresid edasi lükata.

Juba enne, hommikueinet oodates, oli ta kiiresti ja asjalikult, pikkadesse laialivalguvatesse minevikuekskurssidesse laskumata maha pidanud kõned Lola ja Barbroga. Lola oli soovitanud «Excelsiori» kui sobivat paika matusekohvi pakumiseks ja võtnud ettetellimise vabatahtlikult enda peale. Karl-Erikut ta ei olnud kätte saanud, see oli Uppsalasse sõit-

nud, aga Barbro oli olnud kodus ja kinnitanud, et nad tulevad, ka lapsed võetakse ühes.

Nad pidasid ju vanaisast nii kangesti lugu, ta oskas lastega nii hästi ümber käia, oli Barbro veidi ülepakutult vesistades ütelnud, just nagu oleks ta arvanud, et peab tema ees eputama.

Ta oli ka täiesti omal algatusel Anna-Gretale ja Gunillale helistanud, teatanud neile kohtumiskoha ja päevakava ning tundnud end asjaliku organisaatorina, võides õdesid täpse ja üksikasjaliku informatsiooniga rahustada.

Sa võid päris rahulik olla, oli ta ütelnud, kui Gunilla oli hakanud natuke tõberlikult seletama, et on mures, kõik läheb kenasti korda, midagi piinlikku ei juhtu.

Gunilla, kes elas pärast lahutust ikka veel lastega üksi, käis samas päevakodus tööl kus ennegi. Ta oli teda viimastel aastatel harva kohanud, õigupoolest oli tal Alfrediga alati kergem olnud suhelda kui temaga, ja telefoni teel rääkides oli tal oma mõtete sõnastamisel raskusi olnud, märgates, et ta ei mäleta ühegi tema kolme poisi nime.

Aga keegi ei suuda kõigi õe- ja vennalaste nimesid meelles pidada, mõtles ta, seda on absurdne nõuda.

Ja tal ei tarvitsenud seda ju ka iial teha, sünni- ja nimepäevade tähistamise eest kandis Ingrid hoolt.

Kaasatoodud paberite ja kviitungite kuhjad levitasid nõrka tolmu- ning umbuselõhna ja ta pidi end kokku võtma, et tõsiselt nende kallale asuda. Aga kui ta kord pihta oli hakanud, läks kõik asjalikult ning kiiresti, ja kui märk-miku leheküljed kattusid tema peenes kirjas summade ning kommentaaridega, tundis ta suurt rõõmu nagu alati, nähes, et kõike saab arvudes kokku võtta, et maailmast on võimalik ülevaadet luua, kui seda vaid õigesti organiseeritakse.

Arvete kuhjadest noppis ta välja need, mis olid maks-mata, ja asetas enda ette lauale — tegemist oli puha tühja-tähja ning pisisummadega —, makstud arved pani ta klamb-riga kokku ja sorteeris väljastajate järgi plastikkotti-desse. Siis vaatas ta kärmesti läbi viimaste aastate tuludek-laratsioonid, seda ohtu, et pärandusel lasuks ebameeldiv maksuvõlgnevus, ei paistnud olevat, mingeid sissetulekuid peale rahvapensioni ei olnud vanamees näidanud. Olemas-olevad kindlustuspoliisid puudutasid üksnes tule- ja vara-kindlustust, kuskil ei olnud ainsatki märkust ühise elukind-lustuse kohta. Erakirjad lappas ta läbi, kuid jättis lugemata, enamik neist paistis olevat kirjutatud vanemate esimestel

abieluaastatel ning vanamehe esimestel kaitseteenistuste perioodidel ja need kubisesid vanamoelistest hellustest. Ta pani need kõrvale, ei tahtnud nuhkida.

Nad mõlemad on nüüd surnud, mõtles ta, ja mul ei ole mingit õigust nende intiimsustes sorida.

Piltpostkaardid, mida vanamees oli säilitanud pappkarbis, kummipael ümber, olid eranditult laste saadetud stereotüüp-sete tervitustega puhkuseläkitused ja ta leidis nende hulgast mõned niisugusedki, mis ta ise oli esimestel Stokholmi-aas-tatel kirjutanud.

Telefonikõned metallitöölise ametiühinguga Stokholmis ja Västeråsis ei andnud midagi. Üldist matusekassat ei olnud olemas ja kohalikku samuti mitte.

Kuid pöörduge tööandja poole, ütles volinik vaevatult, võib ju olla, et neil on oma.

Ta helistas Metallitehastesse, aga kui keskjaamas lubati ühendada kaadriosakonna juhatajaga, torkas talle pähe, et ta ei tea, kas vanamees töötaski pensionileminekuni seal, kuskilt mälu tagamaadelt kerkis ähmane pilt, et pärast kuue-kümneaastaseks saamist oli Valle sadamas juhutöödel käi-nud, ja ta pani toru hargile, enne kui kaadriosakond jõudis vastata.

Ma oleksin võinud piinlikku olukorda sattuda, mõtles ta, seda oleks võidud valesti tõlgitseda.

Seejärel istus ta kaua, habras krabisev pärandiloend käes, üha rüsumatunne rinnus. Siin olid alasti arvud ning külm aruanne ja need ei jätnud kahtlustele ruumi.

Vaestekvartal, neljakümnendate aastate Rootsi vaestekvar-tal, selles viletsuses laskis ta emal hukkuda, mõtles ta ega leidnud vähimatki põhjust talitseda ägedat viha, mida ta oli sellest päevast saadik hinges kandnud, kui ta lõplikult ära nägi, kes vanamees on.

Kolm madratsit, luges ta.

Aga meid oli üheksa inimest, ütles ta valjusti, poisid ei suudaks seda iial mõista.

PÄRANDILOEND

23. 02. 1942 koostas allakirjutanu käesoleva loendi päranditombu arvelevõtmiseks Jenny Maria Nilssoni (s. Hjorth), sünd. 11. 11. 1909 Sevallas, surn. 3. 02. 1942 Västeråsis, kui ühe abielupoole järelt, kellest jäid pärimisõiguslikena maha

1. lesk, tööline Erik Valfrid (Valle) Nilsson, sünd. 19. 04. 1905 Kungsåras, ning

2. lapsed

- a) Erik Erland, sünd. 7. 03. 1927;
- b) Sven Håkan, sünd. 14. 05. 1929;
- c) Lovisa (Lola) Maria, sünd. 23. 04. 1931;
- d) Karl-Erik, sünd. 7. 09. 1934;
- e) Per-Ola, sünd. 29. 03. 1936;
- f) Gunilla Kristina, sünd. 6. 12. 1937;
- g) Anna-Greta, sünd. 21. 07. 1940.

Lahkunu mehe Erik Valfrid (Valle) Nilssoni poolt ülesantud päranditomp akteeriti ja hinnati järgmiselt:

VARA:

Kuld:	1 naiste käekell ketiga	30.—
Uushõbe:	6 supilusikat	9.—
	6 teelusikat	6.—
		15.—
Vask ja	4 kastrulit	20.—
messing:	1 vann	16.—
	1 kohvikann	3.—
	1 pütt	2.—
	1 pesukauss	3.—
	1 uhmer	3.—
		47.—
Raud- ja		
plekknõud:	(umbkaudses arvestuses)	4.—
Seljariided:	(umbkaudses arvestuses)	20.—
Klaas ja		
portselan:	(umbkaudses arvestuses)	16.—
Voodi- ja	8 voodilina	8.—
lauapesu:	6 padjapüüri	4.—
	36 käterätti	18.—

7 laudlina	20.—
3 madratsit	12.—
4 harilikku patja	8.—
1 udusulepadi	4.—
3 kootud vaipa	12.—
1 tekk	2.—
	88.—

Mööbel ja
majakraam:

1 riidega sohva	10.—
2 harilikku puusohvat	8.—
2 kummutit	16.—
2 kirjutuslauda	16.—
1 puhvet	10.—
2 söögilauda	16.—
1 voodi	20.—
6 tooli	12.—
1 pesulaud	4.—
1 korvtool	12.—
1 õmblusmasin	20.—
1 kummutipeegel	4.—
1 seinakell	6.—
	144.—

Mitmesug.
vallasvara:

1 nikkelkohviserviis	6.—
2 aknatäit kardinaid	4.—
2 petrooleumilampi	4.—
mitmesug. elektriarmat.	4.—
mitmesug. pildid	10.—
1 kohviveski	1.—
2 savikruusi	2.—
2 kirvest (ja 1 saag)	5.—
2 käterätinagi	1.—
2 peeglit	1.—
1 äratuskell	2.—
mitmesug. vaibad	10.—
mitmesug. raamatud	12.—
mitmesug. ehteasjad	4.—
mitmesug. potililled	8.—
	74.—
Kokku inventari	438.—

MAKSED JA VÕLAD:

Västeråsi vaestehoolekande valitsus	716.—
Rootsi Metallitehased, maksmata üüri katteks	210.—
Maksmata võlad (piima-kauplus, rätsepatöökoda, sugulased vastavalt kirjalikele kohustustele)	940.—
Kokku:	1866.—
Varalise katteta võlgu seega	1428.—

Arvelevõtu õigsust kinnitan.
Västeråsis, 23. 02. 1942

Hilding Lindewall

Et kõik on õigesti üles antud ja midagi ei ole tahtlikult ega teadlikult varjatud või välja jäetud, seda kinnitan pühalikult oma allkirjaga.

4

Õigupoolest ei olnud tal suuremat tahtmist kõnelda arstiga, kes oli talle möödunud neljapäeval helistanud, aga ta mõistis, et ei võidaks demonstratiivse käitumisega midagi.

Niisugune jutuaajamine kuulub võib-olla asja juurde, oli ta mõelnud, kuuldes pärast oma soovi esitamist sekretärit otsekohe, et teda võetakse vastu.

Te võite tulla kell viisteist, härra büroojuhataja, öeldi talle.

Kuna ta juba kord telefoni juures istus, helistas ta ka kirikukantseleisse ja küsis, kas on võimalik surnute raamatust kiiresti väljavõtet saada.

Sest te ei säilita vist surmatunnistusi? Need lähevad vist SCB-sse?

Ta ei teadnud õieti, mismoodi asi on korraldatud, aga talle nagu meenus, et ühe jõulupeo ajal büroos oli ta sattunud arhivaari kõrvale, kelle hoole all olid seda laadi ürikud.

Tegemist on minu emaga, lisan ta seletuseks. Ta suri 1942. aastal ja ma oleksin rõõmus...

164

Ta pidi väljavõtte pärast lõunat kantseleist kätte saama, ja kui ta vanamehe paberid kokku pakkis ning portfelli toppis, oli ta oma hommikupoolikuga rohkem kui rahul.

Ma funktsioneerin, mõtles ta, tegutsen, nagu vaja.

Ma olen rahulik ja tasakaalukas, mõtles ta esikus nagist palitut võttes ja ennast terves pikkuses peeglist vaadates, keegi ei või aimata, mis asjus ma siin olen.

Tal oli rohkesti aega, kell ei olnud veel kaksteistki, ja ta läks põiki üle Suure turu Igori restorani Domuse kaubamaja uues hoones; ta peaks jõudma kerge eine võtta, enne kui sekeldamine jälle pihta hakkab.

Eks ole, just siin asus vana pritsimaja? ütles ta riidehoidjale sõbralikult, aga sai vastuseks ainult mühatuse.

Ära tee ennast narriks, mõtles ta, nagunii ei ütle sulle keegi aitäh.

5

Ta tundis ennast hästi ja talle jäi pärast kerget einet tund aega üle sumedal päikesepaistel rahulikult ringiuitamiseks. Võis olla paar kraadi külma ja lumi kõnniteel ei olnud veel jõudnud plögaseks muutuda. Ta läks pikkamisi toomkiriku ümbert ringi, siin oligi ema Valle vastuseisust hoolimata iga pühapäev jonnakalt käinud ja tema tihti kaasa võtnud. Just neil jalutuskäikudel siia ja tagasi oli emal kombeks olnud temaga usalduslikult kõnelda.

Ta ütles mulle asju, millest ta kindlasti kellelegi teisele ei rääkinud; mind usaldas ema täielikult, mõtles ta.

Piiskopisillal jäi ta seisma ja kummardus vana valurauast käsipuu kohale. Seal all kaldavallidel oli ta lapsepõlves sageli kalastanud, jämedast mustast õmblusniidist nööriaga omatehtud õngeritv käes, ja vastu jääservi loksuva vee sulin elustas temas taas kalda ääres hõljunud lõhnad.

Mustjõgi lõhnas juba siis teisiti, mõtles ta, ja vesi oli pea-aegu pruun.

Ta läks trepist üles Djäkne mäele, seisatas aeg-ajalt ja veeris gooti kirjas marurahvuslikke raidkirju. Ta märkas, et oskab ikka veel paljusid peast, õpetaja Norin oli neid tihti klassis tsiteerinud, ja pea iga aasta olid nad nende Lidmani mõtteterade tundmaõppimiseks veetnud siin ühe terve koolipäeva.

Me pidime neid eraldi vihikusse üles kirjutama, mõtles ta, me võistlesime, kes leiab kõige rohkem.

165

Platool oli tal orienteerumisega mõningaid raskusi, golfi-väljak pidi olema hiljem rajatud ja kohvik, mis nüüd oli suletud, aknaluukidel kang ees, oli täiesti ümber ehitatud. Ta nägi mänguskulptuure, mida ta üldse ära ei tundnud, ja liivane väli, kus poisid olid jalgpalli mänginud ja kaljudel peesitavate tüdrukute ees bravuuritsenud, oli tühi ning mahajäetud. Ta oli ainuke jalutaja, ja kui ta üle Oscar I monogrammidega kaljude ronis, tuli tal äkki kange tahtmine vedada lumevaibale oma nimetähed nagu vanasti.

Aga ära tee ennast naeruväärseks, mõtles ta, mõni võib sind näha.

Ta läks ettevaatlikult üles Taevapuuri ja laskis pilgul üle linna libiseda. Siit avanes talle vaba vaade üle sadama ja lahesuu, kus laevasõiduteed olid mustad triibud päikesepais-tel helkivas jääs, üle lahe Kassikari ja Elba ning Lääne- ja Idalau poole, üle kesklinna eemale Soomelageda poole, kus ASEA uued madalad vabrikuhooned võtsid enda alla järjest suurema pindala, eemale haigla poole, mille nurgelised kon-tuurid olid teispool Ängsgärdetit selgesti nähtavad. Siin üle-val oli ta noorukina tihti istunud ja unistanud, unistanud võimalusest siit minema pääseda, unistanud reisidest ja ära-minekust, nii kaugele ja nii lõplikult kui võimalik.

All tema jalge ees oli kitsas Pruulisild ja vana pruuli-koda.

Sinna me lippasimegi tühjade pudelitega, mõtles ta.

Siinsetest kaljulõhestikest oli olnud kerge leida mahaunus-tatud pudeleid, kui mehed olid õlut timminud, põnev sport oli olnud ligi hiilida, pudelid sisse vehkida, niipea kui mehed olid need tühjaks kulistanud, ja pakku putkata, enne kui avastati, et vahetusväärtus on läinud. Ta ise oli palju kordi sellest mängust osa võtnud, aga ikka pärast hoolikat kontrollimist, et Vallet meeste hulgas ei ole.

Kuid pühapäeviti oli taat tihti siin, mõtles ta, siis pani ta siia sõprade manu plehku, hoidis perekonna eest kõr-vale.

Djakne mägi oli olnud populaarne lõbustuskoht, platool oli laupäeviti pärast lõunat peaaegu alati mänginud sõja-väeorkester ja õhtuti olid esinenud rahvatantsurühmad.

Siin õppis nii mõndagi, mõtles ta, ja talle meenus, kuidas ta oli tavatsenud tihnikusse varjulepugevatele paarikestele põksuva südamega järele hiilida.

Sel ajal läksid meeled kergesti kihevile, mõtles ta, ja talle meenus, kuidas ta oli kord ühes puuris üle barjääri kum-

mardunud ja onaneerinud, vaadates naist, kes lamas selili all lõhestikus, jalad laiali, käsi diskreetselt reite vahel.

See naine tegi seda ise, mõtles ta, mälestuspildist veidi üles köetud. Ja ma olin ju kõigest kolmeteistkümneaastane ega teadnud kuigi palju.

Ta oli noorukina tagasihoidlikult ettevaatlik olnud ja tantsuõhtutel Rahvapargis rohkem tantsulava balustraadi ääres kõõlunud. Ta oli liiga kaua aru pidanud, nagu kass ümber palava pudru käinud, ja kui ta siis ükskord välja söandas minna, oli enamasti hilja, oli juba daamide valik.

Elumehed jõudsid ette, mõtles ta.

Aga pärast ma sain kunsti kätte, mõtles ta ja lõi näppu-dega lustaka raitamtaimami vastu kivimüüri.

Niipea kui ma siit minema pääsesin, läks kõik kergemaks, mõtles ta.

Äkki tundis ta tuttavat krampi maos, kui tema mõte libi-ses Ingridile, ja ta pidi selga sirutama ning sügavalt sisse hingama, et see järele annaks.

Sa oled nelikümmend seitse aastat vana, mõtles ta, ja peaksid kõige hullematest lapsikustest, tont võtaks, välja olema kasvanud.

Mehele ei sobi armukadedus, mõtles ta.

See on ainult vähese eneseusalduse tunnus, oli tal kom-beks öelda, ja kui ta rohmakalt tahutud konarlike kiviast-metega trepist ettevaatlikult alla läks, pomises ta:

Ja ma ei ole kellegi nannipunn, ei ole kunagi olnud.

6

Arst, halliseguste juustega mees, kellel varsti kindlasti pen-sionileminek ees seisis, istus kogu aeg, sõrmeotsad vasta-misi surutud ja põidlad lõua all, kui ta pisut laialivalguval viisil, hoolikalt kõiki sisselipsanud erialatermineid tõlkides pikkamisi ja detailselt kirjeldas surmajuhtumiga seotud asja-olusid:

Teie isa oli kehva tervisega, see on tõenäoliselt üks sele-tus, miks lõpp tuli sel moel. Maks oli päris läbi, sellele ta ei olnud ammu tähelepanu pööranud.

Jah, ma mõistan täielikult, ütles ta, ta oli loomult ise-meelne, teda ei saanud ohjes hoida, ja noomitusi ta kuulda ei võtnud.

Ei, ütles arst, selles eas inimesi on raske ohjes hoida. Me

talitame enamasti nii, nagu õigeks peame, lisas ta siis ja naeratas, täiesti siiralt ning teesklematult, nagu tundus.

Naeratus tegi arsti talle sümpaatsemaks, alguses oli see teda oma peenutsevate vanainimesemaneeeridega tublisti ärritanud.

Ta saab mind vahest aidata, mõtles ta.

Ta oli hankinud ema surmatunnistuse ära kirja, et lakkaksid ometi kord häbematud vihjed, millega eriti Lola ja Per-Ola silma paistsid; nüüd teeb ta ema mustamisele lõpu.

Vabandage, ütles ta ja tõmbas ära kirja pintsakutaskust välja, ühest asjast ma tahtsin veel rääkida. Mida te selle kohta ütlete, härra doktor?

Arst luges tõendit, näis ladinakeelseid termineid enda ette pomisevat, kottis põsed liikusid keeleliigutuste rütmis, pani siis paberi käest, hõõrus sõrmeotsi vastamisi ja ütles:

Oleneb küsimusest. Mida te kuulda tahate, härra büroojuhataja?

Tõde, ütles ta kärmesti, mind huvitab tõde.

Ta oli harjunud inimesi jälgima ja nägi selgesti väikest tuksatust arsti suunurkades; tema hääl võbeles pisut, kui ta jätkas.

Tegemist on niisiis minu emaga, ütles ta pehmes tugitoolis ette kummardudes, ma tahaksin lihtsalt kuulda, mida need ladinakeelsed terminid õieti tähendavad. Ladina keel ei ole minu tugev külg, ma olen statistik, mitte keelemees. Millesse mu ema suri?

Te olite noor, kui teie ema suri, ütles arst ja vaatas talle uurivalt otsa, nii et te võib-olla ei mäleta, kas teda lahati?

Ei, aga ma arvan, et ei, ta surnud juba kiirabiautos, ütles ta ja kahetses juba, et oli küsimuse üles võtnud. Kas see oleks olnud vajalik?

Ei, iseendast mitte, ütles arst, aga tunnistus on natuke ebamäärane, tänapäeval me ei oleks selle, ütleme, oletusega arvatavasti leppinud. See on liiga üldine, et midagi kindlat öelda.

Räägiti, et tegemist olnud soolekeeruga, ütles ta. Kas see võib võimalik olla?

Õigupoolest mitte, ütles arst ja tõusis püsti, nagu oleks ta kahevahel olnud, mismoodi seda kõnelust jätkata, *gastroenterocolit acuta* tähistab tõenäoliselt mingit ägedat katarri, kas maos, peensooles või jämesooles, kogu termin on omavahel öeldes pisut maavillane. Kas teie emal oli surmaeelsetel päevadel kõht lahti?

Ma ei tea õieti, ütles ta, esmalt kurtis ta kõhukinnisuse üle, kaebas, et tal on voolmed, seda terminit ta igatahes kasutas, aga ta ei olnud ju kellegi asjatundja. Kuid siis sai ta mingisugust rohtu, see pidi olema retseptivaba, sest arsti juures ta minu meelest ei käinud, ja viimastel päevadel lip-pas ta alalõpmata käimlasse. Aga ma ei tea, ma ju ei küsinud...

Kas teie ema oksendas? päris arst ja jäi akna alla seisma, selg vastu keskkütteradiaatorit, nagu oleks tal külm. Meeletult?

Jah, ütles ta, ja talle tundus järsku, et kuuleb ägedat pladinat, kui ema oli ettepoole kumaras solgipange juurde jooksnud ja kergelt kollakas vahutav okse tal suust purskas. Pahinal, kui nii võib öelda.

Oksendamine ja voolmed, kõhukinnisus ja kõhulahtisus, need kõik on tavalised sümptoomid, mis ilmnevad nii katarride kui ka mürgituste puhul.

Väljast koridorist kostis plaksuvaid samme ning söögi-nõude klirinat, ja ta oli just püsti tõusmas, et visiiti lõpetada, kui arst tuli akna alt ära, hakkas toas pikkamisi ringi kõndima, jäi siis korraga seisma ja küsis:

Kas teie ema oli rase, kui see juhtus?

Ei, sugugi mitte, ütles ta kärmesti, kuid kahetses kohe, tal ei olnud vähimatki põhjust midagi varjata.

Või õigemini, lisas ta, see on võimalik, ta oli aina rase. Ta oli ju kaheksa last ilmale toonud ja peale selle mitu nurisünnitust üle elanud. Ja ta oli ju kõigest kolmekümne kolme aastane.

Tahtis teie ema veel lapsi saada? ütles arst ja istus kirjutuslaua servale.

Ma ei usu, ütles ta. Aga miks te seda küsite, härra doktor?

Torkas lihtsalt pähe, ütles arst kähku ja laanivalt, ärge pöörake sellele tähelepanu. Jäin lihtsalt mõtlema, kuidas Ängsgärdetis tollal välja nägi. Lapsi oli ülemäära palju, nagu te kindlasti mäletate, ja soovimatu raseduse puhul kasutati nii mõnigi kord garanteeritud toimega omavalmistatud rohtusid. Aga need olid emale tihti niisama ohtlikud kui lapsele.

Te arvate siis, härra doktor, et mu ema...? alustas ta, kuid jättis lause lõpetamata. Kui ta selle mõtte küsimusena välja ütles, võiks sellest järgmisel hetkel väide saada, ja see oleks vesi kumusepitsejate veskile.

Ei-ei, mitte sinnapoolegi, ärge võtke seda niiviisi, härra büroojuhataja, ütles arst ja naeratas talle soojalt. Te ei ole mees, kes teeb nii ennatlikke järeldusi, eks ole? Ma lihtsalt mõtlesin kõvasti, ja selles tunnistuses ei ole absoluutselt mitte midagi säärast, millest võiks välja lugeda, et teie ema... Ei, unustage see, tegemist oli puhthüpoteetilise küsimusega.

Mõnikord tuleb ka niisuguseid esitada, lisas arst, tõusis püsti ja saatis teda ukseni, nii on vist statistikaski, eks ole, härra büroojuhataja?

Ma ju teadsin seda, mõtles ta, kõik oli ainult vale ja laim, muud midagi, ema ei olnud niisugune, seda ärgu tulgu keegi mulle ütlema.

Muide, ütles arst päris uksele, minagi kasvasin neis kvartalites üles. Ja ma mäletan tegelikult teie isa kolmekümneandate aastate algusest, ta käis tihedalt läbi mu vanema vennaga, nad olid kuskil hädaabitöödel tuttavaks saanud ja hoidsid sellest saadik kokku. Ta oli sel ajal tugev mees, nii et ma sain omamoodi šoki teda niisuguses seisukorras nähes.

Seepeale ta vaikis, laiutas kahetsevalt käsi ja lisas:

Aga me kõik muutume ju aastatega, eks ole?

Sel hetkel ei pannud ta ütlust suuremat tähelegi, kuid vestibüülis, kus tal tuli veidi oodata, kuni üks ametnik plastikakoti vanamehe asjadega hoiuruumist ära tõi, hakkas see tal peas huugama, ja tundus üha pahatahtlikum ning väljakutsuvam.

Ta mõtles sellega midagi erilist, arutles ta endamisi, muidu ta ei oleks seda mulle lõpuks näkku paisanud.

Kõik eriväljaanded Pressibüroo ees käsitlesid värskeimat inimröövi, mille ohvriks oli langenud keegi poliitik Berliinis, aga ükski neist ei ärritanud temas uudishimu, ja kui ta sigareti süütas ning ahnelt suitsu kopsu tõmbas, ei olnud tal vaja end kõha vältimiseks isegi mitte pingutada, kui kuiv kuum suits tema hingekõri kokku kiskus.

Ma olen täiesti rahulik ja tasakaalukas, mõtles ta, mind ei suuda kõigutada ükski laim.

Ehkki ta oli plastikkoti vanamehe asjadega eesistmete taha põrandale pannud, tungis hapukas vanainimesehais talle ninna, kui ta haigla territooriumilt välja sõitis ja linna poole keeras. Korsängi kooli ringile lähenedes kõhkles ta liiga kaua, ja kui kaugveoautod tema taga vihaselt tuututama hakkasid, sattus ta E18-le, ning kord juba kiirtee liiklusrütmi võimuses, mis teda ikka kergelt kihevile ajas, oli tal raske ärapööramiseks sobivat kõrvalharu leida. Alles Skattebergi ristmel läks tal korda alla sõita, ja siis oli ta sunnitud kaarti uurima, enne kui jõudis Kristiansborgi allee ja Engelbrekti tänava kaudu jälle tuttavamatesse paikadesse.

Ma ei kuulu siia, mõtles ta veel kord, mul ei ole selle kohaga midagi pistmist.

Mõned majad Engelbrekti tänavas panid teda jahmuma, ta oli neis lapsena käinud, tal oli seal mängukaaslasi olnud, kelle nimed ta oli ammu unustanud, ja kui ta ühelt krundilt Engelbrekti ja Utanby tänava ristumiskohas, kust hooned olid lammutatud, parkimisplatsi leidis, teadis ta, et on ümbruses, mida ta tunneb nagu oma viit sõrme.

Autost välja tulnud ja haisva koti kaasa kahmanud — ta jätab selle vanamehe korterisse, tal ei ole vähimatki põhjust sellega hotellitoa õhku reostada —, märkas ta, et Utanby 19 vana ribe hoovimaja on muudetud kaetud akende ja igapäevaseid *water live show*'sid reklaamivate räigelt maalitud siltidega seksiklubiks. Ta ei kinkinud sellele pilgugi, kuid võpatas tõsiselt, kui avastas, et ka number 23 vanas kaugele kõnniteele ulatuva järsu kivitrepiga piimapoos asub nüüd pornokauplus. Selle kaks väikest vaateakent, mis tema mälestuses seostusid Pellerini margariiniga ja kuhja laotud väheldaste muredate prantssaiadega, olid täis groteskseid lähivõtteid, kahvaturoosasid masseerimiskeppe ning mustavärvilist aluspesu, ja ta pööras pilgu kähku kõrvale, tal ei olnud pisematki huvi seesuguste väljapanekute vaatamiseks, ning mõte, et mõni tuttav võiks teda seda laadi akna ees näha, küttis tal põsed kuumaks.

Ta läks ümber maja tagahoovi ja vaatas üksisilmi ülemise korruse akende poole päris katuseräästa all. Järsku meenusid talle praetud heeringa lõhn trepikojas ja häälekad riid õhukeste, harvade uste taga. Talle tuli meelde, kuidas memm oli ikka hoidunud lähemast tutvusest naaberperedega ja ker-

gitanud trepikojast läbi minnes seelikupalistust. Ja talle tundus, et ta kuuleb selgesti vanamehe stereotüüpset vabandust:

See kõik on ajutine, me ei jää siia kauaks!

Ja kui ta kitsas, majade vahele kiilutud hoovis ringi vaatas, mille eest massiivne üürikasarmu Vasa tänavas päikest varjas, ning varbadest kuivkäimlaustega pika kõrvalhoone ära tundis, tuli talle meelde hais, mida oli levinud vanasti kõrvalhoone seina ääres seisnud prügitünnidest. Ja talle meenusid rotijahid ragulka ja kaigastega, meenus, kuidas suured poisid olid püüdnud kord ühe roti elusalt kinni ning sundinud teda looma kätega ära kagistama, ta kuulis veel praegugi ragisevat, nätsuvat häält, kui peksleva sabaga lihav must rott siplemast lakkas. Pärast oli kogu lugu pea peale pööratud, ja koolis olid poisid ütelnud, et see oli tema idee, et ta oli teinud seda ainult oma julguse näitamiseks. Paha maine oli püsinud terve õppeaasta, ja tüdrukud klassis olid tema eest kohkunult taganenud, kui ta nende lähedale tuli.

Seal peres võib-olla süüakse rotte, oli keegi ühel suurel vahetunnil ütelnud, ja kogu kooliõu oli naerust rōkatanud.

Ma olin siis seitsmeaastane, mõtles ta, käisin esimest aastat koolis.

Aga pärast ma õppisin enda eest seisma, mõtles ta, ja siis ei julgenud keegi naerda.

Mälestused mõjusid talle rusuvalt ja ta jäi tagahoovi pimedusse seisma, kuni 21-s löödi aken lahti, üks uudishimulik naisenägu vahtis alla tema poole ja ütles:

Kes te olete? Ja mida te teete seal?

See arwab võib-olla, et ma hiilisin siia vett laskma, mõtles ta ja läks kärmesti tänavale tagasi. Küllap nad on sellega neis kvartalites harjunud.

Ta ei vaadanud tagasi, kui ta Utanby tänavat pidi kärmel sammul alla Kopparbergi tee poole astus, ta oli siin asjatoimetusel, mitte kadunud lapsepõlvemiljöö tundeliseks taganutmiseks.

Minu poolest võivad nad kogu roisu rahumeeli maha kiskuda, mõtles ta. Mis neist rotiurgastest säilitada.

Ja kui ta korteriukse number 8-s lahti keeras, oli tal kange tahtmine juba lävel ümber pöörata. See polnud aidanud, et ta oli katsunud laupäeval tuulutada, sissesööbinud mustuse vängest lehest küllastatud läpatav umbus oli tagasi tulnud.

Nii lõhnas vanamehe juures ilmselt aastate viisi, mõtles ta ja meenutas memme väsimatut püüdu mustust tõrjuda.

Köögipõrandalt paistsid ikka veel nõrgad kriidikriipsud.

Siin ta siis lamaski, mõtles ta, ja nüüd kerkis pilt selgesti tema silmade ette, ta kuulis krabinat, kui vanamees üle põranda roomas, ning nõrka korinat, mis muutus järkjärgult üha selgemaks, ja ta poetas plastikaatkoti põrandale ning lõi käed kõrvade ette, et hääli eemal hoida.

Siis hakkas ta iseennast, oma kummalist käitumist äkki kartma ja tõmbas köögikardina otsustavalt alla, ta ei tahtnud riskida, et keegi juhtub teda parajasti sel hetkel nägema, ta ei olnud kaugeltki härdameelne ega ülitundlik.

Mitte mingit ülepakkumist, ütles ta poolvaljusti ja mõtles nagu ikka, mis Ingrid ütleks, kui ta juhtuks teda praegu nägema.

Küllap teeks jalamaid omad järeldused, mõtles ta ja laskis endale kraanist klaasi vett.

Aga ma olen täiesti rahulik, ütles ta, ma tunnen enesevalitsemise kunsti.

Ta süütas uue Rillo, päeva jooksul oli kulunud peaaegu terve pakk, ta ei tohi unustada täna õhtul paari tükki juurde osta, ja kui ta oli vanamehe püksid riidekappi riputanud, katkise flanellsärgi ning haisvad sokid kaltsukotti visanud ja kingad esikusse asetanud, istus ta köögilaua äärde. Rõivaste taskud olid juba haiglas tühjaks tehtud, taskurätikud ja võtmekimbud olid välja võetud ning koos rahapunga ja käekellaga väikesesse plastikaatkotti pandud.

Rahapungas, mis oli võib-olla nõndanimetatud Smålandi kukkur — ta ei olnud nimetuse suhtes kindel, ei olnud aastaid ühelgi mehel rahapunga näinud —, olid mõned käkrus kümnekroonilised ja üksikud metallühekroonilised, plekiline haiguskindlustuse teatis, mõned Domuse kaubamaja kassatšekid ning komposteeritud bussipiletid, Tillbergasse ja Örebrosse, ning ühes omaette vahes paar rebenenud ajaleheväljalõiget.

Üks neist oli memme surmakuulutus 1942. aasta 5. veebruari VLT-st. Äranäperdatud paber oli koltunud ja habras ning tekst tücati peaaegu hävinud:

...lahkus meie hulgast ootamatult... südames kustutatut mälestust kandes... sügavas leinas ja kaotusevalus...

Ta kandis seda kaasas, mõtles ta ja oli viivuks sentimentaalselt liigutatud, kuid võttis end siis kokku.

Ta oleks pidanud kuulutuse klaasida ja raamida laskma,

mõtles ta, kui ema oleks talle tõesti midagi tähendanud, oleks ta sellega hoolsamalt ümber käinud.

Teine väljalõige oli intervjuu «Svenska Dagbladetist» ehispealkirjaga «Mehed, kellest räägitakse», mille ta kohe ära tundis, tal endal oli sama artikkel kodus kirjutuslaua laekas plastikkaante vahel. Väljalõiget lahti lapates tõmbas ta keelega üle huulte.

See ka, mõtles ta.

Ehispealkiri oli talle juba siis koomiline tundunud, ja lah-kumisintervjuu temaga, kui ta AMS-ist SCB-sse üle läks, sisaldas paar silmatorkavat viga, leheneegrid ei viitsi ju kunagi fakte kontrollida. Ta oli lõpetanud kaubandusüli-kooli viie ja mitte kuue semestriga ning ülikooli kolme ja mitte nelja semestriga ning töötanud rahandusministeeriu-mis tubli pool aastat rohkem kui reporter mainis. Üldjoontes aga oli see õige, ja mõtteavaldused, mis intervjuueeri-ja oli talle suhu pannud, olid tema omad, ehkki neid oli redigeeri-misel teravdatud. Ainult tegevuse eesmärkide ümber käivad diskussioonid, mis AMS-is aastaid kestsid, oli reporter liiga suureks puhunud, ta ei olnud sugugi tahtnud sisemisi lahk-helisid avalikkuse ette tuua ega ise seisukohtade vastanda-mist taotlenud.

Vanamees oli mõned read väljalõikes ära märkinud:

«Tööturul on vaja taotleda täielikku liikuvust. Üksiku töö-lise soovid ei või määrata tööstusettevõtete geograafilist paigutust. Me kõik peame püüdma selle poole, et me ei tun-neks end oma elukohaga seotuna. Meie võimalused oma vajaduste maksimaalseks rahuldamiseks suurenevad, kui lõikame läbi sidemed, mis seovad meid minevikuga.»

Servale oli vanamees pastapliatsiga maalinud sõnad: «Ja see on minu poeg,» samuti aadressi ja telefoninumbri, nii SCB-s kui ka kodus, Metsaoru tee 8.

See seletas neljapäevaõhtust telefonikõnet, just ajalehe-lõigendi abil oli neil õnnestunud teda kätte saada.

Vanamees hoidis seda alles, mõtles ta, oli isegi telefoni-numbri välja otsinud, nagu oleks ta kavatsenud helistada.

Aga ta ei helistanud kordagi, ütles ta pitsitatud, murdu-val häälel, just tema ei tahtnud!

Ta uitas korteris ringi, pani kõik lambid põlema ja tõstis hajameelselt kodinaid, mis vedelesid laialipillatult, aga kraa-mida ta ei jaksanud, keegi ei saanud nõuda, et ta peab jõudma kõige eest hoolitseda, vuhtis ainult jalust ära, mis silma puutus, voodi ja laua alla, riidekapi pimedasse nurka.

Raamaturiiuli all tolmu sees vedeles foto. Ta võttis selle üles, pühkis tolmutortidest puhtaks ja nägi iseennast mõne-kuuse sülelapsena, rüüside ja volangidega ehitud, heegel-datud sokid jalas. Ta istus memme süles, kes naeratas mahe-dalt ja õnnelikult, pikk must puhvkäistega kleit seljas. Tema kõrval toolil istus Valle, kõrge kõvakrae ja kravatt kaelas, vasak käsi jõuliselt vasakul põlvel. Parema käega hoidis ta veidi vanema, umbes kolmeaastase lapse ümbert kinni, kel-lel oli kena viltulahk ja suur valge pudipõll lühikeste käis-tega sametiläikelise ülikonna peal. Tagaplaanil hämutasid mõned kasetüved, kuid põrandalauad foto alumises servas reetsid halastamatult, et pilt oli võetud ateljees, puud olid ilmselt taustale maalitud.

See on järelkult Fredrik, mõtles ta, veli, keda ma ei mäleta.

Fredrik oligi olnud esimene ja pannud kuueteistkümn-eaastase tõele näkku vaatama, kuna tema ise oli aheldanud kaheksateistkümnepäevase lõplikult jõhiku külge, kes ei olnud enne jätnud, kui oli teise päriselt murdnud. See mõte, mille järeldused olid talle uued, süvendas temas tunnet, et ta on sisse piiratud, et teda jälgitakse, ja ta haaras kähku palitu ning kübara, ta ei jää siia majja kauemaks kui vaja-lik, lõi ukse enda taga paugatades kinni ja jooksis klobinal trepist alla. Aga kui ta pimedas trepikojas välisukse ees kahte vanemat daami kohtas, talitses ta end ja möödus neist väarikal, ainult tõtlikul sammul.

Ei ole vaja, et nad hakkaksid imestama, mõtles ta.

Välja tänavale jõudnud, oli ta kahevahel, kuhu minna, ta peab tegema midagi aktiivset, et saada lahti tusast, kehalise treeningu hooletussejätmine ei tule meeleolule kasuks, ja ta otsustas teha kiire jalutuskäigu, enne kui viib auto Domuse kaubamaja garaaži, oli vaja, et tal oleks see homme vara-hommikul ligidalt võtta. Ta läks üle tiheda ja närvilise liik-lusega Kopparbergi tee, see paistis nüüd olevat puhtal kujul läbisõidumagistraal, sealt edasi parki installatsioonitöökoja vastas, kus Valle oli kolmekümnendate aastate lõpus mõnda aega töötanud, ja keeras siis Idakalmistule, memme haua juures ta lihtsalt peab ära käima, juba Ingridi pärast, kes seda kindlasti küsib.

Ta pidi lumiseid jalgteid mööda kaua ringi uitama, enne kui hauakivi ühest kõrvalisest nurgast kuusehekkide tagant kätte leidis. See oli väike ning madal ja kiri aastatega pea-aegu ära kulunud. Selle kätte leidnud, jäi ta kummaliselt

nõutuks, ta ei teadnud, mida ta niisuguses olukorras peaks tegema või tundma, tal ei olnud isegi lille või reha käes.

Niisuguste asjade kohta peaksid ka omad eeskirjad olema, mõtles ta, siis oleks kõik palju kergem.

Ta tõmbas palituhõlmad lõdisedes koomale, päeva peale oli külmemaks läinud, õhus oli lumelõhna ja päikest enam peaaegu ei paistnud. Ta külmetas, tundis, et külm on sügavale põue pugenud, ja kui ta Allee tänava poole jäävast telliskiviväravast välja lonkis, meenus talle paukuv pakane sel 1942. aasta veebruaripäeval. Ta oli otse Valle taga kõndinud ja Gunillal ning Anna-Gretal käest kinni hoidnud, ja tal oli raske olnud end oma jäikades mustades riietes liigutada.

Särgikrae hõõrus, mõtles ta, just niisugused asjad seisavad mees.

Ta valis tee, mis viis nakkushaigla eest mööda, läks läbi Rudbecki pargi ja jõudis Vallini tänavale, siin, number 7-s oli õpetaja Norin elanud. Ta sundis end kiiresti kõndima, aga liikmed ei tahtnud hästi sõna kuulata, ta ei olnud harjunud nii raskes rõivastuses tervisesporti tegema, pealegi pidi ta kogu aeg oma liigutusi jälgima, et ta äkki naeruväärset muljet ei jäta.

Kirikumäe kitsastele kõrvaltänavatele jõudnud, tundis ta end võõrastest pilkudest vähem ahistatud ja söandas kätega vabamalt vehkida, ta tahtis end higiseks ajada, ta pidi rinda rõhuvast masendustombust vabanema. Siin üleval oli ta koolieelikuna ringi jooksnud ja lagunenu hurtsikute vahel mänginud, just siin, väikese Humlegårdeni pargi kõrval oli ema teda kord — ta võis kõige rohkem viieaastane olla — äkitselt palunud pisipõngerjate järele vaadata ja lipanud ise kellegi poole sisse, kes talle sealsamas ligidal ühest aknast oli viibanud.

See on üks mu kunagine töökaaslane, oli ema ütelnud, ma olin sunnitud selle mehe käest üüri jaoks raha laenama. Aga ära sellest papale räägi, seda ei ole vaja.

Nüüd ei olnud vanast vaestekvartalist enam midagi järel, väikesed majad olid kõik restaureeritud ning neis elasid tõenäoliselt kõrgepalgalised ametnikud, ja kui ta järsust Rektori tänavast pikkade sihiteadlike sammudega alla läks, kuulis ta oma samme majaseintelt vastu kajavat.

Rõõmsate nikerdatud luukidega vana kiosk oli ikka veel alles, seistes strateegiliselt soodsas kohas otse Rudbeckiuse kooli ees, ja peamiselt sentimentaalse impulsi ajel ostis ta

hallipäiselt daamilt leti taga vahvlišokolaadi: oli see ainult ettekujutus või tundis ta naise tõepoolest ära? Mäest alla Kooli tänavasse pöörates hakkas ta seda krõbistama, aga see oli kuiv ning maitsetu, ja Vasa tänava jalakäijate-ülekäigu juures viskas ta järelejäänud tüki prügikorvi. Tal oli endiselt külm, kuklalihased olid kangeks tõmbunud, ja kannatamatult oodates, millal punase stopptule asemele roheline süttib, hakkas ta kõhima, ägedalt ning läkastades.

Ärritatult peletas ta gripikahtluse eemale, ta ei olnud niisugune, kes hellikult voodisse poeb, talle ei meeldinud tõdeda, et ta ei ole oma keha ning reaktsioonide täielik peremees. Ja palavik tegi teda mõnikord rahutuks ning tasa-kaalutuks, seda ta teadis.

Mul ei ole selleks aega, vähemalt praegu mitte, mõtles ta.

8

Ta pidi ikka ja jälle mõtlema, mida Ingrid võiks teha ja mida Ingrid ning poisid ütlevad, kui nad omavahel temast räägivad, ja talle meenus Ingridi pealekäiv põhjendus, miks puhkuserais peab tingimata toimuma:

Me peame saama võimaluse asjad omavahel selgeks rääkida, kas sa siis ei taipa?

Ingrid oli kasutanud seda fraasi nii tihti, et see oli küllastatud ähvardusest, just nagu oleks tal põhjust teda milleski süüdistada. Ta teadis, et tal ei ole, aga tema üha rõhutatum heitlikkus tegi teda vahel ebakindlaks.

Kuid ma ju armastan teda, mõtlis ta ja häbenes selle kulunud väljendi pärast, aga seda ju Ingrid kuulda tahtiski, seda ta ju nüüd üle kahekümne aasta kasutanud oligi. Ja me saame omavahel hästi läbi, keegi ei saa midagi muud öelda.

Ta ei tahtnud Ingridi kaotada, kõik pidi olema nagu enne, rahulik, turvaline, küsimusteta, miski ei tohtinud nende kooselu kõigutada.

Iga kord, kui veel üks abielupaar nende tutvusringkonnas oli lahku läinud, oli ta Ingridile öelnud just need sõnad ja lisanud sageli juurde:

Meil läheb paremini kui mõned teised võivad unistadagi.

Proosit, Ingrid, ütles ta vaikselt enda ette, tõstis punase veini klaasi ja jõi. Ma vajan just sind.

Ta oli teda alati imetlenud, sellest peale, kui ta teda ühel tudengite peol kaubanduslikkoolis esimest korda nägi, ja

kogu tema vana hirm naiste silmis nende võimalikke nõudmisi arvestades ohmuks osutada oli äkki kadunud. Ta oli sõandanud talle läheneda ega olnud lasknud end esimestest ebamäärastest puigetest tagasi kohutada, ta oli sõandanud visa olla ega olnud enne jätnud, kui tüdruk oli hakanud temaga käima, tutvustanud teda oma perekonnale ja viinud ta sellega keskkonda, millest ta varem oli võinud ainult eemalt unistada. Nüüd pääses ta suletud uste taha, ja ränk topeltrabamine töötas varsti dividende anda. Et tüdruku sugulased olid esiotsa tõrjuvad ning iroonilised, selle oli ta ammu unustanud, nüüd võis ta koguni tunnistada, et see oli olnud mõistlik reageering, *from their point of view*.

Ma pidin kuu pealt kukkunu mulje jätma, mõtles ta ja naeratas, mälestusest pisut kohmetu, mul oli üllatusest ja imetlusest ilmselt suu ammuli.

Hiljem oli ta küll ära näinud, et kõik ei olegi seest nii kena kui pealt paistab, aga siis oli ta võinud sellele läbi sõrmede vaadata, siis oli ta ju ise juba sinna sisse pääsenud ja seal elama õppinud.

Mul olid oma koerapõlveaastad, mõtles ta, aga ma tulin neist terve nahaga välja.

Ingrid ei tohi praegu midagi kaalule panna, mõtles ta, ega ettevaatust unustada.

Kuid siis peletas ta jultunult pealetükkivad kujutluspildid eemale, tal ei olnud mingit õigust Ingridi kahtlustama hakata, Ingrid ei olnud niisugune, ta teadis seda, ta ei oleks sellega ju ilmapealgi leppinud. Ainuüksi sellepärast, et ta end praegu veidi hüljatuna ja melanhoolsena tundis, ei olnud tal mingit õigust seda laadi sentimentaalsusse langetada.

Me saame omavahel hästi läbi, mõtles ta, ma ei tohi seda ohtu asetada, kõige vähem nüüd.

Ta võttis õhtulehed ja püüdis Lääne-Berliinis asetleidnud poliitikuteröövi tausta käsitlevate laiaulatuslike artiklite lugemisele keskenduda, kuid neis äratoodud närvekõditavad üksikasjad pakkusid talle vähe huvi ja teistest pealkirjadest jaksas ta ainult silmad üle libistada.

Mul on ju tegelikult puhkus, mõtles ta, keegi ei saa mind süüdistada, kui ma neil päevil rida-realt ajalehti ei loe. Nende asjade kohta, mis minusse puutuvad, saan ma nagu-nii aegsasti ettekanded.

Melanhoolia vastu, mis teda sageli valdas, kui ta oli sunnitud üksi väljas sööma, ja teda kergesti väsitavalt hale-

meelseks tegi, oli ta katsunud sellega võidelda, et lubas endale kõigepealt heeringasekseri ja kaks pitsi Aalborgi lauaviina ning tellis siis piprakastmes prae juurde ülearu kallist punast veini. Aga vein oli pisut kibeda maigu suhu jätnud ja krehvtise piprakastme peale ei olnud maitsmis-pungad õieti reageerinudki.

Ma ei ole päriselt vormis, mõtles ta.

Kui ta salvrätikuga otsaesist pühkis, sai see varsti märjaks, ja kui ta siis nimetissõrme diskreetselt särgikrae vahele pistis, tundis ta, et kael on tuksuvalt kuum.

Seda ei maksa tähele panna, mõtles ta, mul on duši all käimise kuumus veel ihus, muud midagi.

Aga kui kohv lauale toodi — ta oli saanud rahuliku koha tagumises saalis, klimberdavast pianistist kaugel — ja ta oli otsustanud endale nii klaasi Martelli kui ka sigari lubada, tundis ta jälle, et kuklasooned on kanged ning turi nagu tur-sunult jäik. See pani teda mõtlema, tal ei olnud tõepoolest ei aega ega tahtmist mingi ogara üldrahvaliku gripiga voodisse jääda.

Selleks on tunduvalt rohkem vaja, et mind maha murda, mõtles ta.

Ja Ingridi pärast ma ei ole üldse mures, mõtles ta, Ingrid on täiskasvanud inimene ja tuleb kindlasti ilma minu järelevalveta toime.

Aga kui ta arve tasumiseks kelneri oli viibanud ja siis restoranist lahkumiseks püsti tõusis, märkas ta, et kogu söögisaal kõigub, et põrand tõuseb ja vajub pehmelt lainetades, mille vastu oli vaja end tähelepanelikult kaitsta.

Ta teadis väga hästi, et põrand ei kiigu, et kõik tuleb ainult tema kergest sopsujäämisest pärast väsitavalt pikka jalutuskäiku salakavalas külmas, ometi pidi ta äkki ettejäätavatest lauaservadest möödumisel hästi valvas olema. Ja sellega ta sai hiilgavalt hakkama, see oli üksnes enesedistsipliini küsimus, ning keegi restorani vähestest külalistest ei võinud aimatagi, et tal olid jalatallad ümarad.

Teel alumisele korrusele valvelauda hommikuks telefonilist äratamist tellima pidi ta üle põrandast minnes hoolega ette vaatama, ta ei tohtinud mingil juhul personali ega küllastajate tähelepanu äratada, ja teel üles oma numbrisse hoidis ta laiast nikerdatud käsipuust kõvasti kinni.

Ma pean ennast korralikult üleval, mõtles ta, see on mul juba veres.

Vat Genfis, mõtles ta, seal alles on tõeliselt uhked hotellid, seal peab oskama käituda.

Õnnelikult oma toa vaikusse, kõigi puurivate pilkude eest pakku pääsenud, sai ta rindkere all läheneva iivelduse rulumist tundes aru, et oli kõigest hoolimata pisut ettevaatamatu olnud.

Paistab, et sa oled millegipärast närvis, ütles ta poolihääli ja vahtis endale esikupeeglist väsinult ning haigutades näkku.

Aga sul ei ole mingit põhjust närvis olla, lisas ta, kumardus peegli ligi, toetas käed vastu seina, põrnitses läbi tolmuste prilliklaaside etteheitlikult oma nägu ja näitas endale järsku keelt.

Mõnikord sa käitunud nagu poisike, mõtles ta, selle sa peaksid endal küljest ära harjutama.

Tal oli vasardav peavalu. Lastes paaril tabletil hambapesuklaasis üles sulada, toetas ta lauba vastu jahedat seinakahlit ja katsus iiveldust maha suruda.

See on enesevalitsuse küsimus, mõtles ta, ja talle meenus äkki, missugused hääled köögist kostsid, kui vanamees öösiti koju tuli ja solgipange või ööpotti oksendas, meenus vali klugin, kui vanamees püüdis suud oksest puhtaks kuristada, ja teda voodisse aitama tulnud memme hääli:

Ära nüüd jälle, Valle! Et sa ka aru pähe ei võta! Kas me peame iga kord nõnda jahmerdama?

Juba kümne-üheteistkümneaastaselt oli ta endale töötnud, et ei saa kunagi papsi sarnaseks, ei lase ennast kunagi tema kombel hurjutada ega jää üürikasarmusse elama.

Ja ma olen sõna pidanud, mõtles ta, ema võiks minu üle uhke olla.

Emal olid tema suhtes suured plaanid olnud, seda ta teadis, juba siis, kui ta oli õige väike, oli ema tavatsenud teda sülle võtta ja talle sugulaste ning tuttavate pilte näidata, kes olid elus kaugele jõudnud ja endale ilusa kodu loonud.

Sa ei pea kunagi niimoodi virelema, oli ta ütelnud, sa ei tohi sellega kunagi leppida, luba mulle seda!

Juba siis oli tee olnud maha märgitud ja selge, see oli viinud teda otse edasi, kõrvale põikamata, käänakuid tegemata, viinud sinna, kuhu ta oli tahtnud.

Ta oleks minu üle uhke olnud, mõtles ta, ja talle meenus äkki kõrvetav valu, mida ta oli tundnud, mõistes, et ema on temalt röövitud, enne kui ta oleks näidanud, et on suuteline seda tegema, mida temalt loodeti.

Ta kobas pimedas käsikaudu voodi juurde, ei viitsinud tuld põlema panna, talle ei meeldinud laetuli, ja kui ta koperdades varbad voodijalutsi vastu ära lõi, pidi ta mõnna, et on võib-olla kergelt ära seatud, et ta oli võib-olla natuke ahnelt joonud. Näpud olid kanged ega saanud hästi pidžaamajaki nööpe kinni ja jalad tundusid tuimad ning äärmiselt kauged.

Nad ei ole nagu minu omad, mõtles ta ja itsitas, tahavad mul alt ära kaduda.

See mõte kohutas teda ja ta sundis end selle vastu sõdima, ta ei olnud niisugune, kes laseb ennast tüssata.

Puha minu keha, mõtles ta, ja selle üle ma otsustan ise.

Aga kui ta pea ettevaatlikult padjale pani ja tundis, kuidas voodi õõtsub, aeglaselt, kuid järeleandmatult, ei olnud teadmise, et tegemist on elamusnähtusega, muud midagi, tuhkagi kasu.

Ettekujutus või mitte, mõtles ta, igatahes ta õõtsub.

6

TEISIPÄEV

Et matused tehakse vaiksed ja tagasihoidlikud, selles olid kõik õed-vennad ühel meelel olnud ja nii oli see formuleeritud ka surmakuulutuses, kus ei olnud kohta ega aega antud.

Katsume piirduda oma perekonnaga, oli ta kõiki läbi helistades ütelnud, nii tundub kõige õigem, vanamees ei pidanud ju avalikust lokulöömisest kunagi eriti lugu.

Me ajame selle asja kenasti ja väärikalt joonde, mõtles ta, niipea kui oli visa pläriseva telefonihelina peale üles ärganud ja pisut vaarudes vannituppa tukerdanud.

Lihased tundusid kõvad ja pingul ning jalatallad olid hellad just nagu pärast kauakestnud krampi, ja kui ta hambaid pesi, märkas ta, et lõualuud on kanged, just nagu ähvardaksid nad kinni jääda.

Aga seda ei maksa tähele panna, mõtles ta, nii tundub ju igal hommikul.

Ennast kuivaks hõõrudes meenus talle, et ta oli ärganud öösel üles, riist kõva ja valus, ärganud keset pentsikut unenägu, milles tema ümber olid pringi rinna ja kõhuga alasti, higised naisekehad, kuskil saunas või üksikul kaljusaarel või pehme valge liivaga supelrannas, stseenid vaheldusid, aga kehad olid samad, pehmed ja siidised, peibutavad ja

pagevad. Niipea kui ta katsus mõnda neist ahvatlevatest tüdrukutest kinni krabada — neil olid nii pikad juuksed, et nende nägu oli võimatu näha —, niipea kui ta valmistus mõnel neist üheainsa tõukega kitsasse hästilõhnavasse prakku tungima, põikas keha tema eest kõrvale, ja ümberingi kaikus nende ühine rõkkav naer.

Nad libisesid mul peost, mõtles ta, ja kui ta samal hetkel avastas, et tal on ainult pidžamajakkl seljas, meenus talle, et ta oli poolunes püksid jalast sikutanud ja riista ümber mässinud, siis kõhuli keeranud, minevikust üht naisekeha vaimusilma ette manades end mõne jõulise tõukega tühjendanud ja sel viisil pingest vabanenud.

Ma magasin, mõtles ta, nii et see ei tule arvesse.

Unenäod ei tule arvesse, mõtles ta, süüdiv oled ainult ärkvel olles, ja vastutust nõutakse ainult sellelt, kes on süüdiv.

Kui ta habet tahtis ajada, ei võtnud aparaat vedu, ja valvelauas ühtegi laenutada ei olnud.

Aga Ståhli juuksuriäri on samas majas, otse nurga taga, ütles keskjaamaneiu. Nii vara hommikul ei ole seal kindlasti järjekorda.

Ta pani end riidesse, esialgu veidi provisoorselt ja argipäevaselt, ning läks juhata tud väikesse juuksurisalongi. Oodata tal ei tulnud, ja kui ta tooli istus, palus ta nii habet ajada kui ka juukseid pesta, ta tundis end seesmiselt ligasena, dušist ei olnud naeruväärse puberteediunenäo tekitatud ebamugavustunde minemapeletamiseks piisanud.

Mul on vaja loidusest lahti saada, ütles ta ja käitus ehk natuke lipitsevalt, teil pidavat see asi käes olema?

Juuksur, umbes viiekümne viie aastane hõredate juuste ja hallide püगतud vurrudega mees, ei kannatanud haiglase lobisemishimu all ega võtnud ülearust vestlusepakkumist vastu. Selle asemel pühendus ta oma tööle, oli kindla ning vääramatu käega, kui ta habemetüüka noaga kärmesti maha kraapis, ja kui ta peanahka masseeris, siis sündis see tugevate rütmiliste liigutustega, mis tegid naha varsti õhetavalt soojaks.

Paari puhku märkas ta oma üllatuseks, et on tukkuma jäämas, ja kui ta püsti tõusis, tundis ta kerget kohmetust.

Mõtles, kui ma norskasin, käis tal peast läbi.

Päris imelik, ütles ta rahataskut välja võttes, kui mõnusaalt inimene säärases toolis lõõgastub. See ei ole tõesti halb viis uut päeva alustada.

Kui ta, peatunud viivuks kunstiühingu akende taga, hotelli

graniitportaali kaudu sisse tagasi läks, tõmbas ta peoga üle põskede ja üllatus nende siidisest pehmusest, sellest oli aastaid möödas, kui ta viimati noaga habet ajas. Tema tuju paranes kohe.

Depressioonid sõltuvad ainuüksi füüsilisest seisundist, mõtles ta, kui püsid vormis, ei ole mingit põhjust ennast halvasti tunda.

Ingrid, kelle elukutse oli masseerimisega kehalisi hädasid leevendada, oleks pidanud tema juhtumõtte täielikult heaks kiitma, ometi tuli ikka veel ette, et ta astus selle vastu välja; tal oli raske aktsepteerida lihtsat tõde, et tähelepanu väärivad ainult niisugused faktid, mida saab tõestada või ümber lükata.

Ingrid mediteerib liiga palju, mõtles ta.

Ta ei seganud vahele, oli salliv, aga mõni harv kord oli ta sunnitud olnud oma arvamist välja ütlemas. Möödunud suvel näiteks, tol juuliõhtul, kui nad istusid ülakorruse hallis, kõik aeda avanevad aknad pärani lahti, ja vaatasid televiisorist loiult Hitchcocki filmi — see oli vist «Nõiduse võimuses» Ingrid Bergmani ja Gregory Peckiga —, naeruväärselt pretensioonikat põnevuslugu, mis rajanes mingil psühhoanalüütilisel umbluul. Kui viimaks lõpp saabus ja tõde ühe armetult trikkfilmitud suusaretke ajal päevavalgele tuli, oli tema mõõt sellest jamast täis saanud, ta oli püsti karanud ja televiisorijuhtme seinast välja tõmmanud.

Ptüi, pagan, kuidas ma jälestan niisuguseid ebaausaid trikke, oli ta ütelnud või ehk karjunud, ta oli olnud natuke ärritatud, seda ta pidi tunnistama. Ei ole mingeid psüühilisi probleeme, nii lihtne on asi, on ainult sotsiaalsed konfliktid, kõik muu on bluff!

Ingrid ei olnud teda loomulikult toetanud ja ka külalised, paar tema juhtumisi sisseastunud sõpra, olid lähtunud ideest, et kõige argipäevasemagi käitumise taga on ahistavad kompleksid ja varjatud motiivid. Lõpuks ta ei olnud püüdnudki vastu vaielda, tal oli hakanud pea ägedalt valutama, just ninajuure kohalt, ja ta oli läinud ära magamistuppa.

Isegi see pandi mulle süüks, mõtles ta ja meenutas meelehärmiga Louise'i pahatahtlikke vihjeid viimaste tormiliste jõulupühade ajal.

Kui ta hotelli vestibüülis trepist üles tahtis minna, viibati teda valvelauda: keegi Johan Nilsson oli palunud endale helistada.

Ta oli kohanud onu Johanit viimati 1961. või 1962. aastal,

kui tädi Hulda veel elas, oli juhtunud temaga Kungsåra bensinijaamas kokku ja läinud tema poole kohvi jooma.

Johaniga oli kerge suhelda, temas oli heasüdamlikkust, mida Valle polnud kunagi ilmutanud, aga kui ta oma mälestusi hakkas heietama, hälbis ta hõlpsasti ebaolulistesse üksikasjadesse ja võis kõik pea peale keerata.

Kuid ta ütleb võib-olla ära? mõtles ta lootusrikkalt. Kui oled seitsmekümne seitsme aastane, siis ei ole võib-olla enam suurt jaksu?

Tore, et sa helistasid, poisiratsik, kostis raginavalingu seest nagu maa alt, kui ta pärast mõningat kõhklust oli valinud vanadekodu numbri. Ma olen nüüd sõiduvalmis, õieti olen ma seda küll juba hommiku kella seitsmest saadik olnud. Aga siis hakkas mul hirm, et äkki ma ajasin midagi segi, pea meeles, et ma olen ju vana ja vaese aruga. Kas see oli Linnahotell, kus me pidime kokku saama?

Tal endalgi oli Per-Olaga peetud telefonikõne üksikasjades ainult ähmane mälestus, aga võimalik küll, et nad olid hotelli kohtumispaiaks valinud, see tundus loogiline.

Just täpselt, ütles ta, nii umbes kaheteistkümne paiku, siis jõuame ilusti. Aga kuidas sa siia saad?

Mina? Ohoo, poiss, ma tulen tilisangiga, lõmpsis Johan, ja äkki tundis ta selle natuke tõgava tooni selgesti ära, just nõnda oli Johan nendega harilikult rääkinud, kui neid suviti maale nuuma peale, rammusat piima jooma ja värsket õhku hingama viidi.

Meie kojamees toob mind spetsiaalse kiirabiautoga kohale, lisas Johan ja jätkas naerdes: See on pensionäridele kontimöödal!

Muide, ütles Johan järsku tõsiselt, kurb küll, et väikevellega nõnda kähku pidi minema. Aga Valle oli liiga palju üksi, sellepärast kõik kiiva kiskuski.

Nojah, ütles ta kobamisi, teadmata õieti, mida vastata, küllap selles omajagu pära on, mis sa ütled. Kuid Vallega ei olnud ju ka kerge hakkama saada.

Jajah, ma tean, et sa nõnda arvad, ütles Johan ja kõhatas, tseremoniaalselt ja vanamehelikult. Aga me võime sellest ju pärastpoole pikemalt kõnelda?

Kui ta toru hargile pani, oli ta sunnitud käed harali sõrmi kõvasti vastu lauaplaati suruma, et nende äkilist värisemist peatada.

Mind nad ei hirmuta, mõtles ta.

Jajah, ma tean, et sa nõnda arvad, kordas ta poolihääli.

Ärgu mõtelgu, et ta on vana ja võib sellepärast mida tahes ütelda.

Ma küll ei talu praegu kuigi palju, mõtles ta, aga tühine palavik ei murra mind veel maha.

Kui ta silmi hõõrus, tundusid silmamunad sõrmedega katsudes kuumad ja kael särgikrae all leemendas juba higist.

Tal oli kraadiklaas kaasas, aga ta otsustas, et ei kasuta seda.

Kui mul on palavik, siis on parem, kui ma ei tea, palju seda on, mõtles ta.

Nessessääri ravimitevahet leidis ta mõned valged tabletid, mis olid albüüli nägu, ja pead järsu nõksuga taha heites neelas ta kaks tükki alla. Üks neist ähvardas poole tee peale kurku kinni jääda, kuni tal läks korda seda veega alla loputada ja äkilisest hirmust vabaneda.

Tund aega hiljem, kui ta oli võtnud veel kord dušši, vahetanud aluspesu, tõmmanud selga kergelt targeldatud vahetatava kraega valge linase särki — ta oli küllalt vanamoe-line, kandmaks niisuguseid särke, ning küllalt tugev, talumaks poiste itsitamist — ja nüüd esikupeegli ees lipsu kohendades, mõtles ta:

Vahel on parem, kui sa mitte midagi ei tea.

Mõte jahmatas teda, ta ei suutnud mõista, mis sellel tema enda olukorraga tegemist on.

See oli lihtsalt teemast kõrvalekaldumine, mõtles ta, äärmärkus, muud midagi.

Ma tean alati, mida ma teen ja miks, mõtles ta, kui kõik on ette planeeritud, ei ole midagi, mille pärast muretseda.

Õhk kirikus oli jahe, küllastatud imalast lõhnast, mida levis keset heledat põrandat seisva katafalgi poolt. Valgus, mida kitsastest kõrgetest akendest sisse nirgus, peegeldus valgeks lubjatud tammeseintelt vastu ja sundis teda silmi kissitama, kui ta akendeta eeskoja mahedast pimedusest sisse astus. Õdede-vendade hulgas vanim, järgnes ta vahetult pastorile, kelle nimi oli Erngård või Ernryd või midagi selletaolist, ta ei olnud pominal öeldud nimest esitlemisel täpselt aru saanud.

Nüüd on kõik varsti möödas, mõtles ta, eelseisvas ei ole midagi ohtlikku ega tähelepanuväärset.

See mõte ei olnud uus, ta oli seda kogu hommiku vaikselt endamisi korranud, et vaigistada näriivat rahutust rinde all.

Õigupoolest on see paljalt tseremoonia, mõtles ta, kui orelimuusika pani kõik kirikulised krabinal lehitsema välja-jagatud lauluraamatuid. Ise istus ta täiesti liikumatult, kuid prillisangade alt vilksamisi pilku heites nägi siiski õdesid-vendi mõlemal pool küljes enda kõrval esimeses pingis, tema taga istusid kõik ülejäänud matuselised, kes olid talle pooleldi tundmatud. Ja see ei lähe mulle korda, õieti ma ei tee seda kaasa.

Kogunemine hotelli vestibüüli oli võtnud aega ja alles kakskümmend minutit enne ühte olid kõik lõplikult autodesse paigutatud. Karl-Erikul oli poole tee peal Örebro Västeråsi kumm katki läinud ja ta tuli alles kakskümmend minutit ühel, ka Anna-Greta oli tublisti hiljaks jäänud. Kuid Per-Ola oli tänu jumalale olnud punkti pealne ja võtnud enda hoolde taadi kaugemad sugulased, kes olid oma tulekust ette teatanud, tal endal oli nende äratundmine ja paikapänemine suuri raskusi valmistanud. Aga ta oli kogu aeg välimises vestibüülis seisnud ja neid kõiki õigel, looritatud toonil teretanud. Ikka jälle oli ta pidanud otsa eest higi pühkima, ja ka peopesad olid läinud liimerdavaks. Ta oli piirdunud kerge kärke käepigistusega ja hoidunud teadlikult tundelisest embamisest, mida mõned harrastasid.

Ma olen tähelepanelik, oli ta mõelnud, ei levita ilmaaegu nakkust.

Teekonnaval linnast välja Hovdestalundi — nad sõitsid rongis mööda vana Skultuna teed piki Mustjõe üles — oli Gunilla ees tema kõrval istunud. Ta oli unustanud, et õde näeb nii hea välja, lühike soeng, mis jättis lauba ja kõrva õhukese loori all vabaks, sobis talle imehästi ja ta oli katsunud talle komplimenti teha. Aga teda ei lastud segamatult rääkida. Tagaistmele oli talle nimelt sattunud kolm jutukat mutti, kes vahetpidamata laterdasid, meenutasid Vallet ja Jennyt ja teisi veel kaugemaid sugulasi, kes oleksid hea meelega matusele tulnud, kui nad sellest ainult aegsasti teada oleksid saanud.

Kas oli tõesti vaja nõnda rutata? oli üks neist ütelnud ja talle selja tagant käe õlale pannud.

Tal oli raske olnud ärritust talitseda, mida puudutus temas tekitas, ta ei sallinud liiberdavaid intiimsusi.

Jah, oli ta vastanud, oli küll, kauem ei saanud mingil juhul oodata.

Aga eks ole hirmus, et Valfridil niisugune ots pidi olema, oli teine mutt ütelnud, ta oli ju vanasti nii töökas ja korralik. Tal läks viimastel aastatel kindlasti aru sassi, vanasti ta ju viinamaias ei olnud.

Ta polnud jaksanud vanamuti nuditud ajalookäsitlust ümber lükata, ta oli seda ennegi kuulnud ja teadis, kui võlts see on, ta oli vanameest lähemalt näinud ja tal ei tarvitse nud oma mäluandmetes kahelda.

Aga las nad latravad, oli ta mõelnud, ma ei viitsi nende asjade üle vaielda.

Isegi eeskojas ei olnud ta vaevaks võtnud protesteerida, kui kurbuseavaldusi liiga palju sai ja need liiga kõrgelenuliseks läksid. Ta käis ringi ja teretas matuselisi, kes olid otse kirikusse tulnud — neid oli oma paarkümmend inimest, matusekumu pidi olema kaugele suguseltsi tutvuskonda levinud —, ta kummardas kergelt ning kuulatas nende stereotüüpseid fraase, ja tal oli raske meenutada nimesid, mida nad pomisesid. Mõned arvas ta möödunud aegadest ähmaselt ära tundvat, aga enamik nägusid ei ütelnud talle mitte midagi. Ja fraasid, mida nad kuuldavale tõid, ei saanud kuidagi Valle kohta käia.

Olgu peale, et ta nüüd surnud on, ega teda sellepärast veel pühakuks pea kuulutama, oli ta mõelnud, kuid iga-sugusest vaidlusest hoidunud.

Kirikus niisugune asi ei sobi, oli ta mõelnud.

Rituaal, mille järgi talitus käis, oli talle võõras, ja kui kõik tema ümber äkki püsti tõusid, või niisama äkki jälle maha istusid, jäi tema alati kõige viimaseks, ja kogu aeg pidi ta võitlema õõtsutava peapöörituse vastu.

Ma ei tohi kukkuda, mõtles ta, see jätaiks halva mulje.

Kui ta vaatas oma käsi, mis kõvasti pigistasid musta lauluraamatut ja väikest valgete rooside ning lõhnavate freesiate kimpu, valendasid need talle vastu nagu kaks laialivalguvate piirjoontega värelevat valguslaiku, ja ehkki ta teadis, et need on tema omad — ta nägi selgesti värsket haavar-mi parema käe põidlakurru —, tundusid nad talle võõrad ning unenäolikud.

Aga sina, Erland, oled tugev ja südi, sa saad elus hästi hakkama.

Ta kuulis häält ilmselgesti, ema heledat puhast helisevat häält, ta ei olnud seda kunagi suutnud unustada, ja ehkki

ta teadis, et see kõlab ainuüksi tema sisimas, pidi ta tahtmatult võpatades peaaegu ringi vaatama, just nagu oleks memmgi koos teistega kirikus olnud.

Ma ei ole liimist lahti, mõtles ta, ma ei kujuta endale midagi ette.

Aga ma tunnen temast ikka veel puudust, mõtles ta, ning kurku tõusis kohe kirvendav tomp, ja viivuks valdas teda kiusatus ohkivale leinameeleolule enda ümber järele anda. Ta kuulis vaevata Gunilla ja Anna-Greta malbet tihkumist, Lola nuutsumist ning vendade diskreetseid kõhatusi, ja tema selja taga kahistati usinalt taskurätikuid.

Kuid ta peab olema tugev, seda nõudmist ta ei tohi unustada, eriti nüüd, ja ta sundis end üksisilmi jälgima kirikuõpetaja värelevat nägu teispoole vahikäiku. Pastor seisis seal varvastel õõtsudes ja tundus kogu aeg üle kirikuliste peade üles otsseina poole vaatavat, isegi siis, kui ta raamatust, mida ta rinna kõrgusel avatult enda ees hoidis, ilmselt valjusti ette luges.

Ta kõigub, mõtles ta, katsub mind vankuma panna.

Ka sõnad õõtsusid ja tal oli raske neid tabada:

...annab ta, meie lahkunu, kõiges oma inimlikus nõtruses veel kord tunnistust hoolest, mida Issand, meie Jumal ja kõigevägevam Isa meile päevast päeva osaks laseb saada. Sellepärast võtkem alandlikus meeles painutada pead ja mõelda järele, mida meie tänane talitus tähendab...

Hääl oli pehme ja uinutav, sõnad ähmased, kuid sugestiivsed, need kõnelesid maise elu lühidusest ning kaduvusest, talvekülmast ning kevadloomustest, ja kuidas ta end ka fraaside peibutuse vastu ei kaitsnud, oli tal raske täiesti rahulikuks jääda.

Puha teater, muud midagi, mõtles ta, vuristab päheõpitud teksti maha.

Aga tal tuli klimp kurku ning ta oli sunnitud aeg-ajalt neelutama, peaaegu kuuldavalt, ja sellest äkilisest hellikusest ärritatud, sundis ta end tähelepanu kirikuliste ohetele ja allasurutud nuuksetele keskendama.

Silmakirjateenrid, mõtles ta, kõik nad mängivad kometit, arvavad, et matusel tuleb vigurdada.

Neis ei ole stiili, mõtles ta ennast sirgu ajades, ta peab peale passima, et selg kühmu ei vajuks.

Ja siis on ema jälle vaimusilma ees: seisab köögis peegli ees ning kammib pikkade paitavate tõmmetega juukseid, ja kui ta nõjatub imetledes vastu tema põlvi ning vaatab alt

üles talle näkku, kus nahk on siidine ja pehme ning täiesti sile, ütleb ema:

Ei tohi kunagi väärikust kaotada. Luba mulle, et sa kunagi alla ei anna, nagu tema juba on teinud.

Ta noogutab, ta on viie-, seitsme- või kümneaastane, see stseen ei ole ainus, neid on palju, ja siis tõmbab ema ta kummardudes oma rinnale ning läbi pluusi tunneb ta tema põue soojust, ja kui seeliku karvaudemed peopesi kõditavad, jooksevad tal õnnest sipelgad üle selja. Siis märkab ta, et ema nutab, et pisarad veerevad tal põski mööda alla, nirisedes kaelale, ja järgmisel hetkel ajab ema end karmesti sirgu ning lükkab ta endast eemale, kui tümpsuvad samud trepil üha lähemale tulevad.

Aga ära isale midagi ütle, sosistab ema, ta ei saaks sellest nagunii aru.

Ja siis on kuiv kõrvetav valu rinnus ja kurgus vältimatult tagasi, tal on raske rahulikult hingata ja viivuks tundub, nagu ei suudaks ta nuuksatust maha suruda.

Aga ma pean, mõtles ta ja kobas taskurätikut, muidu jääb mulje, et ka mina mängin kaasa.

Ta kuivatas laupa ja kaela, pühkis nina, ei olnud kahtlust, et ta on korralikult nohusse jäämas, ja taskurätiku nurka higi pühkimiseks diskreetselt prilliklaaside alla lükates märkas ta Per-Ola imestunud nägu pingi teises otsas.

Ta võib-olla arvab, et ma nutan, mõtles ta, aga ma ei nuta, ainult higistan.

Pastor altari ees kõneles ikka veel, aga oli nüüd raamatu kinni löönud ja paistis rääkivat omast peast:

Ta oli üks meie ühiskonna paljudest nimetutest, üks neist, kes täitis oma kohust ilma suurte žestideta, avalikkuse kiitust ootamata. Kuid Valfrid Nilsson, seda on paljud mulle kinnitanud, oli mees, kes kunagi ära ei ütelnud, kui tema abi vajati, eeskujulik abikaasa, hea isa oma lastele ja hinnatud, sügava õiglustundega töökaaslane. Vaikselt, tähelepanu nõudmata käis ta oma rada...

Fraasid, mõtles ta, puha fraasid, muud midagi. Ja pastoritõhk ju ei tundnudki teda.

Siis ta märkas, et oli laenanud pastoritõhu vanamehe leksikast, just seda sõna tavatses Valle kasutada, kui ta memme jumalateenistustelkäimise üle porises:

Kas sul pastoritõhkudest ükskord villand ei saa? Kas sa oled unustanud, mida nad sulle tegid?

Just pastori oma susimisega olid Henningi ja Marika

karmuses süüdi olnud, just kohalik kirikuõpetaja oli vane-
mad niikaugele viinud, et nad koduukse tütre eest kinni
panid, sest see oli neid ja teda häbistanud, teda, kes ta oli
tüdruku elukommete eest krahvi juures käemeheks haka-
nud, nii oli ta memme jutust aastate jooksul aru saanud.

Nad on südames kindlasti head, aga ei julge seda välja
näidata, oli ema pisarate silma valgudes ütelnud.

Ära ainult sentimentaalseks mine, mõtles ta, nagunii ei
saa midagi muuta.

Nüüd on hilja, kõigeks, mõtles ta, teadmata õieti, mille
kohta see käis, seda laadi retoorika ei olnud kaugeltki tema
nõrkus, see oli ebatäpne ja ähmane, sellele ei saanud tugi-
neda, kui oli vaja tegusid teha.

Pea meeles, et see talitus ei puutu õieti sinusse, mõtles
ta ja niisutas keeleotsaga huuli, kui matusefirma mehed
ühest külguksesse sõnatult sisse astusid ning hakkasid kär-
mesti ja asjalikult pärgi jaotama.

Ja sa pead ennast kenasti üleval, mõtles ta, keegi ei saa
midagi muud väita.

Siis tõsteti puusärg, ilma ülearuste kaunistusteta lihtne
pruuniks peitsitud kirst, katafalgilt üles ja pastor kutsus
õed-vennad diskreetse viiega ligi, just nemad pidid kõndima.
otse puusärgi järel, selle oleks ta pidanud isegi ära arvama.

Ta nägi, et Per-Ola hoolitses Johani eest, kes oli õige
tudiks jäänud ja kelle kohevad rippvurrud olid nüüd täiesti
hallid, ise pakkus ta Gunillale käsi, õel ei olnud ju enam
kedagi, kellele tugineda. Ta astus mõõdetud, väarikate sam-
mudega ja märkas, et Gunilla joondus otsekohe tema järgi,
kontrollis kärmeid kõrvalpilke heites, kas ta käitub ikka nii
nagu vaja.

3

Nad tuginevad minule, mõtles ta ja vastutustunne mõjus
rahustavalt, teadmine, et õed-vennad kogunesid just tema
ümber, kui nad kiriku ees jälle madala surnuvankri taha
rivistusid, laskis tal esineda kindlalt ja tasakaalukalt, lee-
belt, kuid kõhklematult juhtides.

Kõik läheb korda, mõtles ta, kõige hullem on nüüd varsti
möödas.

Haud asus suure kalmistu lõunaservas, Mustjõe poolle ala-
neva niidunõlva ääres, ja kiriku eest sinnaminek võttis palju
aega. Väikeste kummiratastega vankrit ei saanud liiga kii-

resti vedada, ja mitmed vanakesed saatjaskonnast kõndisid
konarlikel kruusatatud teeradadel koperdades ning koba-
misi. Vinge tuul, mis alt avaratelt niitudelt takistamatult üle
lageda kalmistu vihises, keerutas maapinnalt aeg-ajalt lume-
vihureid üles ja paljastas ohtlikke kiilasjäälaike.

Tuul ei olnud talle kasulik, ta õhetas seesmisest kuumu-
sest, ja kui lumekübemed tema nägu torkisid, hakkas ta kül-
mast vabisema, just nagu olnuks tal halltõbi. Gunilla hoidis
tema käsivarrest kõvasti kinni, ja kärmet kõrvalpilku hei-
tes konstateeris ta, et õde oli kirikus ilmselt nutnud, tema
silmaalused paistsid olevat kergelt tursunud ja ta näris nüüd
närviliselt alahuult. Ta ei olnud selles suhtes ainus, kirikus
oli kogu aeg nuuksutud ning kõhatatud, ja pastori labidalt
langeva peenikese liiva sahin oli peaaegu täielikult mattu-
nud pinkidest kostvate hääle alla.

Kui nad kruusatatud jalgteelt ära pöörasid külmunud
murule, lõi vanker mügarlikul pinnal rappudes vaaruma ja
koraks näis, et kirst ähvardab maha libiseda, aga trans-
pordi järele valvavad matusefirma mehed said õigel ajal
jaole ja pidasid selle kinni.

Kummirataste krobin rohul muutus äkitselt õige selgeks,
kui nad äsja kaevatud haua lähedale jõudsid, mille värsked
mullavallid mustasid intensiivselt pimestavvalge lume foonil.
Ja kui siis kirst oli tseremoniaalselt ning ettevaatlikult alla
lastud ja õed-vennad olid poolringis jalutsiotsa kogunenud
ning oma lillekimbud korraga hauda poetanud, tundis ta, et
külmavärinad panid käed vabisema ja et südamelöögid olid
sagenenud. Ajatusetajust kantud rituaalne meeleolu ei jät-
nud teda kaugeltki ükskõikseks, kirvendavat tompu sügaval
rinnus ei saanud ta maha salata.

Nüüd on ka tema läinud, mõtles ta ja meenutas tühjuse-
tunnet, mis teda tookord Idakalmistul oli vallanud. Ka tol
korral olid lillekimbud mütsatades kirstukaanele kukkunud,
ka siis oli õhus hõljunud külmunud mulla lõhn, ka tol kor-
ral oli lumi kingataldade all krudisenud ja tuul põsed kan-
geks võtnud.

Ta astus paar sammu tagasi, hauaservade ümber kaitseks
pandud hõõveldamata laudadelt maha, kuulis õpetajat
midagi ütlevat, ilma et oleks aru saanud, mida, ja katsus
seista täiesti liikumatult, täiesti sirgelt, et klomp kurgus
vähehaaval ära sulaks. Üksikud laulsid koraali kaasa, hää-
led kõlasid külmus õhus tinedalt ning hapralt ja mõnedel
karedatel mehehäältel tagapool oli ilmselt raske viisi pidada.

Möödajorutamine aitas tal vabaneda ajutisest ebameheliku tundelisuse retsidiivist.

Ma lasksin ennast kaasa kiskuda, mõtles ta.

Kõik olid olnud ühel nõul, et haua ääres kõnesid ei peeta, ja viimsel hüvastijätul piirdusid kõik sellega, et läksid pikkamisi ligi, heitsid argliku pilgu alla kirstule ning poetasid sinna lille või painutasid sõnatult pead ja tegid siis teistele ruumi. Tal oli seni õige ettekujutus puudunud, kui palju inimesi tegelikult on tulnud, nüüd sai ta peale õdede-vendade ja nende perekonnaliikmete kokku neljakümne matuselise ümber.

Ma ei teadnudki, et tal on nii palju tuttavaid, mõtles ta.

Kõige lõpuks astusid ette kolm meest. Nad olid seisnud lähemate omaste ringist natuke kaugemal ja ta võpatas neid nähes peaaegu märgatavalt. Ta ei olnud kirikus pilku tõstnud ega teadnud järelikult, kes nad on. Aga just seda ta oli kartnud, et mingi häbistav vahejuhtum rikub kogu stiilse talituse ära.

Oma halli kulunud palitu ja palja kaelaga, oma halvasti raseeritud punetava kortsus näo ja pressimata pükstega, mille narmendavad sääred pruunidele poolsaabastele lotendasid, ei sobinud nad teiste hulka, ja kui nad aeglaselt ligi trügisid, taandusid kõik nende eest kõrvale. Kaks neist võtsid kohmakalt nokatsi peast, kolmas, kes oli paljapäi, tõmbas käega üle juuste, mis rippusid hallide sassis salkudena kõrvadele.

Neid ei ole kutsutud, mõtles ta, nad ei kuulu siia.

Nad ei tohi hakata suud laotama, see veel puuduks, mõtles ta ja vaatas kiiresti ringi, et ohu ärahoidmiseks õdedelt-vendadelt abi saada. Aga olgugi et nii Per-Olal kui Karl-Erikul oli midagi üllatusekurru taolist kulmude vahele tekkinud, ei paistnud kumbki neist intsidendist eriti häiritud olevat.

Nad ei saa aru, mõtles ta, ei taipa, mis võib juhtuda.

Kolm kaltsakat olid haua juurde jõudnud, ja kui nad aralt üle serva alla vaatasid, nägi ta, et nende rohmakad käed on punased ja ketendavad, krobelistel küüntel laiad mustuserandid.

Mõned vanemad daamid tõmbusid veidi haavunult kõrvale ja üks neist, kõige labrikum nende kolme hulgast, kes tal autos olid olnud, muigutas demonstratiivselt suud.

Nad võib-olla lehkavad, mõtles ta, joovad kindlasti tina-
kat, nagu niisugused ikka.

Paljapäine, kes seisis keskel, astus veel pool sammu lähemale, tõi lagedale mõned armetult longus tulbid, mida ta oli selja taga peidus hoidnud, sirutas need üle hauaserva ette ja ütles kareda bassihäälega valjusti:

Sa olid ausameelne semu, Valle, ja ikka mehe eest väljas. Sinu kohta ei ole ühtegi halba sõna öelda. Ja võta teatavaks, Valle, sinu järel jäi tühjaks.

Seepeale ta vakatas, laskis lilled peost lahti — kimp ei olnud seotud ning pudenes juba langedes koost — ja seisis siis veidi aega nõutult, otsusele jõudmata paigal. Lakard oli ilmselt mõistnud, et kõik vahivad teda, tema lühike kõne oli esimene pärast pastori kõrgelennulist jahvatamist, vana-mehe näis kohmetu, tõmbas käeseljaga abitult üle suu ning lisas ootamatu tunderõhuga:

Ja see on pagana hea tunnistus, pea seda meeles!

4

Ta oli katsunud protesteerida, aga tema vastuväiteid ei olnud miksiki pandud, ja parajasti kui nad Püha Taaveti abikiriku ette kruusatatud platsile tagasi pöörasid, oli Karl-Erik vaidluse resoluutselt lõpetanud.

Selge see, oli Karl-Erik sisistanud, et kõik, kes võtsid vae-
vaks siia tulla, tulevad ka kohvile. Mis paps sinu arust vahetegemise kohta ütleks?

Mõnevõrra hulk siiski vähenes. Abiõpetaja — nii kõlas selle õblukese, pisut kühmus seljaga pastori ametinimetuse, kes oli haua juurest tagasitulekul natuke omaette hoidnud — ütles viisakalt, kuid kindlalt ära, ja kümmekond muud matuselist — peamiselt vanemad mehed, Valle kunagised töökaaslased Metallitehastest — ei saanud samuti kaasa tulla.

Aga neil kaltsakatel muidugi niipalju aru ei ole, et kõrvale hoida, mõtles ta, nähes silmanurgast Johanit kolme vanamehega elavas vestluses. Paistis, et nad tundsid üksteist juba enne, ja üks neist kolmest tuli talle endalegi peaaegu tuttav ette.

Niisugustest tüüpidest ei tea kunagi, mida nad plaanitsevad, mõtles ta ja pani tähele, kuidas Karl-Erik neile lausa peale käis, et nad peietest osa võtaksid.

Aga me ei tulnud siia kohvi pärast, ütles pisim kolmikust peaaegu õlilisel häälel, ärge seda arvake.

Ise ruttas ta ees auto manu, et Karl-Erik ei tuleks mõttele katsuda mõnda neist tüüpidest tema juurde mahutada, tal oli ju niigi juba pungil täis, rohkem lihtsalt ei saanud sisse toppida. Kui ta parkimisplatsilt välja keeras ja aeglaselt peavärava poole sõitis, nägi ta tahavaatepeeglist, kuidas Johan mehed laialt žestikuleerides taksose juhatas. Viivuks tekkis tal lootus, et ta pääseb edasistest tülivatest kokkupuudetest nendega, aga ka takso liitus selle veidi korratu autoderiviga, mis hakkas linna poole venima. Ja kui tal endal tuluselt vaikides ning tagaistmel laterdavatest vanamuttidest välja tegemata oli korda läinud vabale kohale Puusepa tänava parkla kaugemas otsas käppa peale panna, nägi ta taksot «Excelsiori» ees peatuvat.

Niisugustest ei saa kunagi lahti, mõtles ta, need kleebivad ennast külge, kus aga võimalust näevad.

Ta oli selleks liiga sageli näinud paadialuseid Östermalmi turul müügilaudade vahel ringi loivavat, et nende nõksude õnge minna, ja ta ei võinud kannatada Ingridi kaastundlikku halinat, niipea kui mõni aplaagrisse saadetud pupujuku Lahises Ekraanis telekaamerate ette tiriti.

Ei ole juhus, et nad on põhja käinud, tavatses ta öelda.

Autot tasa ja targu vabasse parkimistaskusse rihtides kuulis ta üksikuid katkendeid Gunilla vestlusest kolme vanamutiga, keda ta ei olnud ikka veel suutnud suguseltsiregistris paika panna.

Minu meelest oli see kena, ütles Gunilla.

Seda küll, Pleki-Erik on tubli, ütles üks mutt, kes oli esitlenud ennast ainult kui tädi Hildur, eeldades ilmselt, et ta mäletab temast kõike. Temast oli Vallel palju kasu. Aga minu arust oli ta joonud, seda on ta alati, minu arust käis tal hais suust välja.

Ja niisuguste hulka Valfrid siis lõpuks sattuski, ütles üks teine vanamutt pead selga heites, omamoodi jumala õnn, et Jennyl ei tarvitsenud seda näha.

Aga žest oli minu meelest ilus, ütles Gunilla, ja nad helistanud Per-Olale juba eile hommikul ja palunud luba tulla.

Ta viivitas natuke aega auto juures ja laskis kõigil teistel ahtast klaasuksest ees sisse minna, tal ei olnud kombeks ette trügida. Ja need paljud võõrad või ainult pooleldi tuttavad näod tegid teda rahutuks, ta ei teadnud õieti, mida nad mõtlesid, kui palju nad olid lasknud end vanamehe laiast jutust mõjutada.

Jahvatada ta ju oskas, mõtles ta, ja tõde moonutada.

Üleval kojas, kitsa garderoobi ees, mis silmapilk oli vormitud üleriideid ning vanamoelisi botikuid ja kalosse kuhjaga täis saanud, tundus talle äkki, et ta on vanadekodusse pandud.

Neist tuleb imalat läppunud haisu, mõtles ta ja hoidus koiberdavatele vanainimestele liiga lähedale sattumast, ta ei teadnud, kuidas neid kohelda, juba kirikus oli tal raske olnud nendega kõnelemiseks sobivat tooni leida. Mõned olid paistnud haiglaselt pelglikud, paar vanamutti olid piirdunud ainult eemalt niksutegemisega, ja kui ta nüüd oma rasket palitut nagisse riputas, kuulis ta mõnda neist enda lähedal sosistavat:

Jajah, teda ma olen Aktuaalses Kaameras mitu korda näinud. Ja Päevakajas on ta ka tihti olnud. Tema ongi kõige vanem.

Ta oli külmetanud ning tundis ennast kehvasti, ja kui ta laupa pühkis, sai taskurätik kohe külmast higist niiskeks.

On mul palavik, seletab see nii mõndagi, mõtles ta, ja kui Gunilla järsku talle käe õlale pani ning küsis, kuidas tal läheb, kasutas ta juhust seletust anda, kõige parem oli end võimalike väärtõlgitsuste vastu korrapealt kindlustada.

Ei ole viga, ütles ta malbelt, ehkki ma olen tõenäoliselt saanud kerge gripi. Mul oli täna hommikul 39,5, aga ma neelasin neli gripipulbrit ja võtsin kõige hullema palaviku maha. Nii et küllap ma vastu pean.

Kindlasti, ütles Gunilla ja rajas talle teed nurgasaali, kus pikkadel kaetud kohvilaudadel seisis juba kuhjaga täis viini saia ning küpsisevaagnad ja kehitlevalt kokkumurtud salvrättidega dekoreeritud tassid. Aga surnuaias oli ju kaunis vilu, lisas ta, nii et sulle kulub arvatavasti midagi sooja ära, ja ta oli täiesti kindel, et õde tahtis selle repliigiga midagi öelda, Gunilla oli säärase salatorgete peale alati spets olnud.

Kulus tükk aega, enne kui serveerimine algas, oli tulnud rohkem inimesi kui esialgu arvestatud, üks pikk lisalaud tuli juurde panna, lapsed, kellele pakuti šokolaadi vahukoorega, olid väiksemasse nurgalauda üle viidud, ja paljud, mitte ainult kolm valget varest, olid segaduses ning nõutult keset põrandat seisma jäänud, kuni Per-Ola neile tooli ja koha kätte juhatas.

Aga niisugused ei ole vist harjunudki möbleeritud ruumis viibima, mõtles ta ja hoidus pilku neile kinnitamast, tal ei olnud vähimatki tahtmist olukorda sattuda, kus ta peaks neid kättpidi teretama, tal ei olnud nendega midagi ühist ja

ta ei teadnud, mida Valle võis neile omal ajal pommis päi kokku jampsida.

Nad võisid kõigest äraspidise ettekujutuse saada, mõtles ta.

Ta püüdis jälgida lauanaabrite vestlust — tal olid Gunilla paremal ja Barbro vasakul käel —, kuid nende hääled virvendasid mööda ja tema teadvusse ei jõudnud õieti muud kui ümberringi aetava jutu fragmente.

Aga paljud peavad Surast pärit olema, mõtles ta, seda on murrakust kuulda.

Ta oli juba hommikul pinevil ning rahutu olnud ja tubli tund aega Hovdestalundi kalmistul oli lihaste pinget ainult suurendanud. Selg abaluude vahelt jäik ja kange, istus ta kogu aeg kergelt ettepoole kumaras, jalalihased pingul.

Hüppevalmis, mõtles ta.

Vanamehed, keda Per-Ola nii toimekalt oli paigutanud eri kohtadesse laiali ja kes esmalt olid paistnud üksnes rõhutud ning kohmetud, tundusid hämmastavalt kiiresti kohanevat, ja teise kohvitassi ajal, kui hääletase oli hakanud kabelis valitseva talitsetud pühapäevameeleolu järel juba normaalseks muutuma, pani ta tähele, et nende osavõttu vestlusest ilmselt hinnatakse. Ja hallide salkus juustega kõrend, tõenäoliselt seesama Pleki-Erik, kellest Gunilla oli rääkinud, oli jutujärje oma lauaotsas juba enda kätte võtnud. Ta vehkis rääkides innukalt kätega, kõik vahtisid võlutult tema hulljulget miimikat ning laiu žeste ja pahvatasid siis naerma, seda ainult pooleldi, natuke häbelikult peopesaga summutades.

Väga hea, et nad end õdusalt tunnevad, mõtles ta, aga mingi väarikus peaks nüüd inimestel siiski olema.

Vabandust, ütles ta ja võpatas, kui Barbro talle naerdes külge müksas, ma ei kuulnud, istusin vist oma mõtetes.

Seda me märkasime, ütles Barbro näoga tema poole pöördudes, sa viibisid nagu mujal. Me rääkisime sinust ja Ingridist. Ja lastest. Kuidas teil õieti läheb?

Suurepäraselt, kõik on just nõnda, nagu olema peab, ütles ta kärmesti ja lükkas taldriku kleepja banaanitordiga kõrvale, suur magusasõber ei olnud ta kunagi olnud. Neil oli hirmus kahju, et nad pidid eemale jääma, aga pileteid ei saanud nii viimasel minutil ära öelda, see oli täiesti võimatu. Ja sa ju tead, missugused lapsed on, kui nad midagi on oodanud! Ja naised!

Te reisite palju, eks? ütles Barbro.

Jah, ütles ta pahaaimamatult, püüame igal aastal korra välismaal ära käia, see on meile hädavajalik vaheldus.

Ma mõistan, ütles Barbro, ja juba kergelt iroonilist naeratust märgates, millest suunurk ülespoole kaardus, aimas ta, mis järgneb, — niisugune vaheldus oleks enamikule meist hädavajalik.

Seal ta ongi, see varjatud torge, ta oleks pidanud seda ette nägema, just seda laadi varjatud märkusi armastasid Barbro ja üldse kõik õed-vennad ja õemehed ja vennanaised enda ümber puistata.

Kadedus, ma olen sellest üle, mõtles ta ja loobus rüütelikult õigusest sama mõõduga vastata.

Aga ju teil on siis jõudu, ütles Karl-Erik, ju teil ei ole siis vaja võlgu võtta?

See kõlas küsimusena, kuid oli kindlasti mõeldud väitena, ja ta kehtas üksnes õlgu ning ütles:

Me saame hakkama. Aga loomulikult tuleb meilgi iga veering tööga teenida, nii minul kui Ingridil. Ja Sträng võtab ju nagunii lõviosa.

Ta ei lasku üksikasjadesse, see tekitaks ainult paksu verd, oli ikka veel küllalt inimesi, kes ei teinud bruto ja neto vahel vahet, ja aruandmiskohustust ei saanud vist isegi mitte õed-vennad peale panna.

Meil on sedavõrd, et me tuleme omadega läbi, lisas ta rõhutatud sõbralikkusega, näitamaks, et ta ei ole kergesti haavuv, midagi muud me ei nõuagi. Ja teie? Eks teiegi püsite vist vee peal?

Seda küll, ütles Karl-Erik ja kõputas oma piibu muiates vastu taldrikuserva puhtaks, aga luksusvillad ja välismaareisid ei tule muidugi kõne alla.

Sa ei pea seda endale sugugi meeldida laskma, mõtles ta, kuid naeratas ikka ühtemoodi rahulikult ja sõbralikult, ta ei anna järele äkilisele tahtmisele püsti tõusta ja kõigest sellest pääsemiseks minema minna, ta ei ägestu, ei lase Karl-Erikul stseeni teha.

Luksusvilla, ütles ta mõtlikult, kõige pealt, mis harilikust kolmetoalisest kõrvale kaldub, tuleb ränka maksu maksta. Ja välismaareisid? Eks need ole ka välismaareisid, kui svenssonid Mallorcal peesitavad?

Muidugi, muidugi, veli, ütles Karl-Erik laanivalt, ära mine ägedaks, selles ei olnud midagi isiklikku. Ma tahtsin ainult ütelda, et meie eidega peame väikese majaköksi osamak-

sude õiendamiseks vabast ajast hullupööra rängeldama. Siis võtab meele raasike hapuks, kui kuuled, et sa oled muretsenud endale osmiku, mis maksab pool miljonit.

Kakssada kaheksakümmend tuhat, mitte pool miljonit, ütles ta ja püüdis ikka sõbralikku tooni säilitada, temast ei jäänud ju märkamata, et vestluse sumin ümberringi oli vaikimas, et üha rohkem peielisi jälgis häbitu uudishimuga nende kõnelust.

Seitse aastat tagasi jah, ütles Karl-Erik kurjalt, kuid märkas ilmselt, et oli liiga kaugele läinud ja katsus siluda: Aga ära tee sellest numbrit, keegi ei vaata ju selle peale viltu silmaga, et sa elus edasi oled jõudnud.

Vahel paistab nõnda, ütles ta ja kahetses kohe.

See viimane oli ülearune, mõtles ta, seda võib minu vastu kasutada.

Kellelgi meist ei ole vist põhjust kaevata, ütles Gunilla vahendades, me kõik oleme ju kenasti toime tulnud. Isegi kui ainult ühest sai suur nina. Sa ometi kuulsid, Erland, see suur nina oled sina. Ja arvestades, mismoodi memme-taadi käsi käis, on see kindlasti hea tulemus.

Me kõik murdsime vaestekvartalist välja, ütles ta, keegi ei jäänud viletsusse kiduma.

Siiski, üks jäi, ütles seni sõnatult istunud Anna-Greta. Papa, tema me jätsime sinna, kuidas ta käsi käis...

Rumalus, segas ta resoluutselt vahele, et õde ohtlikele karidele sattumisest päästa. Keegi ei jätnud teda maha. Ta jäi omal tahtel sinna.

Ta tundis Gunilla sõrmi oma puusal ja kuulis teda sositavat:

Mõttele järele, me istume siin ikkagi tema mälestuseks.

Peieliste jutt oli soikunud, ta teadis, et kõikide pilgud olid pööratud õdede-vendade laua poole, mis asetses risti teiste otsa kohal, ja tundis, kui rõhuvaks ning tajutavaks vaikus muutus, kui seda katkestasid ainult Anna-Greta allasurutud nuuksatused. Need, kes tema vastas istusid, vaatasid kõrvale, kui ta katsus neile vastu naeratada ja Anna-Greta rumalat apsu ära siluda.

Kõik jäid nõnda vait, et ma arvasin, keegi tahab kõnet pidada, ütles äkki onu Johan ja tõusis nii tehtult kongerdades püsti, et pinge lahenes üldises naerus. Aga kui kedagi teist ei ole, kes julgeks, eks siis pea mina ennast ohverdama.

Suur kõnemees ma ei ole, ütles onu Johan peo vahel

hõbekonksuga keppi keerutades, ja aru on mul ka tõntsiks jäänud, seda ütleb vähemalt vanadekodu perenaine. Nii et ma ei aja pikka lori. Aga Valfrid, Valle tähendab, oli siiski mu vend. Ta oli meie pere kaapekakk, kellelgi meist ei olnud ju eriti hõisata, kõige vähem temal. Talle jäid naru- sed jobid, mis kedagi teist ei tõmmanud, aga mille peale ometi tegijat oli vaja. Ja kui ta linna kolis ja päeviti ehitustel või sadamas hakkas käima, läks teenistus kehvaks. Tema ja Jenny pidid üüri ja ninaesise pärast kõvasti rabama ja lastel, keda sigines palju — neid sigines sel ajal hõlpsasti palju, nagu te mäletate —, ei olnud igakord teab mis kuldne põli. Aga viis neist istub nüüd igatahes siin, ja kõik näevad ju üsna prisked välja, eks ole? Nii et nad vedasid ennast hädaabitööde ja näljapalgaga kuidagimoodi kuivale, nemad niisamuti nagu teised. Et ta pärast naise surma enam kunagi päriselt jalgu maha ei saanud, seda me teame kõik, ja nii mõnedki arvasid, et ta andis liiga kergesti alla. Aga ta tegi, mis suutis, ja rohkem ei saa vist küll kelleltki nõuda. Ta ei rääkinud suurt, mis tunne tal oli vanaks ja üksikuks jääda, aga mina tean, mis maik sellel on, ja see ei olegi nii kuramuse magus. Seda ma tahtsin ainult ütelda. Küllap temalgi oli oma rist ja viletsus kanda.

Siin murdus hää, ja kui onu Johan kepikonksuga kohmakalt tooli lähemale sikutas, tõmbas ta teise käe seljaga karmesti üle silmade. Siis jõudis vist Johani teadvusse, kui liikumatult kõik, isegi lapsed, tema püsti seistes olid istunud, ja ta veiderdas natuke ekstra, kui ta puhkides toolile laskus. Mitmed pahvatasid naerma ja hakkasid plaksutama, aga see hääbus kiiresti, just nagu oleks niisuguses olukorras näotu olnud plaksutada.

Sugenes vaikus, oli kuulda ainult tasast kõlinat, kui peielised segasid lusikaga kolmandat tassitait kohvi, mis oli jõudnud jahtuma hakata.

Ta pani tähele, kuidas Lola andis kätega märku, esmalt temale, siis Karl-Erikule ja Per-Olale, aga keegi ei paistnud tema viibetest aru saavat, et on vaja omapoolsete tänusõnadena vastata.

Mina seda küll ei tee, mõtles ta ja pörnitses enda ette, tahtmata kellegi pilku kohata, ma ei kuulu siia ega jaksa enam kaua teeselda, ma ju tean, missugune ta oli.

Aga ta ei ütle midagi, ei ole säärane, kes meeolu rikub, ja ta loobus kommentaaridest ka siis, kui jutt jälle vedu võttis ja õhus hakkasid lendlema üha ilusamad ning üha

võltsimad kinnitused, missugune tore mees Valle lõppude lõpuks, õigupoolest, kõigest hoolimata, ikkagi oli olnud.

Ja Jenny vastu oli ta tõesti kena, ütles keegi ühe pika laua kaugemas otsas, ja ta tundis, et peab korraks välja minema, tõusis kiiresti püsti ning naeratas vabandavalt, kuid üha kramplikumalt, mida lähemale ta uksele jõudis.

5

Liiga hilja, alles siis, kui ta oli ukse lahti tõmmanud ja ühe jalaga üle läve astunud, avastas ta, et tualetis on juba paar inimest ees, onu Johan ja Pleki-Erik. Mõlemad võpatasid äkki, kui ta ukse lahti lükkas, ja Johan peitis midagi pusalt selja taha.

Ah soo, see oled ainult sina, Erland, ütles Johan naerdes. Tule aga sisse, siin on ruumi rohkemale. Muuseas, te vist tunnete teineteist endisest ajast?

Jaa, ütles ta kõheldes, võib kergesti olla, ehkki ma ei...

Muidugi, ma saan väga hästi aru, ütles Pleki-Erik käppa ulatades, mu nimi on Erik Westerlund. Sul ei ole mind meele, aga mina mäletan sind sellest peale, kui sa olid põlvepikkune. Ja hiljem olen ma ju sinust palju kuulnud, taat rääkis sinust tihti.

Ah nii, ütles ta äraootavalt, ei olnud mõtet end ilmaaegu paljastada, ma ei teadnudki seda.

Tõsi mis tõsi, nõnda see oli, ütles Johan ja tõi lagedale asuniku, mida ta oli selja taga hoidnud, Valle rääkis pea ühtejärke sinust, kuidas sa olid järje peale saanud ja nii edasi. Sul ei ole ometi midagi selle vastu, et me kohvi juurde ühe säraka võtame? Sa oled seda nägu, et sulle kuluks ka üks ära.

Ei, tänan, ütles ta tõrjuvalt ja läks meestest mööda renni äärde, aga võtke teie, ei see mind sega.

Nojah, proosit siis, Plekiste, ütles Johan ja kruvis pudelil korgi pealt.

Ta ei olnud Pleki-Erikut kunagi enne näinud, ta võis selle peale vanduda, aga nimi tuli kuidagi tuttav ette, ja siis meenus talle arst, Westerlund, see võis väga hästi klappida, vanem vend, oli ta ütelnud.

Ja talle tundus, et ta näeb Vallet köögiakna all istumas, lõug peopesale toetatud. Vanemad on äsja jälle tülitsevad, raha pärast, piimapoe arve pärast, mis ei tohi enam kas-

vada, vanamehe asjatu jooksmise pärast ühest vabrikust teise, sest igal pool on kohad täis ja Valle on mustas nimekirjas, pärast streiki sadamas on kõik tema vastu umbusklikud. Memm seisab pliidi juures ja liigutab potis väikest pesu, kogu köök on täis märja villase lõhna ja äsja pestud mähkmed lae all nõõril lehkavad hapukalt, ning ta kuuleb papsi ütlevat: Kui homme ka midagi ei näkka, pean kätte võtma ja Erikuga rääkima. Ja memm pöörab ümber, raputab pead ning ütleb: Ära nüüd jälle, sa oled juba liiga palju laenanud, ta ei saa meid alalõpmata aidata.

Puha ettekujutus, mõtles ta, raputas viimased tilgad renni ja painutas pea kaugele pragulise pesukausi kohale, kui ta kõvasti hõõrudes, lausa vihaselt loputas külma veega nägu. Niisugust asja ei saa mäletada.

Kuidas sinuga on? kuulis ta Johani häält oma selja taga. On sul paha olla?

Ei minu pärast tarvitse muretseda, ütles ta ja kuivatas ennast paberkäterätikuga, mis ligunes kiiresti puruks ja jäi märgade kübemetena sõrmede vahele kinni. Mul on ainult natuke palavikku, hakkab vist grippi jääma.

Sellega ei tohi nalja teha, ütles Pleki-Erik ja pani talle käe õlale.

Ta tahtis kõrvale tõmbudes kätt maha raputada, kuid ei sõandanud, see oleks võinud ehk liiga demonstratiivse mulje jätta.

Aga võta esialgu üks klähv, tsipa kasu sellest ikka on, nagu Vallel oli kombeks kinnitada, ütles Pleki-Erik ja toetas teda pisut pealetükkiva abivalmidusega, kui ta libedal kivipõrandal libastas.

Ei, tänan, ütles ta ja vabastas end tasakesi, tal ei olnud selle seltskonnaga midagi pistmist ja ta ei olnud koduseks raviks head nõu palunud. Ma ei vaja mingit abi, ma saan niigi hakkama, lisas ta ukse poole minnes, veidi reserveeritud võis ta küll olla.

Seda kindlasti, ütles Johan, ja see kõlas peaaegu süüdistusena, sa oled ju alati ise hakkama saanud.

Kui ta ukse enda taga kinni pani, oli tal otsaesine uuesti niisama higine kui enne pesemist, ja ta pidi vastu garde-roobi seina toetuma, et mitte tasakaalu kaotada.

Kuradi kurat, pomises ta vaikselt endamisi, nüüd läheb lahti, nüüd hakkavad nad sarjamisega pihta.

Ta nägi oma palitut ja kübarat üleriiete lasus, kuid peletas uiu jalamaid peast, ta ei ole niisugune, kes minema hii-

lib, kui probleeme kokku kuhjub, ta on hullematest tormidest terve nahaga välja tulnud kui see, ta viib ka selle ülesande lõpule, ehkki seda laadi kometimängimine teda marru ajab. Pealegi ei ole kedagi, kes saaks teda milleski süüdistada.

Enam ei ole, mõtles ta ja võpatas selle formuleeringu üle.

See tuli kogemata, pomises ta enda ette, ma ei mõelnud sellega midagi erilist.

Peosaalis oli kõnekõmin jälle tugevnenud, ja kui ta oma kohale tagasi puged, pidas üks ja teine külaline teda ikka jälle kinni, et tema kätt suruda ning vanemate kohta midagi sõbralikku lausuda.

Üks vanem kõhn ja kühmuvajunud naine rääkis, et oli mõlemaga kahekümnendate aastate keskel Hedensbergis koos teeninud.

Nad olid nii kena paar, ütles ta vaevumärgatavalt pead väärutades. Ja Valle ei jätnud ju Jennyt kuivale, kui sel asjad untsu läksid, ta ei olnud niisugune, kes pärast oma lõbu kättesaamist putku paneb.

Ta oli tubli ja aus, lisas vanamutt, olgugi et mitte kõik sellest siis aru ei saanud.

Hirmus kena teist, ütles ta ja vabastas oma käe tasakesi teise luisest haardest, mul on tõsine rõõm nii sooje sõnu kuulda.

Nahahoidja ei olnud ta tõepoolest kunagi, ütles üks mees vanamuti kõrval, kes oli esitlenud ennast kui Ernst Lindholm. Me rügasime palju aastaid üheskoos Metallitehastes ja temaga ei olnud kunagi mingit sekeldust. Ta oli vahetuses alati esimene tulija ja viimane mineja.

Aga ta ju pummeldas üsna tihti, ütles ta sentimentaalse-tele ülistustele piiripanemiseks.

Hoopiski mitte, ütles Ernst Lindholm, ma ei mäleta, et ta oleks ühtegi päeva ära olnud, ta ei saanud seda endale lubada. Ja ta ju teadis, mis tähendab tööta olla, ligi paar aastat sai ta küll streigi pärast kannatada.

Streigi pärast? ütles ta küsivalt. Ma ei tea õieti...

Noh, ütles Ernst Lindholm ja äigas talle käega öla pihta, sa olid siis liiga väike, et midagi märgata, aga kord juhtis sinu paps sadamas streiki. Üks poiss oli bageril töötades mõlemast jalast ilma jäänud, ja siis me lõime käed puusa, viimane kui üks mees. Just Valle tuli selle mõtte peale. Ta ütles: nüüd me ei liiguta enne lillegi, kui nad on kaitsepleki paika pannud. Me streikisime kolm päeva ja saime

siis nii kaitsepleki kui ka lisatasu ohtliku töö eest. Aga Valle lasti lahti, teda nad ei tahtnud enam pidada.

Ma mäletan seda, torkas üks teine vanamees laua äärest vahele, aga Valle ei tahtnud sellest ilmaski rääkida, oli enda koha pealt üldse vähese jutuga.

Õigesti tegi muidugi, ütles ta sõbralikult ja vabastas oma öla tasakesi Ernst Lindholmi käpa haardest, ebaseaduslikke streike ei tule ülistada.

Mis pagan, ebaseaduslik või mitte, mida me oleksime pidanud siis tegema? ütles Ernst Lindholm, ja ta oli sunnitud pea kõrvale pöörama, et vanamehehais otse ninna ei tungiks.

Tuleb mängureeglitest kinni pidada, ütles ta ja tema hääli oli eeskujulikult erapooletu, muidu tekib üleüldine tohuvabohu.

Hoplaa, ütles Ernst Lindholm ja istus mütsatades maha, seda ei oleks su paps küll heaks kiitnud. Parempoolsete vaadetega ta ei olnud.

Ega ei, ütles ta, aga me ei hakkagi nüüd poliitika üle vaidlema, see ei sobi, siin mitte.

Õdede-vendade laua poole edasi minnes kuulis ta oma selja taga summutatud turtsatusi, kuid ei lasknud end sellest häirida, ta ei olnud mees, kes tühjast-tähjast tuska tunneb. Ja südamekloppimine oli igati loomulik, tal oli palavik ja siis kiirenes ikka pulss, seda ei maksnud tähele panna.

Hea, et sa tulid, ütles Gunilla, me rääkisime parajasti memmest, ja just sina mäletad teha ju kõige paremini. Minul ei ole temast õieti mitte midagi meeles, ma ei olnud ju viie-aastanegi, kui ta suri. Aga ma mäletan, et minu arust oli memm kõigist teistest naistest kenam.

Jah, ütles ta, kui oli lonksu leige kohviga kuiva kurku niisutanud, ema oli ilus ja tal oli väarikust, seda ta ei kaotanud kunagi, kui väga ta ka vatti ei saanud.

Kas on õigus, et ta oli surres kõigest kolmekümneaastane? ütles Barbro kahtleval häälel.

Kolmkümmend kolm, parandas ta, oli just vähe aega enne seda saanud.

Ta oli ostnud emale kohviserviisi, võtnud selle Kaupmehe tänava kingituste poest järelmaksu peale, ja emal oli seda lahti pakkides peaaegu vesi silma tulnud. Isegi Valle oli kingituse üle tusast rõõmu ilmutanud.

Varsti elame jõukalt, oli vanamees pikkade pruunide alus-

pükste väel voodiserval istudes ja üht kitsa kuldservaga tassi sõrmitsedes naljatanud, lapsed hakkavad juba ise teenima.

Vaevalt kolme kuu pärast oli ema surnud, ja Valle jõudnud kolm tassi katki teha.

Pentsik ikka küll, ütles Gunilla, mis inimesed vanasti kõik ära pidid kannatama. Nii rohket rasedust, nagu emal oli, ei tarvitse ju tänapäeval kellelgi karta.

Ei, ütles ta, aga ka ema oleks neist pääsenud, kui vanamehel oleks aru olnud temaga arvestada. Aga Valle ei paistnud hoole ja tähelepanelikkuse poolest silma, ta ei...

Ta märkas, kuidas kõik kangestusid, just nagu oleks ta ütlemas midagi sobimatut, ja ta jättis lause lõpetamata, ta ei hakka kogu tõe serveerides kellelegi piinlikkust tekitama.

Nojaa, ütles Karl-Erik ja katsus tõtt naljaks pöörata, aga eks memm võtnud ka ikka asjast osa. Ja pealegi olid siis ju sootuks teised olud, seda ei tohi ära unustada.

Küünlad laudadel olid lühikeseks põlenud ja mõned vanevad peielised haigutasid vargsi. Õhk peosaalis oli muutunud rõskelt umbseks, ja kui ta seljakile toolileenile nõjatus, pani ta tähele, et on uniseks jäämas, et pinge hakkab järele andma.

Ma pidasin vastu, mõtles ta, keegi ei saa midagi muud väita.

Uu-uu, ütles Gunilla ja müksas teda külje pihta, näed avasilmi und või? Lola küsib sult midagi.

Vabandust, ütles ta kiiresti silmi pilgutades, äkitselt hirmul, et oli suigatanud, ma ei kuulnud?

Jõulude kohta, ütles Lola, ma küsisin, kas sa mäletad esimesi jõulupühi pärast seda, kui sa olid kodust ära kolinud?

Ta raputas pead, ta ei olnud mingi mäluakrobaat ega tahtnud end sugugi lasta vestlusse tõmmata, kui see nüüd sentimentaalsete jõulumälestuste ümber keerles.

Aga mina mäletan, ütles Lola. Korraga oli meid ainult kolm mudilast veel järel. Söögilaua ümber jäi päris lagedaks. Ja papa oli morn ja lamas enamasti lakke vahtides sohval, ja uus majapidaja oli eelmisest võib-olla veel hullem, nad püsisid haruharva üle kuu, kas teil on meeles?

Jõuluõhtul sa tulid igatahes koju, Erland, ütles Lola ning tema hääl oli nüüd ainus, mis saalis kõlas, ja tõid meile igaühele väikese kingituspaki. Pärast sa seisid natuke aega

nõutult ukse juures, ja parajasti kui sa tahtsid ümber pöörata ja ära minna, sikutasin ma papat käisest ja ütlesin:

Kas Erland ei jäägi sööma?

Kuidas siis, iseendastki mõista, ütles papa selle peale ja nihutas sulle tooli lähemale, selge see, et ta jääb jõululõunale. Kas sa mäletad, et ta ütles just nõnda, kas sa mäletad seda?

Ei, ütles ta kuivalt, sellest ma ei mäleta midagi. Ja kas sa ei arva, et meil on aeg minema hakata?

Mina mäletan ikka veel, mis tunne meil oli, kui sa jälle ära läksid, ütles Lola ja tema toon oli nüüd sõjakas ning terav. Mulle ei meeldinud algusest peale, et sa nii vara kodust ära läksid, ja papa ei pidanud seda ka õigeks, seda oli temast märgata.

See on ju jama, just tema viskas mind välja, ütles ta rahulikult ning tasakaalukalt, kuid teatava teravusega, ta ei võinud ju lubada, et asi pea peale keeratakse.

Sa ajad rumalat juttu, ütles Lola, see ei ole tõsi.

Nahk põsenukkidel tõmbus pingule, nagu neil harvadel kordadel harilikult sündis, kui ta oli vihaseks saamas, see oli hoiatusmärk, mida ta oli harjunud tähele panema. Ta valas rahulikult, väga rahulikult viimased tilgad kannust tassi ja võttis siis tassi koos alustassiga kätte, ilma et lusi- kas oleks põrmugi kilisenud.

Ta teadis, mida teadis, ta ei saanud oma mäluandmetes kahelda, tal ei tarvitsenud end järelilikult kaitsta, ja iga katse üksikasjalikku vaidlusse laskuda oleks teistele ainult piinlikuks läinud, situatsioonis ei peitunud õieti mingeid raskusi.

Tõde oli lihtne ja sulaselge. Ta oli kaks nädalat köha ja kõrge palavikuga kodus lamanud, ja majapidaja oli porisenud ning olnud mossis, et ta on jalus, selle peale vaatamata, et ta oli kolinud igal hommikul köögist tuppa memme voodisse üle. Voodi seisis juba teist aastat ikka endises kohas edasi, vanamees nõudis, et ka see iga päev üles tehtaks, ja keeldus kangekaelselt seda välja viimast.

Selle asjaga ei ole kiiret, tavatses Valle pomiseda, kui majapidajad kaebasid, et voodi teeb toa kraamimise eriti tülikaks, et neil on raske harjaga ligi pääseda.

Ta maksis viiskümmend krooni kuus ülalpidamiskuludeks, poole oma palgast, mis oli nüüd sajani tõusnud, aga too- kord sai ta kuu lõpus ainult nelikümmend kätte, ja sellestki summast läks kakskümmend viis suve hakul ömmelda lastud

ülikonna osamaksu peale. See oli tema esimene tõeline pühapäevaülikond, ja üks niisugune pidi tal olema, et teda välja ei naerdaks. Ta kartis osamaksu tasumata jätta, aga vanamees ei tahtnud pikendust anda.

See maksab raha, et sind siin voodis pidada, kui sa mujal elaksid, peaksid ilusti nodi kõhima, ole sa nii haige kui tahes.

Aga siis ma võin ju samahästi ära kolida, oli ta vastu kähvanud, natuke kannatamatult võib-olla, ja selle peale oli vanamees plahvatanud:

Jah, koli minema, pagan võtaks! Päris kena ja mõnus oleks pääseda su torgetest, kui armetult me elame! Nähtavasti oled sa läinud juba nii antsakaks, et me sulle enam ei kõlba.

Juba samal õhtul oli ta oma vähesed asjad kokku pakkinud, ja vanamees ei olnud katsetki teinud teda kinni pidada.

Ta viskas mind välja, mõtles ta, just seda ta tegi.

Ta pani tassi käest, ta oli täiesti rahulik ning tasakaalukas, ja raputas aeglaselt, rõhutatult aeglaselt pead. Just niimoodi oli tal kombeks talitada, kui kollanokad büroos liiga sinisilmsete ettepanekutega lagedale tulid.

Sa tahad siis ütelda, et ma valetan? lausus ta Lola poole pöördudes, aga sedavõrd häält paisutades, et ka kõik teised saalisviibijad repliiki kuuleksid, see oli tähtis, seda tal ei tarvitsenud sosistada.

Ei, mitte just seda, kogeles Lola ja lõi häbi pärast näost õhetama, hakkas arvatavasti aru saama, et oli oma pahatahtlike vihjetega liiga kaugele läinud. Tahtsin ainult ütelda, et ma õieti ei...

Muidugi, ütles ta sõbralikult, ma ei ootagi seda, et sulle oleks täiesti selge, mis tookord toimus. Aga usu mind, vanamees ajas mu välja. Ta teadis, et ma tean sellest liiga palju, kuidas ta emaga oli ümber käinud. Ta kartis mind, sellepärast viskas ta mind välja ja lõi koduukse mu nina eest kinni.

Kõik ümberringi vaatasid kohmetult maha, oma tühja tassi, või näpitsesid närviliselt käekotti või käkrunud sigaretipakki, ja kui ta lõpetas, hoomas ta, et tema hää ei olnud õieti kandnud ja et lõpurepliik oli kõlanud pateetiliselt, peaaegu naeruväärselt. Ta oleks andnud palju, et seda olema tuks teha.

Järgnes vintske ja visa vaikus, isegi lapsed istusid ehmunult hilju oma ärareostatud laua ümber, ja kui ükski saalis-

viibija talle silma ei vaadanud, tekkis tal äkki tunne, et ta oli võib-olla ettevaatamatu olnud ning juhtumisi midagi sobimatut ütelnud ja on nüüd lugupeetavust kaotamas, sel viisil suu puhtaksrääkimine ei olnud ju tema mood, ta ei olnud kellegi viripill, kes vanas ülekohtus soprab.

Aga tühja sellest, ütles ta kärmesti ja võib-olla natuke pingutatult, kõik see on vana ja unustatud, selle peale ei tasu nüüd enam aega raisata.

Siis seisis Pleki-Erik järsku teispool lauda tema vastas, puged toolide vahelt läbi, nii et sai käsi lauale toetades tema poole kummarduda, muigas irooniliselt ja ütles tasa, peaaegu sosinal:

Nii on vahest kõige mugavam, sinule tähendab.

Per-Ola, kes ilmselt oli Pleki-Erikuga ühel ajal püsti tõusnud, astus juba ligi, pani käe rahustavalt selle õlale ja ütles niisama tasase häälega:

Ära ärritu, Erik. Las tal olla, ta ei mõtle kindlasti nii halvasti kui see kõlab!

Kõik oli mõne hetkega möödas, keegi kaugemal saalis ei olnud sõnavahetusest tõenäoliselt midagi kuulnud ja keegi ei kommenteerinud seda väikest vahejuhtumialget, kui Per-Ola plaksutas käsi ning lõpetas peied oma kohalt kahe pika laua vahel tänusõnadega ära.

Teadke, et meie, Valle lapsed, oleme rõõmsad, et te võtsite vaevaks tulla, ütles Per-Ola. Taat ei olnud kellegi erak, ta teadis, kui tähtis see on, et su ümber oleks inimesi. Sellepärast oleks talle rahuldust pakkunud teada, et te ei unustanud teda ja tegite selle päeva meile natuke kergemaks.

Ka eeskojas, kus külalised lahkumisfraaside vahetamiseks kõikidele õdedele-vendadele tseremoniaalselt kätt andsid, ei vihjanud keegi mitte näoilmevärgi asjasele vahejuhtumile.

Kui sellest ei räägita, ei ole seda olemas, mõtles ta.

Ja kui Pleki-Erik mööda läks, ulatas ta käe ning raputas kaua ja südamliselt seda pisut karedat käppa, mida Pleki-Erik talle pakkus. Ta pigistas seda kõvasti ning mehelikult ja ütles valju ning kindla häälega:

Ja südamlik tänu sulle kõige eest, mis sa meie isa heaks tegid.

Ta ei olnud pika vihaga ega niisugune, kes sõnavahetust meeles peab, aga kui Pleki-Erik veidi üllatunult võpatades tema silmi otsis, vaatas ta kõrvale, ta pidi leidma kohe midagi püsivat, millele pilku kinnitada, et põrand lakkaks õõtsumast.

Inimesed selleks ei kõlba, mõtles ta, need liiguvad, nende peale ei või kunagi kindel olla.

6

Lola teade, et õed-vennad ja mõned lähemad sugulased kogunevad tema ja Pelle poole lõunale, ei jätnud talle õigupoolest mingit valikuvõimalust.

Kõige kindlam, kui ma kogu aeg juures olen, mõtles ta.

Lola, Pelle ja Barbro ühes oma vanema tütreaga sõitsid ees ära toitu valmis panema, kuna ülejäänud otsustasid Utanby tänava korterist läbi käia. See sündis Anna-Greta ja Gunilla ühisel ettepanekul ja ta oli teinud vaid loiu katse ettevõtmist maha laita.

Seal ei näe kuigi kena välja, oli ta ütelnud, korter ainult masendab.

Sellegipärast ma tahan seda näha, oli Anna-Greta ütelnud, minu meelest on hea, kui mäletad nii palju kui võimalik.

Hoolimata oma viletsatest jalgadest, jäi onu Johan jonnakalt selle juurde, et teeb jalutuskäigu kaasa:

Ma ei ole veel omadega läbi, kuigi vanadekodus seda näikse arvatavat.

Johan, kes nüüd oli seitsmekümne seitsme aastane, oli elanud hea mitu aastat pärast naise surma oma majakeses edasi, aga pidanud lõpuks alla andma ja vanadekodusse asumata. Kuuldused, et ta seal ei õdu, olid kandunud isegi Danderydi, tõenäoliselt Lola või Anna-Greta kaudu, räägiti, et ta ei saa üldse personaliga läbi.

Ja põikpäine on ju vanamees alati olnud, mõtles ta, kui nad jõudsid välja vinge tuule kätte, ta mäletas ikka veel neid ägedaid vihahooge, mis Johanit harilikult tabasid, kui ta pärast õhtust lüpsi Mõisast koju tuli ja katsus kojatrepil higest ligaseid säärikuid jalast ära sikutada.

Oli jõudnud juba pimedaks minna ja Gunilla pidi Johani käelt kõvasti kinni hoidma, et see «Arose» võõrastemaja peasissekäigu ees kõnniteel ei libiseks ning suletud Utanby tänaval üle salakavalate lumevallide pääseks. Ise hoidus ta parajasse kaugusse. Kui sümpaatne Johan talle ka ei olnud, ei tahtnud ta endale ometi ilmaaegu mõnitusi kaela tõmata.

Vanataadid võivad tujukad olla, mõtles ta, eriti kui nad viina on joonud.

Ta kuulis Johanit rääkivat Gunillaga Huldast, oma naisest, kes oli palju aastaid surnud, aga kellest vanamees kõneles nõnda, nagu oleks ta äsja manalasse varisenud.

Ilus ta ei olnud, ütles Johan, aga parem inetu ja lahke eit kui päris ilma. Kainu üksildane on elada, kui sul ei ole kedagi, kelle juures varbaid soojendada.

Me peame Johani täna õhtul oma hoolde võtma, ütles Per-Ola, kes oli talle järele jõudnud. Ükskõik kas ta saab öö Lola pool ära magada või jälle viin ma ta enda juurde koju. Aga vanadekodust ta peab täna õhtul pääsema.

Kas tal on seal tõesti nii halb? ütles ta tasa.

Tal on seal kindlasti hea, ütles Per-Ola, aga ta ei saa muidu, kui peab vastu haukuma. Ta on täpselt nagu vanasti. Enne vedas ta vägikaigast Mõisnikuga, nüüd Juhatajaga.

Oled sa muuseas selle peale mõtelnud, ütles Per-Ola parajasti välisuksest sisse minnes, kui sarnased paps ja Johan on? Mitte ainult välimuselt. Papsi nuhtlus oli ju ka see, et temast ei olnud diplomaati, et ta ei osanud jupijumalate ees lipitseda ega suurtele ülemustele külje alla pugeda ja nõnda edasi.

Sul on kindlasti õigus, ütles ta sõbralikult, tasakaalutu ja äge oli ta juba siis, kui me väiksed olime.

Ma ei mõelnud küll mitte päris nõnda, ütles Per-Ola ja laskis tal kitsast trepist ees üles minna. Mine sina ees, sa oled ju harjunud.

Kui ta kummardus võtit ajutiselt ettepandud patentluku auku toppima, pidi ta kurku kerkiva iiveldusega kaasnevast peapööritusest jagusaamiseks uksekäepidemest hinni hoidma.

Ma ei tunne ennast hästi, mõtles ta, see seletab kõike.

Tema oli lõhnaga juba peaaegu ära harjunud, aga teised pani see nagu moonutama.

Pagan, kas siin ei ole kunagi õhutatud? ütles Karl-Erik ja lükkas köögiakna lahti. Siin haiseb ju, kas te ei tunne?

Või veel, ütles ta, ma olen peaaegu iga päev siin käinud ja suurema sõnniku ära koristanud. Aga niimoodi ta elas.

Vaene papa, ütles Anna-Greta ja hakkas taskurätikut otsides jälle käekotis sorima, viimasel ajal läks tal ilmselt kiiresti allamäge.

Jah, ütles Per-Ola, näperdades paljude põletusaukudega, kustutamata sigaretikonidest tekkinud põletusaukudega räpast laudlina, viimasel ajal ta kaotas otsekui tahte, ei viitsinud enam katsuda end püsti hoida.

Kas see oli ainuüksi joomise süü? küsis Karl-Erik.

Ei, põhjus oli vist tunduvalt sügavamal, ütles Per-Ola, ta pettus ja andis alla, nii võib minu arvates öelda.

Pettus, ütles Gunilla, meis, tahad sa öelda?

Per-Ola laiutas käsi ja kehtas õlgu:

Meis ja kõiges, või minagi nii täpselt tean. Ta ei ütelnud seda ju kunagi otse välja, midagi selletaolist ainult libises tal vahetevahel justkui kogemata üle huulte.

Sa tahad siis öelda, et ta ei seletanud kunagi lähemalt? küsis ta. Ei öelnud midagi erilist?

Ei, ütles Per-Ola ja heitis talle karme pilgu. Mis see oleks pidanud olema?

Ta varjab mu eest midagi, mõtles ta, varitseb parajat juhust.

Külastajad olid korterit mööda laiali pudenenud ja tõstsid veidi hajameelselt asju. Karl-Eriku kaks mehehakatist olid leidnud O. H. Dumrathi kaheköitelise «Maailma avastamise» ja kommenteerisid itsitades selle rohkeid pilte, ise oli ta veetnud lapsepõlves palju õhtuid nende kujutlusvõimet ergutavate puulõigete taga kummalistest kolgastest, Karl-Erik käis ringi ja vaatas laegastesse ja panipaikadesse. Äke istus köögis toolil ja lappas «Metallarbetareni» vanu numbraid ning Johan ja Gunilla seisis sahvriuksel ja rääkisid emast. Oli ilmne, et kellelegi ei pakkunud korteri vaatamine õieti lõbu, see võeti ette rohkem kohusetundest kui vajadusest, ja keegi ei vaielnud vastu, kui üks Karl-Eriku poistest pani äkki raamatu käest ning ütles:

Minu meelest me võiksime ära minna, siin lõhnab kuidagi vastikult.

Ma võtan need kaasa, ütles Karl-Erik temast köögis mööda minnes ja näitas fotode kimpu, ehk läheb neid Lola pool meelelahutuseks vaja, kui kõneainest puudu peaks tulema.

Esikus pööras Johan ringi, raputas mõtlikult pead ja ütles vaikselt, otsekui endamisi:

Ta jäi liiga üksi, selles oli kogu viga.

Aga see ei olnud minu süü, ütles ta, ja alles onu Johani imestavat pilku märgates taipas liiga hilja oma fopaad ning ruttas ütlust parandama:

See ei olnud kellegi süü, ta ise soovis nii.

Gunilla oli pärinud memme surma järgse pärandiloendi järele ja ta oli pakkunud end hotellist läbi minema ning seda ja vanamehe teisi pabereid kaasa tooma. Üles hotellituppa jõudnud, soris ta nessesääraris, otsides rahustavaid tablette, mis Ingrid sinna kunagi oli toppinud. Tal ei olnud iial vähimatki psühhofarmakonide tarvitamise vajadust olnud, aga täna õhtul võis talle üks pill võimalikke ootamatusi silmas pidades ära kuluda.

Ma ei tohi ärritada, mõtles ta, kõike muud, aga mitte seda.

Ta leidis imepisikese purgi väikeste valgete tablettidega, mis olid täiesti ohutud, seda oli Ingrid ütelnud. Neelas ühe kohe alla ja pühkis niiske salvrätiga hoolikalt nägu. Kui ta end uurivalt peeglist vaatas, märkas ta, et silmad on selgelt punaseviirulised.

Just nagu oleksin ma nutnud, mõtles ta ja tegi oma peegelpildile grimassi.

Aga ma ei nuta iial, mõtles ta, ma olen rahulik ja tasa-kaalukas.

Kui ta alla auto juurde jõudis — ta oli parkinud selle mootorit käima jättes üpris jultunult peasissekäigu ette taksoode peatuskohta —, istus Gunilla vaikselt ja kühmuvajunult eesistmel ega võpatanudki, kui ta ukse enda järel paukudes kinni tõmbas. Tagaistmel olid kaks Karl-Eriku poissi juba süvenenud vanadesse koomiksiajakirjadesse, mis tema oma mehehakatist sinna kunagi pikkadel igavatel reisidel kasutamiseks olid pannud. Nad olid üheksa ja üksteist, aga kõige püüdmise peale vaatamata ei suutnud ta meenutada nende nime: Manne või Manfred? Johan või Jonas? Nende käest uuesti küsida ta ei tahtnud, see oleks võinud lubamatu kanapäisuse mulje jätta.

Imelik ikka küll, ütles Gunilla äkki, kui nad olid Piiskopi-sillast üle sõitnud ja järsu tõusu lõpus, mis võttis isegi talverehvid virri lööma, Vallby suunas Lääne-Ringteele keerasid, kui kiiresti kõik läheb, tahan ma öelda. Möödunud jõulude ajal käis ta meil külas, siis oli ta erk ja reibas, ja nüüd teda enam ei ole.

Möödunud jõulude ajal, mõtles ta, nojah, ma ju teadsin, et keegi teine võttis ta oma hoolde.

Ingrid ei olnud tema kinnitusi uskunud, vaid peale ajanud, et nad ta pühadeks enda poole kutsuksid. Ei olnud isegi kõige õelamaid vihjeid paljaks pidanud.

Mõnikord ma arvan, et sa ei julge temaga kohtuda, oli Ingrid koguni ütelnud, et sa varjad midagi tema eest.

Ah nii, ütles ta rahulikult, sellepärast siis ei läinudki korda teda kätte saada.

Kas sa tõesti üritasid seda? ütles Gunilla üllatunud toonil. Sellest sa ei ole sõnagi lausunud.

Ta kehtas veidi hooletult õlgu ja oli sunnitud kogu tähelepanu ühest liiga loivast juhust möödumisele pühendamada.

Miks ma siis muidu küsiks? ütles ta. Aga ta ei olnud ju pühade pidamisest kunagi suuremat vaimustatud.

Ja ei teinud katsetki kohaneda, mõtles ta, pidas minu häbistamist endale auasjaks.

Talle meenus, kuidas Valle oli ilmunud välja, pommis ja räsitud, ning rikkunud ära tema abituuriumi, kuidas vanamees oli tunginud läbi rahvasumma ette, solgutatud lillekimp käes, ja jorutanud nii, et kõik ümberringi olid teda imestuse ning tülgaastusega vahtinud. Tal ei olnud tookord vähimatki võimalust tema eest kõrvale hoida, ja kaks päeva nugis vanamees tema pool Tegnératanil, kus ta ühes perekonnas kostilisena elas, kleepis ennast külge ning pidas loomulikuks, et tema eest hoolitsetakse. Ja talle meenus, kui piinlik tal oli olnud Ingridi ees, kui vanamees nende esimestel abieluaastatel aeg-ajalt välja ilmus, maha istus, kahvliga toitu sisse kühveldas ja oma pikkadesse igavatesse irisevatesse arutlustesse laskus. Isegi Ingridi vanemate juuresolekul oli vanamees need lagedale ladunud ja nende viisakat vaikimist kui tähelepanelikku kuulamist käsitanud.

Valle ei taibanud surmatunnini, et Ingridile ja lastele ei valmistanud tema külaskäigud õieti kunagi rõõmu, mõtles ta, et nad ainult mängisid sõbralikku.

Nad olid aastate jooksul tema kallal palju naaksunud, et vanaisa tuleks külla kutsuda, aga ta oli neid aegsasti läbi näinud, ja ta ei olnud siisugune, kes neile oma suguseltsi peale oleks surunud.

Aitab meile nende omastki, mõtles ta.

Ja vanamees ei olnud ennast ju neil külaskäikudel ka kunagi hästi tundnud, oli jätnud ainult kohmetu ning pusa mulje ja ajanud söögilauas nuge-kahvleid ning taldrikuid segi.

Ta hoidis vist küll meelsamini kõrvale, mõtles ta, ja vanainimestele ei tule ligi tikkuda, nad peavad saama elada oma elu.

Papa oli hea, ütles Gunilla siisuguse häälega, millest võis välja lugeda, et see on millegi kordamine, mis oli tal kõrvust mööda läinud, ta oli ju autojuhtimisest täielikult hõivatud, ta ei saanud mitmele asjale korraga keskenduda, seda pidi õde taipama.

Nojah, ütles ta sõbralikult, omamoodi küll. Aga tal puudus iseloom. Ja tal ei olnud raasugi edasipüüdlikkust.

Sina said ju seda rohkem seda kraami, ütles Gunilla ja tema hää oli pilklik. Sina said nõnda palju, et meile teistele ei jätkunud kübetki.

Ah soo, sa arvad nii, ütles ta ja kehtas õlgu.

Seda sorti lapsik pilge teda ei riivanud.

See oli õieti papa, kes niimoodi ütles, möödunud jõulude ajal, kui me rääkisime sinust.

Minust? ütles ta ja tundis maos külma. Mida oli teil minu kohta öelda?

Ühte ja teist, ütles Gunilla, vähemalt oli papal ühte ja teist ette tuua.

Aga ära usu teda, ütles ta kähku, ja lisas, kui Gunilla võpatas ning talle peaaegu ammuli sui otsa vahtis: See tähendab, tõest ei pidanud ta kunagi kinni.

Miks sa nii viisi räägid? ütles Gunilla. Sa ju ei teagi, mida ta ütles.

Ei, aga võin aimata, ütles ta, ma tean, et ta ei sallinud mind.

Ma ei taipa vist mitte midagi, ütles Gunilla ja tema hää muutus päris nutuseks. Kas sa ei taha kuulda, mida ta ütles?

Ei, ütles ta ja pidi kõvasti rooli pigistama, et mitte enesevalitsust kaotada.

Kuni ta Vallby majaridade vahel keerutas, istus Gunilla tõredalt vaikides, ja jalgsi maja poole minnes ei riivanudki teda pilguga. Aga ülakorruse trepikojas, just siis, kui nad pidid kella andma, kummardus ta tema poole, vaatas talle otse silma ja ütles, tasa ning tõtlikult:

Erland, sa pead oma arguse vastu midagi ette võtma!

Sel hetkel oli ta juba Pellele sissejuhatavat repliiki sõnastamas, ja alles vähe aega hiljem, kui ta köögis seistes endale Lola korraldatud suupistelaualt ette tõstis, sai ta täies ulatuses aru, kui toimekas vanamees oma nurjatuste levitamisel oli olnud. Ta oli sunnitud taldriku käest ära köögilauale panema, et nuga ja kahvel klõbisema ei hakkaks.

Ta pläras, mõtles ta, käis ühe juurest teise juurde ja

muudkui pläras, kõik teavad võib-olla palju rohkem kui nad välja näitavad.

Aga siis võttis ta end kokku, sai aru, et kahtlused kipuvad tal aru tumestama, ei olnud ju midagi, millest ta oleks pidanud kartma rääkida, ja väärtõlgitsusi ning võimalikke väärkäsitusi ei maksnud peljata.

Ma tean, mida tean, mõtles ta, olen rahulik ja julge, mind ei suuda miski tasakaalust välja viia.

Ta ei lase ennast provotseerida, ta on nendest kadedatest torgetest üleolemiseks küllalt tugev, ta ei ole väiklane.

Kui õdusalt sa selle õhtu oled korraldanud, ütles ta Lolale, kes asetas niigi rikkalikule lauale veel paar vaagnat, sellest saab mu Västeråsi-reisi ilus lõppakord.

Ta tundis nüüd, et tal on tõesti kõht tühi, kohv ja küpsised ikka meest ei toida, ja tõstis endale kohevat kreemikat šampinjonidega omletti, peekonisse keeratud viinereid, hambaork püsti sees, kiluvormi ja hästi maitsestatud lambakotlette, pealt kenasti mügarikke, mis andis tunnistust, et oli rohkesti kasutatud nii tüümiani kui basiilikut. Hoolimata autost varustas ta end suure klaasitäie punase veiniga, see oli natuke hapu, valitud rohkem hinnakirja kui suupärasuse järgi, mõtles ta ja naeratas leplikult, aga ta vajas tõepoolest midagi joodavat, midagi, mis võis lihaste pinget ära võtta.

Kõigest hoolimata on mul kogu päev tamp taga olnud, mõtles ta.

Ta sõi esimese portsjoni ära üksinda köögis laua ääres seistes, aga pärast juurdetõstmist läks ta tuppa, tema kohta ei pidanud saama ütelda, et ta hoiab kõrvale. Seal jooksis jutt rahulikult ning ilma teravusteta ja tal ei olnud vestlemisega mingeid raskusi, kui ta ligi astus. Ta seisis hea tükk aega kahe elatanud Sala-sugulase juures ja laskis neil vanu Västeråsi-mälestusi heietada, ilma et oleks neid korrigeerinudki, kui mälu lüngad läksid väga suureks, laskis Karl-Erikul väikeettevõtjaid tabanud paberiputuse üle hädaldada ja ka Åkel vabalt «Helén ja Bohmani» kiruda, ta oli täna lahkes meeleolus ja võis nii mõndagi välja kannatada.

Homme sõidan ma koju, mõtles ta, siis on kõik jälle nagu harilikult.

Ja Ingrid? ütles Anna-Greta tema kõrvale seisma jäädes. Tal on palju rahmeldamist?

Kõvasti, ütles ta rõhukalt, tublil füsioterapeudil on tööd kas küll ja veel, eriti Danderydis.

Ja muidu probleeme mitte mingisuguseid? ütles Anna-Greta, ja viivuks tundus talle, et küsimuses peitub mürgine okas, et sellel on tähendusrikas alatoon.

Ta vaatas õele silmanurgast otsa, aga paistis, et Anna-Greta oli esitanud selle päris möödamindes, tema pilk oli juba mujale libisenud.

Ei, mitte mingisuguseid, ütles ta, me saame omavahel häbemata hästi hakkama, me oleme õppinud teineteise närve kulutamata toime tulema. Meie kooselu on rahulik ja turvaline, me tunneme teineteist, ja siis on võimalik igasuguseid kokkupõrkeid vältida.

See kõlab peaaegu liiga hästi, et olla tõsi, ütles Anna-Greta. Seda tuleb tänapäeval harva ette, et inimesed on abieluga rahul. Paistab ju, nagu peaksid kõik lahku minema, et mitte vanamoelised näida.

Oh jaa, lisas õde, varsti tundub viimasel kui leivarotil meie maal psüühilisi probleeme olevat.

Psüühilised probleemid, ütles ta ja naeratas õele sõbralik-rahustavalt vastu, see on ainult kehvem termin sotsiaalse rahunemise kohta. Sellel, kes on kohanenud, ei teki kunagi mingeid psüühilisi probleeme. Teades, kuhu sa kuulud, ei tarvitse iial rahunemist tunda.

Aga kui sa ikkagi ei... jõudis Anna-Greta sisendavalt öelda, enne kui ta aitas tal seda ignoreerides kõnelust lõpetada ja pöördus klaasi tõstes Pelle poole, kes seisis eemal köögiuksel, õlleklaas käes, tal ei olnud vähimatki himu pillitajaks hakata, kui inimesed talle oma vastikute hingeelmuredega ligi tikkusid.

Ta lõi südamlikult kokku ka Anna-Gretaga ja laskis Lolal veel kord oma klaasi täita, enne kui läks onu Johani juurde, kes oli teda eemalt sohvanurgast tükk aega viibanud. Johan oli vanasti tema vastu kena olnud ja ema tublisti aidanud, eriti sõja alguses, siis nad ei oleks ilmapealgi hakkama saanud, kui Johan ei oleks igal linnareisil salamahti kaasa toonud pakki, kus oli nii võid, sealiha kui ka koort, seega ei olnud sugugi palju nõutud, et ta temaga vestlemiseks veidi aega kulutaks.

Istu, Erland, ütles Johan ja žestikuleeris ikka niisama impulsiivselt kui oma nooruses, siin on ühele ruumi veel küll. Sa kuulud ju nende hulka, kes on ühiskonnas kõrgele tõusnud, eh, ära mitte katsugi tagasi ajada, sa tead, et see on tõsi, ja sa tead ka, et me oleme sinu üle uhked. Valle oli paganama uhke, pea seda meeles. Aga, jätkas Johan ja

laksas talle kõvasti põlve pihta, käega, mis näis ikka veel lai nagu labidas, ehkki oli kaotanud oma kunagise rohmaka sitkuse, sa arvatavasti tead, et sul on lelletütar, kes on veel tuntum? Ta esineb telekas ja raadios veel tihemini kui sina.

Kes siis, ütles ta, tahtmata ilmutada uudishimu.

Kristina Lundell on tema nimi, ütles Johan, ta on mingi-sugune kuraator ja niisiis Manfredi, mu väikevelle Manfredi tütar, kes rändas põhja, kui sina olid alles põngerjas.

Kristina Lundell, ütles ta mõtlikult, kuid teadis juba, kellega on tegemist, tema oligi Louise ühel õhtul möödunud jõulude ajal kaasa vedanud.

Ah nii, ütles ta üllatunult, ma ei teadnudki, et me oleme sugulased. Seda ma pean talle rääkima, kui ma teda järgmine kord näen, me puutume vahetevahel kokku, seoses sotsioloogiliste uuringute ja muu selletaolisega.

Nii et te siis tunnete teineteist? ütles Johan.

Mis me nüüd tunneme, ütles ta ja seisis enda meelest äkki otsekui suurinkvisiitori enda ees, me ei ole nii lähedased sõbrad, et oleksime jõudnud hakata ühistest sugulastest rääkima. Ja mul ei olnud aimugi...

Aga Ingrid võib-olla teadis? mõtles ta. See kõik oli ühtekokku võib-olla lõks?

Kuskil selle kõige taga hakkas ta aimama plaani, ämbliku-võrku, mis tõmbus üha kõvemini koomale ja sundis teda sip-
lema.

Nad tikuvad mulle ligi, mõtles ta, ei jäta mind rahule.

Nüüd ma toon sulle kohvi, ütles ta, aga äraistunud soovalt püstitõusmisel pidas Johan ta kättpidi kinni ja ütles tasa, otsekui kõheldes:

Sa olid tema vastu küll ülearu karm, Erland. Ta murdis palju pead, miks, ja ei saanud kunagi otsa peale, mida sa...

Mina ka mitte, ütles ta kärmesti, aga see ei olnud minu süü, et ta mind silmaotsaski ei sallinud.

Jajah, jätame selle, nüüd on kõik nagunii hilja, ütles Johan ja tema häälest võis välja lugeda, et ta on vana ning väsinud. Ja ma ei jaksa tuhnida...

Mina ka mitte, ütles ta vaikselt ja laskis Johani käsivarrest lahti, kui Åke juhtus nende vahelt täis klaasiga läbi minema. Me ei hakka vanu asju üles soojendama, nii on kõige kindlam, eks ole?

Köögis ta kõhkles viivu, rohkem kombe pärast, sest õieti oli ta juba otsustanud auto maha jätta, enne kui võttis vastu viski- ja konjakiklaasid, mida Pelle parajasti välja jagas.

See kulub pärast niisugust päeva ära, ütles ta, kui Pelle valas tema klaasi konjakit, matused ei ole ju kellegi lõbusad asjatoimetused.

Ei, ütles Pelle ja haaras oiates seljast kinni, kui kummar-dus esikust soodaveepudeleid võtma, need raputavad natuke ülearu segi. Ma märkan seda ka Lolast, ta on viimased päevad kärsitult sebinud, just nagu ei tihkaks ta maha istuda.

Tema ka, mõtles ta, ja Per-Ola on üles kruvitud ja Karl-Erik solvub kergesti ja Anna-Greta ja Gunilla võtavad iga tühise asja pärast silmad pihku, paistab, nagu puuduks kogu pundil selgroog. Ja Johan, see on ju peaaegu hüstee-riline.

Muide, ütles ta ja pööras ringi, kontrollimaks, kas ta võib vabalt rääkida, mitte et see oleks minu asi, aga sa peaksid vist Johaniga väheke ette vaatama. Ma mõtlen, ta on juba kenakese hulga kurgust alla kulistanud, tal oli «Excelsio-ris» oma liiter ligi.

Küllap vanamees niipalju kannab, ütles Pelle, ilma et oleks suuremat ehmatanud. Pealegi kulub talle väike pea-täis vahel ära. Ega tal vist vanadekodus ülearu lõbus ei ole.

Jajah, aga igatahes ei ole vaja, et ta jääks liiga pehmeks, ütles ta. Siis ta võib hõlpsasti hakata ülearu palju jama ajama.

Toas sohva ääres oli vana pärandiloend käest kätte käi-nud ja Karl-Erik oli just välja võtnud fotod, mis ta Valle korteris käies oli sisse vehkinud.

Tule sina ka, Erland, ütles Karl-Erik ja viipas teda lähe-male, see puutub sinussegi. Missugune idüll, ah? Raske on ette kujutada, et nad olid kunagi nii noored.

Pilt oli ära näperdatud ning kulunud, ja paksu kartongi servad olid pragunenud, udejalt karvaseks läinud. Kui ta selle niimoodi silmade ette tõstis, et lambivalgus õigesti peale langeks, märkas ta, et tema käed värisevad.

See ei tähenda midagi, mõtles ta, see tuleb ainult gripist.

Kaks noort seisis vastu kopliaeda nõjatudes, valgustatud längus päikesekiirtest, mis pildil langesid paremalt. Jennyl oli üll pikk lihtne kore kleit, rinnad kikitasis laia heleda vöö ja valge heegeldatud krae vahel. Tal olid pikad mustad patsid, mis rippusid üle rinna alla, ja ta oli pilgu ujedalt kõrvale pööranud või maha löönud, nagu oleks ta fotograafi häbenenud. Kuid Valle, kes seisis rundu tema kõrval ja hoi-dis ühe käega kergelt tüdrukku õlgade ümbert kinni — tema

parema käe laba hämutas valge laiguna tüdruku paremal õlal —, vaatas otse objektiivi, lai uhke naeratus näol. Vasaku käe pöidla oli ta kaenlaauku pistnud, rind nii ette aetud, et sark vilkus liiga lühikese pingul vesti ja püksivärvli vahelt välja. Nende tagant kraavist paistis kõrgesse rohtu pikalilükatud jalgratas ja kaugel tagaplaanil seletas silm neeme tipus ähmaselt meiupuud.

Jaanipäev? pomises ta poolihääli. Kas see võib olla mõnelt jaanikult?

Miks mitte, ütles Karl-Erik, tagaküljel on dateering. Sevala, 1924.

Paps uhkeldab nagu kukk, ütles Gunilla ja puhkes veidi kohmetult naerma, võiks arvata, et ta on äsja ligi pääsenud.

See klapi liigagi hästi, mõtles ta, ema on siin viieteistkümneaastane ja vahest juba rase, Fredrik sündis 1925. aasta märtsis.

Kõigest viieteistkümneaastane, ütles ta, vanamees oleks pidanud mõtlema, mida ta teeb.

Oojaa, ta ise oli ju kõigest kakskümmend, ütles Karl-Erik, ja ema oli ju kena, keegi ei saa vist muud väita?

Ilus, ütles ta, ema oli ilus ja temas oli väärikust, ta oleks pälvinud mõnda tublimat.

Ohoiajaa, ütles Karl-Erik ja pani foto kõrvale, nüüd me ei räägi rumalusi, vaid vaatame pilte, muud midagi. Kas te seda olete enne näinud? Serval seisab AK¹ 1933 ja rist näitab, kes on peategelane. Paps oli ettenägelik!

Ta tundis pildi ära, see oli kunagi tema lapsepõlves ilmselt kummutil väljas olnud, ja talle meenus lõhn toanurgas, kus kummut oli seisnud, raamitud fotod ning teokarpidega kaunistatud karbid peal.

Fotolt vaatas vastu tööliste salk, kümme meest, kes olid aset võtnud üleskaevatud tänava nurgas, neli istusid mingisugusel puukastil, kuus seisis reas nende taga. Vasakut kätt sakilise plangu tagant hämutas puudetukk ja selle tagant üksikelamu, mille piirjooned olid otse kaameraobjektiivi langevas valguses pooleldi hajunud. Pildi paremas servas oli näha osa teisest, suuremast villast, mida tükati varjasid mõned raagus põõsad, ja esiplaanil, päris pildi allservas ulatus august välja raudkang. Eemal tänavanõlvakul meeste

¹ AK (Arbetslöshetskommissionen) — Tööpuudusekomisjon; enne Tööturuvalitsuse (AMS) rajamist tegutsenud ametlik institutsioon, kelle kompetentsi kuulus muu hulgas hädaabitööde organiseerimine.

taga seletas silm hädavaevu paari harkjalgset vintsi, päike oli nende kontuurid peaaegu kustutanud, kõik ujus külmas valguses, maapind tundus kahmetanud, puud olid raagus, see oli ilmselgelt sügisfoto.

Kõik kümme tuiutasid otse kaameraobjektiivi, ainult paaril kõige nooremal oli midagi naeratusetaolist näol. Kõik teised nägid pahurad ja pingul välja oma puheva mantšestervesti ja säärikutega. Kuuel oli peas laia äärega kaabulott, kahel vasakule kõrvale tõmmatud nokats ja kahel ärakäkerdatud nahksoni. Valle, kes oli üks neist viimastest, istus esimeses reas, jalad laialt harguli ja käed põlvedel.

See seal peakski olema papa, ütles Gunilla õhinal, see, kellel ei ole paksu vateeritud töövesti seljas? Näete, ta on ainuke, kellel on kõigest pluss. Ja kindaid tal ka ei ole.

Ta istus neil kindlasti peal, ütles ta, või jälle oli nad kuskile maha unustanud. Aga paljakäsi ta loomulikult ei olnud, siis ta oleks ennast ju ära külmetanud.

Ära ole selles nii kindel, ütles Johan, kes oli ligi luuganud ja pildi uudishimulikult enda kätte kahmanud. Need AK-otsad ei toonud päevas kuigi palju sisse, ja Valles oli juba siis rohkem kui peenike peos.

Aga vaadake, ütles Johan ja lõi näost särama, siin seisab Pleki-Erik, otse Valle taga. Seal nad siis kokku saidki, Erik rääkis just sellest täna. Sestsaadik hoidsid nad ühte. Viimastel aastatel veel rohkem kui enne, said kokku Valle pool või Kalaturul.

Ah seal nad siis lorutasidki? ütles ta ja tema hää lüks tahtmatult mõruks. Nii et õllepunnijad istuvad nüüd seal? Mina arvasin, et Linnapargis.

Jah, seal ka, ütles Johan juba teraval toonil, kus nad oma kalja siis peaksid rüüpama? Võib-olla Linnahotellis suurte sakste seas?

Oojaa, oojaa, neile, kes ennast viisakalt üleval peavad, on kindlasti korralikke õllebaare, ütles ta ja naeratas sõbralik-leplikult, ta peab katsuma meeles pidada, et Johan on vana ja pooleldi vastutusvõimetu.

Johan ei paistnud tema repliiki tähelegi panevat, ta istus tükk aega sõnatult ja vaatas kassis silmil fotot, imedes samal ajal mõtlikult halli vurrutsa.

On näha, et nad olid vennad, mõtles ta, Valle tegi täpselt samuti, kui ta millegi kallal juurdles.

Siis pani Johan foto käest ja ütles:

Teie seda muidugi ei mäleta, aga oi pagan, kuidas inimesed neid AK-otsi vihkasid. Ja ometi mindi kohtade pärast peaaegu käsitsi kokku, kui mõne uue kaevamise kohta kuulus levis.

AK-otsad olid vist samasugused hädaabitööd nagu AMS praegu korraldab? ütles Gunilla. Eks ole, Erland, sina peaksid neid asju ju teadma?

Enam-vähem, ütles ta, ainult halvemini organiseeritud.

Ja halvemini makstud samuti, ütles Johan pilkavalt silmi kissitades.

Ta kahmas endale laualt kähku ühe pildi, et AMS-i ülevaidlemist vältida, ta teadis väga hästi, et niisugune arutlus veab ikka viltu, ja tal ei olnud kombeks arvamuste lahku minekuid provotseerida.

See siin on ilmselt sanatooriumipilt, ütles ta ja pidi ennast kokku võtma, et hääl värisema ei hakkaks.

Fotograaf oli seisnud ilmselt toolil ja võtnud poolviltu ülevalt. Pildi vasakus servas nägi ta ema kahvatut, padjale laialivalgunud musta juuksepahma taustal kaamet näolappi ja vasakult paistis Valle tõsine, sorgus vurrudega nägu. Ema oli olnud ilmselt rase, kui pilt tehti. Tekk oli paisunud kõhu kohal kummis nagu telk. Ta lamas, käed kõhule kokku pandud, ja vanamehe käsi lebas tekil, kümmekond sentimeetrit tema omadest eemal. Jäi mulje, et Valle oli sirutanud käe ette, aga löönud poolel teel äkki kõhklema ja lasknud sel voodile vajuda.

Ta laskis pildil ringi käia, tal oli raske vabaneda nukrust, mida pildist õhkus, ja ta keerutas konjakiklaasi käes, enne kui rüüpas suure lonksu, ta oli praegu kergesti ärrituv, seda tuli tunnistada.

Paps näeb peaaegu hale välja, ütles Karl-Erik, tundub, nagu oleks tal hirm.

Niisugune näis ta ju tihti, ütles Per-Ola, kui järele mõelda. Tema silmavaadegi oli ikka pisut tuhm ja räsitud, kui te mõistate, mida ma tahan öelda.

Nagu peksasaanud koeral, ütles Lola, ma olen sellele sageli mõtelnud. Kas te mäletate, kuidas ta võis lamada voodis, käed risti kukla taga, ja põrnitseda tundide viisi lakke või silmitseda mamsi pilti voodiotsa kohal. Just siis oligi peaaegu valus teda vaadata, kas te ei mäleta?

Ei, seda ma ei mäleta, ütles ta laua ümber levima hakanud läägele sentimentaalsusele lõputegemiseks resoluutselt. Aga ma mäletan, kuidas ta võis ema peale karjuda ja teda

lööda, ma ei ole unustanud, kuidas ta ema elades temaga käitus.

Aga Erland, ütles Gunilla, niimoodi ometi ei räägita!

Siiski, ütles Johan, küllap sellekski peab õigus olema, ja pealegi on Erlandil arvatavasti omad põhjused seda üles soojendada.

Ta tundis, kuidas pulss särgikaeluse varjus kiiresti lõi, krae pigistas, ta oli sunnitud ülemise nööbi märkamatuult lahti tegema, ja kui ta nimetissõrme krae vahele pistis, tundis ta, et kaelanahk liimerdab higist.

Mul on palavik, mõtles ta, ma õhetan üleni. Nüüd ta kasutab juhust, laseb oma valed käiku.

Kuid Johan vaikis ja ka muu jutt toas vaibus. Ainult köögis kestis kära edasi, seal olid lapsed ametis Lola antud jäätisetordi jagamisega.

Nagu öeldud, sul on arvatavasti omad põhjused, jätkas Johan ja jäi talle otsa vaatama.

Tal on samasugused tuhmid silmad nagu Vallel, mõtles ta, tõstis lamedapõhjalise konjakiklaasi suu juurde ja püüdis varjata külmavärinaid, mis panid huuled vabisema.

Kindlasti on, keegi ei kahtle selles, lisas Johan, ja ma usun küll, et Valle võis mõnikord plahvatada ja Jennyle äkkvihas vastu vahtimist äiata. Me tegime seda vanasti, aga me ei mõelnud peaaegu kunagi midagi paha, me teadsime igatahes, et kuulume kokku. Ja kui Jenny ära suri, läks Valle endast välja, siis ei aidanud suurt teadmine, et tal on tuba lapsi täis. Juba samal õhtul tahtis ta Mustjõe minna, ta oleks seda teinudki, kui üks politseinik ei oleks teda Lossisillal käsipuu taga kõõlumast kinni nabinud.

Ka mina olen sellest kuulnud, ütles Karl-Erik, ja midagi selle taga muidugi peitus, olgugi et taat võis oma vägitegudest pajatades kaunis kõvasti manu panna.

Aga ilma Jennyta oli tal raske toime tulla, ütles Johan, pärast naise surma ei saanud temast enam kunagi endist meest.

See ei ole õige, ütles ta ja kummardus klaasi käest ära pannes ettepoole, et vajalikud täpsustused, mida ta esitab, jõuaksid korralikult kõigini, te teate seda niisama hästi kui mina. Ta ei muutunud iial, ta oli kogu aeg ühesugune. Oleks ta haiglast otsemat teed koju tulnud, ei oleks ta Lossisillale sattunud. Aga ta pidi muidugi «Mimerist» läbi käima, enne kui julges koju tulla, seal ta ju alatasa istuski, sealt ma ta

enamasti kätte saingi, kui mams saatis mind teda koju tooma, enne kui palk päris otsas.

Kõik vaikisid ja vaatasid kõrvale, ta tundis selgesti, et nad vihkavad teda selle tõe pärast, mis ta neile näkku paiskas.

Aga sellest ei tohi muidugi iitsatadagi, ütles ta ja tema hää lüks ärritusest kimedaks. Tema kohta ei tohi muidugi tött öelda, kõige vähem nüüd? Ja ometi me teame kõik, mis-sugune tüüp ta oli.

Tüüp, ütles Karl-Erik ja tõusis nii järsku püsti, et sohvalaud õõtsatas ja punaste tulpidega raske savivaas ähvardas ümber minna, ütlesid sa tüüp? Sa peaksid küll kuradi hooliga ette vaatama!

Rahunege ometi, poisid, ütles Lola, mõtelge ikka ka, mis te teete!

Mina olen täiesti rahulik, ütles ta. Aga ma vihkan silmakirjatsemist. Ja just tema tappis memme, see oli tema süü, et memm jõudis saada ainult kolmekümne kolme aastaseks, seda ei saa valedes taha varjata.

Karl-Erik oli jälle sohvale istunud, aga näis endiselt pingul, ta istus ikka veel ettepoole kummargil, käed nii kõvasti rusikasse pigistatud, et sõrmelukid valendasid, ja Barbro, kes oli sohva taha asunud, hoidis kogu aeg käsi rahustavalt tema õlgadel.

Barbro on sellega ilmselt harjunud, mõtles ta, Karl-Erik on kindlasti niisama tasakaalutu kui vanamees.

Ja talle meenus järsku ema, kahvatu nagu sanatooriumipildil, sassis ja äraäusendatud juustega, kandraami peale kinni seotud.

See ei olnud minu süü, just nõnda oli memm kiirabiauto ukse kinni paugatades sosistanud, ta ei olnud seda kunagi unustanud, need olid olnud tema viimased sõnad, ta oli nendega kahtlemata midagi erilist tahtnud öelda.

Ära lase neil minu kohta valet kokku jahvatada, just seda oli ta tahtnud öelda.

Ema usaldas mind, mõtles ta, teadis, et ma saan aru, et ma ei reeda teda iial.

Ta teadis, mis ees ootab, aga tema suu kuivas ja kurk oli kare, ta pidi selle kuiva kareduse alla loputama, muidu ei suutnud ta häältkki teha. Ta jõi ahnelt ja konjak oli kibe ning terav, see ei olnud ju Martell, see oli harilik tärnidega rahvakonjak, ja kui ta kõhima hakkas, paistsid näod tema ümber talle kui kahvatud laialivalguvad laigud toas. Need

jõllitasid teda, ta tundis seda selgesti, ja teadis, et nad ootavad nüüd kuulda kogu tõe, *the truth, whole truth and nothing but the truth*.

Ta ajas memme hauda, ütles ta rahulikult ja tasakaalukalt. Mis seal siis imestada, et ta kartma lõi ja mõtles Mustjõe pageda.

Tükiks ajaks jäi ümberringi kõik vait, täiesti vait.

Siis kuulis ta Johani samme enda taga ja märkas, et vanamees tahab talle rahustavalt õlale patsutada, aga ta põikas kähku eest ära, nii et vanamehe käsi läks mööda, talle ei meeldinud läila kaapamine, ta püüdis inimesi endast kaugel hoida.

Alles sel juhul näeb neid selgesti, tavatses ta öelda.

Nõo, noo, ütles Johan niisuguse häälega, nagu oleks ta mõnda tõbist kussutanud, katsi nüüd maha rahuneda, ära ütle liiga palju.

Karl-Erik oli oma kohalt püsti tõusnud, seisis tikksirgelt ja hoidis teatraalselt peast kinni.

Ma ei taipa mitte mõhku ka, see jutt on ju täiesti arulage, ütles Karl-Erik käsi laiutades. Sa ei mõtle ometi seda vana lugu, et mams katsunud aborti teha?

Mis aborti? ütles Gunilla.

Aeti igasugu loba, ütles Lola, aga seda ei tasu tähele panna, üks naabrieit oli pähe võtnud, et mams neelanud raseduse katkestamiseks mingisugust rohtu, ju seda tuli siis sel ajal omajagu ette.

Puha vale, ütles ta ja tõusis püsti, memm ei olnud säärane, ta ei oleks ilmapealgi midagi selletaolist teinud. Ja pealegi ei olnud ta surres üldse rase, ma uurisin haiglas järele, niisugused asjad selguvad surmatunnistusest. Tal oli maokatarr, muud midagi.

Nii et ei olnudki siis soolekeerd? ütles Lola imestades. Papa ütles alati nõnda.

Ta valetas ka selle koha pealt, ütles ta tasaselt. Ja küllap ta ei rääkinud teile sedagi, et just tema ei lasknud emal puhtast kitsidusest arsti juurde minna, kui ta haigeks jäi?

Aga Erland, ütles Lola, pead sa niisuguseid asju praegu ütlema?

Me ei kõnele sellest rohkem, ütles ta, ei ole mingit põhjust selles nüüd tuhnida. Aga ma tean, kuidas kõik toimus. Ja vanamees teadis, et ma tean, sellepärast ta mind ei sallinudki, sellepärast ta mind välja ajaski.

Ära tule jälle selle looga lagedale, ütles Karl-Erik, me oleme seda ennegi kuulnud ega lähe selle õnge.

Ei lähe õnge? lausus ta aeglaselt. Sa tahad siis öelda, et ma valetan? Et ma luiskan teile lausa näkku?

Ei, Erland, ütles Johan ja kummardus oma tuhme vesiseid silmi ligi ajades tema poole, keegi ei ütle, et sa valetad. Me ei saa ainult aru, mida sa mõtled. Aga nagu öeldud, sul on arvatavasti omad põhjused.

8

Taksoga linna sõites otsustas ta ümber ja palus ennast hotelli asemel raudteejaama viia. Ehkki ta oli ära tulnud gripist tingitud väsimust ette tuues, kohutas teda hotellitoa vaikus, ta pidi saama kõigepealt palju värsket õhku ja väljas jalutada, ta ei olnud parimas vormis ja oli sunnitud iivelduse tagasihoidmiseks kõvasti pingutama, kui liiga pehmete vedrudega auto tänavanurkadel õõtsatas.

Ma olen palavikus ja gripis, mõtles ta, selles on kogu asi.

Tal oli mõneti raske olnud taluda võltsi joviaalsust, mida kõik pärast intsidenti kohvilauas, kui Karl-Erik taktitult käitus, sihiteadlikult püüdsid ilmutada. Kõik teesklesid pealetükkivat südamlikkust, sellest hoolimata märkas ta kõrvalpilke, mida vahetati, niipea kui ta juhtus midagi sekka ütlema. Ta pani tähele, et nad peavad teda silmas, ja tegi lõpuks ainsa mõistliku järelduse ning vabastas nad vajadusest teda taluda. Ta tuli ära, natuke ülepeakaela vahest, aga ta ei jaksanud enam nende reageeringutest ja kommentaaridest välja teha, faktide väärtõlgendamine, mida nad harastasid, pidi jääma nende, mitte tema mureks.

Ma lihtsalt ei jaksa nendega enam jahmerdada, mõtles ta, mul on nende alatustest kõrini, nüüd nad peavad ilma minu abita hakkama saama. Ma ei kuulu nagunii enam siia, mul ei ole nendega midagi pistmist.

Palun vabandust, ütles taksojuht ümber pöördudes, ega ei ole äkki Erland Nilsson, kas sa ei käinud mitte Kiprikingu koolis?

Teréus, ütles ta ja hoidus pealetikkuvale sohvrile otse näkku vaatamast, ma olen büroojuhataja Teréus.

Vabandust, vabandust, härra büroojuhataja, ütles taksojuht ja tõstis käe karmesti mütsinoka juurde, siis ma vaatasin päris viltu. Tundsin enda meelest ära vana koolivenna kolmekümnnendatest aastatest...

Ei ole viga, ütles ta, eksida võib igaüks.

Ma ei tunne teda, mõtles ta, ta ei lähe mulle korda, mul ei ole uuteks mutsutavateks südamepuistamiseks praegu jaksu.

Arvet makstes ümardas ta summa heldelt täiskümnelisteks ja loobus kviitungist, ta ei tahtnud auto juurde ülearu kauaks seisma jääda ja hakkas tõtlikult jalakäijatetunneli poole minema, ta vajab praegu ainult rahu ja vaikust ega soovinud enam ühegi inimesega silm silma vastu seista.

Nad kleebivad ennast sulle külge, mõtles ta, imevad ennast kinni nagu verekaanid.

Tunnel oli kasinalt valgustatud, ja kui ta sealt välja Vasa parki jõudis, pööras ta välgkiirelt ümber, kuuldes enda taga samme, hiilivaid, veidi lohisevaid samme lumekrobelistel betoonil. Aga keegi ei käinud tema kannul, ja kui ta Gustaf Vasa mälestussamba ümbert ringi läks — see oli seisnud siin juba tema lapsepõlves —, kuulis ta üksnes omaenda hingetõmbeid ning kingataldade krobinat õhukesel lumevaibal.

Tuul oli päeva jooksul ilmselt vaibunud, ja kui ta puuvõrade vahelt üles vaatas, näis taevas pilvitu. Täiesti mustal taustal vilkusid tähed nagu teravad plingid. Ta püüdis endas pühalikku meeletu esile kutsuda, arvutute tähtedega ääretu maailmaruumi palge ees peaks ju tunde hellaks muutuma, aga tal hakkas ainult pea ringi käima ja ta pidi ausamba jalamile toetuma.

Siis nägi ta teispool paviljoni pimeduses vilksamisi inimesi ja sundis end sambast lahti laskma ning kuskile toetumata sirgelt seisma.

Hea tahtmise korral tuled kõigega toime, mõtles ta, ja see kõlas nagu deviis, ta peab selle lause meele, sellest võib talle kasu olla.

Mind ei pea keegi saama maha murda, mõtles ta.

Ta oli jõudnud kaugele omal jõul, tal ei tarvitsenud kedagi mitte millegi eest tänada, kõik, mis ta oli kätte võitnud, oli ta saavutanud omaenda tubliduse läbi ja sohki tege mata, talle ärgu tulgu sentimentaalsed kretiinid nina peale hüppama, kui suure sugulusega nad ka ei uhkeldaks.

Minu kallal ärgu nad katsugugi tänitada, mõtles ta.

Ma olen rahulik ja tasakaalukas, ütles ta valjusti ja võpatas oma häält kuuldes, tal ei olnud kunagi kombeks enda ette rääkida.

Aga läheduses ei olnud kedagi, kes oleks võinud teda

kuulda, ta oli ihuüksi pargis, ta võis tunda ennast täiesti vabalt. Ta jäi keset kruusatatud jalgteed harkisjalu seisma ning sirutas käsi üles, kõrvale, alla, tal oli vaja ennast liigutada, ta oli sel päeval ülearu palju paigal istunud, ja ta kummardus kinganinade poole, mis läikisid kaugel all. Tal läks korda neid sõrmeotstega puudutada, ta oli oma parimates aastates, nõtke ja treenitud, tal seisis enamik veel ees, nüüdsel ajal ei surnud keegi kolmekümne kolme aastaselt.

Väike jookis, mõtles ta, ei ole kedagi, kes sind näeks.

Ta pani üle muru ajama, eemale kingu poole, kus kunagi oli asunud kõlakoda, lahtine lava, kus sõjaväeorkester laupäeviti kontserte andis, poisikesena oli ta külitanud harilikult lava ees rohus ning imetlenud univormide akselbante ja läikimalöödud vasksarvede sära. Ta sörkis kingujalamile, kohmakas palitu ja kõvakübar, mis igal sammul vastu pealage pörkas, segasid teda tublisti, ja mitmel korral ei puudunud palju, et ta oleks jäätunud lumelaikudel libastanud, nahktallad olid ohtlikult libedad, seda oli ta ka sees tähele pannud. Tirganud ümber kingu ja jõudnud kitsamale jalgteele, mis viis alla muuseumi poole, tegi ta kiire spurdi, mis võttis kopsud otsekohe kirvendama. Siis kuulis ta ligidalt, muuseumihoone avatud akendest naeru ja kõnehääli.

Ära tee endale häbi, mõtles ta ja surus kannad kähku maha, sa ei tohi naeruväärseks muutuda.

Ta kartis tähelepanu äratada, nägi võib-olla hiline ja hingetu välja, ega läinud muuseumi ette. Keeras selle asemel parki tagasi ja uitas nüüd iseäranis aeglaselt, ta on riides väarikaks jalutamiseks, peab seda meeles pidama.

Ma lähen ainult rahulikult raekoja ümbert ringi, mõtles ta, ja siis koju, ei ole midagi, mille pärast muretseda.

Kuid südamekloppimine oli juba ägenenud ning rindu oli jälle löönud terav valu, ja äkitselt jäi ta seisma. Just niisugune tunne oli tal olnud ka tookord.

Jaburus, mõtles ta, puha ettekujutus, muud midagi.

Ma ei mäleta mitte midagi, ütles ta, ja pealegi ei ole seda kunagi juhtunud.

See on ainult kuri uni, mis mind liiga tihti on painanud, mõtles ta.

Aga ta ei näinud mind, mõtles ta, ei saanud näha, ma kõn-disin salga keskel.

Ja pealegi ma ei näinud teda, pomises ta, kuid kuulis ise, kui ogaralt see kõlas, ning parandas kähku: Ta ei näinud, et ma teda nägin.

Kogu SCB juhtkond, peadirektor ise ning kõik osakonna- ja büroojuhatajad, pidi tutvuma raekojaga, samuti ASEA arvutuskeskusega, ta ise oli aidanud programmi kokku seada, see oli olnud tema esimene iseseisev tööülesanne pärast AMS-ist ületulekut. Neid võeti perroonil kombekohaselt vastu ja nad valisid läbi pargi viiva tee, et raekoja arhitektuurist õiget ülevaadet saada. Tema ise käis eesotsas, linnavolikogu esimehe ja ASEA esindaja kõrval, otse peadirektori ees.

Siis tuli meestekamp äkki ühe puhma taga nähtavale, just siin, neli-viis kakerjat kogu, ninapidi koos Domuse kaubamaja koti ümber, mis ainult hädapärastelt varjas äsja avatud pudelit. Nad seisisid vaarudes, määrdunud pintsakühõlmad eest lahti, kottis püksid siit-sealt rebenenud ja rohuroheplekke täis, kõik palja peaga, käed aprillikülmast punased. Delegatsiooni välja ilmudes nad võpatasid ja katsusid tõs-sakalt kõrvale astuda, silmanähtavalt kohmetud, et neile peale satuti.

Just siis, kui mehed taganesid, tundis ta Valle ära, ja hirm, et vanamees teda veel kord blameerib, sundis teda välkkiirelt kõrvale vaatama. Kuid viivuks, enne kui ta jõudis pea ära pöörata, kohtas ta vanamehe pilku, ja Valle vaatas talle oma vesiste helesiniste silmadega otsa, tõstis käe ja tegi suu otsekui hõikamiseks lahti. Aga ei žestist ega hüüdest ei saanud asja, suu jäi tõllakile, lõug rippu, ja käsi vajus pikkamööda alla tagasi.

Ta oli kogu tee kuni raekoja ette palavikuliselt rääkinud, kordagi ümber pööramata, aga kui nad sammaskäiku keerasid, heitis ta vargsi kärke pilgu selja taha, rohkem konsta-teerimaks, et kõik oli olnud ettekujutus.

Mehed olid seisnud endises kohas, just siin, just selle ogalise puhma kõrval, plastikkott jalge ette maha visatud, paar tükki olid kätega vehkinud ning delegatsioonile järele osutanud, ja üks neist, mitte Valle, üks teine, palju pikem mees, oli ikka jälle hõiganud, valjusti, nii et see raekoja läikivate marmorsammaste vahele kätte kostis:

Erland! Erland! Erland!

Aga keegi ei seostanud neid hõikeid temaga, ja kogu päeva jooksul suutis ta hoolikalt hoiduda kellelegi nimeta-mast, et on ise Västeråsis üles kasvanud, ka ringkäigul ASEA vanas kontorihoones suutis ta end talitseda ega reet-nud ennast isegi siis mitte näoilmevõttega, kui nad läksid läbi tema esimese tööruumi, väikese kunku, kus ta viieteist-

kümneaastaselt oli väljaminevale postile marke kleepinud. Tal ei olnud vähimatki põhjust kellelegi midagi ninä peale kirjutada, murrakust oli ta ammuilma lahti saanud, keegi ei olnud enam aastaid osanud tema päritolu ära arvata. Ja kui nad tagasisõiduks rongi peale hakkasid minema, tellis ta taksod, mis viisid neid otse perroonile, ja ta ei vaadanud ringi, kui nad läbi rahvamurru oma vaguni, neile reserveeritud esimese klassi vaguni juurde trügisid.

Ta ei näinud mind, mõtles ta, ei saanud näha.

Pealegi ei olnud tal mingit õigust mulle ligi tikkuda, mõtles ta, ja Valles oleks ainult piinlik hakanud, kui ma oleksin juurde läinud ja teretanud.

Siis ta oleks ju minu ees häbenenud, mõtles ta.

See tuli puhtast tähelepanelikkusest, et ma seda ei teinud, mõtles ta.

Mõni nädal hiljem oli ta märganud Valle kogu enda meelest SCB hoone ees platsil, ja ühel õhtul teel välja auto juurde oli ta uksel ümber pööranud, arvates ära tundvat jassakapoolset kühmus vanameest, kes nõjatus vastu väravaposti. Ta oli tagaukse kaudu välja lipsanud, bussiga koju sõitnud ja Ingridile ütelnud, et tal hakkas mootor streikima.

Aga tegemist oli puha ettekujutusega, mõtles ta, ta ei andnud endast kordagi elumärki, ta oleks ju helistanud, kui tal oleks mind vaja olnud.

Tema süda läikis, vilets punane vein, mida Lola talle peale surus, oli mao mässama pannud, ja ta külmetas, tundis nüüd tõepoolest, kuidas külm tungib otse läbi raske palitu, ning tahtis koju, tal ei olnud siin midagi teha.

Aga kui ta Läänivalitsuse ees üle Kalaturu tõttas, hoidus ta vaatamast pinkide poole, mis seisis jalakäijatänavas ääres, ning kõndis Lossisilla poole minnes hästi kivibarjääri serva ligi; ta läheb üle silla ja siis Lossi tänavat mööda Apteekri sillale, ta ei taha täna enam riskida veel mõne hulgusega kokku puutuda, tal on niisugustest tüüpidest juba ammu viland.

Nad istuvad seal võib-olla praegugi, mõtles ta, ja samal hetkel sai talle selgeks, et see oli Pleki-Erik, kes seisis too-kord Vasa pargis puhma ääres ja muudkui hõikus, tema hääles ei saanud eksida.

Mul peaks rohkem aru peas olema, mõtles ta, kui oli äkki sunnitud küünarnukid vastu lauda suruma, et söögisaal enam silmade ees ringi ei käiks. Ma ei tohiks juua, kui mul on palavik.

Juba siis, kui ta pärast jooksu ja närvilist velkimist, taga kihutatud paljudest klompsuvatest sammudest põiktänavates, hotellituppa jõudis, oli ta kangesti midagi värskendavat igatsenud, mis kaotaks suust paha maigu. Ta oli südamelihastes selgesti pisteid tundnud ja otsustanud, et ei heida kohe voodisse, hääle ja piltide möll, mis oimuluude taga huumas, ei oleks nagunii lasknud tal magama jääda. Ta oli tahtnud vabaneda läppunud matuselehast, ajanud maha pigistava musta ülikonna, hõõrunud ennast jahutava kõlvi veega üle ja tõmmanud selga kerge pruuni.

Esimese tunni oli ta pidanud peaaegu ihuüks suure kõrgete akendega söögisaalis istuma. Kardinapilu vahelt oli ta vaadanud välja õhtuselt tühjale Suurele turule, tundnud puudust vanast gaasilaternast ja püüdnud mälu asjatult taastada, kuidas plats siis välja nägi, kui vana priitsimaja ja Kooperatiiv veel alles olid. Orkester oli parajasti sel hetkel poolelunnise vaheaja välja kuulutanud, kui ta oma aknaalusesse lauda istus, ja mõned tüdrukud tagumises söögisaalis peaaegu inimtühja ruletitoa kõrval, kust aeg-ajalt markööri tasaseid hõikeid kostis, olid selle teate mängleva müügisega vastu võtnud. Ise oli ta kviteerinud pillimeeste minemakõmpimist rahuldustundega, ta vihkas detsibelli-jahti, tahtis vaikust ja rahu saada, tal oli vaja tuure maha võtta, end päeva rohketest muljetest ja repliikidest lahti rebida.

Aga see on nüüd möödas, oli ta mõelnud, ja sa ei lasknud ennast provotseerida.

Kõht tal tühi ei olnud, Lola arvukad suupisted olid võtnud söögiisu, ja ta oli tellinud ainult rääbisemarja, suure õlle ja kuuskümmend grammi Loiteni lauaviina.

Pisike pits enne põhküpugemist kulub ikka ära, oli ta lisanud, kui ettekandja juba laua juurest eemaldus, ja kui too selle peale ümber pööras ning teda silmitses, küsiv korts kulmude vahel, oli tal oma tegude alatise kommenteerimise halva harjumuse pärast piinlik hakanud.

Sul ei ole sugugi vaja ennast kogu aeg õigustada, oli ta mõelnud ja veel rohkem närvi läinud, hoomates, et oli ise

kasutanud üht Ingridi lemmikmärkust, millega ikka kaasnes pilklik, irooniline muie.

Ingrid ei jätä mind rahule, oli ta mõtelnud, ja kui toiti viimaks lauale toodi, oli ta napsi üheainsa nähviga ära visanud, tema meelest on see labane.

Sa pead ette vaatama, mõtles ta, sa ei ole täna õhtul terve.

Ingrid hakkab mind nende päevade kohta pinnima, mõtles ta, laskis südant rindu võttes ettevaatlikult lauast lahti ja nõjatus vastu kergelt nõgusast toolikorju, tahab kuulda kõiki üksikasju.

Ta teadis, et ei suuda vastata, ja kuulis juba nüüd tema lõppkommentaari:

Kas sa ei näinud siis ühtegi inimest? Kas sa ei pannud üldse tähele, mis kellelgi seljas oli? Näed sa ülepea inimesi?

Niisugusel puhul on Ingrid ülekohtune, mõtles ta, ei jätä enne, kui on suutnud mind solvata.

Aga meie käsi käib hästi, mõtles ta ja niisutas limaskesti korralikult mahajahutatud õllega, veeretask seda suus ringi, enne kui laskis sel pikkamööda kõrist alla valguda, meiega ei saa midagi juhtuda.

Me elame rahulikult ja tasakaalukalt, mõtles ta, ma ei oska muud arvata.

Nüüd kus kõik stuudiumivõlad olid makstud ja majalae-nud ühte pikaajalisse hüpoteeki koondatud, ei olnud igapäevane äraelamine enam mingi probleem, kõik kulges hõõrumisteta ja tõrgeteta, lapsed jõudsid koolis kenasti edasi, ja ehkki nad teda mõnikord oma väänikluse ja lärmakate popplaatidega ärritasid, teadis ta, et tal ei ole kunagi vaja olnud nende pärast muretseda, vähemalt nii tõsiselt mitte, nagu teised vanemad paistsid muretsevat.

Seepärast olid Ingridi kallaletungid nii arusaamatud.

Me ei räägi ju teineteisega, oli sel kombeks oma kõige tasakaalutumatel silmapilkudel öelda, sa tõmbud ainult endasse nagu tigu karpi. Aga mõnikord ma kahtlen, kas seal ongi pärlit sees. On sul üleüldse tundeid järel?

Säärane jutt oli ülekohtune ja sobimatu, seda pidi Ingridki mõistma, kuid möödunud talvel, eriti hilissügisel, kui ta kurjal kombel oma eelarveprojekti kallal rassis, oli Ingrid koguni büroosse helistanud ja ta häbematustega üle puistanud.

See oli teda hämmastanud, varem ei olnud Ingrid kunagi nõnda käitunud, ja rahutus tuli tagasi, niipea kui ta meenutas tema alusetuid süüdistusi.

See oli minust võib-olla vale, et ma lasksin tal oma käe peal praktiseerima hakata? mõtles ta ning tellis veel ühe õlle ja Leiteni, nüüd ta rüügab lonkshaaval, naudib mahe-kõrvetavat järelmaiku, mis jääb suulakke, ei korda endist viga ega kummuta viina kohe kurku.

Aga Ingrid on täiskasvanu, mõtles ta, peab ise vastutust kandma, ei või midagi kellegi kaela veeretada.

Tehke, nagu soovite, tavatses ta öelda, sellest oli talle aastatega peaaegu deviis saanud, ta ei olnud säärane, kes peale käratab ja dikteerib, ta ei tundnud vähimatki vajadust oma perekonda taltsutada ja pissitajaks-pillitajaks ei olnud ta kunagi kavatsenud hakata. Ma usaldan teid, isegi kui ma teid ei mõista, tavatses ta öelda.

Ja ma pean sellest kinni, mõtles ta, isegi kui see haiget teeb.

Ja Ingridi pärast võis ta paljugi ära kannatada, Ingrid oli prima, tema üle tundis ta ikka uhkust, Ingrid oli esimene, peale ema muidugi, kes oli temasse tõemeeli uskunud, kes oli aru saanud, mis temas peitub.

Tal oli tulnud kaua tema ümber keerelda, enne kui ta järele andis. Vähehaaval oli ta aru saanud, et ainuüksi perekonna vastuseis panigi Ingridi kõhklema. Ta oli pesamuna ning valjult kasvatatud, ja juhtus veel nüüdki, et ta tuletas talle kelmikalt meelde kurameerimisaja muresid, kui tema perekond ei olnud teda peigmehena beaks kiitnud ja alles mõhitavate kaalumiste järel oli abieluks nõusoleku andnud.

Nende meelest läks Ingrid endast madalamale, mõtles ta, nad olid arvestanud mõne niisugusega, kelle nimel oleks Djursholmis ja Saltsjöbaden is rohkem kõla!

Aga nad pidid lõpuks järele andma, mõtles ta teist napsi tõstes, nad pidid õppima aru saama, et ka mina kõlban!

Kuid see oli võtnud aega, alles pärast kolme rasket aastat Surbrunnsgatani pimedas ühetoalises korteris, kui ta kõrvuti vahiteenistusega Långholmenil ning asendamisega töövahendusbüroos lõpetas stuudiumi ülikoolis ja Ingrid sai maha õpingutega Karli Instituudis, oli suguselts leebunud. Kui ta siis rahandusministeeriumi pääses ja neil korda läks Banérgatanile kolmetoalist korterit osta, ilma et nad oleksid pidanud Carl-Henrikult õorigi laenama, kui kaksikud viimaks ilmale tulid ja Cederströmide järgi nime said, oli suurem osa lõpuks unustatud ning andeks antud.

Siis kõlbas neil tulla, mõtles ta ja meenutas pensionäre,

kes nagu rändhiired olid hakanud rodus välja ilmuma, visiite tegema, jutlemas käima.

Nüüd ta võis selle üle muiata, aga tollal oli see talle tähtis tundunud, alles siis, kui keegi enam ei mäletanud, kust ta pärineb, võis ta ennast turvalisena tunda, teades, et on lõplikult heaks kiidetud.

Ja siis klappis ju Valle pagana halvasti, mõtles ta, seda ta oleks pidanud isegi taipama.

Surbrunnsgatani ühetoalises korteris oli Valle mitu korda külas käinud, korralikult riides ning puhas, ja Ingridi ees eputanud nii et issand hoia. Aga niipea kui tema sugulased kohal viibisid, muutus Valle tusaseks ja õrjetuks, siis istus ta norutades nurgas ja muudkui kaanis grokki, siis muutus tema juuresolek kõigile lihtsalt piinlikuks.

Ta oleks pidanud sellest ise aru saama, mõtles ta, siis oleks kõik läinud palju paindlikumalt, siis mul ei oleks tarvitsenud talle tõtt öelda.

Ta vihkas halemeelitemist ja oleks need piinlikud juhud kõige meelsamini sootuks mälust kustutanud, kus ta oli pidanud Valle tagasi tõrjuma, kui vanamees täiesti ette teatamata lagedale ilmus, tal oli äärmiselt ebameeldiv meelde tule-tada, kuidas vanamees oli eksleva pilgu kõrvale pööranud ning veel rohkem kühmu vajunud ja kuidas ta ise oli sunnitud olnud kohaste ettekäänete esitamisega end alandama. Ta vihkas valet ning puikeid ja tal oli ebameeldiv teada, et ta ise oli solvamise vältimiseks pidanud sääraseid vahendeid kasutama.

Aga ma ei saanud ju teisiti, mõtles ta, ja ma arvan, et ta mõistis.

Suhete katkemiseni see pealegi ei viinud, mõtles ta, Ingrid kandis ju ikka tema kutsumise eest hoolt.

Sellel ei ole tähtsust, mida nad ütlevad, mõtles ta ja märkas, et oli rõhutanud lauset kerge laksuga vastu lauda, luisaku pealegi maad ja ilmad kokku, pomises ta ja nägi vaimusilmas õdesid-vendi Lola kohvilaua ümber vatramas, keegi ei saa nagunii väita, et see oli minu süü.

Rääbisemari oli olnud hea, kuid sibulast ta oleks pidanud loobuma, ta ju teadis, et ei kannata nii hilja õhtul toorest sibulat. Ta katsus magu sellega maha rahustada, et tegi püksivärvli nõobi vargsi lahti, ta ei talunud midagi pigistavat ümber keha, see kutsus temas hõlpsasti lämbumistunde esile, ja kergete rõhitiste tekitatud paha maiku suus sai hõlpsasti õllega alla loputada.

Kohvi juurde tahtis ta saada midagi kibedat ja tellis konjakit, kuid mõtles ümber ja hõikas ettekandja tagasi, ta oli mõelnud viskit, kaheksakümmend grammi *on the rocks*, see kulus talle ära, tal oli olnud nõga päev.

Olge lahked, ütles neiu, tuli tagasi ja pühkis laudlinalt tubakapuru, meie hotellis tullakse ikka vastu. Kui ettekandja laua kohale kummardus, tundis ta tema puudri ja higi lõhna.

See plika tahtis sellega midagi erilist öelda, mõtles ta, kui ettekandja pöördukse poole läks ja ta selgesti nägi, et tema must seelik on nii pingul, et püksiservad tungivad pisikeste mõhnadena esile.

Ta pidi käe tasku pistma ja riista vastu kintsu sirgu lük-kama — see oli jalamaid reageerinud; toavõtme asetas ta demonstratiivselt lauale, number ülespidi.

Kellelgi ei tarvitseks midagi teada saada, ja pealegi oli kindel, et ei Ingrid ega poisid konutanud surmtõsisel ilmel oma hotellitoas, nad kasutasid kindlasti juhust lõbutseda, nüüd kus neil ei olnud vaja teda kaasa vedada, ta ei pidanud ju kõrtsiskäimisest ja pillerkaaritamisest suuremat lugu.

Nad lõovad kindlasti lusti, mõtles ta, püüdes hoiduda mõtlemast, mida see võiks tähendada. Aga ta ju teadis, kui ohjeldamatuks Ingrid napsi võttes võis muutuda, siis ei olnud tema ülemeelikusel äkki enam piire, õieti ei olnud ta alkoholi kunagi eriti hästi kandnud, ta hakkas liiga kergesti latrama-patrama ega märganud, millal läks üle piiri.

Mina tean täpselt, kui palju ma kannan, mõtles ta, minule ei ole alkohol mingi probleem.

Kui sulle miski ei ole probleem, siis ei ole ka alkohol probleem, mõtles ta ja rõõmustas formuleeringu üle, ta jätab selle meelde, tal on suur vajadus sententside järele.

Aga Ingrid tegi teda vahel rahutuks. Palju kordi oli juh-tunud, et ta laskis olengutelt jalga ega sõitnud otse koju. Iga kord oli ta tükk aega pärast tema enda kojujõudmist ja voodisseheitmist välja ilmunud, kuid ta ei olnud iial katset teinud temalt välja pressida, kus ta oli viibinud. Ta oli alati rahuldunud tema kinnitusega, et mitte midagi sündsusetut polnud toimunud, et ta oli koosviibimisest lihtsalt ära tüdi-nenud ja sõbratariga, kes end samuti eriti õdusalt ei tund-nud, jalutamas käinud või kellegi poole kerget hilit einet võtma sõitnud, või mõne teise niisama usutava seletusega, tal puudusid igasugused kalduvused väikluseks ning armu-kadeduseks ja ta ei olnud iial nii madalale laskunud, et

oleks hakanud nuhkima ning kahtlustama, see oli talle loomult võõras.

Me usaldame teineteist, mõtles ta, oleme tänapäevased inimesed.

Kohv aitas tal roidumusest jagu saada, ta nühkis prilliklaasid salvrätikuga, puhtaks ja kammis ennast vargsi, määrgates, et lainetukk on alla vajunud ning laubale kleepunud. Väärikust ei minetanud ta kunagi, olgu tal palju tahes palavikku, ja kui ta muusikat kuulama jäi, mis nüüd jälle hoo sisse oli saanud, samal ajal kui tagumises saalis oli süüdatud punakas valgus, naeratas ta rõõmsalt ning äratundvalt mitme meloodia, vana hea šlaagri peale, mida ta mäletas nii Skansenist kui ka tudengipidudest.

Glenn Miller, ütles ta vaikselt endamisi, külm viskiklaas tihedalt vastu huuli, et keegi teda ei kuuleks ja arvama ei hakkaks, et ta on purjus. «Mood Indigo». Ja «Gotlandi suveöö».

Ma tahaksin «Gotlandi suveööd» Arne Lambertiga kuulda, ütles ta ja avastas liiga hilja, et oli klaasi juba käest ära pannud.

Talle oli ülearu palju jääd sattunud, ja ehkki ta oli klaasi ettevaatlikult lauale asetanud, loksus ometi viskit üle ääre sõrmedele.

Naaberlauas istujad — ka esimene saal oli korraga peaaegu täis tulnud — pöörasid ümber ja vahtisid kasvatamatult ning uudishimulikult tema poole, kui ta salvrätikuga kleepuvaid sõrmi pühkis. Ta kuulis, kuidas mõned neist valjusti, peaaegu hüsteeriliselt itsitasid. Ta püüdis nende nägu fikseerida, aga need liikusid nii kärmesti ja rabedalt, et kõik üksikasjad valgusid laiali, suudest said punased triibud, mis vahel sarnanesid rõhtsate ovaalidega, vahel hoogsate hüüumärkidega, ja värvikirevas veiklikus kleidis kehad sulasid kokku üheksainsaks õõtsuvaks massiks. See ärritas teda, kuid pani ühtlasi lausa itsitama, nii lustakas oli see sisutihe tähelepanek.

Seda nad peaksid teadma, mõtles ta, kõik need väljaehitud vitud.

Niimoodi välja ehitud, et neid ei paista, ütles ta ja kohmetus natuke, kuuldes oma häält, nüüd oli tal jälle klaas meelest läinud, ta peab ette vaatama, lähikonnas võib olla inimesi, kes tema nalju ei hinda.

Ja siin ma istun üksinda Linnahotellis, kuna Ingrid hispaanlaste ees sabad üle pea tõmbab, mõtles ta. Ingrid on

liiga nikuhimuline, mõtles ta ja pidi väsimuse peletamiseks äkki kiiresti silmi pilgutama, muudkui võtab selle pärast mu kallal, just nagu ei usuks enam, et minust veel asja on.

Ta valas endale veel kohvi ja jõi terve tassitäie ühe sõõmuga ära, andmata endale aega suhkrut segada, ta pidi jalamaid midagi elustavat hinge alla saama, ta ei tohtinud siin niimoodi konutades ära vajuda, ja mõtteid pidi ta katsuma vaos hoida, ei olnud kasulik, kui nad omapead ulasid. Ta ei olnud kaugeltki purjus, tal oli väga hästi meeles püksiauk kinni panna, enne kui ta püsti tõusis, aga ta pidi tualetti ennast värskendama minema, ta oli väsinud ja unine ja palavik oli tal ka, seda märkas ta kraenööpi lahti tehes selgesti. Aga tema jalg oli kindel ja põrand ei kiikunud ega õõtsunud taldade all, kui ta laudade vahelt läbi puges ja põiki üle tantsupõranda läks, ta ei pörganud ühegi möödakeerleva paariga kokku, ja kui ta tualetiuksest sisse pööras, leidis ta, et võib lubada endale natuke elumeheliku tervitusviipe väikese halli roti ees, kes istus oma nurgas, käterätikute virn kõrval, ta oli ju ebatavaliselt heas tujus, ta ei olnud mees, kes laseb ennast ajutisest üksindusest masendada, ta ei olnud mees, kes laseb ennast tundlikkusest ja hahemeelsusest juhtida, ta teadis, et arvud on tähtsamad kui ideoloogiad, tema pea oli täiesti selge, ja ta naeratas sõbralik-leebivalt paarile purjus mehele renni ääres, kellel oli tasakaalu ja püksinööpidega raskusi.

Pead teadma, palju kannad, ütles ta heatahtlikult, ilma armuliku üleolekuta, ja seadis sammud väikese ukse poole, mis viis pisikesse tagaruumi, talle ei meeldinud, et keegi pealt vahib, kui ta oma asju õiendab, ja ta ei olnud iial mõistnud Ingridi seisukohta, et tualetiukse võib ka kümblemisel väga hästi lukustamata jätta. Ta läks rahulikult ning kindlalt otse üle põranda, üht kahhelkivirida mööda käies sai ta kontrollida, et ei tuigu mitte üks raas. Keegi ei teinud temast välja ja keegi ei vastanud tema repliigi peale.

Hunt nendega, mõtles ta, ma ei ole mõni niisugune.

Kui ta pissile hakkas, oli tal ikka veel pooleldi kõva, riist tundus punsunud ning harilikust pikem, ja äkki meenus talle meeletu pihkulöömine noorukiaastail, enne kui ta oli julgenud esimesi kohmakaid katseidki teha mõnele itsitava tüdrukule saba alla pääseda. Oli aega võtnud, enne kui ta oli söandanud, ja esimesi äpardusi oli olnud raske unustada.

Lihtsam oli pihku lüüa, mõtles ta ja masseeris rohkem viguripärast paar korda, sel juhul ei olnud vaja eputada.

Aga siis võttis ta ennast kokku, pigistas paar tilka välja, kuivatas ennast ära ja sättis korda, ta ei passi ega reduta siin tualetis, ta läheb saali tagasi, tantsib ja tõmbab mõne parajalt pringi ahtriga vaba eide hoovi, ta teab küll, kuidas niisugustega ümber käia, see ei oleks ju esimene kord, kus ta väikese üleaisatriksu teeb, tal on selleks aastate jooksul küllalt võimalusi olnud, reisidel ja konverentsidel tuleb ikka tsipa lillutamist ette, ja arusaadavalt suudab ta kõik mägade kõrvatagustega kollanokad ikka veel kerge vaevaga kõrvale tõrjuda, tal on see asi käes, ta teab, millal õiget käiku sisse lükata.

Ja eided muule ei mõtlegi, arutles ta endamisi, lasse muudkui kõige otsemat teed.

Aga niipea kui ta jälle mürtsuvasse muusikasse jõudis ja rüüivate kehade summast läbi hakkas pugema, kadus kogu tema otsusekindlus, ta pidi taganema, et teda pikali ei joostaks, tal tuli uuesti hoogu võtta ja endale küünarnukkidega teed rajada, et õiget suunda mitte päris käest kaotada, ta kuulis porisevaid kommentaare ja mõnitavat naeru, kehad, millega ta kokku põrkas, olid kõvad ning nurgeliselt agressiivsed, ja kui ta viimaks oma laua juurde tagasi sai ning toolile vajus, oli ta põlvedest lõtkuvalt nõrk.

See tuleb gripist, mõtles ta, muud mõistlikku seletust ei ole.

Ta viskas klaasi jäänud pärapiisa hinge alla — jää oli ära sulanud ja viski tundus lahja ning vesine — ja talle meenus äkki, kuidas ema kunagi, terve igavik tagasi, tavatses ütelda, et taldrik on vaja alati tühjaks süüa.

Niipea kui ta temale juhtus mõtlema, läks tal süda soojaks, see oli tema väike nõrkus, teda meenutades tikkus tal meel liiga kergesti haledaks minema, aga ta oli õppinud ka ilma temata elama, nüüd juba pikka aega, tal oli tõepoolest tulnud kogeda, mida tähendab elus ilma toeta hakkama saada, tal oli tulnud sundida end tugevaks ja tasakaalukaks kasvama, pissitaja-pillitaja abita rahulik ja julge olema, mitte ialgi mitte viivukski välja näitama, et ka temal oli vahetevahel masendushetki.

Ma sain selle selgeks, pomises ta, kuid tavalist meeleolutoosu ei tahtnud tekkida, ja halvasti valgustatud trepist üles minnes poolde teesse jõudnud, pidi ta seisatama ning vastu

seina toetuma, talitsemaks äkilist südameklõppimist, mis teda ühe mälestuse esile kerkides järsku tabas.

See ei ole tõsi, mõtles ta, see ei toimunud nõnda.

*Er du så feig? Hvorfor tør du ikke? Er du redd for å slappe av?*¹ oli naine ütelnud ja teda manglevleebelt masseerinud, kukla tagant üle selja alla abaluude vahele. *Musklene dine er harde, som om du heile tida vore spent. Forsøk å slappe av, jeg spiser ikke svenske gutter.*²

Ta ei mäletanud naise nime, aga Põhjamaade statistikute aastakokkutulekul Voksenåsenis augustis 1972 oli see konverentsilaua taha tema vastu istunud. Ta oli noor, kõigest kahekümne seitsme aastane, ja hakkas otsekohe temaga flirtima, esiotsa kõditas see tema eneseuhkust ja pärastpoole ei leidnud ta endas jõudu teda eemale tõrjuda.

Nad lasksid paaril öhtul koos jalga ja sõitsid Oslosse, käisid Rahvusteatri ja istusid Teatrikohvikus, naine oli Trondheimist ja kõneles endast, oma mehest ning kahest poisist kartmatult kõik, ahvatledes ka teda rumalusi rääkima ja südant puistama, tagantjärele oli tal hakanud päris halb, mõeldes, et ta ei mäleta, mis ta oli kokku lobisenud, et ta polnud suutnud ennast kontrollida. Idavaksalist trammiga tagasi sõites keris naine end tema õla najal kerra ning värisest kergelt õhtujahedusest, ja kui tal siis äkki prillid eest võeti ning teda mõlemale silmale suudeldi, ei suutnud ta end päevitunud naha ja äsja pestud juuste ahvatleva hõngu vastu kaitsta.

Naine tuli tema tuppa kaasa, nad jõid ära tema viski, naine puges tema voodisse, tõmbas õhukese suvekleidi üle pea ja hellitses temalgi riided seljast, tegemata välja tema vastuväidetest, tema korduvatest kinnitustest, et ta polnud seda hoopiski nii mõelnud, et ta on õnnelikus abielus ega tunne vähimatki vajadust kõrvalhüpeteks, et ta ootab muide iga hetk Ingridi kõnet, kes helistab enne keskööd, nagu nad olid kokku leppinud.

¹ Oled sa nii arg? Miks sa ei julge? Kardad sa ennast lõdvaks lasta? (Siin ja edaspidi norra k.)

² Su lihased on kõvad, nagu oleksid sa kogu aeg pingul. Katsu ennast lõdvaks lasta, ma ei pista rootsi poisse nahka.

Har ikke du lust?¹ oli naine ütelnud, ja keeleots huulte vahelt väljas, tema reite sisekülgi paitanud ning küüntega mänglevalt kotte kribinud, ja siis äkki oma keelega kõik kohad tema kehal üles otsinud, murakmuna ja rinnanibusid kōditanud, nabaauku puurinud, kaenlaaluseid karvu sasinud.

*Det er ikke farlig, oli ta ütelnud ja otsekui lapsele naeratanud, kroppen din er aldeles for god for at bare en ska få nyste deg!*²

Järsku, vastu oma tahtmist, oli ta olnud naise soojade prinkide reite vahel ja see oli tema all iharusest väänelnud, sundinud teda sisse tungima, surunud käed tema kannikatele ning tõmmanud teda ligi, ja ta mäletas senimaani, mis tunne tal oli, kui tema riist sisse läks ning kadus, kui ta ainult kaugelt-kaugelt naise ägedate vastulööride lupsumist kuulis ning krambi lähenemist tundis.

*Vær så snild,*³ oli naine nuuksunud, kui ta enam ei jaksanud ja tema peal kokku vajus, võtnud kätega ta pea ümbert kinni ja surunud selle kõvasti hõõrudes oma reite vahele — tema karvand oli paks ja krässus, lõhn tugevam kui ükski, mida ta oli tundnud —, ja kui ta siis äkki sai, oli ta teda juustest kõvasti sakutanud ning tema pead vastu oma keha tagunud.

*Men slappe av, oli ta äganud, tør du aldrig å slappe?*⁴

Tema lõhnast peaaegu lämbunud, lõug ja nina märjad ning suu lahtisi jämedaid karvu täis, oli ta vaarudes püsti tõusnud, voodiservale kõssi vajunud ja koju igatsenud.

Ma ei tahtnud seda, oli ta mõtelnud, tema sundis selle peale.

Ingrid ei tohi sellest kunagi teada saada, oli ta mõtelnud, kui ta sellest kuulda ei saa, ei ole seda kunagi sündinud.

Konverents katkestati enneaegu järgmisel päeval ja tal oli raske selle üle vaimustust varjata, see päästis ta prinlikust olukorrast, sest Sonia, nii oli naise nimi, nüüd tuli see talle meelde, oli kindlasti jätku oodanud. Vähemalt oli ta rõõmsalt ja vandeseltslaslikult silma pilgutanud, kui nad hommikulauas kokku sattusid.

Ta ei olnud mahti saanud Soniale enne pärastlõunast ära sõitu head aega ütelda, tal oli õnnestunud ühele õhtusele

¹ Ka sina siis ei taha?

² See ei ole ohtlik... su keha on selleks liiga hea, et ainult üks võiks seda nautida!

³ Ole nii hea.

⁴ Lase ennast ometi lõdvaks... kas sa ei julge ennast iial lõdvaks lasta?

lennukile koht saada ja ta ei võinud maja mööda ringi joostes ning teda taga otsides taksot käest lasta, ja ta ei olnud ka Fornebue lennujaamast Ingridile koju helistanud. Oli otsustanud teda üllatada, ja ostnud transiitreisijate halli meeneputkadest väikeseks hüvituseks oma rohke ületunnitöö ning arvukate konverentsireiside eest kogu perele mütse ja kampsuneid. Ta oli igatsenud koju, täpselt samuti nagu lapsepõlves, kui ta oli kogu suve laagris olnud. Arlandas oli ta hüpanud taksosse, kuid pidanud selle kodu ligidal Mörbys kinni, tahtes viimase teeosa jalgsi käia, et rahus endamisi sissejuhatavaid fraase korrata.

Kui ta Metsaoru teelt aeda keeras, oli ta need silmapilk unustanud. Maja juurde viival teel seisis võõras auto. Kogu hoone oli pime, ainult ülakorruse hallis ning magamistoas põles tuli, ja teda valdas äkki absurdne kahtlus, et Ingridil on külaline. Et poisid on ära, seda ta teadis, nad pidid terve viimase suvevaheajana paari koolivenna pool Sandöl veetma.

Ma tundsin ennast räbalasti, mõtles ta ja mäletas ikka veel, missugune kõhedus tema põue puged, kui ta seisis seal, otse jalgvärava kõrval õunapuu all peidus, vahtis üles magamistoa akna poole ja kujutles, et näeb ettetõmmatud kardinatega taga kahe aimuva keha piirjooni.

Ta oli pannud kohvrid käest maha, hiilinud maja juurde ja plaanitsenud ühel nõrkushetkel uks vaikselt lukust lahti keerata ning trepist üles hiilida. Kuid võtit lukuaugust välja tõmmates oli ta tulnud mõistusele — ta ei ole niisugune, kes tahab kedagi, kõige vähem iseennast täbarasse olukorda asetada —, hiilinud tasa aiast välja, läinud Mörby keskusse tagasi ja otsinud üles telefoniputka.

Ingrid oli unise häälega vastanud, aga rõõmsat üllatust ilmutanud, taibates, kus ta on.

Ma unustasin ära sõites võtme maha, oli ta ütelnud ja vabandust palunud. Kas sa tuleksid alla ja teeksid lahti?

Kodu poole kõmpimisel olid kahtlused taas esile uhanud ja ta oli lapsikult ning hüsteeriliselt stseene ja kokkupõrkeid aimanud, oli koguni pähe võtnud, et Ingrid on leidnud kellegi teise, et Ingrid ei taha temaga enam tegemist teha, et kõik, mis ta on saavutanud, libiseb tal käest.

Aga kui ta koju jõudis, ei olnud muidugi mingit võõrast autot krundil, isegi mitte rattajälgi kruusal, seda oli ta maja poole minnes ja halliakna taga kumavale Ingridile viibates vargsi kontrollinud. Majas oli kõik olnud vana viisi ja Ing-

rid, kes teda all esikus avasüli vastu võttis, voodisoojalt õhetav ning unine; ta jäänud varakult magama ja unustanud tule põlema. Pärast tema helistamist jõudnud ta siiski tema voodisse uue pesu panna.

Sest sul peab koju tulles kõik puhas ja värske olema, oli Ingrid ütelnud, olnud mahe ning õrn ja lõhnanud magusalt öökreemist. Aga kuigi ta juba hallis oli himust lõkkele lõõnud, ei olnud teda ligi lastud, Ingrid oli liiga väsinud, ja pealegi see ei klappinud, tal olid ikka veel need päevad.

Aga homme ma olen terve, oli ta ütelnud, sa pead ometi senikaua vastu?

Ingrid jäi kohe magama, seda oli tema hingamisest märgata, kuid ise lamas ta kaua ärkvel, tundes toas enda meelest võõrast lõhna, lämmatavat higilõhna, ja tema vaimusilma ees lõi virvendama musttuhat ühtepõimunud kehade häbitut pilti, sundides teda patja kõvasti kõrvadele suruma, et ta higiseid nätsatusi ei kuuleks. Pikapeale suutis ta siiski rahuneda ja sai aru, kui haiglaselt alusetud tema lapsikud kiivusenägemused olid.

Sul on ainult endal must südametunnistus, oli ta mõtelnud, katsudes hoiduda meenutamast tugevat kirbet lõhna Sonia reite vahel, tema higi soolast maiku ja seda naiseneste ning mehesperma kummalist segu, mida tema helepunaste häbememokkade vahelt aeglaselt välja immitses.

Aga seda, millest keegi ei tea, ei ole olemas, oli ta mõtelnud ja otsustanud hoiduda isegi mõtetes selle episoodi juurde tagasi pöördumast.

Ma tahan ainult sind, oli ta järgmistel päevadel Ingridile ikka jälle korranud, ja hirm, et Ingrid võiks ta kõlbmatuks tunnistada, hirm, mille all ta ei olnud vähemalt viisteist aastat kannatanud, oli sundinud teda loobuma järgmistel nädalatel igasugusest töö kojutoomisest. Esimesel nädalal pärast tema kojutulekut olid nad teineteisega igal õhtul maganud, hoolimata sellest, et tal ei tahtnud hästi kõvaks minna ja ta peaaegu iga kord pidi sõrmedega kaasa aitama, et üldse sisse saada. Ingrid ei olnud seda ajutist nõrkust kommenteerinud, alles möödunud sügisel, järjekordselt nende seksuaalelu arvatava puudulikkuse üle irisedes, oli ta seda ammust episoodi maininud.

Kas on nii, et sa ei jaksa enam? oli ta ütelnud. Või leiad sa, et ma olen sinu jaoks liiga vana? Vahest oled sa hakanud õhvakesest unistama?

Tema insinuatsioonid olid teda rängasti solvanud ja sel

õhtul oli ta sundinud ennast talle teist korda peale ronima ning keset ööd veel kolmandatki, et see irisemine ükskord lakkaks. Ingrid oli olnud unine ja avaldanud kohmakat vastupanu, kui ta tema kõhuli keeras ja teda tagant julmalt ning hoolimatult võttis, panemata tähele tema hädaldamist.

Vahel harva, nagu äsjagi, kui hämar öövalgustus trepi-kojas andis ümbrusele laialivalguvalt ähmase ilme, oli juhtunud, et vanad haiglased kahtlustused tulid tagasi, aga nüüd oli ta õppinud neid vaos hoidma, isegi see lõõskav palavik ega öökimaajav iiveldus, mis hotellivoodi ohtlikult õõtsuma panid, ei suutnud teda enam niikaugele viia, et ta neid tõsiselt võtaks.

Minust oli naeruväärne ja lapsik teda isegi kahtlustada, mõtles ta, Ingrid ei ole seda tüüpi, ei ole kunagi olnud, tal ei tuleks mõttesegi mind petta, ta on seda ütelnud ja ma usun sellesse.

No aga auto, mõtles ta saja esimest korda, ma nägin seda ju, see oli Opel Kapitän ja tagaistmel lebas tiigritriibuline vaip.

Ta oli näinud registreerimisnumbrit, õppinud selle pähe — numbrikombinatsiooni meelde jätta ei valmistanud talle suuremaid raskusi —, ja teadmine, et mälupilt rajanes halutsinatsioonil, ei aidanud.

Tal oleks kerge olnud järele uurida, kellele number kuulus. Selleks oleks tarvitsenud ainult läänivalitsusse helistada.

Aga ta polnud helistanud. Oht ennast naeruvääristada, mida ta kartis, oli teda tagasi hoidnud.

Ja ei ole vaja liiga palju tuhnida, mõtles ta ja pidi kähku ning luksudes üle voodiääre kummarduma, mõnikord on parem mitte midagi teada.

7

KOLMAPÄEV

Argates tundis ta ennast hädiselt, suu oli kaugele kurgu-
pärani kuiv ja vahelihas hell, just nagu oleks ta öö läbi
kõvasti köhinud.

Aga ma magasin rahulikult nagu ikka, mõtles ta, ma ei
näinud und.

Toas oli valge, ta oli unustanud kardinad eile õhtul ette
lõmbamata, ja tärisev müra väljas turuplatsil laskis tal
aimata, et aeg peab juba lõunasse kiskuma.

Ma olen ilmselt haige, mõtles ta, kui oli sunnitud istuli-
tõusmiseks vastu voodiotsa toetuma.

Padi ning tekk vedelesid voodi ees maas, ja talle meenus
ähmaselt, et kunagi öösel oli ta need minema vuhtinud, sest
nad olid teda ärritanud, tundudes kuumad ja kleepuvad. Ta
ei talunud mitte midagi rõhuvat, isegi pealmise lina oli ta
pealt ära põtkinud.

Aga ma ei hakanud kartma, mõtles ta, ma valitsesin
ennast, ja talle meenus, kuidas ta oli kehutanud ennast
täiesti liikumatult selili lamama, jalad sõjaväelikult õietsi
ja käed piki reite väliskülge rehikult välja sirutatud, mitte
alistuma lapselikule soovile kerra pugeda ja nagu käte
vahele peita.

Kuid ta jahmus, sedastades korralagedust, mille ta pärast
tagasijõudmist oli tekitanud. Musta ülikonna püksid olid
lohakalt toolile visatud, pintsak oli põrandale libisenud ja

pruun ülikond vedeles keset tuba maas, just nagu oleks ta sel lihtsalt seljast lasknud langeda. Kingad oli ta paelu lahti võtmata jalast lükanud, ning mõlemad lipsud, mis vedelesid kirjutuslaual, olid ainult räpakalt lahti tõmmatud. Ja kui ta ettevaatlikult ette kummardus, nägi ta voodi ning öökapi vahel kollaseid kleepuvaid oksejälgi, ja teravalt hapukas hais sundis teda kärmesti vannituppa minema.

Ma olin vist mõnevõrra tasakaalust väljas, mõtles ta, nad olid mind ju terve öhtu provotseerinud.

Peeglissee vaadates nentis ta, et on näost paistes ja lõõgjas, lotendavad kortsud silmade all, huuled olid sinised ja keel kaetud inetu killega, kareda halli koorikuga, mis keele kesk-koha suunas tumenes ja seal pruuni randi moodustas.

Kindlasti punasest veinist, mõtles ta, see oli muidugi alžeeria oma, mida Lola pakkus.

Lola oli kutsunud nad koju lõunale. Seal olid kõik teda näägutanud, ta oli ära tulnud ja taksoga linna sõitnud. Aga edasi?

Ta oli kavatsenud hotelli restorani minna, oli alt valve-lauast õhtulehed ostnud, mis sellele järgnes, oli pimedusse maetud.

See on jabur, mõtles ta, aga ma ei mäleta midagi.

Ta hoidis pesukausi servast kõvasti kinni ja naeratas oma peegelpildile, kuuldes hambapesuklaasi vibreerivat, esmalt aeglaselt, siis üha kiiremini, ja tema magu kiskus äkilisest hirmust kokku.

Ma ei tea, mida ma tegin, pomises ta ja katsus seda huumoriga võtta, just säärase asjade kohta ju räägitigi anekdoote, aga teadmine, et ta ei suuda meenutada, mis olukorras ta oli viibinud, pani teda rammestunult värisema ja pea-aegu püksi laskma.

Minuga siisugust asja ei juhtu, mõtles ta ja tuletas äkki meelde, kuidas ta oli seisnud kohmitsedes ukse taga ja pil-lanud ikka jälle võtme käest maha, see oli tundunud kohma-kas ning tõberik ja sobinud halvasti lukuauku.

Midagi ma igatahes mäletan, mõtles ta ja tõmbas pid-žaamajaki ettevaatlikult seljast.

Duši alla läinud, püüdis ta rahuneda ja pingest vabaneda, teda oli tabanud lihtsalt ajutine *blackout*, muud midagi, tegemist oli järelikult puhtakujulise väsimusavalduusega, tingitud võib-olla gripist või siis rahustava tableti ja Lola pealekäimisel joodud klaasitäie punase veini õnnetust kombinatsioonist.

See oli kindlasti tableti süü, mõtles ta, küllap see oli kan-gem kui Ingrid arvas, vahel oli Ingrid rohkem kui ärrita-valt pealiskaudne.

Ta võtab sellest õppust, ei tarvita neid enam, ei olnud ju ka mingit arstiteaduslikult põhjendatud motiivi, miks ta peaks psühhofarmakone kasutama, need olid ju närvihäire-tega inimeste jaoks, õieti oli see lihtsalt halb komme, et ta seda laadi medikamente üldse nessesääris kaasa vedas.

See oli minust ettevaatamatu, aga midagi ohtlikku ei juhtunud, mõtles ta ja keeras duši nii lahti kui vähegi sai, muutis temperatuuri, nii et veejuga oli kord auravalt kuum, kord jääkül-m, ning seisis vankumatult, kuni ihu läks puna-seks ja tõmbus kananahale, ma ei ole see tüüp, kes rumalu-si teeb, ma ei anna hetkeimpulssidele järele.

Ta oli ju näiteks väga hästi vastu pidanud kõigile eilsetele alatutele provokatsioonidele, ehkki oli pidanud oma enese-valitsust paaril korral äärmuseni pingutama. Ei olnud järe-likult alust arvata, et ta oleks selle lühikese ajavahemiku vältel, mis *blackout* kestis, käitumist muutnud.

Ma pidasin ennast kindlasti laitmatult üleval, mõtles ta, ma ei ole siisugune, kes rumalusi korda saadab.

Aga kui ta oli voodiesise märja käterätikuga puhtaks harinud ja kaltsu naistesidemete plastikpange visanud ning end pikkamisi, tõssakate liigutustega riidesse pani, tundusid sõrmed tõntsid, otsekui tursunud ning tuimad, ja kui ta selle päeva esimese Rillo süütas, ei olnud sõrmeotste värisemine veel lakanud.

Kuid nüüd on kõik möödas, mõtles ta ja hakkas oma kodi-naid kiiresti ning räpakalt paljude hotellitähistega suurde pehmesse nahkkohvrissi toppima. Ta oli ostnud selle, kui ta Genfi oma esimesele ILO-konverentsile¹ sõitis.

Varsti läheb jälle minekuks, mõtles ta ja tundis esimest korda mitme päeva jooksul murevahku töö pärast. Tal oli paljugi mappides ootamas ning kogemustest ta teadis, et võtab oma nädal aega, enne kui ta jõuab kõigest läbi närida. Ja juba lihavõttejärgsel nädalal oli ees selle aasta ILO-kong-ress, vahetult pärast seda sektsiooni töö revideerimine Öre-bros ja siis iga-aastane piikidemurdmine Lönnebergas.

Elus ei ole ruumi kahetsusnädalatele, ütles ta ja kohkus formuleeringust, selle ta paneb kõrva taha.

¹ ILO (International Labour Organization) — Rahvusvaheline Tööorga-nisatsioon, URO süsteemi kuuluv asutus, mille peakorter on Genfis.

Siis loopis ta kõik asjad kohvrast välja ja pakkis selle ümber, voltis riided enne tagasiasetamist korralikult kokku, toppis tarvitatud sokid ühte, musta aluspesu teise plastikaatkotti, sidus kotid kummipaelaga kinni, pani kingadele liistud sisse ja paigutas need nii, et tallad oleksid vastu kohvri servi, ta ei tohi hakata pisasjadele käega lööma, siis võib kõik kokku variseda.

Ja kodus on kõik vana viisi, mõtles ta, seal ei ole midagi muutunud.

Aga kui telefon öökapil plärisema hakkas, pidi ta vaibatserva vastu komistades peaaegu kukkuma, kui ta ligi jõustis, et vihastele signaalidele piiri panna.

Nad ei jäta mind rahule, mõtles ta.

2

Tal oli õnnestunud saada takso, tarvitsemata rohkem kui mõni minut hotelli ees tuule käes oodata, ja kui ta pärast üle perrooni leekimist pagasi just sel hetkel vagunisse jõudis visata, kui punane lipp viipuma hakkas, olid tal kaenlaalused läbi higistatud ning laup kübaraääre alt ligane. Piletit ta polnud jõudnud osta, aga ta oli ainuke reisija kupees, kuhu ta oli istunud, see lõunane rong ei olnud Stokholmi sõitmiseks ilmselt populaarsemate hulgast, ja kui rong sirgel lõigul üle Soomelageda Tillberga poole õõtsudes kiirust lisas ning ta end oma nurgas mugavalt sisse seadis, oli ta rõõmus mõtte üle rongiga tagasi sõita.

Palavikus inimesed ärgu juhtigu autot, mõtles ta, see on vastutustundetu.

Ta oli tulnud sellele ideele vahetult pärast seda, kui tal oli õnnestunud delikaatselt tagasi lükata Lola kutse tulla perekondlikule hommikueinele tema pool oöbinud külaliste seltsis: nii Anna-Greta ja Åke kui Gunilla ja onu Johan olid ööseks jäänud. Tal ei olnud vähimatki igatsust niisuguse koosviibimise järele, pärast neid häbematusi, millega teda eile kostitati, iseäranis mitte, kuid tal ei tarvitsenud üksikasjalikesse põhjendustesse laskuda, ta oli palavikku ette tuues probleemist kerge vaevaga pääsenud.

Kas see on väga kõrge? oli Lola küsinud, püüdes muljet jätta, et on tema pärast mures.

Küsimus oli pannud teda natuke mõtlema, ta ei kuulunud nende hulka, kes on igas olukorras valmis sääsest elevanti tegema, kuid lõpuks oli ta Lola katse täpset vastust välja pressida nurja ajanud.

Ei, oli ta ütelnud, see ei ole murettekitavalt kõrge, aga ma pean igatahes hoiduma teisi nakatamast.

Seejärel, kui Lola oma harilikul, pisut laialivalguval viisil asus üksikasjalikult, kannatust proovilepanevalt refereerima oma hommikusi telefonikõnesid tuttavatega, kes matusetest kas liiga hilja kuulsid või muidu tulla ei saanud, oli talle meenenud Gunilla otsus jääda veel mõneks päevaks Västeråsi, et isa korterit kraamida ning asju praakida, ja ta oli teinud Lola vatramisele päris resoluutselt järsu lõpu ning palunud luba Gunillale autot pakkuda.

Kasuta seda need päevad, oli ta ütelnud, sul on sellest kindlasti palju abi. Pärast, kui sa Stokholmist läbi tuled, tood sinna ära. Mina sõidan meelsamini rongiga, ma ei ole täna autojuhtimiseks vormis.

Oled sa pohmeluses? oli Gunilla ütelnud ja telefonitorus hirnuma pistnud, rohkem lõbustatult kui pahatahtlikult, ja ta polnud jaksanud õe jultumuse üle õieti vihastada, oli tema lõhverdamisest alati üpris leebelt suhtunud.

Ei, hoopiski mitte, oli ta ütelnud, ma ei joonud eile peaaegu midagi, aga gripp on salakaval.

Õde oli tema pakkumise ilmse rõõmuga vastu võtnud, ja korteri- ning autovõtmed ümbrikuga portjee kätte jätanud, oli ta ise tõelist kergendust tundnud.

Nüüd on minu poolt lõpp, oli ta mõelnud, nüüd mul ei tarvitse enam muretseda.

Ta võttis kohvrast nessessääri, ja tualetis läks tal ägedast rappumisest hoolimata korda kaenlaalused puhtaks küürida ning nagu hädapärast üle loputada. Ta lõhnastas ja puuderdas ennast kaua ning hoolikalt, higist haiseda oli talle vastumeelt ja avalikes kohtades ei pidanud kellelgi põhjust olema tema üle nina kirtsutada.

Minu peale näidati selleks liiga kaua näpuga, et ma suudaksin seda taluda, mõtles ta, ja talle meenus sabadilliädika lõhn saunas ning kooli tervishoiuõe irooniline muie, kui see tuli oma igakuisele kontrollkäigule ja ütles kõigepealt täikammi välja võttes mahedalt:

Nüüd siis vaatame nagu ikka, kuidas on lood loomakestega. Kas alustame Erlandist?

Inimene, kellele on avalikult täitõrjet tehtud, ei unusta seda kunagi, mõtles ta, seegi oli mõttetera, mitte halvem kui mõni teine.

Ja inimene, kes on iga aasta pidanud kummardama aplodeerivatele heategevustädid, teab elust rohkem kui see, kellel ei ole vaja olnud seda teha, nagu Per-Ola nii õigesti ütles, kui jutt kaldus eelmisel õhtul äkki kõrgema seltskonna Jõuluvana-ringi iga-aastasele Lucia-peole¹ Linna-hotelli banketisaalis.

Päris väiksest peast oli see talle üksnes igatsusega oodatud pidu, kui linna vaesrahva lapsed kutsuti jõulupudrule ja igaüks sai kommikoti ning standardse riidepaki, kus tüdrukutel oli puuvillane kleit ja poistel lohakas kukepüks-tega tviidülikond. Aga pikapeale ajas ta sõrad vastu ja memmel tuli iga aasta järjest kauem temaga vaeva näha ning lõpuks tema perekondlikule lojaalsusele apelleerida.

Ma saan aru, mismoodi sulle tundub, oli ema ütelnud, aga me oleme äraütlemiseks liiga vaesed. Kui oled küllalt vaene, pead uhkuse alla neelama, teist võimalust ei ole. Ja sa ju tead, et meil on riideid vaja?

Ta oli paratamatusele alistunud, igal aastal ikka rohkem väiksemaid õdesid-vendi sabas, kummardanud viisakalt paki ja kommikoti eest ning tõmmanud kingituseks saadud ülikonna kohe selga, aidanud väiksematel õdedel-vendadel riideid vahetada ja asunud kuulekalt pikka ritta, mis halleti pöördukse kaudu banketisaali keskele selleks puhuks ehitatud lavale juhiti. Seal defileerisid kehvemast kehvemad iga aasta ja laudade ääres istuvad tädid, kes raha kingituste jaoks aasta jooksul kokku olid korjanud, aplodeerisid neile, ning annetajate lapsed, kes peost koos vanematega loomulikult osa võtsid, jooksid rüsinat ligi, katsusid ja imetlesid jõulukingiks saadud riideid ning huilgasid valjusti ja tehtult kadedusest. Huilgamine kuulus mängu juurde ja kutsumus piduehtes laudade ümber istuvate täiskasvanute hulgas alati vaimustatud naeru esile, sest kõik teadsid ju, et see oli põhjendamatult, et kingitud riideid ei saanud ei materjali ega tegumoe poolest võrreldagi nendega, mis oma lastel seljas olid.

¹ Lucia — 304. a. paiku märtrisurma surnud sitsiilia pühak, kelle auks Rootsis juba XVII sajandi lõpust alates korraldatakse 13. detsembril (meie rahvakalendris tuntud luutsinapäeva nime all) mitmesuguseid pidustusi. Aegade jooksul on pidustused kaotanud oma religioosse iseloomu ja nende naelaks on kujunenud Lucia valimine, s. o. omamoodi iludusvõistlus.

Aga mida vanemaks ta sai, seda raskemaks läks tal ennast paratamatuse alla painutada, ja kui Per-Ola selle teema lõunaseltskonnas juhtumisi oli üles võtnud, oli ta ise küll vait olnud, kuid mitme kommentaari peale nõusolevalt noogutanud.

Nad tõgasid meid, ilma et me oleksime sellest õieti aru saanud, oli Lola ütelnud, me olime veiderdajad, kellele nad aplodeerisid. Aga tegelikult aplodeerisid nad muidugi oma headusele.

Ja kõige nõõgim on see, oli ta pateetilisse erutusse sattudes juurde lisanud, et me ise ei saanud aru, mille üle nad itsitavad. Issand jumal, ma mäletan ju senimaani, kui ilus ma enda meelest olin, kui ma laudade vahel kõndisin ja tädid mul pead patsutasid ning kleidipalistust näppisid.

Jah, see on pentsik, oli Karl-Erik lisanud, kui endastmõistetavad nii vaesus kui heategevus tollal tundusid. Aga võib ju arvata, mismoodi paps seda üle elas, nüüd, tähendab, kui näed tsipa selgemini.

Nad rääkisid ainult sellest, kuidas vanamees seda üle elas, mõtles ta oma kohale tagasi koperdades, nad kohmetusid, kui ma memme nimetasin.

Memmele pidi see olema veel rängem, oli ta ütelnud, tema oli ju teiste oludega harjunud, tal olid elule teised nõudmised kui Valles.

Siis oli Johan ennast muidugi jutusse seganud, ta oli ju kogu päeva ringi luuganud ja leidnud peaaegu kõige kohta midagi öelda.

Nüüd sa oled raasike ülekohtune, Erland, oli Johan vurru keerutades ütelnud, Valle tundis ennast sellepärast küll just niisama sandisti kui Jenny, et te pidite neid härrasrahva kingitusi vastu võtma.

Aga ta ei võtnud ju selle vastu midagi ette, oli ta ütelnud, kindlalt ja selgelt, nagu ta oli vajalikuks pidanud; tal ei jätkunud probleemi lahendamiseks tahet.

Ja ärme teeskleme, oli ta juurde lisanud, me kõik teame ju, kes ta oli.

Nende meelest olin ma karm, mõtles ta, aga mul ei olnud teist võimalust. Tõde ei tohi kunagi peljata.

Ja pealegi olid just kõik teised provotseerinud teda enda kaitseks välja astuma, nad ei olnud kogu õhtu muud teinudki, ja kõigis nende lugudes, mis reetsid selgesti nende poolehoidu, oli olnud tajutav okas, ta ei olnud nii rumal, et ei oleks seda märganud.

Nad kippusid mulle kogu aeg kallale, mõtles ta, napsasid mu järele igast kandist korraga.

Ta ei tahtnud sellele mõelda, tal ei olnud ju õieti mingit põhjust nende rumalusi üldse tähele panna, kuid imestuse ja põlguse segu, mida ta nende silmist oli välja lugenud, oli teda valusasti riivanud, see oli jätnud omad jäljed, see püsis ikka veel roidumusena kehas ja ta ei teadnud, mida selle vastu ette võtta.

Ju ma pean sellega siis leppima, ütles ta eneseirooniliselt nagu krimpsutades poolihääli ja hõõrus parema käe nimetis-sõrmega huuli, need tundusid kuivad ja karedad, peaaegu krabisevad, ju ma pean siis ka sellega toime tulema.

Ta ei olnud mingi haliseja, ta oli õppinud hambaid kokku pigistama ja lüüa saades ikka uusi abinõusid tarvitusele võtma, ta oli õppinud, et raskused on selleks, et neid võita, ta oli õppinud tundelise jobutamise peale vilistama, aga teda häiris teadmine, et õed-vennad ei pea temast õieti lugu.

Nad irvitavad mu üle, mõtles ta ja meenutas naerulaginat, mis oli järgnenud Lola jaburale kassiloole.

Kas te kassi mäletate? oli Lola järsku ütelnud, ja kõik kohvilauas olid kõrvad ootusrikkal ilmel kikki ajanud.

Ei, oli ta ütelnud, ma ei tea, millele sa mõtled.

Papa pajatas seda iga kord, kui sinust juttu tuli, oli Lola ütelnud. See käis umbes nõnda:

Kunagi, kui sa olid nii kuue-seitsmeaastane, olid suured poisid sind hoovis kiusanud, seisnud ringis su ümber ja osatanud sind, kuni sa hakkasid nutma ja jooksid sisse. Papa oli olnud aknal ja näinud seda pealt. Aga kui sa tulid üles tuppa ja ta küsis, kas keegi tegi sulle liiga, raputasid sa ainult pead, hakkasid kogeleva ja ütlesid:

Ei, mitte nemad, hoopis kass astus mulle jala peale!

Pelle oli lugu enne kuulnud ja juba siis, kui Lola jutustama hakkas, muheldes näost särama löönud, ka Per-Ola ja Karl-Erik olid kuulanud säärasel ilmel, et nad teavad puänti.

Teda ennast ei olnud see mitte muigamagi pannud, maotud lood olid teda ikka külmaks jätnud.

Jajah, oli ta ainult ütelnud, ja seda oli siis Vallel kombeks igal pool pajatada. Tekib küsimus, miks.

Aga armas Erland, oli Lola vastu väitnud ja parema käega närviliselt vehkinud, just nagu tahtes oma fopaad siluda, see on ju lõbus, ainult sellepärast. Mõtles ise, seitsmeaastane, kellele kass jala peale astub!

Seda muidugi, oli ta ütelnud ja sõbralikult, kuid võib-olla natuke pingutatult naeratanud, see on kangesti lustakas! Aga ma olen kindel, et ta mõtles sellega midagi muud.

Lasku käia ja pajatagu pealegi oma ogaraid lugusid, mõtles ta, see ei võta mul tükki küljest.

Ta on neljakümne seitsme aastane, saab nelja päeva pärast nelikümmend kaheksa, tal on hea positsioon, ta on õnnelikus abielus ja kahe hästikasvatatud lapse isa, tal ei ole mingit põhjust oma lapsepõlves tuhnida, ta on selle igaveseks selja taha jätnud, sellel ei ole temaga midagi pistmist, täiskasvanud peavad saama elada omaenda elu, neil peab olema õigus vanematest lahti öelda, ainult see, kellel on julgust kõik takistavad minevikusidemed otsustavalt läbi lõigata, võib olla täiesti vaba, ja Karl-Erik istugu rahumeeli oma neetud kaugveoautos ja heietagu nurjatusi.

Mõnikord ma ei saa sinust lihtsalt aru, oli Karl-Erik eile hilisõhtul kohe pärast seda ütelnud, kui ta oli teatanud, et kavatseb lahkuda. Sa oled muutunud hoopis teiseks kui ma sind mäletan, Erland. Ma ei mäleta üldse, et sa olid nii arg.

Seletus on lihtne, oli ta vastanud, naljatleval toonil, vältimaks veel üht asjatut vaidlust, just sina mäletad valesti.

Ja isegi kui ma olen muutunud, ei puutu see temasse, mõtles ta ja tõmbas ülemise aknapoole järsu ropsuga alla, ta pidi saama värsket õhku, tema sisimas küdes lämmitav kuumus, tal oli palavik ja täielik õigus end eksalteerituna tunda.

See puutub ainult minusse, mõtles ta. Ja ma olen ise otsustanud, kes ma tahan olla, ma ei ole kellegi viripill, keda tuleb lohutada.

Ma olen tugev ning julge, ütles ta valjusti enda ette, ja rataste mürin rõõbastel neelas tema sõnad, mul ei ole midagi häda.

Ta kummardus üha kaugemale aknast välja, pööras näo rongi sõidusuunas ja hoidis suud lahti, kuni õhuvool pani täis kopsud kirvendama.

Ma sain sellega hakkama, mõtles ta pead sisse tagasi tõmmates, kui tahad, saad kõigega hakkama.

Veidi hiljem, kui ta oli hakanud lehitsema vastasistmele mahajäetud «Dagens Nyheteri» numbrit ja tal oli korda läinud kontsentratsiooni kaotamata läbi lugeda nii juhtkiri kui ka nurgaartikkel, mõtles ta:

Selles ongi vahe meie vahel, kes me oleme läbi löönud, ja nende vahel, kes põhja lähevad. Nad ei ole äratundmisele jõudnud, et kõik sõltub omaenda tahtest.

Korraga ta teadis, et kõik on jälle nagu tavaliselt, et pinnas jalge all on kindel ning vankumatu ja et kummalisel rahutusel, mis teda viimase nädala oli näerinud, puudub iga-sugune reaalne tähtsus, seda laadi tundevarinad ei tohi teda mõjutada, niisuguste häiretega jahmerdamiseks ei ole tal aega.

Minul mitte, mõtles ta, teistel võib-olla on, aga minul mitte.

3

Ta polnud jõudnud enne oma pisut äkilist ärasõitu korralikku lantši süüa, oli joonud hommikueinesaalis ainult paar tassi kohvi ning söönud ühe võileiva, ja kui rong Salaspeatuma hakkas, kasutas ta juhust restoranvagnisse üle kolida. Kohvikupool oli täis lärmakaid talispordivaheajal koolinoori, kes jõid õlut, ja ta istus söögisalongi neist nii kaugele kui võimalik. Nende vali lõbus käratsemine, mis vahetevahel tema kõrvu kandus, kui keegi ust juhtus avama, pahandas ja ärritas teda, aga ta püüdis oma ärritust varjata, ta ei olnud niisugune, kes end pisiasjadest häirida laseb.

Tal oli vaja alla loputada hapu järelmaik, mis eilsest päevast suhu oli jäänud, ja vasikaprae juurde, mis osutus kaugelt paremaks kui kuuldused raudteerestoranide allakäigust olid lasknud teda oodata, lubas ta endale kaks eksport-õlut. Need aitasid janu kustutada, aga pentsikust higistamisest, mis oli nagu kihelus naha all, ei suutnud ta jagu saada. See tegi teda loiuks ning uniseks ja mitut puhku kippus talle rahutu tukk peale tulema. Kuid ta võttis end iga kord kokku ja sundis virguma, et mitte melanhoolia ohvriks langeda, mida möödavilksatavad unenäopildid temas tekitasid.

Neil olgu nüüd lõpp, mõtles ta ja kummardus külmale ning jahutavale aknale lähemale, need on arusaamatud ja mõttetud, segased ja irratsionaalsed.

Ma ei ole säärane, mõtles ta, arvaku siis Ingrid, mida tahab.

Tegelikkus on mõistetav, tavatses ta öelda, koosneb faktidest, mida saab analüüsida. Rahu ja süstemaatika, kainuse ja erapooletusega on võimalik kõike konkreetsete vormelite keelde tõlkida ja mõjutustele kättesaadavaks teha.

Seda, mida ei saa konkretiseerida, ei ole olemas, tavatses ta samuti öelda. Kui oleksid olemas teadmised, mida *a priori* ei ole võimalik piiritleda, muutuks kogu teadmiste struktuur mõttetuks. Me peame uskuma, et arvude vahel ei ole tühi-kuid.

Kui hakkame opereerima tundmatute faktoritega, muutuvad kõik prognoosid ebakindlaks ning väärtusetuks, tavatses ta öelda, seepärast ei tohi miski täielikku ülevaadet varjata.

Ta oli seda joont viimase tormilise aasta jooksul energiliselt kaitsnud, ja see ei olnud tõepoolest mitte just meelakkumine, ka SCB-sse oli ju tuulenuusutajaid pugenud, karjeriste, kes piilusid kõrgemale, enne kui sõandasid mõne arvamusel lagedale tulla.

Aga mina seisan selle eest, mis ma olen ütelnud, mõtles ta, ma ei ole mingi tuulelipp. Ja kui hakkad tunnete üle mediteerima, satud irratsionaalsele pinnale.

Just seda Ingrid ei taipa, mõtles ta, hõõrus silmi ja varjas haigutust, meenutades Ingridi alatisi kaebusi tema näilise tunde külmuks kohta. Ingrid arvab, et erapooletus tähendab tingimata huvipuudust.

Kõigest mõne nädala eest, kui ta oli lõplikult järele andnud tema naaksumisele Benidormi-reisist, ehkki tal ei olnud selleks ei aega ega tahtmist, oli Ingrid selle teema jälle üles võtnud. Ta oli varakult voodisse pugenud ja just uinumas, kui Ingrid mühinal magamistuppa tuli ning nõudis asjade selgeksrääkimist.

Me ei saa enam niimoodi elada, oli Ingrid ütelnud ja argumentide kinnituseks pisarateoja silmist välja pigistanud. Sa kapseldud oma arvude taha ja ei lase kedagi endale ligi. Mõnikord ma kahtlen, kas sul üldse on mingisuguseid tundeid järel.

Ta oli lamanud sõnatult, tal ei olnud vähimatki tahtmist seda laadi mõttetus varjupoksis osaleda, seda enam, et ta teadis ette, kuhu Ingrid sihib.

Me jääme ju teineteisele võõraks, kas sa ei märka seda? oli Ingrid oma mõttekäigu jätkuks pahvatanud. Ma ei leia sinuga ju enam üldse kontakti.

Ei, oli ta vastanud, ja sa tead, et sa eksid, sa peaksid õppima Louise'i suhtes pisut kriitilisem olema.

Ta teadis, et välimus ja käitumine räägivad tema kahjuks, kuid oli käsitamatu, et Ingrid ei olnud teda nii paljude aastate järel paremini tundma õppinud, vaid läks vältimatult iga nädalaleheartikli õnge, mis käsitles perekonnaterapiat, rühmadünaamikat, tunde kasvatuskursusi ja mis nende nimed kõik olid.

Me saame ju omavahel hästi hakkama, mõtles ta, seda peaks temagi mõistma.

Kohvi juurde tellis ta väikese pudeli madeirat, mitte sellepärast, et ta oleks nii magusatest jookidest eriti vaimustatud olnud, mitte ka sellepärast, et ta oleks midagi südantkinnitavat vajanud, pigem sümboolseks žestiks, markeerimaks, et ta on täna vaba ja et tavalised kolmapäevareeglid ei kehti.

Kupees kohvris oli tal paar uurimisaruanne, mis ta oli Västeråsi kaasa vedanud, üks neist oli talle isiklikultki tähtis, sest puudutas muu hulgas tema osakonna Örebrosse üleviimise plaane. Ta oli neid sirvima hakanud, kui rong Tillbergast läbi jõudis, aga siis õige pea haigutades käest ära pannud.

Täna ma olen vaba, oli ta mõtelnud, vahel peab minulgi selleks õigus olema.

Kuid juba nüüd, kui ta asjatult püüdis keskenduda maastiku vaatlemisele, mis akna taga mööda õõtsus, mässitud päikesevinesse, mis tegi kõik üksikasjad ähmaseks ning laialivalguvaks, hakkas ta nende ja neis sisalduvate konkreetsete murru juurde tagasi igatsema.

Maastik ei lähe mulle korda, mõtles ta, ja ma ei jaksa olla vaba.

Mõte rabas teda oma kummalise loogikaga. See ei klappinud, ja ometi...

Naeruväärne, mõtles ta ja viskas ülearu kleepja joogi ühe nähviga ära, ometi, õigupoolest, tegelikult, sina ei tohi ka niisuguste napakustega pihta hakata!

Ma tean, kus ma seisan, mõtles ta, ja ma tean, mida ma tahan. Ma tean, kes ma olen, ja mul ei ole järelikult vaja rahutust tunda.

Ja Ingridi ei ole veel kodus, mõtles ta püsti tõustes ja tualetti vaarudes, jätnud neli kümnelist lauale.

Tal on veel mõni päev aega, enne kui Ingridi küsimusterahe talle kaela sajab.

Ingrid on priima, mõtles ta, aga tikub mulle ligi, ei lase mind rahus olla.

Ja ärgu ta mind alahinnaku, mõtles ta, kui rong ühes pöörangus järsku kipatas ning palju ei puudunud, et ta üle kaela oleks käinud, ma olen küll hea, aga mitte loll.

Mõnus on jälle kodus olla, ütles ta taksojuhile arvet makstes, võõrsil hea, aga kodus parem, see on tõsi mis tõsi.

Juht vaatas veidi imestunult üles, heitis kärke pilgu aia ning maja poole ja ütles uuesti kviitungit kirjutama asudes asjakohase aukartusega:

Aga ei ole ju ka mõni vilets maja, kuhu tagasi tulla. See hurtsik peaks oma viis-kuussada tonni väärt olema?

Võib-olla, ütles ta ja sirutas tahtmatult selga. Kerges lumesajus, mis oli aiatee valgeks puuderdanud ja punase kivikatuse õhukese kirmega katnud, näis elamu suur ning vägev, kahvatus pärastlõunapäikeses peaaegu rõhuv ja massiivne. Aga seda ei märka ju enne, kui osamaksude tasumise aeg kätte jõuab, lisas ta, alles siis saad aru, et õigem oleks Tenstas kolmetoalises elada ja korteriabiraha tasku pista.

Jah, välismaalased on viimane nuhtlus, ütles juht ja aitas tal kohvrit välja tirida, tulevad siia teiste kaela peale ja me oleme küllalt lollid neid abirahadega ära hellitama.

Jajah, ütles ta pisut tõrjuvalt, ma ei pidanud sugugi ainuüksi välismaalasi silmas.

Seda küll, aga siiski, härra direktor, ütles juht ja tõstis käe hooletult mütsinoka juurde, välismaalastega peaks rohkem ette vaatama, neist ei tea kunagi, mis tüübid nad on. Rootslased on kuidagi nagu usaldusväärsem tõug.

Ei peaks kunagi juttu alustama, mõtles ta ja haaras kohvri, oled ainult sunnitud rumalusi kuulama. Ma ei lausunud ju sõnagi välismaalastest!

Kuid samal ajal pidi ta tahtmatult naeratama, mõeldes, et taksojuht ja Carl-Henrik leiaksid vist küll suurepärase klapi, hoolimata päritolu ja maneeride erinevusest.

Nad võiksid istuda äiapapa villas nelja murdvargakindla luku taga ning öelda sisserändajate kohta suu puhtaks, mõt-

les ta. Ja Carl-Henrik saaks siis välja tulla oma lemmikseisukohaga: surmanuhtlus kõigile kriminaalkurjategijatele, et meil ei oleks vaja neid üleval pidada!

Selle arvamuse propageerimist ei jätnud äiapapa iial. Viimati oli ta kuulnud teda sellega lagedale tulevat ühel Rotary-lantšil mõne nädala eest, kohe pärast seda, kui Lennart Geijer¹ oli käinud uuesti häali püüdmas.

Kui saaks ainult Palmest ja sellest samasest Geijerist pihta hakata, oleks vanal heal Rootsimaal palju puhtam õhk, oli Carl-Henrik ütelnud ja lauas võidukal ilmel ringi vaadanud, kui keegi vastu ei vaieldud.

Ta on väikselt fanatt, see Carl-Henrik, arutles ta kohvleid esikutrepist üles tirides endamisi, aga ta ei mõtle seda vististi tõsiselt, küllap see on rohkem mokakobin.

Ja tühi temaga praegu, lisas ta mõttes, võtab mõned päevad aega, enne kui suguselts kokku hakkab voorima.

Nüüd olen ma jälle kodus, mõtles ta ning müksas õlaga ust, ettõrges lukk avaneks, ja ei ole kedagi, kes mul silma peal peaks.

Kuid juba kohvleid esikusse vinnates tuli talle ette, et midagi on korrast ära, vaikus oli rõhuv, peaaegu füüsiliselt tajutav, ja kui ta meeli teritades kohvleid maha pani ning hinge kinni pidas, haistis ta enda meelest võõrast, hapukat lehka.

Puha ettekujutus, pomises ta ja riputas üleriided varna, siin ei saa midagi juhtunud olla.

Ta oli termostaadi enne ärasõitu maha keeranud, ja kohvleid üles magamistuppa tassides märkas ta, et õhk on rõselt külm, peaaegu niiske; ta oli külmetanud ning tujust ära, ja õõnes ebamugavustunne, mis teda oli vallanud, kui ta Keskvalsalist taksoga koju sõitis, püsis ikka veel maos: taksosõit tekitas temas tihti abitustunnet. Ta seadis termostaadi 21 kraadile ja tõi garderoobist paksu villase kampsuni, ta pidi ennast seniks sisse pakkima, kui maja on jälle soojaks läinud, päriselt ei olnud kindlasti ka gripp veel ihust kadunud ja see oligi põhjus, miks ta viimastel päevadel ajuti tasakaalu oli kaotanud.

Aga nüüd on kõik jälle hästi, mõtles ta ja mudis jäigalt kangeid kuklalihaseid, nüüd on kõik juba möödas.

¹ Geijer, Lennart (s. 1909) — sotsiaaldemokraatlik poliitik ja ametiühingutegelane.

Ta käis ringi ning süütas ülakorrusel tuled, magamistoas, hallis, vannitoas, triikimisruumis ja poiste suures nurgatoas. Seal seisis ta tükk aega kõhklevalt paigal ja vaatas imestusega suurt hulka uusi afišse, mis olid pärast seda seinale pandud, kui ta viimati sisse astus. Tal ei olnud kombeks seda liiga tihti teha, ta ju teadis, kui tähtis on oma kaitstud nurgake tundlikes noorukiaastates, peale selle oli tal silmatorkavalt raske kaksikutega nende oma keskkonnas kontakti leida. Nad käitusid seal koduselt ja enesekindlalt, kuna tema ise hakkas sõnu otsima.

Nende keel ei ole minu keel, mõtles ta, nad elavad hoopis teises maailmas kui minu oma.

Mõnikord juhtus, et nad panid teda end vanana tundma. Neil oli harjumus kaksikute kombel punkti lüüa, mis tõrjus tema täiesti kõrvale, siis ei aidanud miski, kuidas ta ka ei püüdnud õiget tooni leida.

Aga ei tasu eputada, mõtles ta, noortel on raske täiskasvanute vastu austust tunda, kui need oma väärikust ei säilita.

Ja ma ei ole nagu Ingrid, mõtles ta, ei pea süssutamist suuremat lugu.

Ingrid ei kohkunud tagasi tundeid ja pisaraid appi võttes välja pressimast.

Kuid mina ei tee seda, mõtles ta, ja talle meenus järsku, kuidas ta oli memme matuse ajal äkki märganud, et taadi nagu on moondunud pisarast, mis nirisesid kahelt poolt nina sügavaid vagusid mööda alla, jäid vurrudesse kinni ja külmusid seal kiiresti jääks. Vanamees oli nutnud, püüdmata seda varjata, suu täiesti hääletult paakil, ja sebinud kätega, nagu otsinuks ta tuge.

Ta tegi seda meelega, mõtles ta, aga ei taibanud, et ma nägin teda läbi.

Ise ta ei nutnud, oli juba siis otsustanud, et temast ei saa illukest, teda ei pidanud enam keegi saama näägutada ja keegi ei pidanud saama talle enam ninna karata.

Mis poiss see on, kes nutab.

Nii oli õpetaja Norin alati ütelnud, kui keegi katsus nutmise ning kaebamisega tema soosingut võita, ja ta ise oli seda ütlust tihti kasutanud, kui poisid olid väikesed ning millegi viltu vedades kergesti tõnnima hakkasid.

Poisid ei nuta, tavatses ta öelda, see, kes nutab, on juba alla andnud. Kui tahad ennast maksma panna, pead olema ikka tugev ja vastupidav.

Aga nüüd on nad minu võimu alt välja kasvanud, mõtles ta ja soris hajameelselt heliplaadiümbriseid nurgeti paigutatud voodite ees laual, nüüd ma ei saa nende kasvatamiseks rohkem teha.

Nimed ja pealkirjad ümbristel ei ütelnud talle midagi, kuid ta aimas, et tegemist on selle lärmaka popiga, mis teda viimase poolaasta jooksul oli õhtuti terroriseerinud ja kodus töös hirmsasti seganud.

Aga see on nende valitsusala, mõtles ta, ja siia ma oma nina ei topi.

Hallis keeras ta raadio kolmanda programmi lainel mängima, majas oli selleks liiga vaikne, et ta end hästi tunneks, ja tegi endale rõduukse ees väikesel astangul voorimehe moodi kätega vehkides sooja, enne kui asus lahti pakkima ning kohvreid oma kohale panema. Ingrid oli talle nii palju riideid kaasa sokutanud, nagu pidanuks ta nädalateks ära jääma, poolt ta ei olnud kasutanud ja pruugitud hilbud topis ta sinisest plastikust pesukotti, mille viis alla ning asetaskeldriukse taha nurka.

Ingrid hoolitsegu selle eest, kui nad laupäeval tulevad, mõtles ta, neilgi on ju kaasas asju, mis vajavad pesemist.

Magushapu lehk hallis püsis, ehkki ta oli trepiakna pärani lükanud, ja kui ta elutuppa läks seinalampe süütama, võttis teda sealgi vastu vänge lõhn. See torkas ninna ka söögisaalis ja köögis, aga kabinetis, mille uks oli olnud kinni, ei olnud seda tunda.

Prügikott, mõtles ta, see on kindlasti prügikott, mis haiseb.

Kuid Ingrid oli prügikapi enne minemahakkamist ära tühendanud, ja ühestainsast kohvipaksuga Melitta-tuutust, mille ta ise valamusse oli jätnud, ei saanud lehk kõige parema tahtmise juures tulla.

Aga siin haiseb ju nagu peldikus, ütles ta poolihääli ja laskis endale kraanist klaasitäie külma vett, ta pidi paha maigu kaotamiseks suud loputama, kurk tundus pealegi kõrist saadik kleepuv, see oli kindlasti madeira süü, tal tuleks seda sorti magusa lakke joomist endale alandavaks pidada.

Äkki ta taipas ja pööras kiiresti ümber.

Lind, mõtles ta, ma unustasin viirpagoi.

Ja ometi oli see olnud viimane, mida Ingrid talle just passikontrolli tõkkest läbiminekul oli meelde tuletanud:

Ega sa ei unusta Co-Cod Boströmide juurde viia? Luba, et sa seda tegemata ei jäta!

Saatana silmamuna, pomises ta ja astus sammu puuri poole.

Co-Co oli Ingridi lind, ema oli selle talle möödunud sügisel neljakümnendaks sünnipäevaks kinkinud. Ise ei olnud ta sellest kunagi hoolinud, ta ei saanud koduloomade pidamise mõttest aru, aga nii Ingrid kui poisid võisid tundide viisi puuri ees istuda ja mustade läikivate silmadega väikese kollase linnuga kudrutada.

Nüüd lamas see liikumatult ühes nurgas, selili, tiivad pooleldi välja sirutatud, need olid altpoolt tumedad, ta ei olnud seda enne tähelegi pannud, ühe jala küüned puurivörku kinni jäänud. Toidukauss ning veetass olid tühjad ja puuripõrandal vedeles pisikesi musti väljaheitehunnikuid.

See võib-olla magab, muud midagi, mõtles ta ja pistis sõrme ettevaatlikult läbi puurivõrgu sisse. Ta katsus lindu kudrutava häälega kutsuda, nagu Ingrid harilikult tegi, aga sai peagi aru, kui lapsikult ta käitub.

See on surnud, mõtles ta, ja ma ei saa sinna midagi parata.

Mitte et talle oleks korda läinud, kas lind on elus või surnud, linde oli maailmas nagunii ülearu palju ja tal õnnestub kindlasti homme mõnest linnukauplusest täpselt sama sugune leida, mingit isikupära ei saanud ju lindudel olla, nad olid väljavahetatavad, just nagu pigilinnud jooksva lindi ääres, aga talle oli vastumeelt teada, et ta oli midagi tegemata jätnud, et ta ei saanud vastutust täielikult enda kaelast ära veeretada.

Kuradi linnunuhtlus, ütles ta ja pigistas hambad kokku, nii et purihambad krigisesid, äraneetud sõnnik!

Nüüd on Ingridil midagi uut, mille kallal võtta, mõtles ta ja kobas taskurätikut: niipea kui ta puuri näpuga puudutas, läks hais vängemaks. Peenikesed kõõlused linu kaelal, kes lamas, pea taha painutatud, olid selgesti nähtavad, ja kui ta messingpuuri remondi ajal allesjätud vana pliidiriiuli nurga küljest konksu otsast veidi palavikuliste liigutustega maha võttis, libises kerge korjus krabinal üle puuripõranda.

Aga linnud ei tunne piina, ütles ta, kuulis ise, kui mannetult tema hääl kõlas, ja kõhatas kaua, kuni tal õnnestus

sügavalt kurgupõhjast sitket klompi välja kõhida, see ei taibanudki, mis temaga sünnib.

Ära tee ennast naeruväärseks, mõtles ta, see on ju tühi-asi, muud midagi.

Ja loomulikult oli see tühiasi, ta ajab selle rahulikult ning süstemaatiliselt joonde. Ta otsis plastikaatkoti ja viis puuri köögiukse kaudu õue. Köögiseina varjus raputas ta korjuse koos muu prahiga kotti, pigistas õhu kotist välja, sidus suu kõvasti kinni ja pistis koti sügavale prügitünni: homme on neljapäev, seega iganädalane prügiveo päev. Siis kraapis ta puuri puhtaks ja pani esikutrepi alla, las seisab ööpäeva väljas ja tuuldub korralikult, homme toob ta selle jälle sisse ja muretseb sinna uue samaealise viirpapagoi, kellelgi ei tarvitse ilmaski selle väikese äparduse jälile saada.

Ja seda, millest keegi ei tea, ei ole kunagi toimunud, mõtles ta ja leidis äkki, et on sõnastanud elujuhise.

Enne sisseminekut käis ta postkasti juurest läbi. Boströmid number 12-st tavatsesid seda küll alati tühjendada, et murdvarastel ilmaasjata silm peale ei jääks, see oli naabriteene, mida nüüd juba üle seitsme aasta vastastikku oli osutatud, aga tänane post oli neil võib-olla ära toomata. Ja kastas oligi «Svenska Dagbladet» ning mõni piltpostkaart ja kiri. Jalgteed mööda pikkamisi maja poole kõmpides lappas ta kaardid läbi. Ühe neist oli Ingrid saatnud Kastrupist, kus ta oli jõudnud enne teisele lennukile ümberistumist paar rida kritseldada. Tekst lõppes tavaliste lausetega: Hoolitse enda eest! Tunnen juba igatsust! Nii olid aastate vältel praktiliselt võttes kõik tema kaardid lõppenud.

Enamikus asjades valitseb rutiin, mõtles ta.

Kolm kirja olid Ingridile ja ükski neist ei paistnud olevat eraviisiline. Need ei läinud talle korda, puutusid tõenäoliselt Ingridi töösse, muud midagi.

Neljas oli temale ja ta sai juba ümbriku pealt käekirja järgi aru, et see on Ingridi käest. See oli ekspresskiri, tembeldatud Benidormis järgmisel päeval pärast seda, kui nad Stokholmist välja lendasid, Ingrid oli selle ilmselt sinnasõidul kirjutanud. Ümbrik tundus paks ning pungil, selles pidi olema palju-palju poognaid, ja see hämmastas teda, Ingrid ei olnud kunagi suur kirjakirjutaja olnud. Ta värises kergelt külmast, kui ta viskas kahe pika sammuga trepist üles ja talle äkki meenus Ingridi naaksumine reisist.

Nüüd me ei või enam oodata, oli Ingrid ikka jälle korra-

nud, otsuseid ei saa igavesti edasi lükata, viimaks ei ole enam võimalik silmi kinni pigistada.

Ta loeb seda kirja hiljem, rahus ja vaikuses, tal ei ole kuskile kiiret, ta ei hakka pabistama, ja ta pani selle käest, niipea kui oli uksest sisse saanud.

Ta lükkas alumise korruse aknad kiireks ning tõhusaks tuulutamiseks pärani lahti ja pages ise kabinetti, siia pugeschi ta harilikult varjule, kui perekond talle oma nõudmiste ja süüdistustega närvidele käis, siia hoidus isegi Ingrid järele tulemast. Vahel, ukse enda järel resoluutselt kinni tõmmanud, oli ta kuulnud teda ukse taga vihaselt trampivat ja hüüdvat:

Sa lased alati jalga, tead sa seda? Kui sa ohtu märkad, lased sa jalga, sa oled arg, arg, tead sa seda?

Ingrid satub kergesti hüsteerikasse, mõtles ta, ja tungib just siis kallale.

Ta oli ikka veel külmetanud ja värises paksust kampsunist hoolimata, täna õhtul tuli hoolet kanda, et ruumid oleksid soojad, ta pidi oma gripist jagu saama, ja juba mõne minuti pärast käis ta toad läbi ning pani aknad kinni, ei olnud vaja, et naabrid hakkaksid imestama.

Ta tõi sahvrast õllepudeli ja otsis jääkapist midagi hamba alla, nuusutas umbusklikult kanapojarinda, mis seisis alus- tassil, hangunud praerasvaga poolest saadik kaetud, kuid sõi siis külma liha isukalt mugides ära ning närvis kondidki viimase kübemeni hoolikalt puhtaks, rebis suitsutatud loomalihaviilude avamata pakendil tsellofaani ümbert ja pistis pooled nahka, enne kui võttis aru pähe ning pani ülejäänud pisut häbelikult võileivakatte purki tagasi.

Sa oled küll üks kodu, aga ega sellepärast ei maksa veel lõmida nagu siga, mõtles ta, ja talle meenus äkki, mis-moodi Valle oli matsutanud, kui ta õhtul hilja koju tuli ning kõigepealt sahvrise õhtuse õlle juurde suupistet otsima läks.

Ta on surnud, pomises ta, nüüd ei saa ta mind enam iial kohutada.

Ingrid ei saa mind enam kunagi temaga ähvardada, arutles ta endamisi ega teadnud korraga üldse, mida ta sellega oli mõelnud.

Just Valle hoidis kõrvale, aga seda ei olnud Ingrid ilmaski taibanud. Ingrid oli spetsiifilise peaga peale pöörama ning musta valgeks tegema, niipea kui seda tema vastu kasutada

sai. Ja poisid ässitas Ingrid tema vastu üles, ta võis väga hästi ette kujutada, mis juttu seal lõunas plaazil aeti.

Aga ma ikkagi ei leina Vallet, ütles ta ja ehmus pisut oma hääle virilusest, harilikult see niisugune ei olnud, ma tean, et vanade suremine on igati normaalne.

Ainult lapsed nutavad paratamatu üle, mõtles ta, ja talle meenus järsku kõrvetav valu sel õhtul pööningul, krabisevate riidekaitsekottide taga, äkiline tühjus rinnus, mis sundis teda kooku kiskuma ning põlvi kõvasti vastu rinda tõmbama, et leevendada kuuma valu vahelihases.

Siis ma nutsin oma nutmised ära, mõtles ta ja pidi mõlemad käed vastu jääkapi ust toetama ning selja lonksu laskma, et voolmekramp otse roiete all järele annaks.

Meie, täiskasvanud, ei nuta, ütles ta ja kopsas parema käega vastu ust, me oleme rahulikud ja julged ega nuta.

See kõlas natuke loitsimise moodi, seda ta pidi tunnistama, aga ta ei häbenenud selle üle, ta ei olnud mees, kes arvab, et on veatu. Ja enesevalitsus on sugestiooniga seotud, seda ta teadis, rumalam ei olnud temagi.

Kui eesmärk on õilis, siis võid mis tahes trikke kasutada, mõtles ta.

Ta seisis liikumatult köögis, kuni kramp oli järele andnud, ja läks siis ettevaatlikult astudes keldritrepist alla. Ta pani sauna küdema, ta istub seal ja soojendab ennast korralikult, kuumus on pea igasuguse pinge puhul kasulik. Toidukeldri tagaotsas, vasakut kätt kartulisalve kõrval, seisis päratu hulk tühje või pooltühje pudeleid, igaühel äraunustatud tilgake põhjas, ja ta otsis nende hulgast mõned, mille põhjapära ei olnud mitte ainult sümboolne, ning viis kööki. Ta valab need tühjaks ja viskab minema, mis mõtet on lasta neil seal all tolmu koguda.

Pudelipõhjadest sai kolm klaasitäit, üks viskit, üks konjakit ja üks vodkat, ta asetask need kandikule ja viis elutuppa.

Ma olen üksi kodus, mõtles ta, ja veedan rahuliku õhtu, ilma et mind segataks või rünnataks.

Sauna soojenemist oodates süütas ta kaminas esimese lõkke, võttis kabinetist toodud sinise pleedi ümber ja istus hästi tule ligi, et katsuda külmavärinatest jagu saada.

See jätab kindlasti naeruväärse ja eideliku mulje, mõtles ta kätt vodkaklaasi järele sirutades. Aga sellest ei ole midagi, keegi ei näe mind.

Kui esimesed halud olid ära põlenud, pani ta veel väi-

kese sületäie puid peale, et tuba läheks mõnusalt soojaks, lõi jääkapiist purgi kanget õlut, rebis kaanevõru pealt ja läks siis sauna.

Leilivõtmine on rituaal, mõtles ta ust lahti tõmmates ja kummargil sisse kuuma kätte astudes, see karastab, aitab vastu pidada.

Kui ta pärast mõneminutilist leitsega harjumist uuesti kerisekividele vett valas, tõusis aur nagu soe märg vaip lae alla, ja ta heitis mõnuledes lavale pikali, seal oli tal kombeks lamada ning ennast sõrmeotstega kõvasti masseerida, mudida lihaseid, kuni need muutusid elastseks ja lõõgeks, ka täna sundis ta end programmi teostama, hoolimata teravast valust liigestes. Aga kõhunahk tundus kokku surudes lobe ning lõtv ja ka reielihased olid nagu osa oma harilikust sitkusest kaotanud.

Ma ei tohi ennast käest ära lasta, mõtles ta, ma olen ohtlikus eas.

Ja pead painutades ning reite vahele vahtides märkas ta, et tumedas karvatihnikus on juba halle triipe, ja riist tundus talle äkki kortsulisem ning väiksem kui aastaid.

Ja samal hetkel kerkisid Valle pildid jälle otsmikusagaras esile, esmalt pilt halli habemetüüka ning pisut logedalt kõikuva kehaga ätist Vasa pargi puhmastiku ääres vilus valguses, siis veel selgem kangastus võrkjalt kipras näost surnuraamil, lotendavad nahavoldid silmade all, kaelanahk kuitaalt ketendav, ja lõpuks võõras, rõõmsalt naerev nägu, kus ainult vurrud ning silmade värv eksimatult tunnistasid, et seegi oli Valle, need virvendasid mööda ning sulasid üksteisega kokku. Ja karbolilõhn oli ilmne, ning hoolimata auravast leilisoojusest, tundis ta külma, kui haigla salapäraste keldriruumide ukseid lahti lükati, ja talle meenus äkki, kuidas Valle pilgu kõrvale pööras, niipea kui oli sunnitud tõtkuulama, ja talle meenus tülpimus, mida ta oli tundnud, tirdes teda läbi hotelli vestibüüli tualetti ning saades ta viimaks sirgelt seisma.

Ma ei vabane temast, ta on nagu kaan mu küljes kinni, mõtles ta, ja kui ta laval järsku istuli tõusis ning kähku kummarduma pidi, sest pea ulatus nüüd ülemisse õhukihti, mis pani kiiruvistrikud alati kipitama, teadis ta, et peab olema ettevaatlik. Hallutsinatsioonid kujutasid endast selget hoiatust, temperatuur üle saja kraadi oli talle ohtlik, ehkki tal mingeid südamerikete sümptome ei olnud.

Kui ta leiliruumist kobamisi välja tuikus, pidi ta vastu

tulikuuma laudseina toetuma ja tema sõrmed said otsekohe vaiguga kokku, mida pärast kolme aasta möödumist ikka veel puukiudude vahelt välja immitses.

Ma olen parimates aastates, mõtles ta, mul on veel viisteist aastat pensionini.

Surnud ei saanud teda kätte ja elavaid oli ta õppinud valitsema. Järelikult ei olnud midagi karta, ja see hirm, mis talle vahel peale tuli, oli ainult väsimuse ning ülepingutuse märk.

Ja täna on sul gripipalavik, mõtles ta, lastes leige duši veeniredel üle keha alla valguda, see seletab kõike.

Ta loobus külmast lõpudusist, küllap tal oli vaja edaspidi natuke ettevaatlikum olla, ega froteerinud ennast ka kuivaks. Selle asemel mähkis ta end kärmesti supelmantlisse — see oli radiaatoril lebanud, tundus vastu keha mõnusalt soe ning pehme — ja tõttas trepist üles. Kuivatada võib ta ennast elutoas lõkke ees.

Just seal ma rahunen maha, mõtles ta, just seal saan ma kõike õigest kaugusest vaadata.

Ta oli olnud küllalt ettevaatamatu ning lasknud ennast kihkvele ajada, ja teadmine, et teda haaranud rahutusel puudus igasugune reaalne alus, aitas teda nüüd üpris vähe. See oli kõigest hoolimata olemas, otsekui pentsik hirm kõike äkki kaotada, ja suutmata oma käitumise üle täielikult valitseda, jooksis ta halvasti valgustatud nagisevast keldritrepist nuutsudes üles. Ülemisel trepiastmel komistas ta supelmantli ripendava vöö otsa, ja uksepidast instinktiivselt tuge otsides ajas ümber pesukoti ning kuulis seda pehmete kõlatute mütsudega trepist alla kukerpallitavat.

Aga see ei olnud mina, mõtles ta võidurõõmsalt, ma ei ole nende hulgas, kes nii kergesti kukuvad.

Kui ta end siis aeg-ajalt loitmalöövate süte paistel kamina ees kuivaks hõõrus, rüüpas ta vaheldumisi poolikust konjaki- ja täis viskiklaasist, tema ihu vajab kogu saadaolevat soojust, ja purjujäämise ohtu ei olnud, ta teadis täpselt, kui palju ta kannab, teadis, kes ta on ja kuhu ta kuulub.

Ma olen see, kes ma olen, ütles ta, seda peab Ingrid õppima aktsepteerima.

Ja ma kuulun just nimelt siia, mõtles ta ning uitas edasi-tagasi ühest toast teise, seisatas maalide ja ehteasjade ees, paitas sõrmeotstega paneele ja pildiraame, patsutas Ingridi kuulsate sugulaste pisikesi kipsbüste, vedas näpuga üle raa-

matuselgade ja tõmbas ühe kõite teise järel välja, veendumaks, et nad ikka endiselt lõhnavad ja on seega olemas, et nad ikka endiselt peos mõnevõrra kaaluvad, ning silmitses kaua, nagu ei oleks ta neid enne õigupoolest näinudki, arvukaid tumenenud maale sajandivahetusest, mis rippusid tubade seintel, raamitud raskesse nikerdatud raami, mille kullatis oli osaliselt maha kulunud. Ja ta kõndis ringi ning kompas tekstiile, teadis, et kõik tema ümber on kõrgekvaliteediline, Ingrid vähemaga ei leppinud, võttis riiulitelt ükshaaval klaas- ning savinõusid, hoidis neid käes ja pidi sõnudes kogu aeg peletama pentsikut tunnet, et miski ei tule talle tuttav ette, absurdset kahtlust, kas ta ei ole mitte sissetungija, kes võitlusaladuste varal on majja pugenud ja peagi paljastatakse ning välja tänaval ootavate parastajate sagivasse summa heidetakse.

Kuid see on ju naeruväärne, mõtles ta, tegelikkuses niisugust asja ei juhtu. Kõik siin on minu oma ja keegi ei saa seda minult ära võtta.

Isegi Ingrid mitte, ütles ta ning võpatas kohmetult, kui ta oma häält kuulis, see oli mõte, mida ei tohtinud mõelda, see oli lapsik ja rumal ja sentimentaalne ja talle täiesti sobimatu, isegi naljapärast ei olnud tal õigust seda mõelda.

Ta seisis kummargil oma kirjutuslaua kohal, tema jalad olid lõtkuvalt nõrgad, ei tahtnud keharaskust hästi üleval kanda, ja ta toetas käed vastu siledat läikivat pinda.

Nad ei värise, mõtles ta, ei värise mitte üks raas.

Ta nägi ennast suurest seinapeeglist, aga pilt oli ähmane ning laialivalgus, ta oli prillid pärast leilivõtmist ette panemata unustanud, ja kui ta kammimata juuste varjus hämutavast näost käsitust püüdis saada, ei tundnud ta seda õieti ära. Sääraseid kotte silmade all tal küll ei olnud, samuti sääraseid kurrulisi, kipras põski, ja lohakalt kinniseotud supelmantli sees kühmuvajunud keha oli liiga vana, et olla tema oma.

Ma ei ole niisugune, mõtles ta ja võttis pihku raske marmorkirjapressi, seegi kuulus pärandvara hulka, mille Ingrid nende ühisesse kodusse oli kaasa toonud, tema ümber ei olnud peaaegu midagi, mida Ingrid ei oleks endaga kaasa vedanud ja talle peale surunud. Ta kaalus seda käes, ja kui ta siis äkki nägi, kelle näoga on tegemist, tõstis ta kohmakalt hoogu võttes käe, ja kogu aja, mille vältel raske kama- kas otsekui aegluubis lähenes uhkes raamis lihvitud peegli-

klaasile, vahtis nagu talle vastu, üha võõram ning üha tuttavam.

Alles äkilises vaikuses pärast raksatust, kui viimased kilud olid klirinal põrandale kukkunud, tuli ta teadvusele ja raputas jahmunult ning kohkunult pead.

Sa ei ole, kurat võtaks, täie mõistuse juures, porises ta, sa käitunud nagu eit.

Ta istus tugitooli ja vahtis hävitustööd, ning korraga sai talle selgeks, kui naeruväärne kogu olukord kõrvaltvaatajale pidi paistma, ja ta hakkas tahtmatult kõva häälega itsitama.

Seda ei usuks minust keegi, mõtles ta ja hõõrus silmi.

Ja keegi ei pea sellest ka kunagi teada saama, mõtles ta ja tõusis aegamööda püsti, kondid kanged nagu pärast pikka und.

Juba homme sõidab ta linna, ostab uue klaasi ja paneb sisse, Ingrid ei saa ilmapealgi selle jälile.

See oli minust jabur, mõtles ta, kuid plahvatus tuli kasuks.

See oli aidanud tal tasakaalu täielikult tagasi saada, ja lausa haiglane rahutus, mis teda viimased tunnid oli ahistanud, oli tervenisti kadunud. Kõik oli just nagu harilikult, mitte midagi, mida ei saanud olematuks teha, polnud juhtunud, ja nende palavikuhallutsinatsioonide üle, mis hetkeks olid pinna jalge all vappuma pannud, võis ta nüüd läbinägevalt muiata, ta ei olnud mees, kes nii vähesest murdub.

Ma olen rahulik ja kindlameelne, mõtles ta, mind nii kergesti ei kõiguta.

Ta oli väsinud, suu kiskus vägisi lahti, ja sinine karvane pleed ümber võetud, istus ta kamina ette, kus söed tuha all ikka veel hõõgusid, tõmbus leentoolis kerra.

Nüüd ma olen pingest vabanenud ning rahu tagasi saanud, mõtles ta viimaseid tilku konjakiklaasist suhu raputades, nüüd ma võtan kätte ja loen Ingridi kirja.

Aga kõige otsimise peale vaatamata ei leidnud ta seda kogu majast.

Esmalt tegi see teda rahutuks, sest talle nagu meenus, et esikusse astudes oli tal ümbrik käes olnud. Siis haaras teda viivuks päris hirm, kuni ta lõpuks kergendatult ohates kõigest aru sai.

Ta oli olnud kojutulekul kaunistest endast väljas ning hakanud halltõve ja palaviku ja eksalteeritud seisundi tõttu viirastusi nägema, olematuid asju kujutlema.

Aga nüüd on see möödas, mõtles ta, siisugust vapustust ei tule mul enam kunagi üle elada.

Nüüd oli tal tasakaal jälle täielikult käes, kõik oli jälle nagu harilikult, rahulik ning turvaline, mitte midagi polnud juhtunud, mis kellelegi õigupoolest korda läks, mingit kirja polnud talle tulnud ja keegi ei saanud teda õigusega milleski süüdistada.

Ja seda, millest keegi ei tea, pole olemas, mõtles ta.

AUTORIST JA TEMA LOOMINGUST

Ma olen tugev, ei ole midagi, mis suudaks mind kõigutada... maailm on kindel ja püsiv, selles ei ole salapäraseid hundiauke... ma ei karda, ei ole mälestusi, mis võiksid mind hirmutada... sisendab Erland Teréus endale keelelisi šabloone, aastatega sissejuurdunud maksiime kasutades, kui tema eluvale sotsiaalne mask kokkupuutes mahasalatud päritolukeskkonnaga mõranema hakkab.

Ja inimese eluvale koos keelega, mis Fricki käsituses ei ole mitte ainult suhtlemisvahend, vaid ka meie käitumist ja maailmataju määrav suveräänne jõud, seega siis mitte ainult võimaliku eluvale väljendaja, vaid ka selle tekke, väärdunud maailmapildi kujunemise alus, ongi tema senise proosaloomingu põhiteemasid, mida ta on teosest teosesse varieerinud, aktsentueerides kord selle eri ilmingute psühholoogilisi aspekte, kord keelelist tausta.

Keel kui eluhoiaku kandja on kriitika objektiks juba tema esimeses romaanis «Sel ööl» (1. danna natt, 1969), jutustuses usufanaatikust Oliver Larssonist, kelle vaimu pimestab täht-täheleliselt võetud piiblivormelitele tuginev kujutlusmaailm.

Mahajäänud maanurgas uskliku ema mõju all üles kasvanud, kaotab Oliver meheas igasuguse kontakti reaalse tegelikkuse ja teda ümbritsevate inimestega, kaasa arvatud ema ja endised mõttekaaslased, kes on tema meelest usus leiged. Pidades ennast äravalituks, ootab ta, et Issand ilmutaks end talle ja saadaks teda «tööle». See sünnibki mõni aasta pärast seda, kui ühe kaevanduse seinal nähakse valgusreflekside toimele tekkinud kummalist pilti, mis meenutab Kristust. Täis fanaatilist indu, asub Oliver nüüd ette kuulutama maailma lõppu, mis peab saabuma, enne kui uus aasta käes. Aga inimesed ei kuula teda, pöörduvad temast põlglikult ära. Kaugel põhjas, kuhu ta nääriõhtuks jõuab, on palvemaja saalis jutluse lõppedes veel ainult üks kuulaja, uudishimust sisseastunud noor pilges naine, kelle ta ekstaasihoos vägistab. Ja kui kesköö möödub, ilma et midagi juhtuks, variseb Oliver hingeliselt kokku.

Sama keelekriitilist suunda jätkab Frick romaanis «See ju teada» (Det vet man ju, 1971), ainult et siin on äärmusliku piiblikeeale asemel luubi all igapäevane kõnekeel kõigi oma lõtvade šabloonidega, millele viitab raamatu pealkirigi.

Romaani tegevus toimub ühes hõredalt asustatud Põhja-Rootsi kolkakülas, kus sügisese põdrajahi lõpetuseks korraldatud peo ajal leiab aset traagiline sündmus: saatusliku arusaamatuse tõttu tõstetakse erakust külaelaniku Egon Eriksoni vastu süüdistus vägistamiskatses, ja kui oletatava kurjategija tabamiseks ajujaht korraldatakse, võtab õnnetu veidrik, keda küla tema kunagise haridusjanu pärast aastakümneid on kimbutanud, endalt elu. Must südametunnistus sunnib külarahvast tagantjärele Egoni käitumises lapsepõlvest peale kahtlasi ilminguid otsima, igas tema inimlikus lähenemiskatses kuritegelikke kavatsusi nägema, mis moodustabki teose õietise sisu.

Vormilt on «See ju teada» pseudo-dokumentaaljutustus (koosneb seitsmekümne seitsmest fiktiivsest intervjuust, mille vastakatest seisukohtadest koorub vähehaaval konflikt kulg) ja selles puudub ainuisikuline peategelane. Pea-

tegelaseks kujuneb alalhoidliku külakogukonna kollektiivne mentaliteet, traditsiooniliselt vaenulik kõige suhtes, mis üldiselt omaks võetust, normaalseks tunnistatust kõrvale kaldub. Selle ohvriks langebki Egon Eriksson.

Autor ise kirjutab oma kontseptsiooni ja taotlusi selgitades artiklite kogumikus «Midagi muud» (Något annat, 1979): «Eelmises romaanis olin ma katsunud näidata, kuidas argieluks ning argitunneteks halvasti sobiv ekstreemkeel võib inimese deformeerida, — oma uues romaanis tahtsin ma näidata, kui halvasti võib funktsioneerida ka pealtnäha süütu argikeel. Oma üle- ja ümbernurgaütlemiste, oma «ebateadlike» valedega võib seegi varjata meie eest tegelikkuse, mida ta nagu kujutaks. Ma arvasin, et suudan neid keele nörkusi (mis vahest kõige selgemini ilmnevad kumulevitamise nurjatutes formuleeringutes) päevavalgele tuua ja sellega ehk relvitaks teha, kui lasen hulgal inimestel neid väljamõeldud jutustuses, üksteisele järgnevates intervjuudes, mille käegakatsutavad vasturääkivused lugejas otsekohe umbusku peaksid tekitama, mõttetuseni pruukida.»

Alates romaanist «Armas kuraator...» (Snälla kuraator..., 1973) muutub rõhuasetus. Esiplaanile kerkivad inimese eluvale psühholoogilised ja sotsiaalpsühholoogilised aspektid. Ühtlasi tugevneb ühiskonnakriitiline tendents, mis väljendub psüühiliste konfliktide seostamises sotsiaalsete teguritega.

«Armas kuraator...» käsitleb inimese ühiskondliku rolli ja sisemise mina vahelist konflikti, mis tekib, kui inimene kätteõpitud rollist äkki välja langeb, kui tegelikkus esitab talle nõudmisi, mille täitmiseks rolliminal ei ole eeldusi.

Romaani peategelane Kristina Lundell (kes episoodiliselt esineb muide ka «Valetajas»), perekonnanõuandla ekspertkuraator, on tööliskeskonnast pärit noor edukas naine, kelle tasakaalukust ja võimet keerukaid probleeme lahendada nii kolleegid kui kliendid kõrgelt hindavad, inimene, kes on oma rolli täiuslikult omandanud, kes valdab perfekt-selt erialakeelt ja leiab abitarvitajatega vesteldes ikka õige

väljendusviisi, kes esineb pidevalt raadios ja televisioonis ning osaleb kõikvõimalikel konverentsidel, lähtudes sealjuures põhimõttest, et oma teises tegevuses ei tohi end tunnetest mõjutada lasta, et töö ja eraelu tuleb rangelt lahus hoida. Aga ühel päeval pöördub tema poole abiotsija, kes rebib ta harjumuslikust rollist välja. See on Kristina käsitus mööda tagakiusamismaania all kannatav mees, kes ei ütle oma nime, ei tunnista erialaterminoloogiat («Ei ole olemas psühholoogilisi probleeme, on ainult sotsiaalsed konfliktid, mis tekitavadki neid probleeme») ega allu ka muidu nõuandla kindlaskujunenud töökorraldusele, nõudes visalt eraviisilist audientsi kodus. Kui Kristina pärast hämmeldunud kõhklust viimaks nõustub ja abivajaja neljatunnilise monoloogi ära kuulab, veendub ta, et tegemist on lootusetult endasse sulgunud üksiklasega, keda ta ei suuda aidata. Tema enesekindlus kaob, algab kriis, mis iga päevaga süveneb. Ühel järjekordsel konverentsil ettekandega esinenud, tundub talle, et ta on pettur, kes puistab tühjade fraaside kassikulda. Ja kui ta siis juhtumisi teada saab, et hiljutine abiotsija on elu enesetapmisega lõpetanud, jõuab kriis haripunkti. Teda haarab hirm, et inimesed näevad tema võimetust läbi, ta jätab kõik sinnapaika ning põgeneb ülepea-kaela oma maamajja. Seal üksinduses sunnib ta end iseendale, oma mõlemale minale näkku vaatama, «kohkub oma pildist, kuid teab, et see on tema, et ta ei saa selle eest põgeneda, seda maha salata» ja sõlmib iseendaga, oma mõlema minaga kompromisskokkuleppe, otsustades siiski nende juurde jääda, kes teda vajavad:

«Ta teab, kui habras on tema meelerahu, kui vähe on vaja, et kindlustunde võrk rebeneks. Ta teab, et põgenemine ei lahendanud ühtegi probleemi, et kõik komplikatsioonid on alles, lahendamata, raskesti lahendatavad. Ta teab, et hirm haarab teda uuesti, et ta ei saa end selle kordumise vastu kaitsta, et kaht eri pilti temast, üht, mis on kaasinimestel, ja teist, mis on tal endal, ei ole võimalik kokku sobitada, et ainult välist pilti saab korrigeerida, kuna tema ise on

paratamatult aheldatud, ta teab seda kõike, sest mõistab iseennast, ja oskussõnadest tal juba puudu ei tule, ometi tajub ta imeliku, ebamäärase kindlustunde puhangut, just nagu oleks ta pärast pikka külma tuule käes vantsimist sooja tuppa astumas.»

Rollis kehastunud eluvale — eluvaate fanatismi — ja tegelikkuse konflikti kujutab Frick ka «Valetajas» (Lögnaren, 1975), ainult lähtealus on siin teine. Kui Kristina Lundell avastab kahe vastuolulise mina olemasolu endas alles kriisiseisundis, siis Erland Teréus on oma rollist, eduka ametniku rollist algusest peale teadlik. Ta on sellega niivõrd kokku kasvanud, et rollimina on peaaegu kõrvale tõrjunud pärimina, et kaine kaalutlus on peaaegu tapnud tunded (peale pimedast armastuse varalahkunud ema vastu, millel baseerubki õieti tema fanaatiline eluvale), et vildak maailmanägemine on hävitanud reaalsuse taju, et roll on muutunud tugevamaks ja reaalsemaks kui indiviid ise. Tema eluülesanne on oma rolli hästi mängida, sest väljaspool seda ei ole midagi, millele tugineda, seal on kõik kaootiline ja vaenulik.

Isa surmani lähebki tal korda oma ellusuhtumist, seda vaevaga ülesehitatud hoonet suuremate vapustuste eest hoida, sest tegelikkus on ju mõistetav, koosneb faktidest, mida saab analüüsida, statistikumeetoditega konkreetsete vormelite keelde tõlkida ja mõjutustele kättesaadavaks teha. Mälestused, mis sellele ei allu, ei loe, sest tõeliselt vabaks saab inimene alles siis, kui ta kõik kammitsevad sidemed mineviku ja päritolukeskkonnaga otsustavalt läbi lõikab, kui Nilssonist saab Teréus, kunagisest töölispoisist kõrgem riigiametnik, kes isa luksusvilla ükselt minema saadab. Ainult Ingrid oma naaksumise, oma ligitikkuva irisemisega tema oletatava tundekülmuse üle teeb teda aeg-ajalt rahutuks. Täbarast olukorrast aitab välja sporaadiline mehejõu demonstreerimine, või äärmisel juhul enesepettus: Ingrid on priima, Ingridil ei tule mõttesegi mulle truudust murda — ehkki ta mäletab selle võõra auto numbritki, mille ta kord ootamatult koju tulles oma magamistoa akna alt leidis. Aga

mõnikord on parem mitte midagi teada. Ja tunded ei tule arvesse, tunded on irratsionaalsed, käivad mõistusele risti vastu, «kes alt pärineb, ei tohi iial tunde puhangutele järele anda».

Isegi matusepäevil ei ütle kätteõpitud rolli kaitsemehhanism päriselt üles. Kõigel on ikka veel oma arukas seletus: tema halb enesetunne sõltub Lola pakutud odavast punasest veinist, huugav peavalu gripist, ärritumine tõde moonutavale õdede-vendade nurjatust kallalekippumisest. Kui sugulased tema majanduslike võimaluste üle imestavad, siis puhast kadedusest, sest nad on saamatud tossikesed, kes ei tea, et edasijõudmine on tahteasi; kui tuttavad isa soojade sõnadega meelde tuletavad, siis silmakirjalikkusest, vajadusest sentimentaalset kometit mängida, sest tegelikult põlgasid nad teda samuti nagu tema.

Ja ometi on midagi rebenemas, kokku varisemas, mis sunnib teda otsese valetamise teele asuma. Mahamaetud mälestused ründavad üha ägedamalt, segunedes hallutsinatsioonide ja võigaste unenägudega. Matusepäeva õhtul Lola pool meenutab ta juba urguaetud metslooma, kes hammustab vahet tegemata iga lähenejat. Sel hetkel on tema fanaatilises enesekaitstes isegi midagi traagiliselt suurt nagu igas pimedas eluvale ohvris. Kodustki ei leia Erland igatsetud pelgupaika, villa nelja seina vahel tuttava mööbli keskelgi jälitavad teda hallutsinatsioonid, ja ta purustab kalli peegli, püüdes sümbolse enesehävitamise hinnaga veel kord eemale tõrjuda ärapõlatud isa. Siin lahkubki kirjanik oma kangelasest, kelle kuju ta on halastamatu järjekindlusega välja joonistanud, jättes lugeja mõttekujutuse otsustada, mis õnnetust büroojuhatajast edasi sai.

Vormilt on ka «Valetaja», Lennart Fricki senise proosaloomingu tipp, 70-ndate aastate rootsi kirjanduses rohkesti viljeldud pseudo-dokumentaalkujutus, kus kõik, kogu täpselt tähistatud seitsmepäevane ajalõik ühe inimese elust, on antud peategelase prisma läbi, ilma autoripoolsete kommentaarideta. Tinglikult võib «Valetajat» nimetada ka hoiatus-

romaaniks. See mõiste käibib küll peamiselt kirjanduslike tulevikunägemuste kohta, kus kujutatakse vastutustundetu inimtegevuse läbi tekkinud globaalseid katastroofe, ja «Valetajas» midagi säärast ei kirjeldata, aga kas hingeline kõrb, mis tekib, kui püütakse maksu mis maksab edasi jõuda, iga hinna eest eesmärki saavutada, ei ole niisama ohtlik kui röövmajandamise tagajärjel tekkinud looduslik tühermaa? Eriti kui teatav sotsiaalne süsteem seda õhutab, selleks soodsad eeldused loob? (Lola esimesel perekondlikul õhtusöögil: «... igakord ei olegi vahest nii kasulik, et sa oled sunnitud läbi lööma. Neid, kes läbi löövad, ei tunne pärast õieti enam ära.») Seda tõesed ilmneb Fricki romaani teravalt ühiskonnakriitiline suunitus, tema näiliselt erandlikus, äärmuseni teravdatud karjeristikujus peituv üldistus.

Peale vaadeldud nelja romaani on Frick avaldanud veel viis romaani (neist kolm noorsoole), neli luuleraamatut, ühe kuuldemängu (raadiovariant romaanist «See ju teada»), arvukalt jutustusi, mitukümmend esseed (sealhulgas 200-leheküljelise uurimuse nimekast stilistist John Karlzénist, keda ta kõrgelt hindab) ning sadu artikleid ja retsensioone, millest 1979. a. ilmus eespool tsiteeritud läbilõikekogu «Midagi muud».

Publitsistikal on Fricki loomingus üldse oluline koht. Aastate jooksul on ta küll kutselise kriitikuna, küll muu töö kõrvalt jõudnud retsenseerida suuremat osa rootsi nüüdis-kirjandusest, esmajoones luulest, analüüsinud põhjalikult mitme suundaandva autori kogu toodangut ja võtnud poleemiliselt sõna paljude vaimuelu põletavate probleemide kohta. Eriti huvitavad on artiklid, milles ta väljendab oma esteetilisi vaateid, eelkõige suhtumist keelesse, või mõtiskleb loomeprotsessi kummaliste paradokside üle, lastes kiigata loomingulisse köökigi. Siinkohal näide kirjutisest, kus ta jutustab «Valetaja» saamisloost:

«... lõpliku sõnastuse valik näib tihti sõltuvat hoopis teistest teguritest kui esialgne kavatsus. Et idee, didaktiline eesmärk on ainult lähtepunkt, seda olin sunnitud kogema, kui «Armas kuraator...» mõned aastad tagasi oma käe peal arenes romaaniks psühholoogilisest deformatsioonist, mis, nagu tundub, on klassivahetuse ja sotsiaalse edukäiguga tihedalt seotud (kuna esialgne kavatsus lõpule viia romaanides «Sel ööl» ja «See ju teada» alustatud «keeleliini», demonstreerides pseudodokumentaalses vormis kuristikku, mis lahutab lihtsustavat bürokraatlikku keelt ja keerukat sotsiaalset tegelikkust, taandus kiiresti tagaplaanile).

Ka «Valetaja» puhul... pidin tõdema, kuidas esmase plaani tõrjusid üsna kiiresti kõrvale teksti enda latentsed pinged. Idee, unistus seestpoolt kujutada täiesti tundejälga inimest, keda valitsevad võnssikud poliitilised eelarvamused, jäi iseendast ahvatlevaks — aga kuju, kelle ma olin visandanud, osutus selleks otstarbeks vähe sobivaks: õige pea ilmnes, et tema eelarvamuslikkus on ennekõike sügava psühholoogilise sisekonflikti sümptoom, jääk eluvale kõige selle järjekindel mahasalgamine, mis võiks ohustada tema kättevõidetud julgeolekut. Seega olin sunnitud revideerimisele võtma kogu skeemi, intriigi ja keele, mis ma aasta aega kestnud ettevalmistuste käigus olin visandanud: esimesest sajast valmiskirjutatud leheküljest on romaani kolmandas ja viimases versioonis järel veel ainult üksikud formuleeringud. Isegi pealkirja tuli muuta: «Kuriteost» sai «Valetaja».

Esialgsest plaanist on nüüd säilinud ainult üksikud saged, näiteks otsus seestpoolt kujutada üsna ebasümpaatset tüüpi. Nii nagu oma eelmisteski romaanides, püüdsin ma visalt kinni pidada valitud jutustamistasandist, antud juhul «ta»-tasandist, kus kõik kirjeldused ja tõlgendused rajanevad «tema» maailmatajul. Põikpäiselt aktsepteerida oma tegelaskujude võimetust jutustada rohkem kui nad ise näevad, solidaarselt edasi anda nende muljeid, isegi kui nad «eksivad», tähendab kasutada võtet, mis esitab rangeid

nõudmisi kujutamise selgusele (see välistab ju igasugused kommentaarid ja õiendused).

Kuid see on ka tulusalt distsiplineeriv ja võib õnnestumise korral luua tekstis funktsionaalse dualismi: sundida lugejat süüvima protsessi, mille sisemine loogika viib teda eksiteele, — ja panna teda ühtaegu mõistma seda, mida tegelaskujud veel ei tea. Et «valetaja» osutus antud juhul täiesti võimetuks nägema kaitsvate ja varjavate rollimaskide kihi taga iseennast, see tegi kirjutamise muidugi eriti vaevarikaks (kuidas teksti nii üles ehitada, et lugejat lünkade kaudu, jutustamata jäetu kaudu aimama panna seda, mida Erland Teréus, kindlaks tembitud maskiga büroojuhataja, endas kunagi ei julge avastada?), aga sellest käsitöövaevast ei ole lõplikku teksti loodetavasti jäänud liiga ilmseid jälgi.»

Lõpuks mõned eluloolised andmed.

Lennart Frick sündis 29. märtsil 1939 Põhja-Rootsis Västerorrlandi läänis, töötas pärast poolelijäänud gümnaasiumiõpinguid pikka aega ajakirjanduses ja kirjastustes (1964—1969), debüteeris 1960 luulekoguga «Tuule jahutatud» (Vindsvallt) ning on nüüd vabakutseline kirjanik Stokholmis. 1977 rajas ta (enda kinnitust mööda kodusel pinnal ja hobi korras) ühemehekirjastuse «Fripres», millele pühendab loometööst ülejääva osa ajast ja energiast, andes aastas välja 3—4 hoolikalt valitud ja hästi kujundatud tõlkeraamatut, peamiselt sotsialismimaade uuemast kirjandusest (mida seni esindavad niisugused nimed nagu Bulat Okudžava, Imants Ziedonis, Gyula Illyés jt.).

Kriitika on Lennart Fricki viimaste aastate loomingule peaaegu üksmeelselt tunnustust jaganud. Nii näiteks kirjutab Henry Lundström 1975. a. 27. novembri «Sundsvalls Tidningis» «Valetaja» kohta: «See on kahtlemata üks selle sügise tähtsamaid rootsi romaane, sest lõikab risti läbi Rootsi klassiühiskonna, rebib sellelt katte ja sunnib meid esiletoodu suhtes jalamaid seisukohta võtma. Tähtis on see ka sellepärast, et osutab üliteravalt ohilikele tendentsidele

meie üha enam tehnokratiseerivas ühiskonnas, kus võim ja võimumehed kaugenevad järjest rohkem nendest, keda nad on pändud teenima. Edasi võib seda edukalt lugeda kui romaani keelest, keelest kui karjeristi kõige tõhusamast, näotumast ja ligipääsematumast võimuvahendist.

Lennart Frick on kirjanik, kes tunneb põhjalikult psühholoogiat, suudab tabada inimekäitumise peenimaid varjundeid ning on sinnajuurde varustatud võimega valada konkreet-
sesse kirjanduslikku vormi kõige komplitseeritumaid tundeid ja tundeassotsiatsioone, mis kasvavad ikka välja detail-
täpselt esitatud sotsiaalsest tegelikkusest. Ta väärrib rohkeid lugejaid.»

1977. a. määrati Lennart Frickile romaanide «Armas kurator...» ja «Valetaja» eest Rootsi Ametnike Keskorganisatsiooni TCO suur auhind.

A. Ravel

1
Neljapäev
7

2
Reede
31

3
Laupäev
63

4
Pühapäev
115

5
Esmaspäev
153

6
Teisipäev
183

7
Kolmapäev
247

Autorist
ja tema loomingust
275

Frick, L.

F82 Valetaja. — Tln.: Eesti Raamat, 1979. — 288 lk.

Noore rootsi kirjaniku (sünd. 1939) ühiskonnakriitiline romaan, mis paljastab
karjerisminähtusi tänapäeva kodanlikus ühiskonnas.

F 70304—515 164—79 4703000000
M 901(16)—79

84.34 Rootsi

Леннарт Фрик
ЛЖЕЦ
На эстонском языке
Перевод с шведского А. Равель
Художник-оформитель Я. Таммсаар
Таллин, изд-во «Ээсти раамат»

Toimetaja T. Kokla
Kunstiline toimetaja M. Vannas-Orupõld
Tehnilised toimetajad M. Kukerman ja H. Kruustee
Korrektor M. Sepp

ИБ № 1112. Laduda antud 17. 05. 79. Trükkida antud 18. 07. 79.
Formaat 84×108/32. Trükipaber nr. 1. Kiri: baltika. Kõrgtrükk.
Trükipoognaid 9,0. Tingtrükipoognaid 15,12. Arvestuspoognaid 15,03.
Trükiarv 36 000. Tellimus nr. 292.

Hind rbl. 1.70.

Kirjastus «Eesti Raamat», 200090. Tallinn, Pärnu mnt. 10.
Trükikoda «Punane Täht», 200001, Tallinn, Pikk 58.